

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ Ε.Ε.Μ.Ε.
“ΜΟΥΣΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ”
ΥΠΟ-ΟΜΑΔΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΠΙΑΝΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΜΟΥΣΙΚΑ
ΣΧΟΛΕΙΑ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ
ΠΙΑΝΟΥ
ΣΤΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ:
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΤΟΜΟΣ Α΄

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΝΘΟΥΛΑ ΚΟΛΙΑΔΗ-ΤΗΛΙΑΚΟΥ
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΕΠΑΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΗ

ΑΘΗΝΑ ΦΥΤΙΚΑ

**Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΠΙΑΝΟΥ ΣΤΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ:
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ**

**PIANO TEACHING IN MUSIC SCHOOLS:
TEACHING APPROACHES AND GOOD PRACTICES
PROCEEDINGS**

Η διδασκαλία του πιάνου στα Μουσικά Σχολεία: Διδακτικές προσεγγίσεις και καλές πρακτικές

**Πρακτικά Ημερίδας
2 Φεβρουαρίου 2025**

Επιμέλεια

Ανθούλα Κολιάδη - Τηλιακού
Βασιλική Ζεπάτου

Επιστημονικά υπεύθυνη

Αθηνά Φυτίκα

Γράφουν οι

Μίτσου Ακογιούννογλου
Ιωσήφ Βαλέτ
Κωνσταντίνα Βρεττού
Ευθαλία Δάκα
Ξένια Θεοδορίδου
Βασιλική Κακαγιάννη
Ευφροσύνη Κτιστάκη
Ελέσα Παπακώστα Σμύρη
Ναυσικά Μαρία Φρόνιμου
Αθηνά Φυτίκα
Ελένη Χαλάτση
Κατερίνα Χατζηγιαννάκη
Ευγενία Ψαρουδάκη

Θεσσαλονίκη, 2025

Η διδασκαλία του πιάνου στα Μουσικά Σχολεία:
Διδακτικές προσεγγίσεις και καλές πρακτικές. Πρακτικά Ημερίδας

Επιμέλεια

Δρ. Ανθούλα Κολιάδη-Τηλιακού, *Καθηγήτρια πιάνου Π.Ε. 79.01, Μουσικό Σχολείο Ρόδου*

Δρ. Βασιλική Ζεπάτου, *Καθηγήτρια πιάνου Π.Ε. 79.01, Μουσικό Σχολείο Αλίμου*

Piano teaching in Music Schools:
Teaching approaches and good practices. Proceedings

Editors

Dr. Anthoula Koliadi-Tiliakou, *Piano Teacher, Rhodes Music Secondary School*

Dr. Vasiliki Zepatou, *Piano Teacher, Alimos Music Secondary School*

© 2025, Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση

© 2025, Greek Society for Music Education

www.eeme.gr | e-mail: info@eeme.gr

ISBN: 978-618-5821-06-7

Σχεδιασμός-επιμέλεια εξωφύλλου:

Ιωσηφίνα Παπαλάμπρου

Τελική σελιδοποίηση:

Δήμητρα Κόνιαρη & Ιωσηφίνα Παπαλάμπρου

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας διανέμεται με την άδεια Creative Commons Attribution 4.0 με αναφορά του δημιουργού (CC BY-NC 4.0). Οι όροι αυτής της άδειας περιγράφονται αναλυτικά στη διεύθυνση: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε.Μ.Ε.	7
ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ	8
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ	13
1. Παρουσίαση βιβλίου με τίτλο: «Παιδαγωγική του Πιάνου: βασικές αρχές και προτάσεις διδακτικών δραστηριοτήτων για αρχάριους μαθητές»	13
<i>Αθηνά Φυτίκα, Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του Πιάνου, ΤΜΣ Ιονίου Πανεπιστημίου</i>	
ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ	22
2. Δεκατρείς Λιλιπούτιες για νέους πιανίστες	22
<i>Ιωσήφ Βαλέτ, Μουσικό Σχολείο Πειραιά</i>	
3. Ένας... «Π(ι)ανεύκολος» τρόπος διδασκαλίας του πιάνου!	32
<i>Ευθαλία (Λίλυ) Δάκα, Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου</i>	
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ	45
4. Η πολυμεσικότητα ως εργαλείο δημιουργικότητας στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου στο Μουσικό Σχολείο	45
<i>Ελέσα Παπακώστα Σμύρη, Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης</i>	
5. Αυτοσχεδιασμός και Δημιουργικότητα στα πλαίσια του ατομικού μαθήματος Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο: μια δραστηριότητα αυτοσχεδιασμού οριοθετημένου μουσικού πλαισίου με ταυτόχρονη συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο	58
<i>Ελένη Χαλάτση, Μουσικό Σχολείο Κατερίνης</i>	
6. Αυτοσχεδιάζοντας με μια εικόνα και ένα παραμύθι	71
<i>Ξένια (Πολυξένη) Θεοδωρίδου, Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης</i>	
ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ	83
7. Μαθητές με ΔΕΠ-Υ και άλλες μαθησιακές δυσκολίες στο Μουσικό Σχολείο: προκλήσεις και προτάσεις διδασκαλίας για το ατομικό μάθημα πιάνου	83
<i>Νανσικά-Μαρία Φρόνιμου, Ανεξάρτητη επιστήμονας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο & Μίτσου Ακογιούννογλου, Επικουρη Καθηγήτρια ΤΜΣ Ιονίου Πανεπιστημίου</i>	
ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	96
8. Διδασκαλία στοιχείων μουσικής θεωρίας στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου σε Μουσικό Σχολείο μέσω άτυπης μάθησης	96
<i>Βασιλική Κακαγιάννη, Μουσικό Σχολείο Λάρισας</i>	
9. Από την τάξη στη σκηνή: Συνδυάζοντας τέχνες και σκηνική παρουσία σε Πολιτιστικό Πρόγραμμα για μαθητές πιάνου Μουσικού Σχολείου	110
<i>Ευφροσύνη Κτιστάκη, Μουσικό Σχολείο Λάρισας</i>	
10. Όταν το πιάνο χορεύει και τραγουδά: μελέτη περίπτωσης σε Μουσικό Σχολείο για την εφαρμογή διαθεματικών προτάσεων διδασκαλίας στο μάθημα του πιάνου	120
<i>Ευγενία Ψαρουδάκη, Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου</i>	
ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ - ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ	134
11. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μουσικής παιδείας: η σημασία της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων Συνθετών στο Μουσικό Σχολείο	134
<i>Κατερίνα Χατζηγιαννάκη, Μουσικό Σχολείο Πτολεμαΐδας</i>	

12. Η διδασκαλία του Πιάνου στο πλαίσιο του πανελλαδικά εξεταζόμενου μαθήματος «Μουσική εκτέλεση και ερμηνεία» στο Μουσικό Σχολείο και στο Ψηφιακό Φροντιστήριο του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού	144
<i>Κωνσταντίνα Βρεττού, Μουσικό Σχολείο Αθηνών, Ψηφιακό Φροντιστήριο Υ.ΠΑΙ.Θ.Α.</i>	

CONTENT ABSTRACTS

1. BOOK PRESENTATION “Piano pedagogy. Basic principles and suggestions for teaching activities for beginning students”	20
<i>Athina Fytika, Professor of Piano Pedagogy Ionian University</i>	
2. Thirteen Lilliputies for young pianists	30
<i>Iossif Valette, Music School of Piraeus</i>	
3. A ... very easy way to teach piano!	43
<i>Lily Daka, Music School of Heraklion</i>	
4. Multimedia technologies as a creative tool in compulsory piano lessons	56
<i>Elesa Papakosta Smyri, Music School of Thessaloniki</i>	
5. Improvisation and creativity in the context of individual piano lessons at the Music School: an improvisation activity within a defined musical framework with simultaneous musical accompaniment by the teacher on the piano	69
<i>Eleni Chalatsi, Music School of Katerini</i>	
6. Improvising with a picture and a fairytale	81
<i>Xenia Theodoridou, Music School of Thessaloniki</i>	
7. Students with ADHD: challenges and suggestions for individual piano lessons at the Music School	94
<i>Nafsika-Maria Fronimou, Ionian University & Mitsi Akoyunoglou, Assistant Professor, Dept. of Music Studies, Ionian University</i>	
8. Mastering music theory at your fingertips: teaching elements of music theory in compulsory piano lessons at Music Schools through informal learning	109
<i>Vasiliki Nik. Kakagianni, Music School of Larissa</i>	
9. From classroom to stage: combining arts and stage performance in a cultural program for the piano students of a music school	119
<i>Froso Ktistaki, Music School of Larissa</i>	
10. “When piano dances and sings”: a case study of a cross-themating teaching intervention in piano lessons at a public music school in Greece	133
<i>Eugenia Psaroudaki, Music School of Heraklion</i>	
11. The in-service-training of music education teachers: the importance of teaching the repertoire of Greek composers in music schools	143
<i>Katerina Chatzigiannaki, Music School of Ptolemaida</i>	
12. Teaching the repertoire for Piano of classical, Western European music within the framework of nationally examined subject Musical Performance and Interpretation at the Music School and at the Digital Tutoring Center of Ministry of Education, Religious Affairs and Sports	156
<i>Constantina Vrettou, Music School of Athens and Digital Tutoring Center of Greek Ministry of Education, Religious Affairs and Sports</i>	

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε.Μ.Ε.

Στο περιβάλλον των Μουσικών Σχολείων, το πιάνο καλείται να παίξει έναν διπλό και συχνά δύσκολο ρόλο: να λειτουργήσει ως βάση για την κατανόηση της μουσικής δομής, ενώ ταυτόχρονα να παραμείνει ένα ευέλικτο όργανο έκφρασης για έφηβους μαθητές/τριες με ποικίλα ενδιαφέροντα και μαθησιακές ανάγκες. Η παραδοσιακή διδασκαλία συχνά αδυνατεί να ανταποκριθεί σε αυτή την πρόκληση, για αυτό και η ανάγκη για νέες, εφαρμοσμένες και διαθεματικές προσεγγίσεις είναι επιτακτική.

Το Δ.Σ. της Ε.Ε.Μ.Ε. καλωσορίζει τον πρώτο τόμο της Ομάδας Εργασίας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία και της υπο-ομάδας του πιάνου. Πρόκειται για τα Πρακτικά της επιτυχημένης Ημερίδας με τίτλο: «Η διδασκαλία του Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία: Διδακτικές Προσεγγίσεις και Καλές Πρακτικές» και αποτελεί ένα πλούσιο μωσαϊκό καινοτόμων ιδεών που ξεφεύγουν από τα όρια της τυπικής κλασικής διδασκαλίας. Οι πρωτότυπες εργασίες προέρχονται από την εκπαιδευτική κοινότητα και απευθύνονται σε αυτή, προσφέροντας έναν οδηγό προς κάθε ενδιαφερόμενο/η και προ(σ)καλώντας για δράση και πειραματισμό.

Εγκάρδιες ευχαριστίες στην κ. Αθηνά Φυτίκα, Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του Πιάνου του ΤΜΣ του Ιονίου Πανεπιστημίου για τη συνεργασία, την Υπο-ομάδα του Πιάνου για την πρωτοβουλία δημιουργίας του τόμου και τα μέλη της Ανθούλα Κολιάδη - Τηλιακού (Καθηγήτρια Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Ρόδου και Επικεφαλής της Ομάδας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία) και Βασιλική Ζεπάτου (Καθηγήτρια Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Αλίμου, Επιστημονική Υπεύθυνη της υπο-ομάδας) για την επιμέλεια του τόμου, αλλά και τα άλλα μέλη Αντιγόνη Ζάχαρη και Κωνσταντίνο Κερασοβίτη, που στήριξαν θερμά αυτή την πρωτοβουλία. Ένα μεγάλο «ευχαριστώ» οφείλουμε σε κάθε μία και κάθε έναν από τους συναδέλφους εισηγητές που μοιράστηκαν με γενναιοδωρία τις καλές πρακτικές και τα καινοτόμα διδακτικά τους σενάρια, τα οποία αποτελούν την καρδιά αυτού του τόμου.

Ελπίζουμε οι καλές πρακτικές που παρουσιάζονται εδώ να γίνουν αφετηρία για δημιουργική αξιοποίηση στην τάξη, μετατρέποντας το μάθημα του πιάνου σε μια ολοένα και πιο δυναμική και βιωματική διαδικασία μάθησης.

Θερμές ευχές για δημιουργική εφαρμογή!

Για το Διοικητικό Συμβούλιο της Ε.Ε.Μ.Ε.

Η Πρόεδρος

Ελισσάβετ Περακάκη

Μέλος Ε.Ε.Π.

Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ

Αγαπητές συναδέλφισσες και αγαπητοί συνάδελφοι,

μετά την επιτυχημένη διεξαγωγή της Προ-Συνεδριακής Ημερίδας με τίτλο: «Η διδασκαλία του Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία: Διδακτικές Προσεγγίσεις και Καλές Πρακτικές» που πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά και που διοργανώθηκε από την Ομάδα Εργασίας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία στις 2-2-2025 στο πλαίσιο του 10ου Συνεδρίου, της Ε.Ε.Μ.Ε., είμαστε στην ευχάριστη θέση να καταθέσουμε στην εκπαιδευτική κοινότητα το παρόν ηλεκτρονικό βιβλίο που έχει τη μορφή Πρακτικών της Ημερίδας σε εκτεταμένη και πλήρη μορφή.

Αυτό το πόνημα αποτελεί την πρώτη προσπάθεια ηλεκτρονικής έκδοσης από την πλευρά της Ομάδας Εργασίας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία. Η Ομάδα, η οποία κλείνει σχεδόν πέντε χρόνια ζωής, επικεντρώνεται κυρίως στη διοργάνωση δράσεων και συναντήσεων με απώτερο σκοπό την προώθηση και στήριξη του εκπαιδευτικού έργου των Μουσικών Σχολείων της χώρας μας. Η ενημέρωση των μελών για τις νέες τάσεις και καινοτόμες πρακτικές που αφορούν τόσο στη διδασκαλία ατομικών οργάνων, όσο και στη διεύθυνση μικρών και μεγάλων μουσικών συνόλων, η δημιουργία μουσικοπαιδαγωγικής κοινότητας εκπαιδευτικών, η οποία θα διαμοιράζεται αξιολογικό υλικό αναφορικά με μελέτες που σχετίζονται με Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας και του εξωτερικού, η δημιουργία ενός αποθετηρίου για την ενδυνάμωση του εκπαιδευτικού έργου, αλλά και η υλοποίηση διασχολικών συνεργασιών, αποτελούν θεμελιώδεις αρχές και στοχεύσεις της Ομάδας.

Καθώς όμως το πεδίο ενδιαφέροντος στα Μουσικά Σχολεία είναι πολύ ευρύ και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία, δημιουργήθηκαν Υπο-ομάδες ενδιαφέροντος μέσα στους κόλπους της, εκ των οποίων η Υπο-ομάδα Παιδαγωγικής του Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία έχει εστιάσει στο ατομικό μάθημα του Πιάνου, είτε ως υποχρεωτικό, είτε ως επιλογής, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη τεχνικών και ερμηνευτικών δεξιοτήτων από την πλευρά των μαθητών/τριών, ώστε αυτό να αποτελεί όργανο έκφρασης, επικοινωνίας, εργαλείο διασύνδεσης με άλλες γνώσεις και τέχνες, αλλά και μέσο καλλιέργειας της μουσικότητας, της δημιουργικότητας και της ευρύτερης αισθητικής. Η Υπο-ομάδα συγκροτήθηκε με σκοπό τη δημιουργία ενός δυναμικού και υποστηρικτικού δικτύου μουσικών εκπαιδευτικών, που θα προάγει τη γνώση, την ανταλλαγή εμπειριών και τη συνεχή εξέλιξη στις διδακτικές και καλλιτεχνικές προσεγγίσεις του μαθήματος του πιάνου, με έμφαση στη διδασκαλία του στα Μουσικά Σχολεία.

Το παρόν τεύχος αποτελεί ένα πλούσιο μωσαϊκό ποικίλων ιδεών γύρω από τη Διδακτική και Παιδαγωγική του πιάνου, οι οποίες έχουν υλοποιηθεί από εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε διάφορα Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας στο πλαίσιο ωριαίων μαθημάτων, εκπαιδευτικών δράσεων, Πολιτιστικών Προγραμμάτων,

Projects, κ.λπ. και που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως καινοτόμες και επιτυχημένες, βγαίνοντας έξω από το πλαίσιο της τυπικής κλασικής διδασκαλίας και αξιοποιώντας δημιουργικά στοιχεία που κινούν το ενδιαφέρον του κάθε μαθητή. Το τεύχος, έχει ως εισαγωγική γράφουσα την Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του Πιάνου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου **κ. Αθηνά Φυτίκα**, η οποία αποτελεί και την Επιστημονική Υπεύθυνη του τεύχους που έχουμε με ιδιαίτερη φροντίδα επιμεληθεί. Η κ. Φυτίκα στο εισαγωγικό κεφάλαιο του τεύχους παρουσιάζει εν συντομία τη δομή και το περιεχόμενο από το τελευταίο πόνημά της με τίτλο: **«Παιδαγωγική του πιάνου: Βασικές αρχές και προτάσεις διδακτικών δραστηριοτήτων για αρχάριους μαθητές»**. Το βιβλίο της παρέχει θεωρητική αλλά και εφαρμοσμένη γνώση σε θέματα παιδαγωγικής του πιάνου για φοιτητές και σπουδαστές, ενώ εστιάζει κυρίως στη διδασκαλία αρχάριων μαθητών, ανεξάρτητα από ηλικία και περιβάλλον διδασκαλίας. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα του βιβλίου, όπως υποστηρίζει η κ. Φυτίκα, είναι η ελεύθερη πρόσβαση, τόσο στο σύνολό του όσο και ανά κεφάλαιο, με στόχο τη δημιουργική χρήση του, καθώς και την ανατροφοδότηση από την κοινότητα των διδασκόντων πιάνου, ώστε να διορθώνονται όποιες αστοχίες και να επικαιροποιούνται τακτικά όλα τα δεδομένα του.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται διάφορα διδακτικά σενάρια και πλάνα μαθημάτων, τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ποικίλων πεδίων και έχουν ομαδοποιηθεί σε θεματικές ενότητες ανάλογα με το περιεχόμενο. Η πρώτη ενότητα αφορά καλές πρακτικές σε θέματα Ρεπερτορίου, διαφοροποιημένου από την κλασική μουσική εργογραφία και προσανατολισμένου σε πιο σύγχρονες εκδοχές. Ο **κ. Ιωσήφ Βαλέτ** από το Μουσικό Σχολείο του Πειραιά, μας καταθέτει τις **«Δεκατρείς Λιλιπούτιες για νέους πιανίστες»**, φιλοδοξώντας να αποτελέσουν μέρος ενός βασικού εργαλείου για την κατανόηση και τη διδασκαλία της σύγχρονης μουσικής σε νέους πιανίστες. Επίσης, θέματα ρεπερτορίου διαπραγματεύεται και η **κ. Αίλη Δάκα** από το Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου, με την παρουσίαση του έργου της Συνθέτριας Ρίκας Δεληγιαννάκη, η οποία πρόσφατα έφυγε από τη ζωή. Με τον ευρηματικό τίτλο **«Ένας... π(ι)ανεύκολος τρόπος διδασκαλίας του πιάνου!»**, η συγγραφέας προτείνει τρόπους εφαρμογής της τυπικής και άτυπης μάθησης για τη διδασκαλία του ατομικού οργάνου, προσανατολισμένους σε βιωματική επίτευξη της σύνδεσης με τη θεωρία μέσω ποικίλων ασκήσεων.

Η επόμενη ενότητα σχετίζεται με τον τομέα της **Δημιουργικότητας**, η οποία αποτελεί ζητούμενο γενικότερα της μουσικής εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα αποτελεί έναν από τους κεντρικούς άξονες του νέου πλαισίου του Προγράμματος Σπουδών, συνεπώς και της πιανιστικής προσέγγισης. Η εργασία με τίτλο: **«Η πολυμεσικότητα ως εργαλείο δημιουργικότητας στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου στο Μουσικό Σχολείο»** της **κ. Παπακώστα - Σμύρη Ελέσας** από το Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, στοχεύει να ενισχύσει τη δημιουργικότητα των μαθητών στο

υποχρεωτικό πιάνο, συνδέοντας τη μουσική με κοινωνικά θέματα μέσω πολυμέσων, με έμπνευση από σύγχρονα μουσικά έργα και με προσανατολισμό προς την καλλιέργεια της κοινωνικής συνείδησης. Στην ίδια ενότητα εντάσσεται και η επόμενη εργασία της κ. **Χαλάτση Ελένης**, από το Μουσικό Σχολείο Κατερίνης, με τίτλο: **«Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικότητα στα πλαίσια του ατομικού μαθήματος πιάνου στο Μουσικό Σχολείο: μια δραστηριότητα αυτοσχεδιασμού οριοθετημένου μουσικού πλαισίου με ταυτόχρονη μουσική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο»**. Στο πλαίσιο αυτό, η συγγραφέας παρουσιάζει το υπόβαθρο του αυτοσχεδιασμού τονίζοντας την αξία της δημιουργικότητας στη μουσική εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ με παρουσίαση δραστηριότητας αυτοσχεδιασμού με ταυτόχρονη αρμονική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο, αναδεικνύει τη σπουδαιότητά του σε οριοθετημένο μουσικό πλαίσιο, ως ένα πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο μάθησης. Επίσης, η κ. **Θεοδωρίδου Ξένια (Πολυξένη)** από το Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης με τίτλο: **«Αυτοσχεδιάζοντας με μια εικόνα και ένα παραμύθι»**, παρουσιάζει μια πρόταση πολύπτυχου αυτοσχεδιασμού για πιάνο με εικόνα, απευθυνόμενου σε μαθητές διαφόρων επιπέδων όπως αυτά ορίζονται στο ΠΣ των Μουσικών Σχολείων, ενώ δύναται να περιλαμβάνει στοιχεία 'αφήγησης' σκηνών, λειτουργώντας ως εισαγωγή σε μουσικά στοιχεία, αλλά και στη μελλοντική ακρόαση μουσικών έργων.

Στη συνέχεια, μια άλλη οπτική του μαθήματος πιάνου αναφέρεται στη χρήση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας και τις πρακτικές που συνδυάζουν τυπικές και άτυπες μορφές μάθησης, οι οποίες επιτρέπουν μία ουσιαστική υποστήριξη της διαδικασίας εκμάθησής του για τους/τις εφήβους. Το πολύ σημαντικό θέμα λοιπόν της λεγόμενης **Συμπερίληψης** προσεγγίζεται από τις κ. **Φρόνιμου Ναυσικά-Μαρία & κ. Ακογιούννογλου Μίτου** παρουσιάζοντας εργασία με τίτλο: **«Μαθητές με ΔΕΠ-Υ και άλλες μαθησιακές δυσκολίες στο Μουσικό Σχολείο: προκλήσεις και προτάσεις διδασκαλίας για το ατομικό μάθημα πιάνου»**. Στην εργασία τους αναπτύσσουν δραστηριότητες που επιτρέπουν στους/στις εφήβους να παρακολουθήσουν επιτυχώς το ατομικό πιάνο στο Μουσικό Σχολείο, αλλά και να περιγράψουν τις συνθήκες που θα το επιτρέψουν, πάντα σε αντιστοιχία με το ΠΣ του Πιάνου για τα Μουσικά Σχολεία.

Μια άλλη ενότητα σχετίζεται με τον τομέα της **Διαθεματικότητας** και τη δημιουργική σύζευξη των διαφόρων αντικειμένων με το μάθημα του πιάνου. Η κ. **Βασιλική Κακαγιάννη** από το Μουσικό Σχολείο Λάρισας, παρουσιάζει το θέμα: **«Διδασκαλία στοιχείων μουσικής θεωρίας στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου σε Μουσικό Σχολείο μέσω άτυπης μάθησης»**, ενώ μέσα από δειγματική διδασκαλία, στοχεύει να συγκεράσει τη διδασκαλία στοιχείων θεωρίας με το μάθημα του πιάνου, περιγράφοντας τη χρήση διαφόρων δημιουργικών δραστηριοτήτων, καθώς και προσεγγίσεις άτυπης μάθησης και μίμησης. Η κ. **Φρόσω Κτιστάκη**, από

το Μουσικό Σχολείο Λάρισας επίσης, παρουσιάζει την εργασία με τίτλο: **«Από την τάξη στη σκηνή: Συνδυάζοντας τέχνες και σκηνική παρουσία σε Πολιτιστικό Πρόγραμμα για μαθητές πιάνου Μουσικού Σχολείου»**. Η εργασία βασίζεται σε Πολιτιστικό Πρόγραμμα που εκπονήθηκε με απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με το ακροατήριο και τη βελτίωση της σκηνικής τους παρουσίας, ενώ παράλληλα εμπλέκονται στοιχεία Ιστορίας της Μουσικής, παρακολούθηση θεατρικής παράστασης και εικαστική δημιουργία από μαθητές, παρέχοντας μια διεπιστημονική προσέγγιση στη διαδικασία της μάθησης. Επίσης, διαθεματική πρόταση κάνει και η **κ. Ψαρουδάκη Ευγενία** από το Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου με τίτλο: **«Όταν το πιάνο χορεύει και τραγουδά: μελέτη περίπτωσης σε Μουσικό Σχολείο για την εφαρμογή διαθεματικών προτάσεων διδασκαλίας στο μάθημα του πιάνου»**, με βάση εκπαιδευτική έρευνα που υλοποιήθηκε (μελέτη περίπτωσης) και με αφετηρία τα '44 Παιδικά κομμάτια πάνω σε Ελληνικούς χορούς' του συνθέτη Γ. Κωνσταντινίδη, όπου το πιάνο συνδέεται με άλλα σχολικά διδακτικά αντικείμενα, στοχεύοντας σε έναν πιο ολιστικό μουσικό γραμματισμό και βιωματική εμπειρία που ενοποιεί τη σχολική γνώση.

Τέλος, οι **Καλές Πρακτικές** αυτού του τεύχους ολοκληρώνονται με την κατάθεση προτάσεων επάνω σε θεσμικά και λειτουργικά εξω-διδακτικά ζητήματα, τα οποία μπορούν να συμβάλουν στη βελτιστοποίηση της διδασκαλίας σε πρακτικό επίπεδο. Η τοποθέτηση της **κ. Χατζηγιαννάκη Κατερίνας** από το Μουσικό Σχολείο Πτολεμαΐδας σχετίζεται με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και έχει τον τίτλο: **«Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μουσικής παιδείας: η σημασία της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων Συνθετών στο Μουσικό Σχολείο»**. Η παρουσίαση αφορά δράση που επικεντρώνεται στη σημασία της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών μέσω έρευνας που διεξήχθη, ενώ ταυτόχρονα η συγγραφέας αξιοποιεί προς όφελος της κοινότητας των εκπαιδευτικών και μαθητών του σχολείου στοιχεία από τη συλλογή των δεδομένων, αλλά και τις παιδαγωγικές και καλλιτεχνικές προεκτάσεις υλοποίησης σεμιναρίου πιάνου με τη συμμετοχή των μαθητών. Η άλλη εισήγηση, με τίτλο: **«Η διδασκαλία του Πιάνου στο πλαίσιο του πανελλαδικά εξεταζόμενου μαθήματος 'Μουσική εκτέλεση και ερμηνεία' στο Μουσικό Σχολείο και στο Ψηφιακό Φροντιστήριο του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού»** από την **κ. Βρεττού Κωνσταντίνα**, αναδεικνύει το μάθημα του Πιάνου ως αντικείμενο που διδάσκεται για πρώτη φορά στο πλαίσιο του Ψηφιακού Φροντιστηρίου του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α, ενός καινούργιου θεσμού, ενώ τονίζονται οι ιδιαιτερότητες της διδασκαλίας και της ανατροφοδότησης των υποψηφίων, γεγονός που οδηγεί στον σχεδιασμό κάθε μαθήματος ως μια μορφή 'διδακτικού αποστάγματος' της υπό άλλες συνθήκες πολύμηνης προετοιμασίας.

Για την πραγματοποίηση αυτής της έκδοσης, θερμές ευχαριστίες θα ήθελα πρώτα απ' όλα να εκφράσω στην αγαπημένη **κ. Αθηνά Φυντίκα**, Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του Πιάνου του ΤΜΣ του Ιονίου Πανεπιστημίου, η οποία με εμπιστεύθηκε στην υλοποίηση και επιμέλεια αυτού του πονήματος, βάζοντας τη σφραγίδα της ως Επιστημονική Υπεύθυνη. Για την υλοποίηση αυτής της έκδοσης επίσης οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην εξαιρετική συνάδελφο **κ. Βασιλική Ζελάτου**, Καθηγήτρια Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Αλίμου, επιστημονικά υπεύθυνη και μέλος της υπο-ομάδας Παιδαγωγικής του Πιάνου για τα Μουσικά Σχολεία, με την οποία συν-επιμεληθήκαμε με φροντίδα, αλλά και αγάπη αυτόν τον τόμο, ο οποίος αποτελεί ένα μόνο μέρος από ιδέες που καθημερινά εκατοντάδες εκπαιδευτικοί πιάνου υλοποιούν στα Μουσικά Σχολεία.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ επίσης οφείλω στους αγαπημένους συναδέλφους πιάνου και μέλη της ομάδας του Πιάνου **κ. Αντιγόνη Ζάχαρη** (Καθηγήτρια Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Αθηνών) και **κ. Κωνσταντίνο Κερασοβίτη** (Σύμβουλος Β' στο ΙΕΠ) που αγκάλιασαν με θέρμη την πρωτοβουλία αυτή και στήριξαν σε κάθε βήμα, αλλά και στα άλλα μέλη της Ομάδας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία, **κ. Αντώνη Μαζιώτη** (Καθηγητή βιολιού στο Μουσικό Σχολείο Καλαμάτας), **κ. Σπύρο Σιάσο** (Καθηγητή Παραδοσιακής Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Ιλίου), **κ. Μάριο Σκαμνέλο** (Καθηγητή Ακκορντεόν στο Μουσικό Σχολείο Άρτας), **κ. Αναστασία Σταυρουλάκη** (Καθηγήτρια Θεωρίας Ευρωπαϊκής Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Ρεθύμνου), **κ. Πολυξένη Τσέλιγκα** (Καθηγήτρια Ακκορντεόν στο Μουσικό Σχολείο Καρδίτσας) και **κ. Σόνια Χαραλαμπίδου** (Υποδιευθύντρια - Καθηγήτρια Θεωρίας Ευρωπαϊκής Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Αθηνών). Από την πρώτη στιγμή λειτουργίας της ομάδας αλληλεπιδράσαμε θετικά και συμπληρωματικά σε όλους τους τομείς, σημειώνοντας μια σπουδαία πορεία δράσεων, αναδεικνύοντας το έργο και τη δυναμική των Μουσικών Σχολείων μέσα στην επιστημονική κοινότητα της Ε.Ε.Μ.Ε. αλλά και έξω από αυτή με τη διάχυση υλικού, αλλά και γεφυρώνοντας εκπαιδευτικούς Μουσικών Σχολείων από όλη την Ελλάδα δημιουργώντας μια ξεχωριστή κοινότητα. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλο το Δ.Σ. της Ε.Ε.Μ.Ε. στο οποίο έχω την τιμή να είμαι μέλος, και το παρόν, αλλά και το προηγούμενο, καθώς αποτέλεσε το πλαίσιο λειτουργίας, προώθησης και στήριξης της ομάδας αυτής. Φυσικά δεν θα μπορούσα να μην αναφέρω την αγαπημένη διδάσκουσα του Πα.ΜΑΚ. **κ. Δήμητρα Κόνιαρη** ως υπεύθυνη της Ομάδας Εκδόσεων της Ε.Ε.Μ.Ε. και την **κ. Ιωσηφίνα Παπαλάμπρου**, μέλος του ΔΣ της Ε.Ε.Μ.Ε. για τη σελιδοποίηση και τον σχεδιασμό του εξώφυλλου.

Καλές αναγνώσεις!

Ανθούλα Κολιάδη - Τηλιακού

Διδάκτωρ Μουσικής Παιδαγωγικής

Επικεφαλής της Ομάδας Εργασίας για τα Μουσικά Σχολεία

Καθηγήτρια Πιάνου, Μουσικό Σχολείο Ρόδου

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

**Παιδαγωγική του πιάνου: Βασικές αρχές και προτάσεις
διδασκικών δραστηριοτήτων για αρχάριους μαθητές****Αθηνά Φυτίκα**

Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του πιάνου

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

afytika@ionio.gr

*Το βιβλίο παρέχει θεωρητική αλλά και εφαρμοσμένη γνώση σε θέματα παιδαγωγικής του πιάνου για φοιτητές και σπουδαστές. Εστιάζει στη διδασκαλία αρχάριων μαθητών, ανεξάρτητα από ηλικία και περιβάλλον διδασκαλίας. Το κάθε κεφάλαιο αποτελείται από ένα θεωρητικό υπόβαθρο που περιλαμβάνει μαθησιακούς τύπους, κινητικές και αντιληπτικές δεξιότητες ανά ηλικία, καθώς και εντοπισμό συγκεκριμένων μαθησιακών ιδιαιτεροτήτων, ώστε να προάγεται ο καθολικός σχεδιασμός των μαθημάτων πιάνου. Η ανάλυση των μαθησιακών στόχων των μαθημάτων - μουσικών και κινητικών - καθώς και η περιγραφή των προκλήσεων διδασκαλίας του οργάνου σε διαφορετικές ηλικίες και σε ποικίλες εκπαιδευτικές δομές διασφαλίζει την επαρκή θεωρητική κατάρτιση των φοιτητών και σπουδαστών για τη μελλοντική διδακτική τους δραστηριότητα στον τομέα αυτόν. Το βιβλίο παρέχει τη δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής πολλών θεωρητικών εννοιών, με παρουσίαση ενδεικτικών πλάνων μαθημάτων και σχεδίων δραστηριοτήτων, καθώς και εκτεταμένες βιβλιογραφικές αναφορές για τις διεθνείς πρακτικές στη μεθοδολογία διδασκαλίας αρχάριων πιανιστών. Διευκολύνει την εξοικείωση με ένα μεγάλο εύρος μεθόδων και εγχειριδίων για αρχάριους, μεθοδολογιών τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης, συμπεριλαμβανομένων και ψηφιακών εφαρμογών. Η σύγχρονη αντίληψη παιδαγωγικής του πιάνου προκρίνει επίσης την ενσωμάτωση στη διδακτική του πιάνου πεδίων όπως η ακουστική αγωγή, η *prima vista*, ο αυτοσχεδιασμός, η ομαδική διδασκαλία κ.λπ. Τα πεδία αυτά αποτελούν κεντρικούς άξονες ανάπτυξης του συγγράμματος.*

Λέξεις κλειδιά

Παιδαγωγική του πιάνου, δημιουργική διδασκαλία, διδακτική οργάνων, διδασκαλία πιάνου, αρχάριοι μαθητές

Παρουσίαση βιβλίου

Το βιβλίο *Παιδαγωγική του Πιάνου: Βασικές αρχές και προτάσεις διδασκικών δραστηριοτήτων για αρχάριους μαθητές* είναι σύγγραμμα ελεύθερης πρόσβασης, διαθέσιμο διαδικτυακά στο αποθετήριο *Κάλλιπος* από τον Μάρτιο του 2024. Η συγγραφή του βιβλίου εντάχθηκε, αξιολογήθηκε, και χρηματοδοτήθηκε από την VI πρόταση του προγράμματος *Κάλλιπος* 2020-2021.

Το βιβλίο καλύπτει σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, παρέχοντας θεωρητική, αλλά και εφαρμοσμένη γνώση σε θέματα παιδαγωγικής του πιάνου για φοιτητές και σπουδαστές. Η γνώση αυτή εστιάζει στη διδασκαλία αρχάριων μαθητών (από το ξεκίνημά τους μέχρι τα πρώτα χρόνια εκμάθησης του οργάνου), ανεξάρτητα από την ηλικία και το περιβάλλον διδασκαλίας. Βασικός στόχος του συγγράμματος είναι η κατηγοριοποίηση, ταξινόμηση, και διάδοση των βασικών θεωρητικών πληροφοριών σχετικά με τη διδασκαλία του πιάνου, με τρόπο ώστε αυτές να συνδέονται άμεσα με τη διδασκαλία των αρχαρίων μαθητών.

Το εγχειρίδιο συγκεκριμένα απευθύνεται σε:

- σπουδαστές πιάνου (φοιτητές ΑΕΙ Τμημάτων Μουσικών Σπουδών και σπουδαστές Ωδείων Ανωτέρας Σχολής) που ετοιμάζονται να ακολουθήσουν το επάγγελμα του δασκάλου πιάνου
- νέους δασκάλους πιάνου προκειμένου να ενισχυθούν οι ικανότητές τους στη σχεδίαση των μαθημάτων τους με βάση τις σύγχρονες αντιλήψεις της παιδαγωγικής του πιάνου
- έμπειρους δασκάλους πιάνου που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις βιβλιογραφικές πηγές για ενημέρωση πάνω στις σύγχρονες έρευνες στο πεδίο, διευρύνοντας έτσι τις θεωρητικές γνώσεις τους, με παράλληλα άμεση εφαρμογή των παραδειγμάτων και των πλάνων μαθημάτων

Δεδομένου ότι η σύγχρονη αντίληψη παιδαγωγικής του πιάνου προκρίνει - πέρα από την ανάπτυξη της τεχνικής και την εκμάθηση ρεπερτορίου - την ενσωμάτωση στη διδακτική του πιάνου πεδίων, όπως η ακουστική αγωγή, η *prima vista*, ο αυτοσχεδιασμός, η ομαδική διδασκαλία, κ.λ.π., τα πεδία αυτά αποτελούν κεντρικούς άξονες ανάπτυξης του συγγράμματος.

Σε αυτά τα πλαίσια, τα δέκα κεφάλαια του συγγράμματος διαμορφώνονται ως εξής:

1. Εισαγωγή στην παιδαγωγική του πιάνου
2. Στόχοι και προκλήσεις της διδασκαλίας του πιάνου
3. Μουσική ανάγνωση – διδακτική ρυθμού – αξιολόγηση μεθόδων
4. Διδασκαλία τεχνικής για αρχάριους
5. Ρεπερτόριο αρχάριων πιανιστών
6. Ο αυτοσχεδιασμός στη διδασκαλία του πιάνου
7. Διδασκαλία της εκ πρώτης όψεως ανάγνωση (*prima vista*)
8. Άτυπη μάθηση και διδασκαλία πιάνου
9. Ομαδικό πιάνο
10. Διδασκαλία πιάνου και τεχνολογία

Η βασική δομή του κάθε κεφαλαίου αποτελείται από 5 υποενότητες για την ευκολία χρήσης του αναγνώστη:

Σύντομη περίληψη και προαπαιτούμενη γνώση με παραπομπές σε υλικό ελεύθερης πρόσβασης κατά κανόνα.

Θεωρητική κατάρτιση στο αντικείμενο του κεφαλαίου με σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση. Το θεωρητικό υπόβαθρο περιλαμβάνει μαθησιακούς τύπους, κινητικές και αντιληπτικές δεξιότητες ανά ηλικία, καθώς και εντοπισμό συγκεκριμένων μαθησιακών ιδιαιτεροτήτων, ώστε να προάγεται ο καθολικός σχεδιασμός των μαθημάτων. Η ανάλυση των μαθησιακών στόχων των μαθημάτων - μουσικών και κινητικών - καθώς και η περιγραφή των προκλήσεων διδασκαλίας του οργάνου σε διαφορετικές ηλικίες και σε ποικίλες εκπαιδευτικές δομές διασφαλίζει την επαρκή θεωρητική κατάρτιση δασκάλων, φοιτητών και σπουδαστών για τη μελλοντική διδακτική τους δραστηριότητα στον τομέα αυτόν. Το θεωρητικό πλαίσιο περιλαμβάνει διαφορετικές διαστάσεις, όταν η θεματολογία του κεφαλαίου το επιβάλλει, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στο κεφάλαιο της ιστορικής εισαγωγής της παιδαγωγικής του πιάνου.

Ανάλυση εφαρμοσμένων παραδειγμάτων διδακτικών προσεγγίσεων πάνω στη συγκεκριμένη θεματική. Μετά τη βασική θεωρητική κατάρτιση παρέχονται πολλά μουσικά παραδείγματα που διευκολύνουν την εφαρμοσμένη κατανόηση του θεωρητικού πλαισίου του αντικειμένου. Μέσω της μελέτης του ψηφιακού συγγράμματος παρέχεται έτσι η δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής πολλών θεωρητικών εννοιών, με παρουσίαση ενδεικτικών πλάνων μαθημάτων και σχεδίων δραστηριοτήτων, που έχουν σαν στόχο την ολιστική ανάπτυξη των μουσικών δεξιοτήτων των νέων πιανιστών. Τα παραδείγματα φυσικά λειτουργούν ως οδηγοί με πολλαπλές δυνατότητες επέκτασης και προσαρμογής στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε μαθήματος πιάνου. Η προσαρμογή των παραδειγμάτων είναι επεξεργασμένη κατά τέτοιο τρόπο ώστε να τηρούνται όλες οι διεθνείς νομοθεσίες σχετικά με τα πνευματικά δικαιώματα.

Αναλυτική βιβλιογραφία: Το σύγγραμμα παρέχει εκτεταμένες επικαιροποιημένες βιβλιογραφικές αναφορές για τις διεθνείς πρακτικές στη μεθοδολογία διδασκαλίας αρχαρίων πιανιστών, στοχεύοντας στην εξοικείωση με ένα μεγάλο εύρος μεθόδων και εγχειριδίων για αρχαρίους, μεθοδολογιών τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης, συμπεριλαμβανομένων και πληθώρας ψηφιακών εφαρμογών, καθώς και βιβλιογραφίας ελεύθερης πρόσβασης.

Κριτήρια αξιολόγησης: πρόκειται για ασκήσεις, ώστε οι νέοι παιδαγωγοί να αναστοχαστούν και να κατανοήσουν σε βάθος το υλικό του κάθε κεφαλαίου, ώστε να μπορέσουν με συγκεκριμένες δημιουργικές δραστηριότητες να διαμορφώσουν τη δική τους διδακτική τους προσέγγιση.

Ένα παράδειγμα της παραπάνω δομής και χρήσης του βιβλίου θα μπορούσε να είναι το Κεφάλαιο 5 που αναφέρεται στο ρεπερτόριο των αρχαρίων. Το θέμα του ρεπερτορίου και η επιλογή του αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη και τη διαμόρφωση τεχνικού και αισθητικού υποβάθρου στους νέους πιανίστες. Με τις

δυνατότητες σύγχρονων πολλαπλών πηγών διάθεσης ρεπερτορίου (συλλογές, ανεξάρτητες εκδόσεις, ψηφιακές εκδόσεις και εκδόσεις ελεύθερης πρόσβασης) το πρώτο τμήμα του κεφαλαίου ασχολείται με την κατηγοριοποίηση του ρεπερτορίου, με ανάλυση προδιαγραφών, και πλήθος παραδειγμάτων (Παρ. 1. Ενότητα 5.1).

Κεφάλαιο 5 Ρεπερτόριο αρχάριων πιανιστών.....	145
5.1 Κατηγοριοποίηση ρεπερτορίου.....	146
5.1.1 Αρχάριοι πιανίστες και τυπικό ρεπερτόριο.....	146
5.1.2 Τεχνικά και ερμηνευτικά κριτήρια κατηγοριοποίησης ρεπερτορίου αρχάριων μαθητών.....	148
5.1.3 Διαθεσιμότητα ρεπερτορίου αρχάριων.....	150
5.1.3.1 Συλλογές – ανθολογίες ρεπερτορίου.....	150
5.1.3.2 Εκδόσεις κομμιτιών ή έργων ενός συνθέτη.....	155
5.1.3.2.1 Εκδόσεις ελεύθερης πρόσβασης.....	155
5.1.3.2.2 Εντυπες εκδόσεις.....	156
5.1.3.2.3 Ψηφιακές εκδόσεις.....	157

Παρ. 1: Περιεχόμενα κεφαλαίου, ενότητα 5.1

Η επόμενη ενότητα του κεφαλαίου (Παρ. 2. Ενότητα 5.2) επικεντρώνεται αρχικά σε εγχειρίδια αναφοράς που αναλύουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό το παιδαγωγικό πιανιστικό ρεπερτόριο και προσφέρουν οδηγούς για την κατηγοριοποίηση και χρήση του. Στη συνέχεια παρέχει ενδεικτικές λίστες ρεπερτορίου αρχάριων ανά μουσική εποχή, δίνοντας μεγάλη έμφαση στο σύγχρονο ρεπερτόριο και το ελληνικό ρεπερτόριο, που συχνά απουσιάζει από τα τυπικά μαθήματα αρχάριων πιάνου. Ας σημειωθεί ότι η ψηφιακή μορφή του συγγράμματος δίνει τη δυνατότητα περιοδικών αναθεωρήσεων, έτσι ώστε οι λίστες αυτές να επικαιροποιούνται και να εμπλουτίζονται.

5.2 Ενδεικτική λίστα έργων.....	157
5.2.1 Επιμελημένα και πρωτότυπα μουσικά κείμενα.....	157
5.2.2 Βιβλία αναφοράς – πηγές πιανιστικού ρεπερτορίου.....	160
5.2.2.1 Maurice Hinson and Wesley Roberts: <i>Guide to the Pianist's Repertoire, Fourth Edition</i> (Hinson & Roberts, 2013).....	161
5.2.2.2 Jane Magrath: <i>The Pianist's guide to Standard Teaching and Performance Literature</i> (Magrath, 1995) & <i>Piano Literature for Teaching and Performance</i> (Magrath, 2021).....	162
5.2.3 Ενδεικτική λίστα ρεπερτορίου αρχάριων μαθητών πιάνου ανά εποχή.....	163
5.2.3.1 Ρεπερτόριο μπαρόκ για αρχάριους πιανίστες.....	164
5.2.3.2 Ρεπερτόριο κλασικό για αρχάριους πιανίστες.....	164
5.2.3.3 Ρεπερτόριο ρομαντικό για αρχάριους πιανίστες.....	165
5.2.3.4 Ρεπερτόριο σύγχρονο (20ού και 21ου αιώνα) για αρχάριους πιανίστες.....	167
5.2.3.5 Ρεπερτόριο ελληνικό για αρχάριους πιανίστες.....	169

Παρ. 2: Περιεχόμενα κεφαλαίου, ενότητα 5.2

Η τρίτη ενότητα του κεφαλαίου (Παρ. 3 περιεχόμενα κεφαλαίου, ενότητα 5.3) είναι αφιερωμένη σε ένα διαθεματικό πλάνο διδασκαλίας έργου κλασικής εποχής για αρχάριους, της Σονατίνας No 4 του Thomas Attwood (1765-1838). Το πλάνο περιλαμβάνει μορφολογική ανάλυση, διαθεματική σύνδεση μορφολογίας και κλασικής αρχιτεκτονικής, στυλιστικό αυτοσχεδιασμό μέσω αρμονικής ανάλυσης, και

ακουστική αντίληψη του κλασικού στυλ μέσα από προτεινόμενα ακροάματα. Το κεφάλαιο φυσικά ολοκληρώνεται με επικαιροποιημένη και ταξινομημένη βιβλιογραφία.

5.3 Πλάνο διαθεματικής διδασκαλίας κλασικού ρεπερτορίου για αρχάριους: Η περίπτωση της Σονατίνας Νο 4 του Thomas Attwood (1765-1838)	171
5.3.1 Δραστηριότητα 1η: Η συμμετρία της κλασικής φόρμας	172
5.3.2 Δραστηριότητα 2η: Αρχιτεκτονική και συμμετρία στον 18ο αιώνα.....	172
5.3.3 Δραστηριότητα 3η: Στυλιστικός αυτοσχεδιασμός.....	173
5.3.4 Δραστηριότητα 4η: Δημοφιλής μουσική στην κλασική εποχή.....	174
Βιβλιογραφία.....	175
Παρτιτούρες	176
Ιστοσελίδες.....	177

Παρ. 3: Περιεχόμενα κεφαλαίου, ενότητα 5.3

Η μορφολογική ανάλυση (Παρ. 4. Ενότητα 5.3.1) προτείνει τη μορφολογική απεικόνιση διαφορετικών στοιχείων (φράσεις, δυναμικές, αρμονία, και άρθρωση) σε χρωματιστό σχεδιάγραμμα για την αποτελεσματική οπτικοποίηση των συμμετρικών χαρακτηριστικών του έργου.

Αυτού του είδους η ανάλυση προετοιμάζει τη διαθεματική προσέγγιση της κλασικής συμμετρίας με άλλες εμφανίσεις της στην κλασική συμμετρία, όπως η αρχιτεκτονική των κλασικών κτιρίων (Παρ. 5. Ενότητα 5.3.2).

5.3.1 Δραστηριότητα 1η: Η συμμετρία της κλασικής φόρμας

Αφού παρουσιαστεί το κομμάτι στον μαθητή –είτε από εκτέλεση του δασκάλου είτε από ακρόαση– η πρώτη δραστηριότητα έχει στόχο να κατανοήσει ο μαθητής την, πολύ χαρακτηριστική για την κλασική εποχή, συμμετρική μορφή. Η συζήτηση μπορεί να περιλαμβάνει βασικά ζητήματα μορφής, όπως οι περίοδοι και οι φράσεις, τονικών κέντρων και αρμονικής εξέλιξης, η ακόμη και ζητήματα που σχετίζονται με την ερμηνευτική ποικιλία, όπως οι δυναμικές και οι άρθρωσεις. Ο βαθμός εξειδίκευσης και εμπέδωσης που μπορεί να γίνει σε αυτό το σημείο φυσικά εξαρτάται από τις προηγούμενες γνώσεις του μαθητή και από την ηλικία του.

Σε κάθε περίπτωση, τα αποτελέσματα της συζήτησης μπορούν να προβληθούν σε ένα σχεδιάγραμμα το οποίο να οπτικοποιεί πολύ χαρακτηριστικά το θέμα της ισορροπίας που διακατέχει τη συγκεκριμένη σύνθεση. Αυτή η ισορροπία διατρέχει ουσιαστικά όλα τα στοιχεία του κομματιού: τον αριθμό των μέτρων, τη ρυθμική οργάνωση, την ανάπτυξη των φράσεων, την αρμονική εξέλιξη, όλα στοιχεία που συντελούν στην τελική διαμόρφωση της μορφής και της ισορροπίας της σύνθεσης (Παράδειγμα 5.13).

A		A		B		A (')	
Ρε μείζονα		Ρε μείζονα		Λα μείζονα		Ρε μείζονα	
φράση 1	φράση 2	φράση 1	φράση 2	φράση 1	φράση 2	φράση 1	φράση 2
μ. 1-4	μ. 5-8	μ. 1-4	μ. 5-8	μ. 9-12	μ. 13-16	μ. 17-20	μ. 21-24
I - V	I - I	I - V	I - I	I - I	I - I	I - V	I - I
forte	forte	forte	forte	piano	piano	forte	forte
staccato	staccato legato	staccato	staccato legato	legato	legato	staccato	staccato legato

Παράδειγμα 5.13 Χρωματική αναπαράσταση που αποτυπώνει τα συνθετικά χαρακτηριστικά του κομματιού του Attwood

Παρ. 4: Ενότητα 5.3.1

Για το συγκεκριμένο παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί το παλάτι Schönbrunn στη Βιέννη. Ο Αππwood ήταν μαθητής του Μοζάρτ και έμεινε αρκετά χρόνια στη Βιέννη (Olleson, 2004). Συνεπώς, το συγκεκριμένο παλάτι, το οποίο ολοκληρώθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα, αποτελούσε μέρος της αρχιτεκτονικής εμπειρίας του συνθέτη. Η αναφορά υπογραμμίζει και το γεγονός ότι το αρχιτεκτονικό έργο φέρει πολλά από τα χαρακτηριστικά της ισορροπίας, τόσο στη δομή του και στη διάταξη του, όσο και στη στιβαρή και γαλήνια αίσθηση που αποπνέει. Μάλιστα η οπτικοποίηση της φόρμας που έγινε στην προηγούμενη δραστηριότητα φέρει πολλά κοινά στοιχεία με την άποψη του παλατιού της φωτογραφίας από το Παράδειγμα 5.14.

Παράδειγμα 5.14 Σχέδιο από Παλάτι Schönbrunn στη Βιέννη
<https://www.gettyimages.com/detail/illustration/royal-palace-of-schonbrunn-palace-drawing-ii-c16861008>
 ανάκτηση 6/6/23)^{1,24}

Παρ. 5: Ενότητα 5.3.2

Η αρμονική ανάλυση που έχει γίνει στην πρώτη δραστηριότητα αποτελεί τη βάση για τη διδασκαλία του στυλιστικού αυτοσχεδιασμού. (Παρ. 6, ενότητα 5.3.3) Το πλάνο διδασκαλίας είναι πολύ αναλυτικό, με όλα τα βήματα εξέλιξης, ακόμη και με δυνατότητα επέκτασης και διάνθισης της διδασκαλίας με transporto. (Παρ. 7, ενότητα 5.3.3)

5.3.3 Δραστηριότητα 3η: Στυλιστικός αυτοσχεδιασμός

Για τη διδασκαλία αυτοσχεδιασμού σε στυλ κλασικό μπορεί ο μαθητής να ακολουθήσει τα εξής βήματα:

- Ο μαθητής μαθαίνει τη βασική ακολουθία των συγχορδιών I – IV – V7 για τη ρε μείζονα (Παράδειγμα 5.15).
- Μελετά τη συγκεκριμένη ακολουθία αρχικά με τη μορφή κλειστών συγχορδιών και στη συνέχεια με μορφή μπάσο τύπου Alberti.
- Εξασκείται αρχικά με το αριστερό χέρι παίζοντας έναν συγκεκριμένο αριθμό μέτρων για κάθε συγχορδία, π.χ. 2 ή 4.
- Όταν εξοικειωθεί αρκετά με την ακολουθία των συγχορδιών αυτών, μπορεί να πειραματιστεί με μικρά μελωδικά μοτίβα στο δεξιό χέρι. Τα μοτίβα αυτά αρχικά μπορεί να περιλαμβάνουν μόνο νότες της συγχορδίας, ενώ όσο επεκτείνεται ο πειραματισμός και ο αυτοσχεδιασμός μπορούν να χρησιμοποιούνται και διαβατικές ή άλλες νότες.

Παρ. 6: Ενότητα 5.3.3

- Ο αυτοσχεδιασμός θα μπορούσε να επεκταθεί και στη λα μείζονα και να περιλαμβάνει και εναλλαγές ανάμεσα στις δύο τονικότητες.

The Primary Chords in D Major

Παράδειγμα 5.15 Βασική συγχορδιακή ακολουθία για τη ρε μείζονα

Παρ. 7: Ενότητα 5.3.3

Η ενίσχυση της αντίληψης του στυλ μπορεί να γίνει μέσα από προτεινόμενα ακροάματα, τα οποία συνήθως αποτελούσαν τη δημοφιλή μουσική της εποχής. Η ευκολία της πρόσβασης σε αποσπάσματα από όλα τα είδη κάνει τη συγκεκριμένη πρόταση απλά ενδεικτική για τον εμπλουτισμό της ακουστικής, αλλά και οπτικής εμπειρίας των νέων πιανιστών (Παρ. 8, ενότητα 5.3.4).

5.3.4 Δραστηριότητα 4η: Δημοφιλής μουσική στην κλασική εποχή

Δεδομένου ότι η έκθεση των μικρότερων κυρίως ηλικιών στην κλασική μουσική είναι σχεδόν ανύπαρκτη τα τελευταία χρόνια, είναι πολύ σημαντικό κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ιστορικού ρεπερτορίου να προτείνονται έργα για ακρόαση, τα οποία σχετίζονται με το ευρύτερο στυλ του κομματιού που καλείται ο νέος πιανίστας να μελετήσει. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, και λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση του συνθέτη με τον Mozart, μπορούν να προταθούν κομμάτια από όπερες του Mozart, στις οποίες συναντάται συχνά μια χαλαρή σχέση ανάμεσα στην εναλλαγή legato και staccato, που είναι βασικό εκφραστικό χαρακτηριστικό του θέματος του Attwood. Επίσης μπορούν να προταθούν σονατίνες ή σονάτες για πιάνο διαφορετικών συνθετών.

Παραδείγματα προτάσεων για ακρόασεις είναι:

- Κομμάτι από τον *Μαγεμένο αυλό* του Mozart που χρησιμοποιεί τις εναλλαγές αρθρώσεων ως κομμάτι στοιχείο (<https://www.youtube.com/watch?v=87UE2GC5db0>, ανάκτηση 7/6/23).
- Σονάτα σε Ντο μείζονα K.545 του Mozart που χρησιμοποιεί στο αριστερό χέρι μπάσο τύπου Alberti (<https://www.youtube.com/watch?v=1vDxlnTVvW8>, ανάκτηση 7/6/23).
- Ολόκληρη η Σονατίνα του Attwood, που χρησιμοποιεί μια δημοφιλή μορφή πιανιστικών έργων της εποχής, τη μορφή Θέμα και Παραλλαγές (<https://www.youtube.com/watch?v=4tc00a9Uv81s>, ανάκτηση 7/6/23).

Παρ. 8: Ενότητα 5.3.4

Το σημαντικότερο πλεονέκτημα του βιβλίου είναι η ελεύθερη πρόσβαση, τόσο στο σύνολό του όσο και ανά κεφάλαιο. Στόχος και ελπίδα μου από την αρχή της συγγραφής του βιβλίου παραμένει η δημιουργική χρήση του, καθώς και η ανατροφοδότηση από την κοινότητα των διδασκόντων πιάνου, ώστε να διορθώνονται όποιες αστοχίες και να επικαιροποιούνται τακτικά όλα τα δεδομένα του.

Πρόσβαση:

Αθηνά Φυτίκα, Παιδαγωγική του πιάνου. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/12938>

Η Αθηνά Φυτίκα γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Σπούδασε πιάνο στην Ελλάδα με τους Στέλλα Μακρυγιάννη, Χρυσή Παρθενιάδη-Φλώρου και Παύλο Δημητριάδη, αποσπώντας Δίπλωμα Πιάνου από το Σύγχρονο Ωδείο Θεσσαλονίκης. Έχει επίσης σπουδάσει πιάνο στις ΗΠΑ με τους Leonard Mastrogiacomo και Carolyn Bridger. Μελέτησε τσέμπολο με την Karyl Louwenaar και έχει κάνει σεμινάρια πιάνου με τους Joseph Kalichstein, Raphael Terroni και Martino Tirimo. Έλαβε το μεταπτυχιακό και διδακτορικό της τίτλο από το Florida State University. Η διατριβή της είχε τίτλο: «Historical overview of the philosophy behind keyboard fingering instruction from the 16th century to the present». Έχει παρουσιάσει σειρά ρεσιτάλ – διαλέξεων και ανακοινώσεων πάνω σε θέματα παιδαγωγικής του πιάνου και νεοελληνικής μουσικής για πιάνο σε συνέδρια και ημερίδες, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ως πιανίστα, έχει δώσει σημαντικό αριθμό συναυλιών, τόσο ατομικών όσο και μουσικής δωματίου, σε πολλά μέρη της Ελλάδας, στην Κύπρο, τη Γερμανία και τις Η.Π.Α. Καλλιτεχνικά προωθεί έργα Ελλήνων συνθετών για πιάνο, είναι μέλος του σχήματος «Dames Dëshéritées» και συνεργάζεται με άλλους καλλιτέχνες για συναυλίες μουσικής δωματίου. Το 2013 κυκλοφόρησε CD της με τίτλο *Le Clavier d'Apollon*: Έλληνες συνθέτες Γαλλικής παιδείας με έργα για σόλο πιάνο. Επαγγελματικά ασχολήθηκε με τη διδασκαλία μουσικής σε όλες τις βαθμίδες. Έχει δουλέψει ως καθηγήτρια μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και ως καθηγήτρια πιάνου σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα όπως το Florida State University και Panama City Community College. Σήμερα είναι Επικουρή Καθηγήτρια στο γνωστικό αντικείμενο της Παιδαγωγικής του Πιάνου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Επιστημονικά ασχολείται τα τελευταία χρόνια με τη συστηματοποίηση της μεθοδολογίας για τη διδακτική πιανιστικών δεξιοτήτων, όπως η *prima vista*, καθώς και με τη μελέτη, προβολή και αξιοποίηση ελληνικού ρεπερτορίου για πιάνο.

BOOK PRESENTATION

“Piano pedagogy. Basic principles and suggestions for teaching activities for beginning students”

Athina Fytika

Professor of Piano Pedagogy

Ionian University

afytika@ionio.gr

This digital textbook provides theoretical and applied knowledge of piano pedagogy issues, to prepare university music students to teach beginner piano students, regardless of age and teaching environment. Each chapter includes a theoretical background addressing a range of teaching approaches to accommodate the different cognitive and motor abilities according to age. The theoretical background enables young teachers to identify individual learning challenges and promote inclusive lesson plans. The analysis of learning outcomes of lessons designed

to address various music and motor skills, as well as the description of instrumental teaching challenges in different ages and teaching environments, aim to ensure the adequate theoretical background of students for their future teaching perspectives. The digital textbook also provides practical application of the theoretical concepts including indicative lesson plans and activities. In addition, extended bibliographical references on international research and applied methodologies enable familiarisation with a broad spectrum of methods for beginners, including formal and informal learning approaches and current digital applications. Contemporary developments in the piano pedagogy field also encompass fields such as ear training, sight reading, improvisation, group teaching, and so forth. As a result, all these teaching subjects are key elements around which this textbook revolves.

Keywords

Piano pedagogy, creative teaching, instrumental didactics, piano instruction, beginner students

***Athina Fytika** was born and raised in Athens. She studied piano in Greece with Stella Makrygianni, Chrysi Parthenidi-Florou, and Pavlos Dimitriadis, earning a Piano Diploma from the Contemporary Conservatory of Thessaloniki. She also studied piano in the US with Leonard Mastrogiacomo and Carolyn Bridger. She studied harpsichord with Karyl Louwenaar and has taken piano seminars with Joseph Kalichstein, Raphael Terroni, and Martino Tirimo. She received her Master's and Doctoral Degrees from Florida State University. Her dissertation was titled: "Historical Overview of the Philosophy Behind Keyboard Fingering Instruction from the 16th Century to the Present." She has presented a series of recitals, lectures, and presentations on topics related to Piano Pedagogy and modern Greek music for piano at conferences and workshops, both in Greece and abroad. As a pianist, she has given numerous concerts, both solo and chamber music, in many parts of Greece, Cyprus, Germany, and the USA. She promotes the works of Greek composers for piano, is a member of the ensemble "Dames Déshéritées" and collaborates with other artists for chamber music concerts. In 2013, she released a CD entitled *Le Clavier d'Apollon: Greek composers of French education with works for solo piano*. Professionally, she has been involved in teaching music at all levels. She has worked as a music teacher in primary education and as a piano teacher at higher education institutions such as Florida State University and Panama City Community College. She is currently an Assistant Professor in the field of Piano Pedagogy at the Ionian University. In recent years, she has been involved in the systematization of methodology for teaching piano skills, such as *prima vista*, as well as the study, promotion, and utilization of the Greek piano repertoire.*

Δεκατρείς Λιλιπούτιες για νέους πιανίστες

Ιωσήφ Βαλέτ (PhD)

Συνθέτης, Πιανίστας, Μουσικολόγος

Συγγραφέας, Καθηγητής θεωρητικών & πιάνου

Μουσικό Σχολείο Πειραιά

iossifvalette@gmail.com, info@iossifvalette.com

Οι 'Δεκατρείς Λιλιπούτιες' για πιάνο φιλοδοξούν να αποτελέσουν μέρος ενός βασικού εργαλείου για την κατανόηση και τη διδασκαλία της σύγχρονης μουσικής σε νέους πιανίστες, με στόχο να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ της σύγχρονης μουσικής και της μουσικής εκπαίδευσης. Οι Λιλιπούτιες προορίζονται για αρχάρια και μεσαία επίπεδα του πιάνου, ωστόσο η σπονδυλωτή δομή τους αποτελεί μια ενότητα και μπορούν να ερμηνευτούν ως ενιαίο έργο. Οι νέοι πιανίστες θα ξεφυλλίσουν σύντομες, μονοσέλιδες ιστορίες με νότες όχι πάντα στρογγυλές, θ' ανακαλύψουν τα πιο μακρινά πλήκτρα, θ' ακούσουν νότες να συνηχούν διαφορετικά, θα διασταυρώσουν τους αντίχειρες, και θα τεντώσουν την παλάμη και να παίξουν μ' αυτή. Μέρος του έργου επιλέχθηκε και διακρίθηκε στο ερευνητικό πρόγραμμα *Contempus*, ένα project με έδρα το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας για τη διδασκαλία της σύγχρονης μουσικής για πιάνο (ΕΛΙΔΕΚ 2021-22). Οι 'Δεκατρείς Λιλιπούτιες' φιλοτεχνήθηκαν από την Κική Παυλικιάνη το 2022, και εκδόθηκαν από τον μουσικό οίκο *Rapas Music*, ηχογραφήθηκαν από την πιανίστα Λενιώ Λιάτσου και κυκλοφορούν από την *Subways Music*. Οι 'Δεκατρείς Λιλιπούτιες' παρουσιάστηκαν ήδη από μαθητές πολλών Μουσικών Σχολείων και ωδείων παράλληλα με υποστηρικτικό εργαστήριο (*workshop*). Το έργο εντάχθηκε σε πολιτιστικά προγράμματα και παρουσιάστηκε επίσημα στο Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο Θεσσαλονίκης με τίτλο 'Διδασκαλία σύγχρονου ρεπερτορίου στα πλήκτρα'.

Λέξεις κλειδιά

Ιωσήφ Βαλέτ, Δεκατρείς Λιλιπούτιες, *Contempus Piano*, Λενιώ Λιάτσου

Εισαγωγή - Αφετηρίες

Οι *Δεκατρείς Λιλιπούτιες*, η πιανιστική συλλογή για νέους πιανίστες ολοκληρώθηκε το 2020. Υπήρχαν σαν σκέψη από παλαιότερα, μια και κατά καιρούς υπήρξαν προτάσεις για συγγραφή ενός παιδαγωγικού έργου για μαθητές Μουσικών Σχολείων και σπουδαστές Ωδείων, ακόμα και για συγγραφή μεθόδου. Έως εκείνη την περίοδο είχαν ήδη γραφεί και εκδοθεί τα περισσότερα έργα για την πιανιστική όπερα 'Ανάποδο πεντάλ', με πιο προσιτά ίσως τα 5 μικρά πρελούδια - που με εξαίρεση το 1^ο έργο, τα υπόλοιπα έχουν τεχνικές δυσκολίες και κάποια ειδικές τεχνικές, των οποίων η

ερμηνεία απαιτεί μια πιανιστική ωριμότητα. Το 2019, ο γράφων δέχτηκε την πρόταση συναδέλφου πιανίστα από το Μουσικό Σχολείο του Βόλου για σύνθεση εύκολων σχετικά έργων για τους μαθητές του Γυμνασίου, ή γενικότερα έργα σε επίπεδο Κατωτέρας και Μέσης Σχολής, αλλά με χαρακτηριστικά σύγχρονης μουσικής – τα οποία και θα παρουσιάζονταν σε σχετική εκδήλωση για το σύγχρονο πιάνο. Η σύνθεση των έργων συνέπεσε με την περίοδο της καραντίνας. Στις περισσότερες Λιλιπούτιες κυριαρχεί ένα μελαγχολικό συναίσθημα, ωστόσο υπάρχει στο τέλος ένα ξέσπασμα - μια ανάγκη εναλλακτικής, μια διαφυγή, μια ανατροπή.

Το πώς θα μπορούσαν να γίνουν προσιτές οι σύγχρονες τεχνικές του πιάνου μέσα στα πλαίσια της ωδειακής εκπαίδευσης και στα μέτρα των Μουσικών Σχολείων δημιουργούσε έναν προβληματισμό. Θα έπρεπε ασφαλώς να μπουν κάποιοι περιορισμοί. Από την πρώτη στιγμή θα έπρεπε να αποκλειστούν παιξίματα μέσα στο πιάνο, ένα μεγάλο κεφάλαιο του 20ού αιώνα, τεχνικές που ο γράφων διδάχτηκε από τον Θόδωρο Αντωνίου κατά τη διάρκεια της μαθητείας του, αλλά και από τους καθηγητές του στο ΤΜΣ του ΑΠΘ, και που διδάσκει σε masterclasses – κάτι που όμως δύσκολα μπορεί να διδαχθεί σε πιάνο μελέτης. Άρα ότι ήταν να γραφτεί έπρεπε να είναι στα πλήκτρα και μόνο. Ένας άλλος περιορισμός θα ήταν να είναι μικρού μεγέθους, π.χ. μιας σελίδας κείμενο – άρα μια ιστορία. Αυτή η αφήγηση που τελικά βγήκε, μετουσιώθηκε σε περιγραφικούς τίτλους και σε μικρές σφραγίδες από τη ζωγράφο Κική Παυλικιάνη.

Η μουσική γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε στις *Δεκατρείς Λιλιπούτιες* είναι λίγο πολύ γνωστή από προηγούμενα έργα του συντάκτη, είναι η νεο-τροπικότητα με χρήση συμμετρικών κλιμάκων, οι νοσταλγικές μελωδίες και όχι μόνο. Το στυλ, ακολουθώντας την αφηγηματική υφή, θυμίζει κάτι από τους ήχους του παρελθόντος μπλεγμένους με επιλεγμένες συνηχήσεις και σπανιότερα κλάστερς. Με αναφορές στον Μπαχ, το πρώτο κομμάτι αποτελείται από μια ακολουθία με χρήση γκλισάντι, σε μια μετρίως ελεύθερη ρυθμική δομή χωρίς μέτρα. Υπάρχει βέβαια το 2/4 και το 3/4, αλλά όχι μόνο αυτό. Στη φάση των νέων πιανιστών που είναι ζητούμενο να μετράνε σωστά, δεν θα μπορούσαν να λείπουν τα παραδοσιακά μέτρα. Ωστόσο υπάρχει και το 5/8 και το 7/8. Αλλά υπάρχει και το χρονικό μέτρημα με time-line που ξαφνικά ζητά το μέτρημα, όχι σε τέταρτα αλλά σε δευτερόλεπτα. Το πεντάλ βέβαια είναι παρόν, μπορεί στις τάξεις που απευθύνεται να μην είναι η συνήθης πρακτική, αλλά υπάρχει σε όλα τα έργα, είτε ως γραμμένο *obligato* ή ως μόνιμο (*sempre*), ή ως ελεύθερο. Κι αυτό γιατί το πεντάλ θα έδινε βάθος και χρώμα σε μια σχετικά αραιή υφή, αλλά λειτουργεί και ως παιδαγωγικό εργαλείο. Είναι σημαντικό ο μαθητής να ακούει το πιάνο στην ιδανικότερη ακουστικότητα. Κι αυτό επιτυγχάνεται και με το πεντάλ.

Τι δεν υπάρχει στις *Λιλιπούτιες*; Σουρντίνα δεν υπάρχει καθώς το συγκεκριμένο πεντάλ στο όρθιο πιάνο διαφέρει από το *una corda* του πιάνου κοντσέρτου, συνεπώς δεν αποτελεί καλή επιλογή.

Αποδοχή του έργου

Ο τρόπος που λειτουργεί παιδαγωγικά το έργο αποτελεί γεγονός που διαπιστώνεται σταδιακά, καθώς υπάρχει θετική ανατροφοδότηση από πιανίστες και μαθητές. Ο γράφων έλαβε ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για δακτυλισμούς που ενσωματώθηκαν στην τελική παρτιτούρα. Μια τεράστια ώθηση στις *Δεκατρείς Λιλιπούτιες* έδωσε η συμμετοχή στο πρόγραμμα *Contempus* της πιανίστας και ερευνήτριας Λενιώς Λιάτσου, στο οποίο προκρίθηκαν και κατά κάποιο τρόπο πιστοποιήθηκαν ως κατάλληλα έργα με παιδαγωγικό σκοπό τη γνωριμία των σύγχρονων τεχνικών σε μαθητές. Η Λιάτσου επέλεξε κάποια από τα έργα και τα ερμήνευσε. Παράλληλα, η πιανίστα προσκλήθηκε να ηχογραφήσει όλο τον κύκλο στο στούντιο του ΕΚΠΑ, όπου εκεί πραγματικά αποδίδονται στην ιδανική τους μορφή, και μπορεί κάποιος να τα ακούσει στις πλατφόρμες όπου και κυκλοφορούν ως άλμπουμ. Και βέβαια η Λενιώ Λιάτσου είχε συνεργαστεί στο παρελθόν με τον συνθέτη, καθώς είχε ερμηνεύσει ένα από τα πιο απαιτητικά έργα του, την *Cantilena*, το 2012 στο Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο Θεσσαλονίκης. Ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος για την κατάλληλη δουλειά όπως λένε. Η Λενιώ, υπέδειξε επίσης τη δημιουργία ενός επιμέτρου που θα εξηγούσε κάποιες σημειογραφίες, στην περίπτωση που δεν υπήρχε η εξοικείωση με κάποιες από αυτές. Στη συνέχεια οι *Δεκατρείς Λιλιπούτιες* παρουσιάστηκαν από μαθητές στο Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου το 2023, έπειτα από προτροπή της πιανίστας Έλενας Παπασπύρου. Σ' αυτή την πρώτη ζωντανή παρουσίαση, μαθητές του πιάνου του σχολείου, ερμήνευσαν τα έργα με την καθοδήγηση αξιόλογων καθηγητριών. Αρχικά τα δεκατρία κομμάτια του έργου διδάχθηκαν από καθηγητές πιάνου του σχολείου στους μαθητές τους. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε το εργαστήριο-masterclass με το συνθέτη. Η ιδέα ήταν να παίξουν τα παιδιά το έργο και να γίνουν παρατηρήσεις, να λυθούν απορίες και να υπάρξει μια διάδραση με τον συνθέτη υπό τη μορφή εργαστηρίου (workshop). Το εργαστήριο εντάχθηκε στο Πολιτιστικό Πρόγραμμα *Ένας αιώνας ελληνικής μουσικής για πιάνο αρ.2*. Στη συνέχεια, η παρουσίαση των *Δεκατριών Λιλιπούτιων* έγινε στο Μουσικό Σχολείο του Πειραιά, με την ίδια μορφή, και την ίδια περίοδο εντάχθηκαν στο masterclass του συνθέτη στο Δημοτικό Ωδείο Πειραιά με τίτλο «*Η δημιουργική γραφή για πιάνο*».

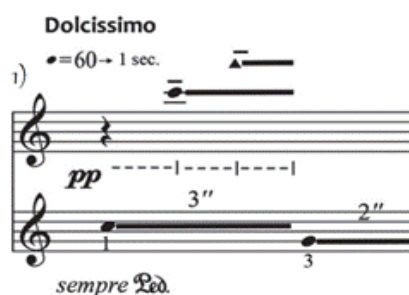
Η γενικότερη αποδοχή δημιούργησε την ανάγκη επίσημης έκδοσης του έργου στη μορφή που υπάρχει. Σήμερα βρίσκεται στη 2η έκδοση (Εκδόσεις Παπαρηγορίου Νάκας Panas Music). Η επόμενη παρουσίαση έγινε στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης (σχ. έτος 2023-24), από τις καθηγήτριες με ειδικότητα πιάνου και ακορντεόν, που δημιούργησαν το Πολιτιστικό Πρόγραμμα *Διδασκαλία σύγχρονου ρεπερτορίου στα πλήκτρα*. Παράλληλα με το εργαστήρι στο σχολείο, το πρόγραμμα παρουσιάστηκε επίσημα στο Βαφοπούλειο, παράλληλα με μεταγραφές κάποιων κομματιών για ακορντεόν, άρπα και φωνή. Το επόμενο εργαστήριο έγινε στο Μουσικό

Αλίμου το 2024 ως εκπαιδευτική δράση με τίτλο: «*Παίζοντας τις Δεκατρείς Λιλιπούτειες*» και ακολούθησε ακόμα ένα εργαστήριο στο Μουσικό Σχολείο Λιβαδειάς στα πλαίσια του ευρωπαϊκού θεσμού 'European School Radio'. Τον Μάρτιο του 2025 πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση και το εργαστήριο από το Μουσικό Σχολείο Λάρισας.

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας των εργαστηρίων, οι καθηγητές πιάνου από τα Μουσικά Σχολεία έστειλαν βίντεο από όλους σχεδόν τους μαθητές να ερμηνεύουν τα κομμάτια πριν την πραγματοποίηση της εκδήλωσης, με τη βοήθεια των κινητών τους. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα να παρακολουθείται η πρόοδος των μαθητών, να βρίσκονται λύσεις ώστε κάποια σημεία να γίνονται πιο κατανοητά και να ερμηνεύονται πιο σωστά.

Σύντομη ανάλυση του έργου

Η Λιλιπούτια αρ.1 '*Γλιστρώ σαν τον Μπαχ*' έχει αναφορές στον Μπαχ και βασίζεται στην ακολουθία ρομανέσκα (I-V-vi-iii-IV-I), με χρήση γκλισάντι σε μια μετρίως ελεύθερη ρυθμική δομή χωρίς μέτρα. Είναι διαφορετικό από κάθε άποψη, ίσως προκαλεί και ένα μικρό σοκ σε όποιον τα πρωτοκοιτά. Η διάρκεια των φθόγγων προσδιορίζεται από οριζόντιες γραμμές χρόνου (εικ.1).

Εικόνα 1

Το δεύτερο κομμάτι '*Τραγουδώ*' έχει σύντομη διμερή φόρμα, χρησιμοποιεί την αρχή της μελωδίας του χορωδιακού έργου του Φραγκίσκου Λεονταρίτη '*Così va*', πάνω σε μια αρμονική βάση. Στη συνέχεια υπάρχει μέρος Β' με σταδιακή χρήση τρίτων, και ολοκληρώνεται με da capo. Στη Λιλιπούτια αρ.3 '*μ' ένα ρολόι*' εισάγεται ο συγκοπικός ρυθμός, ενώ κινείται σε δύο ρετζίστρα, υψηλό, χαμηλό.

Στη Λιλιπούτια αρ.4 '*το δάκρυ*' χρησιμοποιείται η ρυθμική δομή μιας γυμνοπαιδιάς, με εκλεπτυσμένες διαφωνίες στο εσωτερικό επίπεδο. Απαιτεί ιδιαίτερη εκφραστικότητα και ρομαντική ερμηνεία.

Στη Λιλιπούτια αρ.5 '*άνω-κάτω*' υπάρχει η σταδιακή εξέλιξη του Δωρικού τετραχόρδου και η επέκταση προς τα πάνω, υπηρετώντας το φαινόμενο της σταδιακής

διαστηματικής διεύρυνσης (εικ.2). Από το μ.13 συμβαίνει η ίδια διεύρυνση ανεστραμμένη (Inversion). Η ένδειξη *sempre* στο πεντάλ είναι απαραίτητη ώστε να δημιουργηθεί η απαιτούμενη συνήχηση και να ακουστεί η πολυσυγχορδία. Οι φθόγγοι με μικρές νότες είναι ουσιαστικά νότες ισοκρατήματος, σε αντίθεση με τη μελωδικότητα της ψηλότερης φωνής.

Εικόνα 2

Στη Λιλιπούτια αρ.6 'στο σταυροδρόμι' η συγχορδία Σι ελάσσονα εναλλάσσεται με τις παράλληλες tG και Tr σε ένα παιχνίδι όπου μπλέκονται οι αντίχειρες (crossing). Το φθογγικό υλικό μεταλλάσσεται όχι πάντα ανά μέτρο αλλά νωρίτερα, με αποτέλεσμα να μετακινούνται οι λιγκατούρες των ογδών ανάλογα με την αρμονία (εικ.3). Το πεντάλ σ' αυτή την περίπτωση είναι 'obligato'.

Εικόνα 3

Η Λιλιπούτια αρ.7 'τράβα μπρος' έχει ρυθμομελωδικές επιρροές από το γνωστό τραγούδι του Χατζιδάκι (εικ.4). Στο πρώτο μισό κινείται σε ψηλό ρετζίστρο, ενώ στη συνέχεια αποκτά μια περισσότερα αρμονική υπόσταση. Το φινάλε αποδίδεται με το άτυπο *accelerando* του ρυθμικού μοντέλου που επιταχύνεται και ανεβάζει τη δυσκολία της εκτέλεσης.

Εικόνα 4

Η Λιλιπούτσια αρ.8 ‘περπατώντας στα μαύρα’ εξελίσσεται με βάση φθογγικών ομάδων (κύτταρα) με μικροεπιταχυνόμενη κίνηση (εικ.5). Η μικρο-φράση ολοκληρώνεται με πέρασμα του αριστερού χεριού (*croisée*).

Εικόνα 5

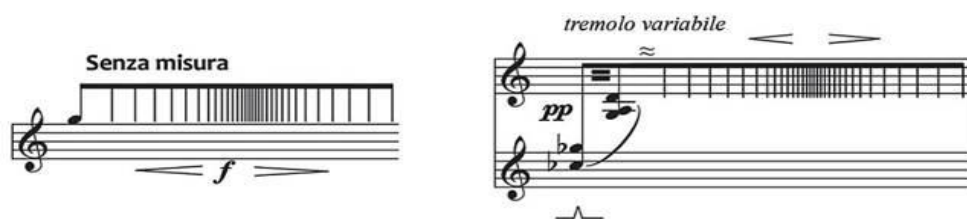
Στη Λιλιπούτσια αρ.9 ‘Μέσα στο λαβύρινθο’ υπάρχει η έννοια της μεταμόρφωσης – όπως γενικότερα σε όλες τις Λιλιπούτιες. Ακολουθείται η έννοια της μικροεπιτάχυνσης κάθε κυττάρου που μορφοποιήθηκε ειδικά σε κάθε σύστημα. Στυλιστικά, ο Λαβύρινθος, αρχικά θυμίζει έναν Ραχμάνινοφ, εξελίσσεται σε Γκέρσουιν και καταλήγει ως Ρίχαρντ Στράους! Και όσο κι αν οι παραπάνω αναφορές ακούγονται βαρύγδουπες, ίσως τελικά να είναι διασκεδαστικές στον μαθητές...

Στη Λιλιπούτσια αρ.10 ‘στη βροχή’, το εφέ της επαναλαμβανόμενης νότας (repetition) παραπέμπει άμεσα στο καιρικό φαινόμενο (εικ.6). Η σημειογραφία είναι μια εκδοχή του ricochet των εγχόρδων, το πήδημα του δοξαριού στη χορδή. Παράλληλα συνυπάρχει το πεντάλ το οποίο αλλάζει οριακά με $\frac{1}{2}$ πεντάλ ώστε να δημιουργηθεί μια αναμενόμενη ασάφεια.

Εικόνα 6

Στη συνέχεια υπάρχει το εφέ της πύκνωσης / αραιώσης, είτε πάνω στον ίδιο φθόγγο, είτε δημιουργώντας ένα μεταβλητό τρέμολο (εικ.7). Η ταχύτητα του τρέμολο μεταβάλλεται ανάλογα με την πύκνωση ή αραιώση των γραμμών.

Εικόνα 7

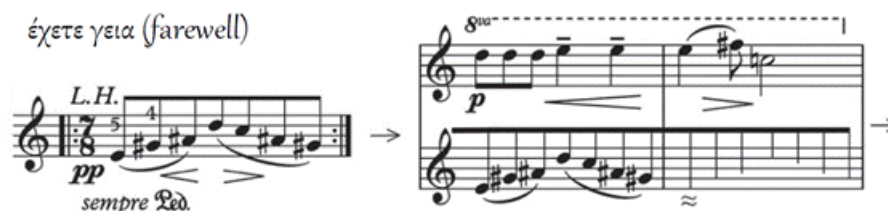
Η 11^η Λιλιπούτια με τίτλο ‘ινβενσιόν’ είναι προφανώς στυλιστικά μια αναβίωση της δίφωνης ινβενσιόν του Μπαχ. Αναπτύσσει ένα τροπικό θέμα που επαναλαμβάνεται σε διάφορες εκδοχές, με το αριστερό χέρι – απελευθερωμένο από τα περιορισμένα ambitus της εποχής - να οδηγεί σταδιακά σε έναν δραματικό ισοκράτη Δεσποζούσης.

Η Λιλιπούτια αρ.12 ‘μες απ’ τα κύματα’ έχει μια επαναλαμβανόμενη και σταδιακά επιταχυνόμενη φιγούρα που, αν και μονόφωνη, υπονοεί μεταβαλλόμενες συνηχήσεις (εικ.8). Πρόκειται για ένα περπέτουο που οδηγείται σε ένα αναπάντεχο συμβάν, το λευκό κλάστερ.

Εικόνα 8

Στο φινάλε αρ.13 ‘έχετε γεια’, υπάρχει διακοπτόμενη παρτιτούρα για ένα ιμπρεσιονιστικής υφής έργο σε μια παραδοσιακή μελωδία, όπου η συνέχεια υποδεικνύεται με βέλη και ενδείξεις γνωστά ως cues ή κύτταρα (εικ.9). Η υφή μεταβάλλεται από τροπική σε ιμπρεσιονιστική (ολοτονική) και αντιστρόφως.

Εικόνα 9

Επισκόπηση - Διδακτικοί στόχοι

Οι Δεκατρείς Λιλιπούτιες είναι μικρές πιανιστικές ιστορίες που, αν και είναι σπονδυλωτή η δομή τους, στην ουσία αποτελούν μια ενότητα και μπορούν να ερμηνευτούν ως ένα ενιαίο έργο. Είναι βέβαια πολύ ενδιαφέρουσες οι διαφορετικές προσεγγίσεις κάθε Λιλιπούτιας από τους μαθητές. Στο τέλος είναι φανερό πως οι νέοι πιανίστες ευχαριστιούνται το αποτέλεσμα, και το σημαντικότερο είναι πως έχουν κατακτήσει κάτι νέο, έχουν μνηθεί στην σύγχρονη μουσική μέσα από μια διαφορετική σημειογραφία, ρυθμούς, συνηχήσεις, μαθαίνουν το πεντάλ, διασταυρώνουν τα χέρια, μαθαίνουν το γκλισάντο, μαθαίνουν να αργοπορούν και να επιταχύνουν...

Εξίσου σημαντικά υπήρξαν τα οφέλη για τους καθηγητές πιάνου των Μουσικών Σχολείων από τα έως σήμερα εργαστήρια/masterclasses, καθώς αποτέλεσαν εποικοδομητικές καλλιτεχνικές και επιμορφωτικές εμπειρίες. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των έργων στους μαθητές, οι καθηγητές επικοινωνήσαν με τον συνθέτη αναζητώντας διευκρινίσεις σε θέματα ερμηνείας σύγχρονων τεχνικών όπως και σε θέματα σημειογραφίας, ενώ κατέθεσαν χρήσιμες απόψεις κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων.

Οι Δεκατρείς Λιλιπούτιες μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό βοήθημα στη διδασκαλία του μαθήματος του πιάνου στα Μουσικά Σχολεία, με την εν δυνάμει ένταξή τους στο αναλυτικό πρόγραμμα που αφορά την ελληνική πιανιστική εργογραφία. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε επίσης η σύνταξη ενός πλάνου μαθήματος κατά το οποίο οι Λιλιπούτιες θα αποτελούσαν το υπόδειγμα για τη σύνδεση της σύγχρονης μουσικής με παιδαγωγικές πρακτικές. Τέλος, ο συνδυασμός του European School Radio με το βιωματικό εργαστήρι αποτελεί σαφώς ένα ενδιαφέρον παράδειγμα διαθεματικής δραστηριότητας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαλέτ, Ι. (2023). *Δεκατρείς Λιλιπούτιες για νέους πιανίστες*: Επίμετρο, Εκδόσεις Παπαρηγορίου-Νάκας.
- Liatsou, L. (2025). *Contempus, A pedagogical guide for teaching contemporary piano music* <https://www.contempuspiano.com/> (25-4-2025)
- Subways' heart, Μια εκπομπή με τους, Λενιώ Λιάτσου και Ιωσήφ Βαλέτ για τις Λιλιπούτιες τους <https://youtu.be/-Nogiy4JTos?si=nFKPLgoavw7KuBpC> (25-4-2025)
- Valette, I (2024). *Thirteen Lilliputies – Workshop@Music School of Alimos* <https://www.youtube.com/watch?v=uZdwx9isQOE> (28-8-2024)
- Δεκατρείς Λιλιπούτιες @ Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης - Παρουσίαση του Πολιτιστικού προγράμματος 'Διδασκαλία σύγχρονου ρεπερτορίου στα πλήκτρα'. <https://www.youtube.com/watch?v=aWQSAJPmatU> (25-8-2024)

Ο **Ιωσήφ Βαλέτ** (PhD) είναι συνθέτης, πιανίστας, μουσικοπαιδαγωγός και συγγραφέας. Κατά την περίοδο των σπουδών του στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΑΠΘ διακρίθηκε ως σολίστ πιάνου (ΚΟΘ), παρακολούθησε masterclasses στην τεχνική Alexander στο Λονδίνο, και μαθήτευσε με την πιανίστα Philippina Philippou. Σπούδασε σύνθεση με τον Θόδωρο Αντωνίου και εκπόνησε διδακτορικό στη σύνθεση (ΑΠΘ). Συμμετείχε ενεργά στη Θερινή Ακαδημία του Ντάρμστατ και παρακολούθησε μαθήματα των Lachenmann, Furrer, Hosokawa και Απέργη. Έργα του έχουν παιχτεί στην Biennale της Ρώμης, το Λουξεμβούργο, τις Βρυξέλλες, το Γκρατς, στο Τρίτο Πρόγραμμα, στις Ελληνικές Μουσικές Γιορτές, στο Φεστιβάλ Αθηνών και Ναυπλίου. Έχει πάρει αναθέσεις από τον ΟΜΜΑ και την ΕΛΣ. Απέσπασε το 1ο βραβείο στους διαγωνισμούς 'Γ.Α.Παπαϊωάννου', 'Συνθήρμεια', 'Παις όπερα' και διακρίθηκε στους διεθνείς διαγωνισμούς 'ΑΛΕΑ ΙΙΙ' (Βοστώνη) και 'Queen Elisabeth' (Βέλγιο). Έργα του έχουν παιχτεί από τις ορχήστρες: ΚΟΑ, Συμφωνική ΕΡΤ, Δήμου Αθηναίων, Orpheus Solists, το Ελληνικό Συγκρότημα Σύγχρονης Μουσικής, Dissonart, Melos Brass, L'Anima quartet, Πνευστά

Κ.Ο.Α. Είναι μέλος της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών. Έργα του και θεωρητικά συγγράμματα εκδίδονται από την Panas Music, και η δισκογραφία από την Irida Classical και Subway Music. Δίδαξε θεωρητικά στο ΤΜΣ του ΑΠΘ, Μουσικά Σχολεία και Ωδεία. Είναι επιστημονικός συνεργάτης του ΙΕΠ στο Αναλυτικό Πρόγραμμα για τα Μουσικά Σχολεία.

Thirteen Lilliputies for young pianists

Iossif Valette, PhD

*Composer, Pianist, Musicologist, Author,
Music theory-harmony and Piano Professor
Music School of Piraeus
iossifvallette@gmail.com, info@iossifvallette.com*

The ‘Thirteen Lilliputies’ for piano aspire to be part of a basic tool for understanding and teaching contemporary music to young pianists, aiming to bridge the gap between contemporary music and music education. The Lilliputies are intended for students of beginner and intermediate level, however their modular structure constitutes a unit and can be interpreted as a single work. Young pianists will leaf through short, one-page stories with notes that are not always round, discover the most distant piano keys, hear notes resonate differently, cross their thumbs, and stretch out their palm and play with it. Part of the work was selected and distinguished in the ContempusPiano research program, a project based at the Department of Music Science and Art of the University of Macedonia for the teaching of contemporary piano music. ‘Thirteen Lilliputies’ was illustrated by Kiki Pavlikiani in 2022, and published by the music label Panas Music, recorded by pianist Lenio Liatsou and released by Subways Music. ‘Thirteen Lilliputies’ has already been presented by students of many Music Schools and conservatories in Greece, with a supporting workshop. The work was included in cultural programs and was officially presented at the Vafopouleio Cultural Center of Thessaloniki.

Keywords

Iossif Valette, Thirteen Lilliputies, ContempusPiano, Lenio Liatsou

Joseph Valet (PhD) is a composer, pianist, music educator, and author. During his studies at the Department of Music Studies at Aristotle University of Thessaloniki, he distinguished himself as a piano soloist (KOTH), attended masterclasses in the Alexander Technique in London, and studied with pianist Philippina Philippova. He studied composition with Theodoros Antoniou and completed a PhD in composition (Aristotle University of Thessaloniki). He actively participated in the Darmstadt Summer Academy and attended courses by Lachenmann, Furrer, Hosokawa, and Aperghis. His works have been performed at the Rome Biennale, in Luxembourg, Brussels, Graz, at the Third

Program, at the Greek Music Festival, and at the Athens and Nafplio Festivals. He has received commissions from OMMA and the Greek National Opera. He won first prize in the 'G.A. Papaioannou', 'Synthermia', and 'Pais Opera' competitions and was distinguished in the international competitions 'ALEA III' (Boston) and 'Queen Elisabeth' (Belgium). His works have been performed by the following orchestras: KOA, ERT Symphony Orchestra, Municipality of Athens, Orpheus Solists, the Greek Contemporary Music Ensemble, Dissonart, Melos Brass, L'Anima quartet, and the KOA Wind Ensemble. He is a member of the Greek Composers' Union. His works and theoretical writings are published by Panas Music, and his discography by Irida Classical and Subway Music. He has taught theory at the Aristotle University of Thessaloniki, music schools, and conservatories. He is a scientific associate of the Institute of Educational Policy in the Analytical Program for Music Schools.

Ένας «Π(ι)ανεύκολος» τρόπος διδασκαλίας του πιάνου!

Λίλυ Δάκα

Καθηγήτρια πιάνου ΠΕ79.01

Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου

lilydaka@gmail.com

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί μια προσπάθεια παρουσίασης των βιβλίων για πιάνο της μουσικοπαιδαγωγού Ρίκας Δεληγιαννάκη «Διαδρομή 1-24», «Η Άσπρη Σκάλα», «Το Γυάλινο Ρόδι», «Πιανεύκολο». Το «Πιανεύκολο» είναι ένα ευφάνταστο, πρωτότυπο και ευχάριστο βιβλίο πιάνου, το οποίο απευθύνεται σε αρχάριους μαθητές. Περιλαμβάνει 75 κομμάτια και συνδυάζει απλές μελωδίες, παραδοσιακές ελληνικές και ξένες ή πρωτότυπες της συνθέτριας, στίχους, ρυθμικές ασκήσεις, ασκήσεις αυτοσχεδιασμού και transporto, κομμάτια για 3 και 4 χέρια, όλα με ευρηματικούς τίτλους που κεντρίζουν τη φαντασία του μαθητή. Προσεγγίζοντας διδακτικά επιλεγμένα κομμάτια, επιδιώκεται να αναδειχθούν οι αρχές της τυπικής και της άτυπης μάθησης, με τρόπο ώστε να μπορεί να χρησιμεύσει στη διδασκαλία του μουσικού μαθήματος «Υποχρεωτικό Πιάνο» στα Μουσικά Σχολεία. Με τη χρήση αυτού του βιβλίου κατορθώνεται βιωματικά η σύνδεση με τη θεωρία, μέσα από τις ποικίλες ασκήσεις που προτείνει η συνθέτρια σε πολλά κομμάτια, ενώ επιτυγχάνεται η μελέτη της τεχνικής και των κλιμάκων με έξυπνο τρόπο. Το «Πιανεύκολο» είναι ιδιαίτερα βοηθητικό για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, κάνει το μάθημα ενδιαφέρον και αποδοτικό όταν έχουμε δύο και τρία παιδιά ταυτόχρονα στην τάξη και συνεισφέρει, καθώς και όλα τα βιβλία της Δεληγιαννάκη, σε έναν συμπεριληπτικό, διαθεματικό και ολιστικό τρόπο διδασκαλίας του πιάνου.

Λέξεις κλειδιά

Πιάνο, τυπική μάθηση, άτυπη μάθηση, εύκολος τρόπος, ευχάριστη διδασκαλία, Ρίκα Δεληγιαννάκη.

Ρίκα Δεληγιαννάκη και μάθηση

Η Ρίκα Δεληγιαννάκη υπήρξε εξαιρετική δασκάλα πιάνου και χαρισματική παιδαγωγός. Στο Ωδείο Ηρακλείου του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων», δίδαξε δεκάδες μαθητριών και μαθητών, μεταξύ των οποίων και η γράφουσα. Είχε έναν αλάνθαστο τρόπο να μεταδίδει τη γνώση με αμεσότητα και απλότητα, χωρίς καθόλου να υστερεί σε βάθος και ένταση. Μιλώντας με τους όρους της σύγχρονης παιδαγωγικής, θα λέγαμε ότι δημιουργούσε τις ιδανικές συνθήκες και για την τυπική, αλλά κυρίως για τη μη τυπική και άτυπη μάθηση. Ο αυτοσχεδιασμός, οι μουσικές συμπράξεις με τη φωνή, με κρουστά όργανα, με το πιάνο, με διαφόρων ειδών σύνολα, η σύνθεση, ήταν πρακτικές που τις εφάρμοζε τακτικά και με μεγάλη πρωτοτυπία. (Φυτίκα, 2016, σελ. 541).

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα

Η Ρίκα (Μαρία-Έρση) Δεληγιαννάκη γεννήθηκε στις 20 Μαΐου του 1936 και απεβίωσε στις 7 Αυγούστου 2025 στο Ηράκλειο, όπου έζησε όλη της τη ζωή. Σπούδασε πιάνο με την Αύρα Τσίκολη και θεωρητικά με τον Βασίλη Νουφράκη στο Ωδείο Ηρακλείου, του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων» και στη συνέχεια στο Ελληνικό Ωδείο, στην Αθήνα, πιάνο με την Έλλη Γεωργιάδου και θεωρητικά με τη Μαρία Χατούπη. Αποφοίτησε με διάκριση το 1959. Το 1961 διορίστηκε καθηγήτρια μουσικής στη Μέση Εκπαίδευση (Χίος, Ηράκλειο). Το 1969 παραιτήθηκε για να ασχοληθεί με τη σύνθεση, τη διδασκαλία πιάνου και τη μουσική προπαιδεία με βάση το σύστημα Orff, στο Ωδείο Ηρακλείου. Το 1971 δημιούργησε το οργανικό-φωνητικό σύνολο «Γαλάζια Μέταλλα», παρουσιάζοντας, με διάφορους συνδυασμούς οργάνων και φωνών, πολλά είδη μουσικής σε συναυλίες και σε τρεις τηλεοπτικές εκπομπές της Φραγκίσκης Καρόρη («Ο κόσμος της μουσικής») το 1980-1981. Αργότερα δημιούργησε το οργανικό-φωνητικό σύνολο «Άσπρη Σκάλα» (εκπομπή από την τηλεόραση της ΕΡΤ2 το 1982). Έχει συνθέσει κυρίως κομμάτια για πιάνο και πολλά τραγούδια που στα περισσότερα έχει γράψει και τους στίχους. Κομμάτια της για πιάνο παίχτηκαν για πρώτη φορά στην Αθήνα το 1989, στο Αφιέρωμα στις Ελληνίδες συνθέτριες που οργάνωσε ο Ελληνικός Μουσικός Κύκλος των αδελφών Μαρίκας και Γιάννη Παπαϊωάννου. Από τα τραγούδια της για παιδιά, τρία και ένας κύκλος επτά τραγουδιών έχουν διακριθεί σε πανελλήνιους διαγωνισμούς.

Η Ρίκα Δεληγιαννάκη ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων» και είχε την επιμέλεια του περιοδικού *Ιδιόφωνο*, έκδοση του Συλλόγου από το 1997 ως το 2012. Με τον Μουσικό Σύλλογο «Απόλλων» οργάνωσε πολλές συναυλίες, ρεσιτάλ, σεμινάρια και διαλέξεις με Έλληνες και ξένους καταξιωμένους καλλιτέχνες (1975-2010). Τραγούδια της παρουσιάζονται συχνά σε συναυλίες στο Ηράκλειο, ενώ έχουν γίνει πολλές ερασιτεχνικές ηχογραφήσεις. Μαθητές της Ρίκας Δεληγιαννάκη στο Ωδείο «Απόλλων», έχουν βραβευτεί σε πανελλήνιους και διεθνείς διαγωνισμούς πιάνου και είναι πλέον καταξιωμένοι μουσικοί.

Έργα της που έχουν εκδοθεί:

- Τέσσερα εκπαιδευτικά βιβλία για πιάνο: *Το γυάλινο ρόδι* (εκδ. Φ. Νάκας, 1978 και επανέκδοση 2022), *Η Άσπρη σκάλα*, (εκδόσεις Φ. Νάκας, 1978), *Διαδρομή 1-24*, *Πιανεύκολο* (εκδόσεις του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων», 1975 και 1997 αντίστοιχα).
- Δώδεκα τραγούδια σε ποίηση Μηνά Δημάκη, σε δίσκο με τίτλο *Κάψαμε τα καράβια μας*. Παραγωγή Μάνος Χατζιδάκις, έκδοση EMI, 1977. Τραγουδούν: Φερενίκη Βαλαρή και Ευτύχιος Χατζηττοφής.
- Είκοσι ένα τραγούδια κι ένα κομμάτι για φλάουτο, σε CD με τίτλο *Ο καθρέφτης του Βορρά* σε στίχους Μηνά Δημάκη, Χρυσούλας Τσικριτζή, Τζουλιέττας Καρόρη και Ρίκας Δεληγιαννάκη. Παραγωγή Μουσικός Σύλλογος «Απόλλων», έκδοση «Κρητικό Μουσικό Εργαστήρι» του Στέλιου Αεράκη, ηχογράφηση 1973, 1981 και 2005. Τραγουδούν: Σόνια Θεοδορίδου, Κωστής Ρασιδάκης, Μαρία Δημητριάδη, Φερενίκη Βαλαρή (Α' μέρος), Ευγενία Συριώτη, Γιώργος Μούτσιος (Β' μέρος).
- *Τα έργα για πιάνο*. Παίζουν: Κώστας Κανακάκης (Η Άσπρη Σκάλα), Φλώρα Τζανετάκη (Το γυάλινο ρόδι), Δημήτρης Καρύδης (Διαδρομή 1-24), Λίλυ Δάκα (Πιανεύκολο). Μουσικές εκδόσεις «Σείστρον», 2022 (CD).

Σύνταξη κειμένου *Ναταλία Δεληγιαννάκη*

Στο Ωδείο Ηρακλείου είχε δημιουργήσει μια ορχήστρα από πολλά όργανα, κυρίως κρουστά (ξυλόφωνα, μεταλλόφωνα, γκλόκενσπηλ, τύμπανα, ντέφια, πιατίνια), φλογέρες, πιάνο και τσέμπαλο, καθώς και μια χορωδιακή ομάδα, όπου συμμετείχαν όλοι οι μαθητές της σε διάφορους ρόλους, παίζοντας ή τραγουδώντας. Κατά καιρούς,

σπουδαίοι μουσικοί όπως ο Μάνος Χατζιδάκις, η Μαρίζα Κωχ, η Μαρία Φαραντούρη, ο Γιώργος Κουρουπός, σημαντικές σολίστ και δασκάλες του «κλασικού» πιάνου, όπως η Αλίκη Βατικιώτη, η Ντόρα Μπακοπούλου, η Δόμνα Ευνουχίδου, προσκαλούνταν από τη Ρίκα Δεληγιαννάκη σε συναυλίες και σεμινάρια, προσφέροντας έτσι πολύτιμες και υψηλού επιπέδου εμπειρίες στα παιδιά αλλά και σε ολόκληρη την κοινότητα μιας επαρχιακής πόλης.

Οι μαθήτριες και οι μαθητές της Ρίκας Δεληγιαννάκη διδάχτηκαν από νωρίς κάτι πολύ σπουδαίο: ότι στη μουσική δε χωρούν προκαταλήψεις ούτε φραγμοί. Με την ίδια σοβαρότητα και την ίδια χαρά αντιμετώπιζαν τα τραγούδια του Τσιτσάνη και τη μουσική του Μπαχ. Έπαιζαν στο πιάνο, στο τσέμπαλο, στις φλογέρες και στα ξυλόφωνα, ευφάνταστες δικές της διασκευές από όλα τα «είδη» της μουσικής. Η γνώση μεταδιδόταν βιωματικά, με ενθουσιασμό και αμεσότητα.

Ο ελκυστικός τρόπος διδασκαλίας της δεν προξενούσε φόβο. Ουδέποτε μαθητής της Ρίκας Δεληγιαννάκη εγκατέλειψε το πιάνο επειδή αποθαρρύνθηκε -κάποιοι άλλωστε έγιναν καταξιωμένοι πιανίστες και μουσικοί. Η εκμάθηση των κομματιών γινόταν από την παρτιτούρα και στη συνέχεια δινόταν η δυνατότητα στα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν, να τραγουδήσουν με ό,τι λόγια ήθελαν, να χτυπήσουν παλαμάκια, να ανασυνθέσουν, να παίξουν με άλλα όργανα.

Το ατομικό μάθημα ήταν το πρώτο στάδιο, καθώς μια ομαδική διαδικασία ακολουθούσε. Τα κομμάτια για πιάνο συχνά λειτουργούσαν ως σημείο εκκίνησης. Πολύ σημαντικό ρόλο έπαιζε το γεγονός ότι υπήρχαν τα βιβλία με δικά της έργα, καθώς επίσης το ότι συνέχιζε να συνθέτει, να διασκεύαζε ευφυώς και να ενορχηστρώνει νέα έργα, τόσο για το ατομικό πιάνο, όσο και για τα μουσικά σύνολα που είχε δημιουργήσει. Καθώς όλα τα κομμάτια είχαν ευρηματικούς και πρωτότυπους τίτλους και έκρυβαν ιστορίες, κινητοποιούσαν ιδιαίτερα τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των παιδιών.

Ειδικά στα πρώτα στάδια διδασκαλίας του πιάνου, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων επιτυγχανόταν μέσω του αυτοσχεδιασμού, των πρωτότυπων δραστηριοτήτων και των μουσικών συμπράξεων: η παιδαγωγική μέθοδος που εφάρμοζε η Ρίκα Δεληγιαννάκη βίωνόταν ως απολύτως θετική εμπειρία από τους μαθητές της (Σαλτάρη, 2016, σελ. 423).

Τα βιβλία για πιάνο

Η Ρίκα Δεληγιαννάκη έχει γράψει 4 βιβλία για πιάνο:

- *Διαδρομή 1-24*, εκδ. Μουσικός Σύλλογος Απόλλων, 1975
- *Η Άσπρη Σκάλα*, εκδ. Φ. Νάκας, 1978
- *Το Γυάλινο Ρόδι*, εκδ. Φ. Νάκας, 1978 1η έκδοση, 2022 2η έκδοση
- *Πιανεύκολο*, εκδ. Μουσικός Σύλλογος Απόλλων, 1997

Χαρακτηρίζονται ως παιδαγωγικού χαρακτήρα βιβλία, αφιερωμένα στους μαθητές της, όλα όμως υπερβαίνουν αυτόν τον χαρακτήρα. Περιέχουν ευφάνταστα, χαριτωμένα και ευχάριστα κομμάτια, με ρυθμική και μελωδική ποικιλία, με ευρηματικούς τίτλους που κεντρίζουν τη φαντασία και εμπνέουν. Επιτελούν άριστα τον παιδαγωγικό τους στόχο, καθώς επιτρέπουν στις μαθήτριες / τους μαθητές να μαθαίνουν πιάνο με έναν τρόπο που ενθαρρύνει την πρωτοβουλία και ενισχύει την αυτοπεποίθηση. Θραύεται επίσης η «μοναξιά» του πιάνου, καθώς τα κομμάτια συνδιαλέγονται με πρωτότυπους τίτλους, με ρυθμικές δραστηριότητες, με φανταστικές ιστορίες, με μουσικά παραμύθια, με μουσικές και άλλες συμπράξεις.

Διαδρομή 1-24

Εικόνα 1: Εικόνα εξωφύλλου του βιβλίου *Διαδρομή 1-24*

Το βιβλίο *Διαδρομή 1-24* (εικόνα 1) είναι το πρώτο βιβλίο για πιάνο της Ρίκας Δεληγιαννάκη. Εκδόθηκε το 1975 από τις εκδόσεις του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων». Περιλαμβάνει 24 κομμάτια για σπουδαστές της «Μέσης» Σχολής και, όπως σημειώνει η συνθέτρια, «μπορεί να είναι μια πορεία στον χώρο, ένα ταξίδι στον χρόνο, μια περιπλάνηση της σκέψης. Στα μικρά αυτά και αδέσμευτα από φόρμες και κανόνες μελωδικά κομμάτια, ας αναζητήσει ο εκτελεστής τη δική του άποψη- οι τίτλοι είναι σκόπιμα ρευστοί- και ας δώσει στη μουσική το δικό του τρόπο ερμηνείας. Φραζαρίσματα, ρυθμική αγωγή κ.λπ. σημειώθηκαν για τη βοήθεια των σπουδαστών». (Δεληγιαννάκη, *Διαδρομή 1-24*).

Οι ευρηματικοί τίτλοι, οι ευφάνταστες μελωδίες και οι ελληνικοί -κυρίως- ρυθμοί, δημιουργούν ένα ελκυστικό βιβλίο που επιπλέον προσφέρει την ελευθερία να το αντιληφθεί ο καθένας (ο δάσκαλος και ο μαθητής), με τον δικό του τρόπο. Πίσω

από τα λογοπαίγνια και τα μυστηριώδη λόγια στους τίτλους, κρύβονται αληθινές ιστορίες και αγαπημένα πρόσωπα της συνθέτριας. Τα αρχικά S.B.R. για παράδειγμα, που αποτελούν τίτλο κομματιού, αναφέρονται στη Sylvia Rabinoff, πιανίστα και συνθέτρια, η οποία είχε γράψει ένα κομμάτι αφιερωμένο στη Ρίκα Δεληγιαννάκη.

Η Ρίκα Δεληγιαννάκη αφηγείται ως εξής την ιστορία της Διαδρομής μέσα από τους τίτλους των κομματιών:

«Η Διαδρομή 1-24 μπορεί να είναι η ‘αέναη αναζήτηση’ για τα ‘Γαλάζια μέταλλα’ ή για την ‘Αλήθεια του μύθου’. Το ‘χαμένο παιχνίδι’ δε σταματά τον αγώνα του ταξιδιώτη, που μετά από την ‘Ανάπαυλα’, αρχίζει πάλι την ‘Προετοιμασία’ για το ‘Κυνήγι του ονείρου’. Υπάρχουν πάντα τα εμπόδια, όπως ‘Η επίμονη θέση του Β στο Α και Γ’, υπάρχει όμως και η αισιόδοξη ‘Στροφή του Ν σε Ζ’ (ναδίρ-ζενίθ). Ύστερα από ένα ειρηνικό ‘Μήνυμα’, εσωτερικό ή από τον έξω κόσμο, ο ‘Τοξότης δίχως βέλη’, πριν ξαναρχίσει την αναζήτηση (γι’ αυτόν μετρά περισσότερο ο αγώνας παρά το αποτέλεσμα), ανανεώνεται ξαναγυρίζοντας στη φύση (‘Οι κύκλοι του Καλού Νερού’, ‘Μια γάτα στον ήλιο’) και παίζοντας με τα παιδιά, τα κάστρα και τα χάρτινα παιχνίδια (‘Ο χορός του χαρταετού’, ‘Τρία παιδιά πάνω στο κάστρο’). Η αλήθεια του μύθου που ο κάθε άνθρωπος βλέπει διαφορετικά, τονίζει τη μοναξιά του και συγχρόνως τον ωθεί στην ‘Επιστροφή’ στην ‘Κρήτη, 20 του Μάη’ (επέτειο της μάχης και της γέννησής του). Εκεί στις ρίζες του μπορεί να επιχειρήσει ένα καινούργιο ‘Ξεσήκωμα’.»

Η Άσπρη Σκάλα

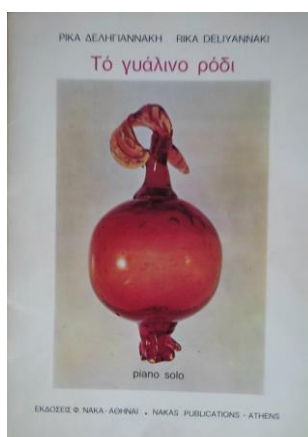
Εικόνα 2: Εικόνα εξωφύλλου του βιβλίου *Η Άσπρη Σκάλα*

Η *Άσπρη Σκάλα* (εικόνα 2) εκδόθηκε το 1978 από τις μουσικές εκδόσεις «Φίλιππος Νάκας» και, όπως εξηγεί η συνθέτρια, «είναι ένα βαριετέ (θέαμα ποικιλιών) γραμμένο ειδικά για τους νέους φίλους μου που αγαπούν τη τζαζ και που μερικοί από αυτούς εμφανίζονται στο έργο ως ‘αστέρια’ (γι’ αυτό οι αλλαγές και οι παραλλαγές στα ονόματά τους). Στη σκηνή του θεάτρου η “άσπρη σκάλα” μπορεί να παίρνει διαστάσεις φανταστικές. Στο κλαβιέ ενός πιάνου, παραμένει μια σκάλα δίχως μαύρα κόκκαλα και σε τούτο το βιβλίο, παρουσιάζεται ως το εναρκτήριο κομμάτι που οδηγεί και σε άλλες σκάλες μέσα σ’ ένα παιχνίδι με ποικίλα ρυθμικά και μελωδικά

σχήματα του χθες και του σήμερα» (Δεληγιαννάκη, Η Άσπρη Σκάλα).

Ο τίτλος «Ο Στρατής στην Άσπρη Σκάλα» «κρύβει» τον ανηψιό της Στρατή Δεληγιαννάκη, ενώ ο Τίνο-Ρά (ο τίτλος του κομματιού είναι «Η πύρινη άνεμη του Τίνο-Ρά») «μισοαποκαλύπτει» τον τέως μαθητή της βαρύτονο Κωστή Ρασιδάκι. Ο τίτλος «Τρίο ANK» είναι τα αρχικά ονομάτων τριών προσώπων που είχαν φτιάξει το ομώνυμο συγκρότημα, ενώ η εξωτική «Αμπίνα» (στο κομμάτι με τίτλο «Αμπίνα σημαίνει Τριτογεννημένη») είναι η ανηψιά της συνθέτριας Μαριάννας Δεληγιαννάκη, η οποία γεννήθηκε στη Γκάνα ημέρα Τρίτη: οι νοσοκόμες την ονόμασαν «Αμπίνα» που σημαίνει Τριτογεννημένη.

Το Γυάλινο Ρόδι

Εικόνα 3: Εικόνα εξωφύλλου του βιβλίου *Το γυάλινο ρόδι*

Το *Γυάλινο Ρόδι* (εικόνα 3) περιλαμβάνει 16 κομμάτια που απευθύνονται σε μαθητές της «Κατωτέρας» Σχολής του πιάνου. Εκδόθηκε το 1978 από τις εκδόσεις «Φ. Νάκας» και επανεκδόθηκε το 2022 από τον ίδιο εκδοτικό οίκο με επιμέλεια της ανηψιάς της Ναταλίας Δεληγιαννάκη.

Την ιστορία, πάλι μέσα από τους τίτλους των κομματιών, αφηγείται η συνθέτρια ως εξής:

« ‘Ο ξέγνοιαστος οδοιπόρος’, το πρώτο κομμάτι από το *Γυάλινο Ρόδι*, φθάνει σε μια φανταστική τοποθεσία, ‘Τα Δίδυμα νησιά’ και στον δρόμο του συναντά χαραγμένα, το ένα μετά το άλλο, τα ‘Πέντε γράμματα της αγάπης’ (Α-Γ-Α-Π-Η). Το τελευταίο γράμμα Η, τον οδηγεί στη ‘Στολισμένη πόλη’ όπου όλοι οι κάτοικοι είναι ξεσηκωμένοι για τη ‘Διπλή γιορτή’ του Μάρτη (1821-Ευαγγελισμός). Παρακολουθεί το πρωί την ‘Τελετή’ και το βράδυ που γίνεται ο ‘Χορός στην πλατεία’, προσφέρει στην πρώτη χορεύτρια ό,τι πιο πολύτιμο έχει: ‘το *Γυάλινο Ρόδι*’. Εκείνη σε αντάλλαγμα του δίνει μια πυξίδα που ονομάζει ‘Ο Καθρέφτης του βορρά’. Συνεχίζοντας τον δρόμο του, ο ξέγνοιαστος οδοιπόρος ένα βράδυ αποκοιμείται με ένα ‘Μακρινό τραγούδι’, ενώ το πρωί που ξυπνά ‘Μια κούπα ροδοπέταλα’ και ένα ζευγάρι

‘Κόκκινα ξυλοπάπουτσα’ (που συμβολίζουν τις πασχαλινές μέρες που έρχονται) βρίσκονται πλάι του. Μια ‘Ταλάζια σκιά’ τον οδηγεί να κάνει ‘Ανάσταση στην Καλή Πλαγιά’ και να πάρει μέρος στο ‘Πανηγύρι’, ώσπου στο τέλος της περιπλάνησης ‘Οι Τρεις Δρόμοι’ του γυρισμού ανοίγονται μπροστά του.»

Επομένως, εξηγεί η συνθέτρια στον πρόλογο, «Το γυάλινο ρόδι είναι ένα μουσικό παραμύθι χωρίς λόγια. Σε μια ζωντανή απόδοσή του με εικόνες, κίνηση και ήχους (διαφόρων οργάνων) θα μπορούσε να πάρει την τελική (σκηνική-χορευτική) μορφή του. Η ‘υπόθεση’ του έργου βγαίνει από ένα παιχνίδι με τους τίτλους των κομματιών. Ο καθένας είναι ελεύθερος να βρει στο γυάλινο ρόδι τη δική του υπόθεση, ακόμα και αλλάζοντας τη δοσμένη σειρά των τίτλων.» (Δεληγιαννάκη, Το γυάλινο Ρόδι).

Πιανεύκολο

Εικόνα 4: Εικόνα εξωφύλλου του βιβλίου *Πιανεύκολο*

Το *Πιανεύκολο* (εικόνα 4) είναι το 4ο κατά σειρά βιβλίο της Ρίκας Δεληγιαννάκη. Εκδόθηκε το 1997 από τις εκδόσεις του Μουσικού Συλλόγου «Απόλλων». Το ευρηματικό λογοπαίγνιο του τίτλου είναι πολύ χαρακτηριστικό και περιγράφει το ύφος του βιβλίου: με πολλούς έξυπνους και παιγνιώδεις τρόπους, τα παιδιά μαθαίνουν πιάνο εύκολα και ευχάριστα. Το βιβλίο αυτό θεωρούμε ότι υπηρετεί άριστα τη φιλοσοφία, τη στοχοθεσία και τις στρατηγικές διδασκαλίας στα πρώτα επίπεδα εκμάθησης πιάνου στα Μουσικά Σχολεία, όπως αυτές ορίζονται από το πρόγραμμα σπουδών (ΦΕΚ 2858/2015, Τεύχος δεύτερο, 33881-33997).

Γράφει, αντί προλόγου στο *Πιανεύκολο*, η Αλίκη Βατικιώτη:

«Η Ρίκα Δεληγιαννάκη έχει γράψει αυτό το βιβλίο με πολλή έμπνευση και ευαισθησία. Χρησιμοποιεί θέματα δικά της καθώς και άλλα από ελληνικές ή ξένες παραδοσιακές μελωδίες. Κεντρίζει τη σκέψη του μαθητή, του δίνει την ευκαιρία να αυτοσχεδιάσει και να πλουτίσει τις γνώσεις του μέσα από το παιχνίδι. Το *Πιανεύκολο* είναι ένα έξυπνο και ευχάριστο παιδαγωγικό βιβλίο.» (Δεληγιαννάκη, *Πιανεύκολο*).

Το βιβλίο περιλαμβάνει 75 κομμάτια και απευθύνεται σε μαθητές του 2ου έτους

σπουδών στο πιάνο, όπως μας πληροφορεί η συνθέτρια. Παραξενεύει ο αριθμός 2 που είναι ζωγραφισμένος στο εξώφυλλο: «Πιανεύκολο-2». Δεν υπάρχει όμως «Πιανεύκολο-1» παρά μόνο σε κάποια σχέδια της συνθέτριας που δεν ευδοκίμησαν. Το «Πιανεύκολο» δεν αποτελεί μέθοδο εκμαθήσεως πιάνου. Όλα τα κομμάτια όμως δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να διδαχθούν τον ρυθμό, το φραζάρισμα, την τεχνική, την ανεξαρτησία των χεριών, τις κλίμακες, τα αρπέζ, το transporto, τον αυτοσχεδιασμό. Υπάρχουν κομμάτια για 4 χέρια, κομμάτια βασισμένα σε παραδοσιακές μελωδίες που έχουν και τους στίχους, καθώς και γνωστές μελωδίες όπως τα κάλαντα των Χριστουγέννων, η Άγια Νύχτα, το Χριστός Ανέστη διασκευασμένα με πρωτοτυπία και πολύ ελκυστικό τρόπο. Οι πολλές και γνωστές παραδοσιακές μελωδίες που μεταχειρίζεται η συνθέτρια, εναρμονίζοντάς τις έξυπνα και χαριτωμένα, δημιουργούν ένα περιβάλλον ασφάλειας και οικειότητας. Σε αυτό συντελούν και οι στίχοι, προερχόμενοι κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από την παραδοσιακή ποίηση.

Στο τέλος του κομματιού υποδεικνύονται ασκήσεις που άπτονται του μαθήματος της θεωρίας, καθοδηγούν τα παιδιά να εξασκηθούν στα ρυθμικά σχήματα, στη μελέτη των διαστημάτων, να αντιληφθούν με πρακτικό τρόπο τι συμβαίνει στην αλλαγή της τονικότητας. Επίσης, επισημαίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο η παρότρυνση στον αυτοσχεδιασμό.

Όλα τα παραπάνω είναι θεσμοθετημένα για τη διδασκαλία του πιάνου στα Μουσικά Σχολεία. Όσοι διδάσκοντες χρησιμοποιούν το Πιανεύκολο, το περιγράφουν ως χρήσιμο και βοηθητικό βιβλίο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου πρέπει να διδάξουν ταυτόχρονα περισσότερα από ένα παιδιά, ή/και να υπερβούν τα όρια της τυπικής μάθησης λόγω μαθησιακών ή άλλων δυσκολιών.

Σταχυολογούμε κάποιες υποδείξεις ασκήσεων:

- *Μεταφέρετε στο τετράδιό σας όλες τις νότες της άσκησης μια 4η προς τα κάτω, δηλαδή στην τονικότητα της ΝΤΟ (ν. 2 «Βρέχει και χιονίζει»).*
- *Παίξτε την άσκηση σ' όλο το κλαβιέ του πιάνου (ν. 5 «Άλφα-Βήτα»).*
- *Κτυπάτε με τα χέρια στον 10, 30 και 40 χρόνο ενώ κάνετε ρυθμική ανάγνωση στις νότες του αριστερού πρώτα και μετά του δεξιού χεριού (ν. 13 «Χορός Τσακώνικος»).*
- *Προσπαθείστε να κτυπήσετε συγχρόνως ένα ρυθμικό σχήμα με το δεξί χέρι και ένα άλλο με το αριστερό (ν. 31 «Αντίθετη κίνηση όμοια δάκτυλα "Ερωτόκριτος"»).*

Στα κομμάτια «Αρπισμοί μείζονες» (ν. 37), «Αρπισμοί ελάσσονες (ν. 38), υποδεικνύονται τρόποι μελέτης των αρπισμών με συγχορδίες, διπλασιασμούς των ογδόων κ.λπ., καθώς και τρόποι μελέτης του πεντάλ. Μια άλλη κατηγορία ασκήσεων παροτρύνει τα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν, να συμπράξουν, να αφήσουν ελεύθερη τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους και να μάθουν με πολύ ευχάριστο τρόπο. Σε αυτές τις περιπτώσεις κινούμαστε στις παρυφές της άτυπης μάθησης:

- *Παίξτε μόνο το αριστερό χέρι ενώ συγχρόνως τραγουδάτε τις νότες του δεξιού (ν.*

12 «Όταν το δεξί γίνεται αριστερό και το αριστερό δεξί»).

- Το κομμάτι μπορεί να συνοδεύεται κάπου-κάπου ή και σε όλη τη διάρκειά του με ρυθμικά κτυπήματα όπως φαίνεται στα σχήματα (ν. 1 «Η κλειστή πόρτα»).
- Παίξετε τις δικές σας διπλές νότες στο πιάνο, παρατηρώντας τα διαστήματα που σχηματίζονται / Βρείτε κι άλλους στίχους που να ταιριάζουν με το μέτρο του «Νάτο-νάτο» (ν. 18 «Νάτο-νάτο»).
- Βρείτε από τη δημοτική ποίηση κι άλλα νανουρίσματα που να ταιριάζουν με τη μουσική αυτή (ν. 24 «Άστραφεν η Ανατολή»).
- Η συνοδεία του τραγουδιού μπορεί να παιχθεί χαμηλότερα ενώ κάποιος τρίτος θα παίζει τη μελωδία στις ψηλές νότες με τα δύο χέρια (ν. 47 «Ο πετεινός»). (Δεληγιαννάκη, Πιανεύκολο).

Παραδείγματα Διδασκαλίας

Παρατίθενται κάποιες σκέψεις για τη διδασκαλία δύο κομματιών από το *Πιανεύκολο*, οι οποίες έχουν εφαρμοστεί στην πράξη, στο πλαίσιο της διδασκαλίας του υποχρεωτικού πιάνου στην Α' και στη Β' Γυμνασίου του Μουσικού Σχολείου.

Η Νεραντζούλα

22. Νεραντζούλα

Εικόνα 5: Παρτιτούρα Η Νεραντζούλα

- Επισήμανση ότι το αριστερό χέρι κινείται στο ίδιο μοτίβο.

- Εκμάθηση αυτού του μοτίβου με το αριστερό χέρι.
- Μελέτη για το δεξί χέρι: χωρισμός σε 4 ενότητες με βάση τη μελωδία A A' B B'.
- Εκμάθηση της κάθε ενότητας χωριστά.
- Εκμάθηση και με τα δύο χέρια μαζί.
- Εκμάθηση όλου του κομματιού από την αρχή ως το τέλος με τα δύο χέρια μαζί.
- Άσκηση *transporto*: Παιξίμο του κομματιού αρχίζοντας από άλλη νότα και με τα δύο χέρια μαζί.
- Σύμπραξη δύο μαθητών /τριών στο κομμάτι, όπου το ένα παιδί παίζει το αριστερό και το άλλο το δεξί χέρι και αντίστροφα.

Το Μελωδικό Κουδούνι

26. Το μελωδικό κουδούνι

Εικόνα 6: Παρτιτούρα Το Μελωδικό Κουδούνι

- Επισήμανση των μοτίβων που μιμούνται τον ήχο του κουδουνιού.
- Εκμάθηση με τραγούδι, με παίξιμο, με ρυθμική αγωγή.
- Μελέτη του μοτίβου των τριών ογδόων, πρώτα με το δεξί χέρι, μετά με το αριστερό, μετά μαζί.
- Χρωματισμός με διαφορετικό χρώμα των μοτίβων του ήχου του κουδουνιού και των μοτίβων των τριών ογδόων. Εκτέλεση των μοτίβων ανάλογα με το χρώμα.
- Παιξίμο του κομματιού από την αρχή ως το τέλος.

- Πρόταση παράλληλης διδασκαλίας του κομματιού «Τα πράσινα μπουκάλια με το μαγικό ήχο», από το βιβλίο της Ρίκας Δεληγιαννάκη *Η Άσπρη Σκάλα*.
- Δημιουργία μιας δικής μας ηχο-ιστορίας με αφορμή τους ήχους του κουδουνιού και των μπουκαλιών.

Όλα τα κομμάτια του βιβλίου μπορούν να συνδυάσουν τυπική, μη τυπική και άτυπη μάθηση. Στην περίπτωση χρήσης παραδοσιακών μελωδιών και ρυθμών, μπορεί να ενισχυθεί η διαθεματικότητα, ο αυτοσχεδιασμός, η αναδημιουργία. Κομμάτια όπως οι «Κοντυλιές Κρήτη», ν. 41, ο «Πεντοζάλης», ν. 42α, «Παραλλαγή στον πεντοζάλη», ν. 42β (Ρ. Δεληγιαννάκη, *Πιανεύκολο*), μπορούν να μαθευτούν στο πιάνο, να παιχθούν στη λύρα, να τραγουδηθούν, να χορευθούν, να ζωγραφιστούν.

<https://www.youtube.com/watch?v=JCLAZsOeUFE>

Και στα τέσσερα βιβλία για πιάνο της Ρίκας Δεληγιαννάκη, η συνθετική γραφή χαρακτηρίζεται από μελωδικότητα και πολυρρυθμία. Χρησιμοποιείται το τονικό σύστημα και σε αρκετά σημεία ανιχνεύεται ρομαντική επίδραση. Οι μελωδίες ρέουν αβίαστα, με επιρροές τόσο από ελληνικές ή άλλων χωρών μουσικές παραδόσεις, όσο και από σύγχρονους συνθέτες, όπως τον Μάνο Χατζιδάκι. Οι ελληνικοί ρυθμοί, 7/8, 5/8, 9/8 χρησιμοποιούνται πολύ, ενώ σε αρκετά κομμάτια, ιδιαίτερα στα βιβλία *Η Άσπρη Σκάλα* και *Διαδρομή 1-24*, η γραφή γίνεται σε πολλά σημεία μοντέρνα, με απρόσμενες πτώσεις, παράλληλα διαστήματα τετάρτης και πέμπτης, διάφωνες συγχορδίες, προσαγωγείς χωρίς λύση, στοιχεία τζαζ μουσικής. Πιανιστικά, τα έργα αυτά είναι εξαιρετικά γραμμένα για μαθητές όλων των επιπέδων.

Τον Ιούλιο του 2022 κυκλοφόρησε CD με το σύνολο του πιανιστικού της έργου από τέσσερις παλαιούς μαθητές της: Αίλυ Δάκα, Κώστα Κανακάκη, Δημήτρη Καρύδη, Φλώρα Τζανετάκη (Ρίκα Δεληγιαννάκη (2022). *Τα έργα για πιάνο*. CD. Εκδόσεις «Αεράκης-Σείστρον»).

Διατυπώθηκαν κάποιες σκέψεις και προτάσεις μέσα από την παρουσίαση των βιβλίων της Ρίκας Δεληγιαννάκη, η δομή και το περιεχόμενο των οποίων δημιουργούν ιδανικές συνθήκες διδακτικών μεθόδων απόλυτα εναρμονισμένων με τη φιλοσοφία διδασκαλίας του πιάνου, ως υποχρεωτικού κυρίως αλλά και ως οργάνου επιλογής, στα Μουσικά Σχολεία: εστιάζοντας στη συμπερίληψη, τη διαθεματικότητα, τον αυτοσχεδιασμό, μεγιστοποιούνται τα οφέλη μιας ολιστικής προσέγγισης που ενδυναμώνει και απελευθερώνει τον μαθητή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Δεληγιαννάκη, Ρ. (2022). *Τα έργα για πιάνο*. CD. Εκδόσεις «Αεράκης-Σείστρον».
- Δεληγιαννάκη, Ρ. (1975). *Διαδρομή 1-24*. Εκδ. Μουσικός Σύλλογος Απόλλων.
- Δεληγιαννάκη, Ρ. (1978). *Η Άσπρη Σκάλα*. Εκδ. Φ. Νάκας.
- Δεληγιαννάκη, Ρ. (2022). *Το Γυάλινο Ρόδι* (1η έκδοση 1978, 2η έκδοση 2022). Εκδ. Φ. Νάκας.
- Δεληγιαννάκη, Ρ. (1997). *Πιανεύκολο*. Εκδ. Μουσικός Σύλλογος Απόλλων.

Φυτίκα, Α. (2016). Η άτυπη μάθηση μέσα στο πρόγραμμα σπουδών πιάνου των Μουσικών Γυμνασίων: μια εναλλακτική δυνατότητα διδασκαλίας πιάνου σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία του Νέου Προγράμματος Σπουδών. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης. Πρακτικά του 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση* (σσ. 536–543). Ε.Ε.Μ.Ε.

Σαλτάρη, Ρ. (2016). Η συμβολή των τυπικών και άτυπων εμπειριών στη μουσική ταυτότητα των εφήβων. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης. Πρακτικά του 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση* (σσ. 419–428). Ε.Ε.Μ.Ε.

ΦΕΚ 2858/2015, αρ. 203617/Δ2, Τεύχος δεύτερο, 33881-33997.
https://www.youtube.com/watch?v=to_5oC6GnBA

Η Ευθαλία (Λίλυ) Δάκα γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, κάτοχος του μεταπτυχιακού τίτλου DEA του Πανεπιστημίου της Σορβόνης (Paris IV) και διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Οι μουσικές της σπουδές ξεκίνησαν στο Ωδείο «Απόλλων» με τη Ρίκα Δεληγιαννάκη και συνεχίστηκαν με δίπλωμα πιάνου, (Ωδείο Atheneaum, τάξη Ντόρας Μπακοπούλου), σεμινάρια σε Θερινές Ακαδημίες και επιμορφώσεις σε προγράμματα δια βίου μάθησης με θέμα την παιδαγωγική του πιάνου και την ειδική αγωγή (Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο). Η Λίλυ Δάκα διδάσκει πιάνο ως εκπαιδευτικός ΠΕ. 79.01 στο Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου από το 2000, έτος της ίδρυσής του, ενώ δραστηριοποιείται σε συναυλίες και εκδηλώσεις μουσικής και λόγου. Είναι μέλος της Ε.Ε.Μ.Ε. από το 2022.

A ... very easy way to teach piano!

Lily Daka

Piano teacher

Music School of Heraklion

lilydaka@gmail.com

The current proposal is a presentation of the four piano books written by Rika Deliyannaki: “Journey 1-24”, “The White Stairway”, “The Glass Pomegranate”, “Pianefkolo”. “Pianefkolo”, as a whimsical, novel and very pleasant piano book, is suitable for beginner piano students. Consisting of 75 pieces works, the book combines simple melodies, from traditional Greek to sounds of different origins, together with novel melodies (composed by the writer), lyrics, rhythmical exercises, improvisation and transporto exercises, three and four hands works, all given resourceful titles that intrigue student's imagination. Through an academic approach on selected works, it is attempted to present how the principles of both formal and informal learning can be applied, in a useful way for teaching piano in Music Schools. This book achieves not only an experiential connection with music theory, through diverse exercises in several works that the composer suggests, but also the study of technique in a very smart approach. “Pianefkolo” is exceptionally helpful for students with learning difficulties

too, since it transforms the learning process, and also very effective for classes consisting of several students. Deliyannaki's piano books contribute to an educational inclusion, interdisciplinary and holistic approach to teaching the piano.

Keywords

Piano, formal learning, informal learning, easy way, pleasant method, Rika Deliyannaki.

Efthalia (Lily) Daka was born in Heraklion, Crete. She has graduated from the Faculty of Philology (Modern Greek Philology- National and Kapodistrian University of Athens). She continued with post-graduate studies (DEA) in Modern Greek Literature (University of Sorbonne (Paris IV) and doctoral studies (Department of Music Studies, National and Kapodistrian University of Athens). Lily Daka began her studies in piano in her hometown (Rika Deliyiannaki) and obtained her soloist diploma in Athens from the Athenaeum Conservatoire (Dora Bakopoulos). She has also attended several master classes and seminars offered by Summer Academies as well as in-service training by lifelong learning programs (Ionian University, "Piano Pedagogy" Hellenic Mediterranean University (HMU) "Special Education"). Lily Daka teaches piano in the Secondary Music School of Heraklion from 2000 (year of its foundation). She participates in a variety of concerts, as well as music and literature events. She is member of Greek Society for Music Education (GSME) since 2022.

Η πολυμεσικότητα ως εργαλείο δημιουργικότητας στο μάθημα του Υποχρεωτικού Πιάνου

Ελέσα Παπακώστα Σμύρη

Αναπληρώτρια καθηγήτρια πιάνου

Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης

elesapapakostasmyri@yahoo.gr

Λαμβάνοντας υπόψιν τις απαιτήσεις και τον συχνά περιορισμένο χρόνο στο μάθημα του Ατομικού Οργάνου Επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, το μάθημα του Υποχρεωτικού Πιάνου μπορεί ωστόσο να προσφέρει μια πολύτιμη υποστήριξη σε μουσικές εξερευνήσεις και πειραματισμούς που είναι σημαντικά στοιχεία για την καλλιτεχνική ανάπτυξη του μαθητή. Στόχος του συγκεκριμένου project είναι να ενισχύσει τη δημιουργικότητα των μαθητών στο Υποχρεωτικό Πιάνο, συνδέοντας τη μουσική με κοινωνικά θέματα μέσω πολυμέσων. Η έμπνευση προέρχεται από έργα σύγχρονης μουσικής («Vox Balaenae» του Crumb, «Cantus Arcticus» του Rautavaara, «It's Gonna Rain» του Reich, «December 1952» του Brown) και pop-rock τραγούδια («7 o' Clock News/Silent Night» των Simon & Garfunkel), που χρησιμοποιούν πολυμέσα και θίγουν κοινωνικά ζητήματα. Σε διάστημα ενάμιση μήνα, μαθητές 14-16 ετών ακούν αντίστοιχα έργα, συζητούν και επιλέγουν ένα κομμάτι από το ρεπερτόριό τους και ένα κοινωνικό θέμα που τους απασχολεί. Πειραματίζονται με τη σύνδεση του κομματιού μέσω πολυμέσων, δίνοντας έμφαση στην ενίσχυση ή την αντίθεση με το μουσικό ύφος. Κατά τις Χριστουγεννιάτικες διακοπές, οι μαθητές εξερευνούν και προετοιμάζουν τις ιδέες τους, με την τελική παρουσίαση να γίνεται εντός του μαθήματος. Η μέθοδος αυτή στοχεύει όχι μόνο στη μουσική πρόοδο, αλλά και στη δημιουργική σκέψη και κοινωνική συνείδηση, μετατρέποντας το Υποχρεωτικό Πιάνο σε βιωματικό και δυναμικό μάθημα.

Λέξεις κλειδιά

Πολυμεσικές τεχνολογίες, υποχρεωτικό πιάνο, διακαλλιτεχνικότητα, δημιουργικότητα

Θεωρητική τεκμηρίωση - Τα multimedia στη μουσική του 20ού αιώνα

Η μουσική σκηνή του 20ού αιώνα εκτός από την απομάκρυνση από τους κανόνες της παραδοσιακής αρμονίας και την αναμόρφωση των μουσικών δομών, χαρακτηρίζεται από το έντονο κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενό της. Στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα κυριαρχούν μεγάλες αλλαγές που αφορούν τις φυλετικές διακρίσεις, τον καταμερισμό του πλούτου, την καταστροφή του περιβάλλοντος και τα σύνορα των κρατών (Manuel, 2017). Οι αλλαγές αυτές επέδρασαν στην καλλιτεχνική έκφραση των συνθετών και των μουσικών, πυροδοτώντας έτσι το ξεκίνημα του μουσικού ακτιβισμού (Tsai, 2016). Όπως αναφέρει ο Penderecki στη συνέντευξή του, οι συνθέτες δημιούργησαν ο καθένας τη δική του ξεχωριστή μουσική γλώσσα, για να σχολιάσουν

κοινωνικά ζητήματα που τους απασχολούσαν π.χ. ρίψη ατομικής βόμβας, πόλεμος στο Βιετνάμ κ.ά. (Louisiana Channel, 2013). Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη της τεχνολογίας τους έφερε σε επαφή με την ηχογράφηση ήχων σε μαγνητοταινία και τη μίξη τους με φυσικά όργανα (Tsai, 2016· Nyman, 1999/2012). Αντίστοιχοι πειραματισμοί υπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού και του 21ού αιώνα, όπου πλέον εμφανίζεται ο όρος πολυμέσο (multimedia) ο οποίος αναφέρεται ως το κατεξοχήν μέσο του 21ου αιώνα (Spielmann, 2002). Η χρήση της λέξης στον 21ο αιώνα έχει διευρυνθεί αρκετά, συχνά χρησιμοποιούμενη για να εκφράσει τη σύνδεση μεταξύ εικόνας και ήχου με κείμενο, βίντεο, γραφικά ή λόγο (Klich & Scheer, 2012). Ενδεικτικά έργα που ενσωματώνουν multimedia ή ηλεκτρονικά συστήματα (π.χ. μικρόφωνα) και πραγματεύονται ακτιβιστικά ζητήματα, είναι το *Vox Balaenae* του G. Crumb, το *It's Gonna Rain* του Steve Reich, και το *7 O'Clock News/ Silent Night* των Simon & Garfunkel από τον χώρο της ποπ-ροκ μουσικής.

Vox Balaenae-George Crumb: Το έργο γράφτηκε για πιάνο, φλάουτο και τσέλο, ενισχυμένα με μικρόφωνα. Ο συνθέτης εμπνεύστηκε από τις πρώτες ηχογραφήσεις φαλαινών και το έργο του έγινε το 1970 σήμα κατατεθέν στην προσπάθεια της Greenpeace να απαγορευτεί το κυνήγι φαλαινών (Tsai, 2016).

It's Gonna Rain-Steve Reich: Αποτελεί ένα κολλάζ κηρυγμάτων του Αδερφού Walter της αγγλικανικής εκκλησίας. Το επαναλαμβανόμενο στιλ κηρύγματός του ταίριαζε με το επαναλαμβανόμενο ύφος του Reich, ο οποίος ηχογράφησε με τη σειρά του τη φράση “*It's Gonna Rain*”, την έβαλε σε λούπα, δημιουργώντας ένα έργο το οποίο μιλάει για το τέλος του κόσμου και αποτελεί μια μεταφορά για ένα επερχόμενο πυρηνικό ολοκαύτωμα (Gopinath, 2005).

7 O'Clock News/Silent Night- Simon & Garfunkel: Το συγκεκριμένο τραγούδι προέρχεται από την ποπ σκηνή και κουλτούρα, χωρίς ωστόσο να υστερεί στο δυνατό μήνυμα που περνάει. Στο τραγούδι ακούγεται το κλασικό χριστουγεννιάτικο τραγούδι *Άγια Νύχτα* από τους τραγουδιστές, ταυτόχρονα με ένα δελτίο ραδιοφωνικών ειδήσεων οι οποίες παρουσιάζουν νέα από τον πόλεμο στο Βιετνάμ, από συμπλοκές συμμοριών με ναρκωτικά, κ.ά. δημιουργώντας έτσι μια ισχυρή αντίθεση στα συναισθήματα του ακροατή.

Multimedia στη μουσική εκπαίδευση

Τα multimedia χρησιμοποιήθηκαν κατά τον 20ό και 21ο αιώνα ως ένα μέσο έμπνευσης και μουσικής δημιουργίας. Πέραν τούτου, η χρήση των multimedia επεκτάθηκε και

στη μουσική εκπαίδευση. Ειδικότερα μετά την πανδημία της νόσου COVID-19, εντάθηκε η ανάγκη για μια εναλλαγή της παραδοσιακής εκπαιδευτικής διαδικασίας και εισαγωγή καινούριων δραστηριοτήτων. Σε αυτό το κομμάτι έχει βοηθήσει αρκετά η χρήση των πολυμεσικών τεχνολογιών (Huralna et al., 2024). Οι Abdulrahaman και συν. (2020) προσδιορίζουν ως πολυμεσικές τεχνολογίες (multimedia technologies) τον συνδυασμό παραπάνω του ενός μέσων (βίντεο, κείμενο, εικόνα, ήχο) με σκοπό να ενισχύσουν την απομνημόνευση και κατανόηση του διδακτικού υλικού, μέσα από τεχνολογίες οπτικοποίησης. Σύμφωνα με τους παραπάνω, οι πολυμεσικές τεχνολογίες βοηθούν στη διδασκαλία αφαιρετικών θεματολογιών με έναν πιο σαφή και οργανωμένο τρόπο, τη μετάδοση μεγάλου όγκου πληροφοριών με μεγαλύτερη ταχύτητα και λιγότερο κόπο, την ενίσχυση του κινήτρου των μαθητών για μάθηση και τέλος την κατανόηση της μαθησιακής κατάστασης του κάθε μαθητή από τον καθηγητή (Abdulrahaman et al., 2020). Επιπρόσθετα, στην έρευνα των Huralna και συν. (2024) αναφέρεται ότι η χρήση των τεχνολογικών πολυμέσων στο μάθημα της μουσικής, ακολουθώντας την κατάλληλη μεθοδολογία, ενισχύει το κίνητρο των μαθητών για δραστηριότητες γνωσιακής και προσωπικής ανάπτυξης, συντελώντας στη γενικότερα θετική τους στάση απέναντι στη μάθηση. Επίσης, εξυπηρετεί στη θέση μαθησιακών στόχων από τους μαθητές και την επίτευξή τους μέσα από προσωπική δουλειά, στον εμπλουτισμό των μουσικών γνώσεων, την ανάπτυξη στοχευμένων μουσικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων αυτοαξιολόγησης.

Οι πολυμεσικές τεχνολογίες μπορούν ωστόσο να χρησιμοποιηθούν και ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων (π.χ. σύνθεση, θεωρητικές γνώσεις κ.λπ.) και την προσέγγιση της μουσικής ως τέχνη (Καραμανίδης, 2012). Η χρήση των συγκεκριμένων εργαλείων εξαρτάται από το πώς αντιλαμβάνονται οι μαθητές τη μουσική ως τέχνη και τα επιμέρους στοιχεία της που την καθιστούν τέχνη, για παράδειγμα, περιγράφοντας τον κόσμο κάνοντας χρήση του ήχου, τις ιστορίες και τα συναισθήματα που μπορούν να διηγηθούν και να περιγράψουν μέσω της μουσικής κ.λπ. (Huralna et al., 2024). Παράλληλα, η Juntunen αναλύει στην έρευνά της (2018) την παιδαγωγική θέση ότι όλοι οι μαθητές μπορούν να είναι δημιουργικοί. Με τη χρήση των tablets και προγραμμάτων ηχογράφησης και επεξεργασίας ήχου και βίντεο, εξηγεί πως οι μαθητές μπορούν στο μάθημα της μουσικής να ανεξαρτητοποιηθούν και να κατασκευάσουν ένα δικό τους δημιουργικό μουσικό αποτέλεσμα. (Juntunen, 2018).

Η χρήση του διαδικτύου και των μουσικών τεχνολογιών έχουν εισαχθεί στα εκπαιδευτικά μουσικά προγράμματα διαφόρων χωρών, π.χ., Φινλανδία, Αμερική, Αγγλία κ.ά. (Juntunen, 2018· Ruismäki & Junonen, 2009· Καραμανίδης, 2012). Στο ελληνικό σχολείο παρέχονται ψηφιακές πηγές και ιστοχώροι με μουσικό υλικό για τη χρήση του στις σχολικές τάξεις π.χ. «Μελοδύσσεια», «Εμμέλεια», «Φωτόδεντρο», «Ευτέρπη», «Ψηφιακό σχολείο» κ.ά. (Χρυσοστόμου, 2015).

Ωστόσο, η δυνατότητα εφαρμογής των τεχνολογικών πολυμέσων στη μουσική τάξη δεν εξαντλείται μόνο στη χρήση διαδικτυακού εκπαιδευτικού υλικού. Τα τελευταία 20 χρόνια έχει εξερευνηθεί πώς μπορούν να αξιοποιηθούν με διαφορετικούς τρόπους, οι ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες, τα προγράμματα παρουσιάσεων, τα γραφικά, οι εικόνες, οι ταινίες κ.λ.π. με στόχο την οπτικοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού (Huralna et al., 2024), η χρήση των tablets με προγράμματα μουσικής σύνθεσης και βίντεο με στόχο τη δημιουργικότητα των μαθητών (Juntunen, 2018), η χρήση του διαδικτύου ως μέσο άτυπης μάθησης (Ruismäki & Juvonen, 2009), η χρήση προγραμμάτων μουσικής σημειογραφίας, ανάλυσης, επεξεργασίας σήματος και μουσικής παραγωγής με στόχο τη διευκόλυνση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Καραμανίδης, 2012).

Multimedia στη διδασκαλία του πιάνου

Οι πολυμεσικές τεχνολογίες έκαναν την εισαγωγή τους και στη διδασκαλία του πιάνου τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τους Waddell και Williamon (2019), η χρήση τους άργησε αρκετά να εισχωρήσει κυρίως στο ατομικό μάθημα οργάνου, παρόλο που αρκετά τεχνολογικά μέσα είναι διαθέσιμα εδώ και χρόνια. Παρόλα αυτά, καθώς έχουν υπάρξει έρευνες που παρατηρούν τη βελτίωση μουσικών δεξιοτήτων όπως η ανάγνωση με την πρώτη ματιά μέσω της χρήσης τεχνολογικών πολυμέσων (Pike & Shoemaker, 2013 στο Waddell & Williamon, σελ. 2, 2019), τα πολυμέσα και οι εφαρμογές έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούνται σταδιακά στα μαθήματα πιάνου. Ταυτόχρονα, το μάθημα του πιάνου γίνεται πιο διαδραστικό και διασκεδαστικό με χρήση πολυμεσικών τεχνολογιών και ενισχύεται το κίνητρο μελέτης και το ενδιαφέρον του μαθητή τόσο στο δια ζώσης (Lestari & Sukmayadi, 2021), όσο και στο διαδικτυακό (Koutsoupidou, 2014).

Οι πολυμεσικές τεχνολογίες χρησιμοποιούνται με διάφορους τρόπους στο μάθημα του πιάνου στοχεύοντας στην ενίσχυση και τη βελτίωση διαφορετικών μουσικών δεξιοτήτων: από εφαρμογές για την ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων, π.χ., ανάγνωση με την πρώτη ματιά (Φυτίκα, 2024), ακουστική αγωγή κ.ά. (Καραμανίδης, 2012), διαδραστικά προγράμματα σύνθεσης (Peng, 2024), ψηφιακό υποστηρικτικό και διαδραστικό υλικό, όπως βιντεοσκοπημένο υλικό για κομμάτια άτυπης μάθησης μέχρι και ασύγχρονη μάθηση, για παράδειγμα, βιντεοσκοπημένο υλικό από τον καθηγητή, επικοινωνία και ανατροφοδότηση με μαθητές (Φυτίκα, 2024). Ενδεικτικά κάποιες εφαρμογές και ψηφιακό υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ένα μάθημα πιάνου είναι οι εξής: το *MusiClock*, μια ψηφιακή εφαρμογή για τη κατανόηση και εξάσκηση θεωρητικών ζητημάτων π.χ., οπλισμός κλιμάκων (Φυτίκα, 2024)· το *SproutBeat*, είναι μια επίσης ψηφιακή εφαρμογή που λειτουργεί ως εργαλείο ασύγχρονης διδασκαλίας

της μουσική θεωρίας, συμπεριλαμβάνοντας φύλλα ασκήσεων τα οποία ο μαθητής συμπληρώνει στο σπίτι και τα καταθέτει στη διαδικτυακή καρτέλα του καθηγητή (Φυτίκα, 2024). το *Faber -Piano Adventures- Digital Cloud* είναι μια ψηφιακή βιβλιοθήκη που παρέχει πρόσβαση σε όλο το εκπαιδευτικό υλικό της συγκεκριμένης μεθόδου, εμπλουτισμένο με βίντεο προτάσεων διδασκαλίας τεχνικής, αυτοσχεδιασμού και διαφορετικών δεξιοτήτων για τους καθηγητές.

Ωστόσο, η έρευνα πάνω στη χρήση των τεχνολογικών πολυμέσων στο μάθημα του πιάνου αφορά κατά κύριο λόγο τη χρήση τους ως μέσο για διδασκαλία και όχι ως δημιουργικό μέσο. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να συνδέσει τη χρήση των πολυμέσων στο μάθημα του ατομικού Υποχρεωτικού Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο με τη καλλιτεχνική δημιουργία και την προσωπική αναζήτηση πάνω σε κοινωνικά θέματα που απασχολούν τους μαθητές.

Διδακτικοί στόχοι

Η παρούσα έρευνα οργανώθηκε γύρω από τρεις βασικούς άξονες, οι οποίοι αναδείχθηκαν κατά τη διάρκεια ενός μήνα διδασκαλίας και εισαγωγής στη σύγχρονη μουσική. Συγκεκριμένα, η ανάγκη των έφηβων μαθητών για δημιουργική και καλλιτεχνική έκφραση στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης, η επαφή τους με μουσικά έργα που χρησιμοποιούν multimedia, καθώς και η εξοικείωσή τους με τεχνολογικά μέσα παραγωγής και επεξεργασίας ήχου (π.χ., προγράμματα μίξης ήχου, ηχογράφηση κ.λπ.), αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση της κεντρικής ιδέας της έρευνας και τον καθορισμό των διδακτικών στόχων, οι οποίοι παρουσιάζονται παρακάτω:

1. Ενίσχυση της δημιουργικότητας: Μέσα σε ένα περιβάλλον υψηλών απαιτήσεων οι μαθητές αναζητούν τον χώρο για δημιουργία.
2. Ενίσχυση κινήτρου μελέτης: Μέσα από την προσωπική έκφραση και τη δημιουργική διαδικασία, οι μαθητές αφιέρωσαν χρόνο στη μελέτη του πιάνου.
3. Συναισθηματική σύνδεση των μαθητών με το ρεπερτόριο: Στόχος ήταν οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με νέο ρεπερτόριο όπου οι δυσκολίες έχουν να κάνουν με ζητήματα εκφραστικότητας, τεχνικής, και στίλ, ενσωματώνοντας μια προσωπική ματιά.
4. Συσχετισμός της μουσικής με κοινωνικά ζητήματα και ύπαρξη του καλλιτέχνη μέσα στην κοινωνία: Σκοπός ήταν να γίνουν αντιληπτοί οι ρόλοι του συνθέτη/ακροατή/εκτελεστή καθώς και το πώς αυτοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, μπαίνοντας οι ίδιοι οι μαθητές σε αυτούς τους ρόλους, θέτοντας ερωτήματα σε σχέση με την κοινωνία και τα ζητήματα που τους απασχολούν, εκφράζοντάς τα μέσα από τις μουσικές τους επιλογές.

Παρουσίαση- περιγραφή

Η συγκεκριμένη έρευνα απευθύνθηκε σε 4 μαθητές και των δύο φύλων, ωστόσο για λόγους ευκολίας θα αναφέρονται όλοι στο αρσενικό. Οι ηλικίες κυμαίνονταν από 14 έως 16 ετών (Β' γυμνασίου – Α' λυκείου) και όλοι τους ήταν μαθητές του Υποχρεωτικού Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης. Η έρευνα διήρκησε συνολικά ενάμιση μήνα, κατά τον οποίο πραγματοποιήθηκαν τέσσερις διδακτικές ώρες (ένας μήνας). Επιπλέον, οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν τις δύο εβδομάδες των Χριστουγεννιάτικων διακοπών, οι οποίες προστίθενται στις διδακτικές ώρες δίνοντας έτσι άλλο μισό μήνα στους μαθητές, για να προχωρήσουν σε προσωπικό πειραματισμό σχετικά με το θέμα της έρευνας.

Στάδια υλοποίησης

Ακρόαση και συζήτηση. Οι μαθητές ήρθαν σε επαφή μέσα στο μάθημα με έργα του 20^{ου} αιώνα αλλά και της ποπ σκηνής που αξιοποιούν τα πολυμέσα και αναδεικνύουν προβληματισμούς γύρω από κοινωνικά ζητήματα. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν τα έργα *Vox Balaenae* (G. Crumb), το *It's Gonna Rain* (Steve Reich) και το *7 o' Clock News/Silent Night* (Simon & Garfunkel) που αναφέρθηκαν αναλυτικά στο θεωρητικό μέρος. Έμφαση δόθηκε στο να καταλήξουν οι μαθητές μέσα από ερωτήσεις σε συμπεράσματα σχετικά με το κοινωνικό θέμα που θίγει κάθε έργο και την αντίστοιχη χρήση των πολυμέσων. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους μαθητές είναι οι εξής:

- Τι ακούς και τι ήχους ακούς εκτός από τα φυσικά όργανα;
- Πιστεύεις ότι ταιριάζει αυτός ο συνδυασμός;
- Έρχεται σε αντίθεση το πολυμέσο με το ύφος του έργου ή το ενισχύει;
- Ποιο κοινωνικό μήνυμα πιστεύεις ότι περνάει αυτό το κομμάτι;
- Εσύ αν ήσουν συνθέτης, πώς θα χρησιμοποιούσες τα multimedia και για ποιον λόγο;
- Ποιο είναι ένα κοινωνικό θέμα που σε απασχολεί και με ποιον τρόπο μπορεί να εκφραστεί αυτό;

Ενδεικτικά, οι μαθητές απάντησαν ότι ο συνδυασμός φυσικών οργάνων και ηχογραφημένων ήχων παρουσίαζε ένα καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, ενισχύοντας το κοινωνικό μήνυμα του εκάστοτε μουσικού έργου. Τα κοινωνικά ζητήματα που αναφέρθηκαν ως ιδιαίτερης σημασίας για τους ίδιους και τους συνομηλίκους τους περιλάμβαναν τη ρύπανση του περιβάλλοντος, τη βία και τον πόλεμο, την ηχορύπανση, την ισότητα και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Οι μαθητές εξέφρασαν την άποψη ότι εάν βρίσκονταν στη θέση του συνθέτη θα επέλεγαν τη χρήση multimedia και σύγχρονων τεχνικών για να επικοινωνήσουν την ιδέα τους στο κοινό.

Επιλογή θέματος. Στο δεύτερο στάδιο οι μαθητές κλήθηκαν να επιλέξουν το μουσικό έργο που επιθυμούσαν να χρησιμοποιήσουν στο πλαίσιο της εργασίας τους. Το επιλεγμένο έργο μπορούσε να προέρχεται είτε από το ρεπερτόριο που μελετούσαν την εν λόγω χρονική περίοδο, είτε να αποτελεί κάποιο κομμάτι της επιλογής τους. Ακολουθώντας, ο κάθε μαθητής επέλεξε ένα κοινωνικό ζήτημα το οποίο ένιωθε ότι τον αφορά ή τον απασχολεί σε προσωπικό επίπεδο.

Στη συνέχεια, οι μαθητές κλήθηκαν να διαμορφώσουν το καλλιτεχνικό ύφος του τελικού έργου, αποφασίζοντας αν η σχέση μεταξύ του μουσικού έργου και του πολυμεσικού υλικού που θα χρησιμοποιούνταν για την έκφραση του επιλεγμένου κοινωνικού θέματος θα βασίζονταν σε αντίθεση ή αμοιβαία ενίσχυση.

Πειραματισμός με υλικό. Οι μαθητές είχαν στη διάθεσή τους τις δύο εβδομάδες των διακοπών ώστε να πειραματιστούν προσωπικά με το υλικό που επέλεξαν να δουλέψουν εμπνεόμενοι από τις συζητήσεις και την προεργασία στα μαθήματα.

Παρουσίαση εργασίας στο μάθημα. Οι μαθητές παρουσίασαν την εργασία τους στο μάθημα είτε σε μορφή ηχογράφησης είτε ζωντανά. Οι μαθητές έστειλαν ηχογραφήσεις ή αντίστοιχα τα πολυμέσα μία μέρα πριν το μάθημά τους στην εκπαιδευτικό ώστε να παρουσιάσουν την ολοκληρωμένη εργασία τους μέσω tablet κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Αποτελέσματα

Παρουσιάστηκαν τέσσερις εργασίες, μία από τον κάθε μαθητή. Ένας μαθητής επέλεξε να προετοιμάσει και να ηχογραφήσει το μουσικό έργο στο σπίτι, δημιουργώντας τελικώς ένα ολοκληρωμένο βίντεο με τη ηχογράφησή του. Οι υπόλοιποι τρεις μαθητές παρουσίασαν τις εργασίες τους ζωντανά κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ερμηνεύοντας το μουσικό έργο παράλληλα με το πολυμεσικό υλικό που είχαν επιλέξει.

Ως θεματικές κοινωνικού προβληματισμού, οι μαθητές επέλεξαν: τη μόλυνση του περιβάλλοντος (2 μαθητές), και τον πόλεμο (2 μαθητές). Ως προς τα πολυμέσα που αξιοποιήθηκαν για τη σύνδεση του μουσικού έργου με το επιλεγμένο κοινωνικό ζήτημα, δύο μαθητές χρησιμοποίησαν βίντεο, ένας μαθητής επέλεξε τη ζωγραφική και ένας την ποίηση.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο εργασίες μαθητών που επέλεξαν ως κοινωνικό θέμα τη μόλυνση του περιβάλλοντος. Το στοιχείο που τις διαχωρίζει, παρά το κοινό θέμα, είναι οι επιλογές που έκαναν ως προς τη διαχείριση του ύφους. Ο μαθητής Α επέλεξε ως μουσικό έργο το *Somewhere over the rainbow* (Palmer, Manus & Lethco, 1994) συνδυάζοντας το έργο με ένα βίντεο με αφήγηση που εξηγεί τις

συνέπειες της καταστροφής του περιβάλλοντος. Με αυτό τον τρόπο ο μαθητής με το συγκεκριμένο πολυμέσο επέλεξε να ενισχύσει το ύφος του μουσικού κομματιού.

Ο μαθητής Β επέλεξε ως μουσικό έργο το *Hommage à Tchaïkovsky* του György Kurtág συνδυάζοντάς το με ένα βίντεο που παρουσιάζει ήχους του δάσους και της φύσης μαζί με αντίστοιχες εικόνες. Με τον συγκεκριμένο συνδυασμό, ο μαθητής επέλεξε να έρθει σε αντίθεση με το ύφος του μουσικού έργου στο οποίο ο συνθέτης χρησιμοποιεί έντονα clusters και glissandi σε μεγάλη ένταση, τονίζοντας τη διαφωνία ανάμεσα στην ομορφιά της φύσης και την καταστροφή της από τον άνθρωπο.

Παράλληλα παρουσιάστηκαν και δύο εργασίες που χρησιμοποίησαν πρωτότυπα δημιουργήματα. Ο μαθητής Γ, επέλεξε ως μουσικό έργο το *Whirling Snowflake Watz* (Fisher & Knerr, 2016), ένα έργο γρήγορο, αέρινο και μελαγχολικό συνδυάζοντάς το με μια έντονη ζωγραφιά φτιαγμένη από τον ίδιο, με θέμα τον πόλεμο, δημιουργώντας έτσι μια έντονη “διαφωνία” ανάμεσα στη μουσική και την εικόνα. Ταυτόχρονα, ο μαθητής Δ, επιλέγοντας την ίδια θεματολογία, χρησιμοποίησε την ηχογραφημένη ανάγνωση ενός πρωτότυπου ποιήματος με αναφορές στον ξεριζωμό και τον πόλεμο στη Συρία, γραμμένο από φιλικό οικογενειακό πρόσωπο και αναγνωσμένο από τον ίδιο τον ποιητή, ο οποίος παραχώρησε τα πνευματικά δικαιώματα για τη χρήση του ποιήματος στην εργασία. Επέλεξε να το παρουσιάσει ερμηνεύοντας ένα έργο με γαλήνιο χαρακτήρα, το *Scarborough Fair* (Palmer, Manus & Lethco, 1994) εμπνεόμενος από τα μουσικά ακροάματα που συζητήθηκαν στην τάξη. Τόσο η φωνή του ποιητή, όσο και η μουσική εκτέλεση δημιούργησαν μια ήσυχη, σχεδόν ειρηνική ατμόσφαιρα, κάτι που καθοδηγούσε την προσοχή του ακροατή στα λόγια του ποιήματος, δημιουργώντας έτσι μεγάλη συναισθηματική φόρτιση.

Συζήτηση

Στον 21ο αιώνα, η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει οδηγήσει στη δημιουργία πολλών και διαφορετικών πολυμεσικών τεχνολογιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη μουσική τάξη. Από διαδικτυακές βιβλιοθήκες σε εφαρμογές σύνθεσης και μουσικής θεωρίας, οι εκπαιδευτικοί έχουν στα χέρια τους μια πληθώρα εργαλείων για να καταστήσουν το μάθημα πιο ενδιαφέρον και διαδραστικό. Ειδικότερα στην τάξη του πιάνου οι εφαρμογές μπορούν να βοηθήσουν τόσο στο δια ζώσης μάθημα όσο και στην ασύγχρονη διδασκαλία, την ανάπτυξη στοχευμένων μουσικών δεξιοτήτων μεταξύ άλλων, ενισχύοντας έτσι το ενδιαφέρον του μαθητή για προσωπική δουλειά και μάθηση.

Στην παρούσα έρευνα εξερευνήθηκε πώς τα πολυμέσα μπορούν να ενσωματωθούν στο μάθημα του Υποχρεωτικού Πιάνου σε μαθητές ηλικίας 14-16, ως μέσο δημιουργίας και έκφρασης. Όπως επισημαίνει η Χρυσοστόμου (2015), ο

θελκτικός χαρακτήρας της τεχνολογίας βοηθά τους μαθητές να επεκτείνουν τη μουσικότητά τους και να ενισχύσουν τη μουσική τους κατανόηση. Στη συγκεκριμένη έρευνα παρατηρήθηκε μεγάλο ενδιαφέρον από πλευράς των μαθητών. Σε αυτό φαίνεται να συνέβαλε το πλαίσιο που παρείχαν τα πολυμέσα, η ελευθερία στην επιλογή τους αλλά και του ίδιου του θέματος. Οι μαθητές ανέδειξαν με σαφήνεια τη σύνδεση του κοινωνικού ζητήματος που επέλεξαν με το σχετικό μουσικό έργο. Ακόμη, οικειοποιήθηκαν τα μουσικά έργα που επέλεξαν να ερμηνεύσουν, αφού τα συνέδεσαν με κοινωνικά ζητήματα που τους απασχολούν προσωπικά, επιλέγοντας ως συνδετικό κρίκο ένα πολυμέσο με το οποίο νοιώθουν άνετα στη χρήση. Η παρατήρηση αυτή συμφωνεί με το σχόλιο της Juntunen (2018), κατά την οποία όλοι οι μαθητές μπορούν να είναι δημιουργικοί.

Αναφορικά με το κομμάτι του κινήτρου, ο χρόνος που αφιέρωσαν στη μελέτη του μουσικού κειμένου ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν τεχνικά συνέβαλε ουσιαστικά στην εμβάθυνση και ενίσχυση της σχέσης τους με το μουσικό έργο. Όπως αναφέρει ο Deng (2022), η χρήση της τεχνολογίας μπορεί να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον του μαθητή για τη μάθηση, κάτι το οποίο παρατηρήθηκε και στην παρούσα έρευνα. Η θετική στάση των συμμετεχόντων μαθητών απέναντι στην εργασία τους είχε θετικό αντίκτυπο στη μελέτη τους και στο ενδιαφέρον τους για το μάθημα του πάνου.

Η χρήση των πολυμέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει συνδεθεί με ποικίλες γνωσιακές θεωρίες του 20ού και 21ου αιώνα. Σύμφωνα με τη θεωρία του εποικοδομισμού και τη γνωστική θεωρία του J. Piaget για το «σχήμα», η μάθηση βασίζεται στην ήδη υπάρχουσα γνώση, ακολουθείται δηλαδή μια λογική πορεία από το απλό στο σύνθετο (Φυτίκα, 2024· Piaget, 1964). Η διαδικασία που ακολουθήθηκε καλλιέργησε ένα περιβάλλον μάθησης με πολλές πληροφορίες τις οποίες οι μαθητές κλήθηκαν να επεξεργαστούν και να διαχειριστούν μόνοι τους βασιζόμενοι στην προϋπάρχουσα γνώση τους πάνω στα κοινωνικά ζητήματα, αξιολογώντας ταυτόχρονα τον εαυτό τους μέσα από την προσωπική αναζήτηση και τον αναστοχασμό. Έτσι, κατέληξαν σε ένα σύνθετο αποτέλεσμα, το τελικό μουσικό έργο.

Με αφορμή τη χρήση των πολυμέσων και τη συνεχή συζήτηση με την εκπαιδευτικό, οι μαθητές ανέλαβαν πρωτοβουλίες σε σχέση με την επιλογή των κοινωνικών θεμάτων. Έδειξαν ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι ως προς τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, λαμβάνοντας ταυτόχρονα καλλιτεχνικές (π.χ. για το ύφος του τελικού μουσικού αποτελέσματος) και εκτελεστικές αποφάσεις (ποιο κομμάτι θα ερμηνεύσουν, πώς θα το παρουσιάσουν κ.ά.). Ταυτόχρονα, αναζητήσαν τον πιο αποτελεσματικό τρόπο γι' αυτούς ώστε να επικοινωνήσουν τις αναζητήσεις τους, κάτι το οποίο ταιριάζει με το μοντέλο της κοινότητας διερεύνησης που εστιάζει σε μια αλληλεπίδραση δασκάλου και μαθητή, δίνοντας έμφαση στην επικοινωνία, τον διαρκή προβληματισμό και την υλοποίηση καθορισμένων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Αποστολίδου, 2023).

Στο βιβλίο του ο Nyman (1999/2012) αναφέρεται στη συζήτηση που ξεκινά το έργο 4'33" του John Cage σχετικά με τον ρόλο του εκτελεστή, του συνθέτη και του ακροατή και τον συσχετισμό μεταξύ τους. Παραδοσιακά, οι ρόλοι αυτοί ήταν σαφώς διακριτοί, ωστόσο, μετά τους πειραματισμούς στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα τα όρια ανάμεσα στους ρόλους αλληλεπικαλύπτονται, με τον ένα ρόλο να αλληλεπιδρά με τους άλλους, δημιουργώντας ένα δημιουργικό δίκτυο. Οι μαθητές τοποθετήθηκαν στο κέντρο ενός τέτοιου δικτύου. Μέσα από τη δημιουργική διαδικασία, κλήθηκαν εκτός από εκτελεστές να γίνουν και ακροατές αναζητώντας τα πολυμέσα αλλά και συνθέτες για να δημιουργήσουν ένα μουσικό έργο. Άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι όλοι οι μαθητές, μπαίνοντας στους τρεις αυτούς ρόλους επέκτειναν την έννοια του πολυμέσου και χρησιμοποίησαν διαφορετικές μορφές τέχνης, για παράδειγμα βίντεο, ποίηση, ζωγραφική. Με τον τρόπο αυτό δόθηκε μια διακαλλιτεχνική διάσταση στις εργασίες τους.

Στη συγκεκριμένη έρευνα υπήρξαν κάποιοι περιορισμοί. Αρχικά, η έλλειψη τεχνολογικού υλικού, π.χ., κινητά, ηχεία, προγραμμάτων επεξεργασίας και μίξης του ήχου, σε συνδυασμό με την έλλειψη φυσικών οργάνων στα σπίτια των μαθητών (οι περισσότεροι είχαν πρόσβαση σε αρμόνιο), δεν βοήθησαν στην ποιότητα ήχου της τελικής ηχογράφησης/παρουσίασης. Ταυτόχρονα, η περιορισμένη πιανιστική τεχνική ικανότητα των μαθητών, καθώς όλοι τους ήταν αρχάριοι, τους δυσκόλεψε στην επιλογή του ρεπερτορίου.

Μελλοντικά, θα ήταν δυνατόν να εξερευνηθεί πιο πολύπλοκο πιανιστικό ρεπερτόριο. Ταυτόχρονα, αντίστοιχη διαδικασία με πολυμέσα θα μπορούσε να αποτελέσει εργαλείο στα χέρια των καθηγητών για να προσεγγίσουν και να δώσουν μια πιο καλλιτεχνική και διαδραστική υπόσταση σε ρεπερτόριο όλων των επιπέδων, που είναι όμως λιγότερο αγαπητό στους μαθητές ή μουσικά δυσνόητο (π.χ., μπαρόκ, μουσική του 20ού αιώνα κ.λπ.). Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε μια παρόμοια έρευνα, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει έναυσμα για τη συνεργασία πολλών καθηγητών μέσα στο σχολείο (π.χ., καλλιτεχνικών, μουσικών, φιλολογικών, πληροφορικής, κ.ά.), ώστε να ενισχυθεί η διακαλλιτεχνικότητα με πρωτότυπα ποιήματα, πίνακες, συνθέσεις και βίντεο, σε συνδυασμό με υψηλής ποιότητας τεχνολογικό αποτέλεσμα.

Συνοπτικά, η παρούσα έρευνα πραγματεύεται πώς η χρήση των πολυμέσων στο μάθημα του Υποχρεωτικού Πιάνου ως μέσο δημιουργίας, μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στο ενδιαφέρον των μαθητών για το πιάνο, ενισχύοντας παράλληλα την καλλιτεχνική τους υπόσταση ως εκτελεστές, συνθέτες και ακροατές. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η χρήση των τεχνολογικών πολυμέσων μπορούν να παρέχουν στους μαθητές μια καλλιτεχνική φωνή και χώρο για προσωπική αναζήτηση και δημιουργία, ενισχύοντας ταυτόχρονα την κοινωνική συνείδηση. Το μάθημα του Υποχρεωτικού Πιάνου μετατρέπεται έτσι σε ένα δυναμικό και βιωματικό μάθημα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abdulrahman, M. D., Faruk, N., Oloyede, A. A., Surajudeen-Bakinde, N. T., Olawoyin, L. A., Mejabi, O. V., Imam-Fulani, Y. O., Fahm, A. O., & Azeez, A. L. (2020). Multimedia tools in the teaching and learning processes: A systematic review. *Heliyon*, 6(11).
<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05312>
- Deng, Y. (2022). [Retracted] Strategies of Using Multimedia Technology to Optimize Music Classroom Teaching in Primary and Secondary Schools. *Advances in Multimedia*, 2022(1), 7256331.
- Faber, *Piano Adventures*, Digital Cloud (<https://cloud.pianoadventures.com/>)
- Fisher, K., & Knerr, J. (2016). *Piano safari 3* [Musical score]. Piano Safari Publications.
- Gopinath, S. S. (2005). *Contraband children: The politics of race and liberation in the music of Steve Reich, 1965–1966*. Yale University.
- Huralna, S., Demianko, N., Sulaieva, N., Irklienko, V., & Horokhivska, T. (2024). Multimedia Technologies for teaching musical art under present-day conditions. *International Journal of Education and Information Technologies*, 24(5), 128–135.
<https://doi.org/10.46300/9109.2022.16.14>
- Juntunen, M. L. (2018). Using socio-digital technology to enhance participation and creative engagement in a lower secondary music classroom. In *Nordic Research in Music Education Yearbook* (Vol. 18, pp. 47–74). Norges musikkhøgskole og forfatterne.
- Klich, R., & Scheer, E. (2012). *Multimedia performance*. Palgrave Macmillan.
- Koutsoupidou, T. (2014). Online distance learning and music training: Benefits, drawbacks and challenges. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 29(3), 243–255.
- Lestari, A. N., & Sukmayadi, Y. (2021, February). Multimedia-based interactive learning media design for piano practice. In *3rd International Conference on Arts and Design Education (ICADE 2020)* (pp. 191–195). Atlantis Press.
- Louisiana Channel. (2013). *Krzysztof Penderecki Interview: Turning History Into Avant-Garde* [Video]. YouTube. https://youtu.be/at2MODHe5Q?si=JdN8_VIs1aFDmmwC
- Manuel, P. (2017). World Music and activism since the end of history [sic]. *Music and Politics*, XI(1).
<https://doi.org/10.3998/mp.9460447.0011.101>
- Nyman, M. (2012). *Πειραματική μουσική με πρόλογο από τον Brian Eno* (Δ. Στεφάνου, Μτφρ.). Εκδόσεις Οκτώ (Πρωτότυπη έκδοση 1999),
- Palmer, W., Manus, M., & Lethco, A. V. (1994). *Alfred's Basic Adult Piano Course, Level 1* [Musical score]. Alfred Publications.
- Peng, J. (2024). Digital technologies: potential for piano education. *Interactive Learning Environments*, 32(8), 3996–4008.
- Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(3), 176–186. <https://doi.org/10.1002/tea.3660020306>
- Ruismäki, H., & Juvonen, A. (2009). The new horizons for music technology in music education. *The Changing Face of Music Education. Music and Environment*, 98–104.
- Spielmann, Y. (2002). Reviews : Randall Packer and Ken Jordan (eds), multimedia, from Wagner to virtual reality (New York, London: Norton, 2001), 394PP, ISBN 0393049795. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 8(4), 120–124.
<https://doi.org/10.1177/135485650200800411>
- Tsai, Y. L. (2016). *George Crumb's personal response to the Golden Age of social activism: "Night of the Four Moons", "Black Angels", and "Vox Balaenae"* (Doctoral dissertation, University of Nevada, Las Vegas).
- Waddell, G., & Williamon, A. (2019). Technology use and attitudes in music learning. *Frontiers in ICT*, 6, 11.

- Αποστολίδου, Ά. (2023). Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της ψηφιακής εκπαίδευσης [Μονογραφία]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-188>
- Καραμανίδης, Χ. Ν. (2012). *Χρήση συστημάτων μουσικής τεχνολογίας και επεξεργασίας ήχου στα μαθήματα μουσικής τεχνολογίας στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση* (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
- Σοφός, Α., Κώστας, Α., Παράσχου, Β., Σπανός, Δ., Γιασιράνης, Σ., Τζόρτζογλου, Φ., & Βρατσάλη, Ν. (2023). *Σχεδιασμοί εκπαιδευτικού υλικού & τεχνολογίες για την ψηφιακή εκπαίδευση* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-170>
- Φυτίκα, Α. (2024). *Παιδαγωγική του πιάνου* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-959>
- Χρυσοστόμου, Σ. (2015). Η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας στο μάθημα της μουσικής. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 13, 75-82.

Η Ελέσα Παπακώστα Σμύρη είναι απόφοιτη του μεταπτυχιακού προγράμματος Μουσικοπαιδαγωγικής της LUCA School of Arts, υπό την καθοδήγηση των καθηγητών Thomas de Baets και Marc Erkens. Στη μεταπτυχιακή της έρευνα μελέτησε πώς το embodiment μπορεί να ενσωματωθεί σε ομαδικά μαθήματα πιάνου. Το 2018 αποφοίτησε από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, στην κατεύθυνση Εκτέλεσης και Παιδαγωγικής του Πιάνου, με υπεύθυνη καθηγήτρια την Αθηνά Φυτίκα. Το 2017, στο συνέδριο EAS/ISME στο Salzburg, παρουσίασε, μαζί με την κα Φυτίκα, την πτυχιακή της εργασία με τίτλο: “Drawing Compositions: Introducing Modern Art to Kindergarten Children through Piano Experimentations”. Το 2023 συμμετείχε στο NCKP: The Piano Conference του Frances Clark Center, παρουσιάζοντας τη δουλειά της στην κατηγορία Creative Teaching. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια και masterclasses στην παιδαγωγική του πιάνου (με την Paola Savvidou, τον Andri de Vugt κ.ά.), στο πιάνο (με τους Sven Birch, Bernard Posch, Hao Huang κ.ά.) και στη μουσική δωματίου (με τον Vincent David, Lars Mlekusch, Mariano Garcia κ.ά.). Σήμερα εργάζεται ως καθηγήτρια πιάνου και συνοδός στη Θεσσαλονίκη, καθώς και ως αναπληρώτρια στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης.

Multimedia technologies as a creative tool in compulsory piano lessons

Elesa Papakosta Smyri

*Substitute piano teacher
Music School of Thessaloniki
elesapapakostasmyri@yahoo.gr*

Given the challenges and limited time often observed in elective instrument lessons in Music Schools, the subject of Compulsory Piano class can serve as a meaningful space for musical exploration and experimentation—both essential to students’ artistic development. This project aims to cultivate creativity in Compulsory Piano lessons by connecting music to contemporary social issues through the use of

multimedia. This project draws inspiration from contemporary works (“Vox Balaenae” by Crumb, “Cantus Arcticus” by Rautavaara, “It’s Gonna Rain” by Reich, “December 1952” by Brown), as well as multimedia-driven pop-rock songs such as “7 O’Clock News/Silent Night” by Simon & Garfunkel. These pieces exemplify how music can engage with broader cultural and social themes. Over six weeks, students aged 14–16 listen to selected works, engage in discussion, and choose a piece from their repertoire alongside a social issue that concerns them. They experiment with multimedia integration—seeking to enhance or contrast the musical content—and develop their ideas further during the Christmas break. The project concludes with a classroom performance. This approach supports musical and technical development while promoting critical thinking, creativity, and social engagement, reframing the Compulsory Piano lesson as an experiential and interdisciplinary learning process.

Keywords

Multimedia technologies, creativity, Compulsory Piano, interdisciplinary arts

Ellessa Papakosta Smyri is a graduate of the Master’s program in Music Education at LUCA School of Arts, under the supervision of Thomas de Baets and Marc Erkens. Her thesis explored how embodiment can be integrated into group piano lessons. In 2018, she earned her undergraduate degree from the Department of Music Studies at the Ionian University, specializing in Piano Performance and Pedagogy under the guidance of Athina Fytika. In 2017, she co-presented her undergraduate dissertation at the EAS/ISME conference in Salzburg with Prof. Fytika. The presentation, titled “Drawing Compositions: Introducing Modern Art to Kindergarten Children through Piano Experimentations,” focused on interdisciplinary approaches in early music education. In 2023, she participated in the NCKP: The Piano Conference organized by the Frances Clark Center, where she presented her work in the Creative Teaching category. She has attended seminars and masterclasses in piano pedagogy (with Paola Savvidou, Andri de Vugt, among others), piano performance (with Sven Birch, Bernard Posch, Hao Huang, etc.), and chamber music (with Vincent David, Lars Mlekusch, Mariano Garcia, among others). She currently works as a piano teacher and accompanist in Thessaloniki, as well as a substitute teacher at the Music School of Thessaloniki.

Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικότητα στα πλαίσια του ατομικού μαθήματος Πιάνου στο Μουσικό Σχολείο: Μία δραστηριότητα αυτοσχεδιασμού οριοθετημένου μουσικού πλαισίου με ταυτόχρονη μουσική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο

Ελένη Χαλάτση

Εκπαιδευτικός Πιάνου ΠΕ79.01

Μουσικό Σχολείο Κατερίνης

elenachal4@yahoo.gr

Στην παρούσα εισήγηση, περιγράφεται το θεωρητικό και παιδαγωγικό υπόβαθρο του αυτοσχεδιασμού στο πλαίσιο του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών Υποχρεωτικού Πιάνου και Πιάνου Επιλογής στα Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας σύμφωνα με την Υ.Α. 203617/Δ2/28.12.2015, ΦΕΚ 2858/τ.Β'2015 (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 2015). Τονίζεται η αξία της δημιουργικότητας κατά τη μουσική εκπαιδευτική διαδικασία. Παρουσιάζεται αναλυτικά ο σχεδιασμός μιας δραστηριότητας αυτοσχεδιασμού οριοθετημένου μουσικού πλαισίου, διάρκειας μίας διδακτικής ώρας με τη συμμετοχή ενός μαθητή Γ' τάξης Γυμνασίου (ατομικού μαθήματος Υποχρεωτικού Πιάνου) με ταυτόχρονη αρμονική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται παραδείγματα μελωδικού, ρυθμικού και υφολογικού αυτοσχεδιασμού με αφορμή τη δημιουργική επεξεργασία μουσικών μοτίβων από ένα έργο κλασικού μουσικού ρεπερτορίου που έχει ήδη μάθει να παίζει στο πιάνο ο μαθητής. Στο τέλος της δραστηριότητας, ακολουθεί συζήτηση με επίκεντρο τον αναστοχασμό του μαθητή για την όλη διαδικασία του αυτοσχεδιασμού. Με τη μουσική δραστηριότητα του αυτοσχεδιασμού σε οριοθετημένο μουσικό πλαίσιο με την ταυτόχρονη σύμπραξη της εκπαιδευτικού συνδυάζονται οι αρχές της άτυπης μουσικής μάθησης σε τυπικό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Με τον κατάλληλο εκπαιδευτικό σχεδιασμό, ο αυτοσχεδιασμός χρησιμοποιείται ως ένα πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο μάθησης με στόχο την ανάπτυξη των δεξιοτήτων ενεργητικής μουσικής κριτικής ακρόασης, της δημιουργικότητας και της μουσικής έκφρασης του μαθητή.

Λέξεις κλειδιά

Πιάνο, αυτοσχεδιασμός, δημιουργικότητα, μουσική σύμπραξη, Μουσικό Σχολείο

Εισαγωγή

*«...κάποιος μπορεί να μάθει να αυτοσχεδιάζει μουσική,
να αυτοσχεδιάσει για να μάθει μουσική, να αυτοσχεδιάσει μουσική για να μάθει...»
(Campbell, 2009, σελ. 120)*

Ο αυτοσχεδιασμός αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δημιουργικότητας (Στάμου, 2005), της έμφυτης ικανότητας των παιδιών να εξερευνούν, να πειραματίζονται και

να παράγουν πρωτότυπες μουσικές συνθέσεις (Dennis, 1973 ό.α. στο Κοκκίδου, 2015). Κατά τον Elliott (1995, σελ. 39) ο όρος «*musicizing*» αναφέρεται, μεταξύ άλλων μουσικών πράξεων/δραστηριοτήτων, και στη διαδικασία του αυτοσχεδιασμού. Σύμφωνα με τον μουσικοπαιδαγωγό Swanwick (1999, σελ. 57-58) ένα ολοκληρωμένο μάθημα μουσικής περιλαμβάνει δραστηριότητες ακρόασης, εκτέλεσης, σύνθεσης και αυτοσχεδιασμού. Για να επιτευχθεί αυτή η προσέγγιση, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να ενθαρρύνουν τους μαθητές τους να δημιουργούν μουσική μέσα από διαδικασίες πειραματισμού και στοχασμού κατά τη διάρκεια δημιουργικών δραστηριοτήτων (Schafer, 1975· Paynter, 1982 ό.α. στο Κοκκίδου, 2015). Αξιοσημείωτο είναι ότι ο αυτοσχεδιασμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο για τη διδασκαλία και κατανόηση της μουσικής θεωρίας και την εποικοδομητική αυτο-αξιολόγηση, στοιχεία που συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών (Allsup, 2013· Κανελλόπουλος, 2013).

Θεωρητική τεκμηρίωση

Το μάθημα Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας είναι ατομικό και προσφέρεται σε δύο εκδοχές, είτε ως μάθημα υποχρεωτικό (μίας διδακτικής ώρας εβδομαδιαίως), είτε ως μάθημα επιλογής (τριών ωρών την εβδομάδα συνολικά). Η εξατομικευμένη διδασκαλία παρέχει στον μαθητή διαφοροποιημένο εκπαιδευτικό σχεδιασμό σύμφωνα με τις ανάγκες και τις δυνατότητές του.

Σκοπός του υποχρεωτικού μαθήματος Πιάνου είναι «*η γνώση του πιάνου και του ρεπερτορίου του και η ανάπτυξη δεξιοτήτων τεχνικής και ερμηνείας, έτσι ώστε το όργανο να αποτελεί μέσο μουσικής έκφρασης και αναδημιουργίας*». Επίσης, «*χρησιμοποιείται για την πρακτική εξερεύνηση της μουσικής με την παρουσίαση ποικίλων ειδών μουσικής, τον πειραματισμό με τον ήχο και την ανάπτυξη της προσωπικής δημιουργικότητας του μαθητή και της αγάπης του για τη μουσική*» (Υ.Α. 203617/Δ2/28.12.2015, ΦΕΚ 2858/ τ.Β' 2015).

Στο νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Πιάνου για τα Μουσικά Σχολεία εισάγεται για πρώτη φορά για τα ελληνικά εκπαιδευτικά δεδομένα της διδασκαλίας του πιάνου ο θεματικός άξονας «*Μουσική Δημιουργικότητα και σύμπραξη*», κατά τον οποίο προτείνονται διδακτικά σχέδια και δημιουργικές δραστηριότητες αυτοσχεδιασμού, έχοντας στόχο την ευρύτερη μουσική εξέλιξη του μαθητή (Φυτίκα, 2016). Πρόκειται, ουσιαστικά, για την εισαγωγή άτυπης μουσικής μάθησης σε ένα τυπικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, κατά το οποίο επιτυγχάνεται η βιωματική εκμάθηση και αφομοίωση των μουσικών εννοιών (όπως ο ρυθμός, το ύψος, η ένταση/δυναμική, η χροιά, η τεχνική, η έκφραση και ερμηνεία, ο παλμός, η αρμονία, η μορφολογία), στοιχείων απαραίτητων για την απόκτηση της μουσικής γνώσης. Ανάμεσα στα είδη

των αυτοσχεδιασμών που προτείνονται στο Α.Π.Σ., ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει ανάμεσα στον ελεύθερο αυτοσχεδιασμό (ηχοϊστορίες), τον μελωδικό, ρυθμικό, στυλιστικό αυτοσχεδιασμό, τις διασκευές γνωστών κομματιών ή τραγουδιών και τον αυτοσχεδιασμό με συνοδεία του εκπαιδευτικού, κατά τον οποίο πραγματοποιείται ένας μουσικός διάλογος μεταξύ μαθητή και εκπαιδευτικού. Ξεκινώντας από πολύ απλές μουσικές φράσεις τύπου ερώτησης – απάντησης με μία νότα και προχωρώντας σε πιο περίπλοκα μουσικά μοτίβα και σχήματα, ο μαθητής αυτοσχεδιάζει βασιζόμενος στην επαναλαμβανόμενη αρμονική συνοδεία του εκπαιδευτικού, με αποτέλεσμα να αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, δημιουργώντας μια νέα μουσική σύνθεση.

Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος Υποχρεωτικού Πιάνου, *«ο εκπαιδευτικός δύναται να σχεδιάσει έξι με εννέα δραστηριότητες αυτοσχεδιασμού. Στα αρχικά επίπεδα, η κάθε μία δραστηριότητα μπορεί να ολοκληρώνεται σε ένα μάθημα ή στα επόμενα επίπεδα μπορεί να ολοκληρώνεται σε ορίζοντα αρκετών εβδομάδων, ως project συνθετικής δημιουργίας, αναλόγως με τις μαθησιακές ανάγκες και τη γενικότερη πρόοδο του μαθητή»*. Ο αυτοσχεδιασμός στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων δημιουργίας μελωδιών ή απλών μορφών συνοδείας, την πρακτική επεξεργασία μουσικών ιδεών με σταδιακά αυξανόμενη πολυπλοκότητα των μουσικών παραμέτρων.

Σύμφωνα με το Α.Π.Σ. στο 3ο επίπεδο Υποχρεωτικού Πιάνου προτείνεται η δραστηριότητα του αυτοσχεδιασμού πάνω σε ένα γνωστό κομμάτι που μόλις έχει διδαχθεί ο μαθητής. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες του μελωδικού αυτοσχεδιασμού επικεντρώνονται στη μελωδική επεξεργασία μοτίβων ή μιας δοσμένης μελωδίας με τη μορφή παραλλαγών και σταθερής συνοδείας. Οι παραλλαγές μπορούν να παρουσιάζονται με ποικίλους διάφορους τύπους, όπως π.χ. η δοσμένη μελωδία σε αντίθετη κίνηση, σε αντιστροφή πορείας της κίνησης/καθρέφτης, με αναστροφή των διαστημάτων, με επανάληψη/μίμηση/αλλαγή οκτάβας των νοτών της μελωδίας, με εκκίνηση του αρχικού μελωδικού μοτίβου από διαφορετική νότα, ή με χρήση διαφορετικών δυναμικών και της άρθρωσης, χρήση δεξιού pedal για ηχοχρωματική ποικιλία, με εισαγωγή μικρών ποικιλιακών νοτών ή και με επέκταση αυτοσχεδιαστικής coda μερικών μέτρων.

Επίσης, στο 3ο επίπεδο Υποχρεωτικού Πιάνου προτείνεται για το ρυθμικό αυτοσχεδιασμό ο πειραματισμός με διάφορους ρυθμικούς τρόπους στο αριστερό χέρι (π.χ. σμίκρυνση/μεγέθυνση των αξιών, χρήση παρεστιγμένων αξιών, χρήση παύσεων ή συνδυασμός αυτών) με τη σταδιακή αύξηση της δυσκολίας στα ρυθμικά σχήματα συνοδείας ή συνοδεία σε ρυθμό ενός τυπικού χορού (π.χ. βαλς, τανγκό ή ροκ μπαλάντας κ.α.), αποκτώντας βιωματικά την αίσθηση του σταθερού παλμού (Chung & Thurmond, 2007). Για τον στυλιστικό αυτοσχεδιασμό προτείνεται ο συνδυασμός στοιχείων από όλους τους τύπους αυτοσχεδιασμού, ώστε ο μαθητής να χρησιμοποιεί ποικιλία μουσικών χαρακτηριστικών που διαμορφώνουν τα διαφορετικά μουσικά

είδη, με όλο και πιο πολύπλοκα ρυθμικά σχήματα συνοδείας στο αριστερό χέρι και με ταυτόχρονο μελωδικό αυτοσχεδιασμό με χρήση νοτών της αρμονίας στο δεξί χέρι, ενισχύοντας την ακουστική καλλιέργεια του μαθητή (Φυτίκα, 2024).

Σύμφωνα με το Α.Π.Σ. Πιάνου, στον αυτοσχεδιασμό με συνοδεία δασκάλου αρχικά δίνονται κάποιες παράμετροι που δημιουργούν ένα μερικώς προκαθορισμένο πλαίσιο. Ο εκπαιδευτικός παίζει μία αρμονική ακολουθία ή *ostinato* και ο μαθητής αυτοσχεδιάζει με μερικές συγκεκριμένες νότες ή ρυθμούς κατά περίπτωση (π.χ. νότες που να συμβαδίζουν με την αρμονία), ώστε να εξασφαλίζεται το τελικό μουσικό αποτέλεσμα και να αυξάνεται η αυτοπεποίθηση του μαθητή, καθώς ο εκπαιδευτικός τον συνοδεύει. Η συνοδεία του εκπαιδευτικού δημιουργεί ένα ασφαλές περιβάλλον αυτοσχεδιασμού, πάνω στο οποίο ο μαθητής μπορεί να εξερευνήσει με δημιουργικό τρόπο τις μουσικές παραμέτρους (π.χ. δυναμικές, αρθρώσεις, ρυθμικά σχήματα, περιοχές του πιάνου/ηχοχρώματα, διαφορετικά *tempi*, κ.λπ.). Σταδιακά δίνονται στον μαθητή περισσότερες ελευθερίες στις επιλογές, ώστε να πειραματίζεται με περισσότερες παραμέτρους ταυτόχρονα και να ανταποκρίνεται στο τέμπο, τις αλλαγές των δυναμικών και της μουσικής έκφρασης που δίνεται από τον εκπαιδευτικό. Με τον βιωματικό αυτόν τρόπο, ο μαθητής αναπτύσσει την ενεργητική κριτική του ακρόαση, καθώς αλληλεπιδρά με τον εκπαιδευτικό, αναπτύσσει την ερμηνευτική του ικανότητα και αυτοπεποίθηση, επιλέγει ελεύθερα να προσθέτει ή να αφαιρεί μουσικά στοιχεία, με στόχο ένα άρτιο μουσικό αποτέλεσμα.

Περιγραφή δραστηριότητας αυτοσχεδιασμού οριοθετημένου μουσικού πλαισίου με ταυτόχρονη μουσική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο

Για τον σχεδιασμό της παρούσας δραστηριότητας αυτοσχεδιασμού με ταυτόχρονη αρμονική συνοδεία της εκπαιδευτικού στο πιάνο, επιλέχθηκε ένας μαθητής της Γ' τάξης Γυμνασίου του ατομικού υποχρεωτικού μαθήματος πιάνου, με κατάταξη στο 3^ο γνωστικό επίπεδο του Α.Π.Σ., με μουσικό όργανο επιλογής την κιθάρα και μουσικές προτιμήσεις την κλασική και τη ροκ. Η διάρκεια της δραστηριότητας ήταν μια διδακτική ώρα κατανεμημένη σε τέσσερα στάδια/βήματα. Τα εργαλεία συλλογής των δεδομένων ήταν η ημι-δομημένη συνέντευξη του μαθητή, η συμμετοχική παρατήρηση και το ημερολόγιο της εκπαιδευτικού, καθώς επίσης η ηχογράφηση του μαθήματος, έπειτα από έγκριση του γονέα του. Ως αντικείμενο επεξεργασίας του σχεδιασμού επιλέχθηκε η σπουδή *Arabesque* op.100 No. 2 του Burgmüller, Fr., την οποία είχε μάθει να παίζει ο μαθητής σε ικανοποιητικό βαθμό από άποψη τεχνικής και ερμηνείας στα πρόσφατα προηγούμενα μαθήματα.

Arabesque

B **Γ** **Δ**

Allegro scherzando ♩ = 162

2. *p* *leggiero* *cresc.*

A **E**

dimin. e poco rall.

in tempo *p.* *cresc.* *p. dolce* *ten.* *risoluto* *f*

Edition Peters 8906

Εικόνα 1: Σπουδή No.2. Arabesque op.100, Fr. Burgmüller (25 leichte Etüden, ed.Peters)

Οι στόχοι που τέθηκαν κατά τον σχεδιασμό της παρούσας εκπαιδευτικής δραστηριότητας αυτοσχεδιασμού είναι:

- ο μαθητής να αναπτύξει ικανότητες αυτοσχεδιασμού, καθώς θα εκτεθεί σε περιβάλλον άτυπης μουσικής μάθησης σε συνεργασία με την εκπαιδευτικό,
- να αναπτύξει την ταχύτητα επεξεργασίας της μουσικής πληροφορίας (οπτικής και ακουστικής),
- να εξασκήσει την ακουστική του αγωγή, την κρίση του και τη φαντασία του να επεξεργάζεται μουσικές ιδέες,

- να εφαρμόσει τις θεωρητικές μουσικές γνώσεις στην πράξη μέσω του αυτοσχεδιασμού,
- να αντιληφθεί βιωματικά τις δυνατότητες του πιάνου ως όργανο έκφρασης της δημιουργικότητάς του,
- να αυξήσει την αυτοπεποίθησή του κατά τη μουσική εκτέλεση και την εκφραστική του ικανότητα.

Κατά το 1ο βήμα/στάδιο, σε ένα κλίμα συνεργασίας και ανταλλαγής ιδεών μεταξύ μαθητή και εκπαιδευτικού, πραγματοποιήθηκε η επιλογή μερικών μουσικών μοτίβων του δοσμένου κομματιού, η αποκοπή τους από την παρτιτούρα (τμηματοποίησή τους σε μικρά κομμάτια παζλ) και η ανακατάταξη τους με σειρά τοποθέτησης της επιλογής του μαθητή. Η ιδέα αυτή βοήθησε τον μαθητή να ξεκινήσει να ακούει διαφορετικά το κομμάτι που ήδη γνώριζε να παίζει στο πιάνο. Έπειτα, με την προτροπή της εκπαιδευτικού, ο μαθητής επεξεργάστηκε ένα-ένα τα μουσικά μοτίβα και τα αποτύπωσε με δική του μουσική σημειογραφία σε ένα χαρτί υπενθύμισης, το οποίο θα συμβουλευόταν την ώρα του αυτοσχεδιασμού (επόμενο στάδιο της δραστηριότητας). Συγκεκριμένα, ο μαθητής ξεκίνησε με την επεξεργασία της τρίφωνης συγχορδίας της λα ελάσσονας και τη μετέφερε σε άλλες βαθμίδες, ακολουθώντας κατιούσα μελωδική κίνηση. Τη στιγμή αυτή οριοθέτησε τη συνοδεία του αριστερού χεριού στην τονικότητα της λα ελάσσονας, δηλαδή όρισε μια επαναλαμβανόμενη αρμονική ακολουθία (λα-, ΣΟΛ+, ΦΑ+, ΜΙ+), την οποία θα παίζει και η εκπαιδευτικός στην πιο χαμηλή περιοχή του πιάνου την ώρα του αυτοσχεδιασμού. Έπειτα, επεξεργάστηκε μελωδικά, ρυθμικά και στυλιστικά τα μοτίβα Α, Β, Γ, Δ και Ε που επέλεξε από τη σπουδή *Arabesque*. Ακολουθούν μερικά παραδείγματα επεξεργασίας μοτίβων:

Παράδειγμα 1: μελωδική επεξεργασία του μοτίβου Α

Παράδειγμα 2: μελωδική επεξεργασία μοτίβου Α με κατιόντα τρίηχα

Παράδειγμα 3: ρυθμική επεξεργασία μοτίβου Α με συγχορδίες με τρίηχα

Παράδειγμα 4: ρυθμική επεξεργασία μοτίβου Α με σμίκρυνση αξιών και στυλιστικό ύφος ροκ

Παράδειγμα 5: μελωδική επεξεργασία μοτίβου Β (εκκίνηση από διαφορετική νότα)

Παράδειγμα 6: μελωδική επεξεργασία μοτίβου Β, διπλασιασμός με οκτάβες

Παράδειγμα 7: μελωδική παραλλαγή μοτίβου Γ με αντίθετη κίνηση πορείας μελωδίας, μεγέθυνση ρυθμικών αξιών και εισαγωγή ποικίλματος στην κατάληξη

Παράδειγμα 8: μελωδική παραλλαγή μοτίβου Δ με αντίστροφη μελωδική πορεία

Παράδειγμα 9: ρυθμική παραλλαγή μοτίβου Δ με παρεστιγμένες αξίες και επαναλήψεις ίδιας νότας με διαφορετική άρθρωση (staccato)

Παράδειγμα 10: ρυθμική επεξεργασία μοτίβου Ε με σμίκρυνση αξιών, μελωδική επεξεργασία με εκκίνηση από διαφορετική νότα

Στο επόμενο βήμα/2ο στάδιο του σχεδιασμού ακολούθησε η αυθόρμητη δραστηριότητα του αυτοσχεδιασμού με τη σύμπραξη μαθητή και εκπαιδευτικού, χωρίς να διακόπτεται η ροή της μουσικής. Κατά την εκκίνηση, ο μαθητής είχε οπτική επαφή με το πρωτότυπο μουσικό κείμενο και τη μουσική σημειογραφία που είχε προηγουμένως κρατήσει ως βοηθητικό υλικό. Η πρωτότυπη μουσική δημιουργία

ηχογραφήθηκε, διήρκησε περίπου 8 λεπτά, καθώς ο μαθητής πειραματίστηκε με τις μουσικές ιδέες που είχε δοκιμάσει στο προηγούμενο στάδιο, αλλά παρουσίασε και καινούριες, αποκαλύπτοντας την ώθηση που δίνει ο αυτοσχεδιασμός στη δημιουργική σκέψη. Το οριοθετημένο μουσικό πλαίσιο αρμονικής συνοδείας της εκπαιδευτικού δημιουργούσε ένα ασφαλές περιβάλλον για μουσικό διάλογο με ένα εύχο μουσικό αποτέλεσμα, ενώ ενίσχυε τη διάδραση με τον μαθητή. Μερικά παραδείγματα των νέων μουσικών ιδεών που προέκυψαν κατά την ώρα του αυτοσχεδιασμού είναι τα ακόλουθα:

Παράδειγμα 11: νέα μουσική ιδέα με αντιστροφή πορείας μελωδίας μοτίβου Β και μιμήσεις με εκκίνηση από διαφορετική νότα σε κατιούσα κίνηση

Παράδειγμα 12: νέα μουσική ιδέα, μελωδική παραλλαγή του μοτίβου Β και Γ με χρήση εναλλάξ οκτάβων

Παράδειγμα 13: νέα μουσική ιδέα με ρυθμική παραλλαγή του μοτίβου Γ με χρήση παρεστιγμένων αξιών σε συνδυασμό με εισαγωγή διαφορετικής άρθρωσης (staccato, accent)

Παράδειγμα 14: νέα μουσική ιδέα, μελωδική επεξεργασία «καθρέφτης» του παραλλαγμένου μοτίβου Ε (παράδειγμα 10)

Παράδειγμα 15 : νέα μουσική ιδέα με εισαγωγή ρυθμικού στοιχείου (παρεστιγμένες αξίες) στο παραλλαγμένο μοτίβο Β

Παράδειγμα 16: νέα μουσική ιδέα, μελωδική παραλλαγή μοτίβου Γ με αντιστροφή πορείας μελωδίων διαστημικών και εισαγωγή νέων δυναμικών (αλλαγή ύφους, από f σε p)

Στο επόμενο βήμα/3ο στάδιο του εκπαιδευτικού σχεδιασμού ακολούθησε η ακρόαση της ηχογράφησης του αυτοσχεδιασμού που μόλις ολοκληρώθηκε. Δόθηκαν στον μαθητή συγκεκριμένες οδηγίες/ερωτήσεις από την εκπαιδευτικό, ώστε να εντοπίσει τις μουσικές ιδέες που είχαν συζητήσει στο 1ο στάδιο, κατά την επεξεργασία των αρχικών μοτίβων της σπουδής, αλλά και να επιστήσει την προσοχή του για καινούριες μουσικές ιδέες που τυχόν προέκυψαν την ώρα του αυτοσχεδιασμού. Επίσης, ο μαθητής κλήθηκε να παρατηρήσει τις αλλαγές στις δυναμικές, στο τέμπο και το μουσικό ύφος του νέου κομματιού που συνέθεσε κατά τη σύμπραξη με την εκπαιδευτικό.

Στο τελευταίο βήμα/4ο στάδιο του σχεδιασμού της δραστηριότητας, ακολούθησε ο αναστοχασμός του μαθητή για την όλη διαδικασία του αυτοσχεδιασμού. Μέσα από την ημι-δομημένη συνέντευξη, ο μαθητής αναστοχάστηκε την πορεία της δημιουργικής δραστηριότητας και τις μουσικές επιλογές του. Ερωτήσεις όπως π.χ. αν άκουγε τη μουσική συνοδεία της εκπαιδευτικού την ώρα που αυτοσχεδίαζε, πώς αποφάσιζε τι θα παίξει εκείνη τη στιγμή της μουσικής δημιουργίας, φανερώνουν την αναγνώριση του αυθορμητισμού κατά τον αυτοσχεδιασμό, αναδεικνύουν τη σημασία της ενεργητικής μουσικής ακρόασης ως βάση για την επίτευξη μουσικού διαλόγου (Χαλάτση, 2016) και αναγνωρίζουν την ωφέλεια του αυτοσχεδιασμού τόσο σε γνωστικό επίπεδο (κατανόηση θεωρητικών μουσικών στοιχείων, αρμονίας, δυναμικής, διαφορές στην άρθρωση, στο ρυθμό κ.α.), όσο και σε προσωπικό επίπεδο (αίσθημα χαράς και τόνωση της αυτοπεποίθησης). Σημειωτέο είναι ότι η αρχική διστακτικότητα του μαθητή κατά την εκκίνηση της δραστηριότητας που δημιουργούσε την ανάγκη για οπτική επαφή με τη δοσμένη παρτιτούρα και τη γραφική απεικόνιση των μουσικών μοτίβων μετατράπηκε σε πηγαία έμπνευση με τον πειραματισμό. Σταδιακά, καθώς προχωρούσε η διαδικασία της μουσικής αλληλεπίδρασης με τη συνοδεία της εκπαιδευτικού, ο μαθητής εμπλεκόταν περισσότερο στη συνθετική δημιουργία, διάνθιζε τη δημιουργική του σκέψη και επιχειρούσε νέες μουσικές ιδέες που δεν είχε περιγράψει στο προηγούμενο στάδιο.

Αποτελέσματα/συμπεράσματα

Η δραστηριότητα του αυτοσχεδιασμού σε οριοθετημένο μουσικό πλαίσιο με μουσική συνοδεία της εκπαιδευτικού συνέβαλε στην ουσιαστική εμπλοκή του μαθητή στη μουσική δημιουργία, στην εξέλιξη της δημιουργικής του σκέψης μέσα από τη βιωματική εμπειρία του πειραματισμού. Ο μαθητής ανέπτυξε τις γνωστικές δεξιότητες, όπως π.χ. την ενεργητική μουσική ακρόαση, την κατανόηση των μουσικών θεωρητικών γνώσεων (π.χ. αρμονία, μορφολογία), βελτίωσε τις κοινωνικές δεξιότητες (π.χ. συνεργασία και αλληλεπίδραση μέσω του μουσικού διαλόγου), κατανόησε και

εμπέδωσε ζητήματα τεχνικής του πιάνου, εκφράστηκε ελεύθερα, αναστοχάστηκε τη διαδικασία μέσα σε ένα ευχάριστο, παιγνιώδες εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο είναι ότι ο αυτοσχεδιασμός ενίσχυσε την εκτέλεση χωρίς μουσική σημειογραφία, διευκολύνοντας την απομνημόνευση και επικέντρωση του μαθητή στη μουσική ερμηνεία του κομματιού. Ο αυτοσχεδιασμός συνέβαλε στην καλλιέργεια της εσωτερικής ακοής του μαθητή, δηλαδή της ακουστικής αγωγής, στοιχείο απαραίτητο για τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου μουσικού (Φυτίκα, 2016). Συγκεκριμένα, όταν ο αυτοσχεδιασμός σχεδιάζεται με δημιουργικό τρόπο μπορεί να επιστήσει την προσοχή και σε άλλες παραμέτρους, όπως π.χ. η αίσθηση του σταθερού παλμού, οι δυναμικές και η ροή της μουσικής φράσης, η αναγνώριση των μελωδικών, ρυθμικών και μορφολογικών μοτίβων κ.ά. (Υ.Α. 203617/Δ2/28.12.2015, ΦΕΚ 2858/τ.Β'2015). Επιπροσθέτως, ο αυτοσχεδιασμός εξέλιξε τη δεξιότητα της τεχνικής του μαθητή, καθώς τα απαραίτητα ανακλαστικά για την εκτέλεση του πιάνου (άρθρωση, δυναμική, μουσικό ύφος) κατακτήθηκαν με βιωματικό τρόπο.

Επίλογος

Η συστηματική καλλιέργεια της δημιουργικότητας των μαθητών στο ατομικό μάθημα Πιάνου στο ελληνικό Μουσικό Σχολείο επιτυγχάνεται με τον κατάλληλο σχεδιασμό δημιουργικών δραστηριοτήτων όπως είναι ο αυτοσχεδιασμός. Όταν συνδυάζονται οι παραδοσιακές τεχνικές διδασκαλίας με τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, προσφέρονται στον μαθητή ευκαιρίες για εξερεύνηση, εμπειρίες που συνδυάζουν κριτικά τη θεωρία με την πράξη, τη φαντασία και την έκφραση με τη γνώση (Wright & Kanellopoulos, 2010· Randles, 2015).

Άρτια παιδαγωγικά σχεδιασμένες δραστηριότητες αυτοσχεδιασμού στο πιάνο έχουν θετικά αποτελέσματα κατά τη διδακτική διαδικασία και προσφέρουν ποικίλα οφέλη στον μαθητή. Ο αυτοσχεδιασμός αποτελεί αναντικατάστατο εκπαιδευτικό εργαλείο μέσω του οποίου ο μαθητής διαμορφώνει ολοκληρωμένη μουσική αντίληψη. Μέσα σε ένα διαδραστικό πλαίσιο, κατά το οποίο μαθητής και εκπαιδευτικός έχουν ισάξιους ρόλους ανατροφοδότησης και επικοινωνίας, προσφέρεται η δυνατότητα στον μαθητή να αναπτύξει τεχνικές επίλυσης μουσικών προβλημάτων, να ενεργοποιήσει τη φαντασία και δημιουργική σκέψη του, να εκφραστεί με πρωτοτυπία, να αναπτύξει την ενεργητική κριτική μουσική ακρόαση με ταυτόχρονη άμεση μουσική ανταπόκριση, να αναπτύξει την κοινωνικότητα και συνεργατικότητα του, καθώς και την αυτοπεποίθησή του (Agrell, 2008· Bissell, 2007· Blaker, 2013· Χαλάτση, 2016). Επίσης, ο μαθητής που χρησιμοποιεί αυτοσχεδιαστικά τις διάφορες μουσικές έννοιες, τις κατανοεί καλύτερα και τις αναγνωρίζει συστηματικότερα στο ρεπερτόριο που μαθαίνει (Φυτίκα, 2024).

Το μάθημα πιάνου που συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες αυτοσχεδιασμού, στηρίζεται σε μια γνήσια μαθητοκεντρική διδασκαλία, εμβαθύνει στην έμφυτη δημιουργικότητα των παιδιών και συμβαδίζει με τις σύγχρονες μουσικοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις, στις οποίες εφαρμόζονται οι αρχές της άτυπης μουσικής μάθησης σε τυπικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (Green, 2014· Φυτίκα, 2024).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Agrell, J. (2008). *Improvisational Games for Classical Musicians*. GIA Publications.
- Allsup, R. E. (2013). The compositional turn in music education: from closed forms to open texts. In M. Kaschub & J. Smith (eds.), *Composing our future. Preparing music educators to teach composition* (pp. 57-70). Oxford University Press.
- Bissell, P. M. (2007/2008). Improvising Attitudes. *American Music Teacher*, 57 (3), 18-21.
- Blaker, F. (2013). Opening Measures: Improvising. *American Recorder*, 44(3), 37-38.
- Campbell, P.S. (2009). Learning to improvise music, improvising to learn music. In G. Solis & B. Nettle (eds.), *Musical improvisation: Art, education and society* (pp. 119-142). University of Illinois Press.
- Chung, B., & Thurmond, D. (2007). *Improvisation at the Piano: A systematic Approach for the classically trained pianist*. Alfred Publishing
- Elliott, D.J. (1995). *Music matters: A new philosophy of music education*. Oxford University Press.
- Green, L. (2014). *Hear, listen, play! How to free your students' aural, improvisation, and performance skills*. Oxford University Press.
- Κανελλόπουλος, Π.Α. (2013). Αναζητώντας τον ρόλο του Μουσικού Αυτοσχεδιασμού στη Μουσική Εκπαίδευση: Οι παιδαγωγικές δυνατότητες της καλλιέργειας της (μουσικής) ελευθερίας. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 11, 5-43.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής. Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Fagotto Books.
- Randles, C. (2015). *Music education: Navigating the future*. Routledge.
- Στάμου, Α. (2005). Δημιουργικότητα και μουσική εκπαίδευση. Στο Πρακτικά του 4ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε. «Δημιουργικότητα στη Μουσική Διδασκαλία και Πράξη», 1-3 Ιουλίου, Κάστρο Λαμίας. Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Swanwick, K. (1999). *Teaching music musically*. Routledge.
- Wright, R. & Kanellopoulos, P. A. (2010). Informal music learning, improvisation and teacher education. *British Journal of Music Education*, 27(1), 71-87.
<https://doi.org/10.1017/S0265051709990210>
- Υ.Π.ΑΙ.Θ.Α. (2015). Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. 203617/Δ2/28.12.2015. ΦΕΚ 2858/τ.Β' «Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια, Λύκεια)».
- Φυτίκα, Α. (2016). Η άτυπη μάθηση μέσα στο πρόγραμμα σπουδών πιάνου των Μουσικών Γυμνασίων: μια εναλλακτική δυνατότητα διδασκαλίας πιάνου σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία του Νέου Προγράμματος Σπουδών. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 536-543). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Φυτίκα, Α. (2024). *Παιδαγωγική του πιάνου [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-959>.
- Χαλάτση, Ε. (2016). Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικότητα στο πλαίσιο του ατομικού μαθήματος πιάνου στο Μουσικό Γυμνάσιο: μια μελέτη περίπτωσης. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 14, 89-115.

Η Ελένη Χαλάτση εργάζεται ως μόνιμη εκπαιδευτικός πιάνου στο Μουσικό Σχολείο Κατερίνης, στο οποίο υπήρξε συντονίστρια ειδικότητας. Έχει πτυχίο Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, ειδίκευσης πιάνου (Άριστα, καθ. Β. Τσόπελα) και υποτροφία Ι.Κ.Υ. Κατέχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, με θέμα διπλωματικής εργασίας «Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικότητα στα πλαίσια του ατομικού μαθήματος Πιάνου στο Μουσικό Γυμνάσιο: μια μελέτη περίπτωσης» (Άριστα, καθ. Π. Κανελλόπουλος), κατά την οποία εκπόνησε έρευνα, κατόπιν έγκρισης του Υ.ΠΑΙ.ΘΑ.. Τη συγκεκριμένη έρευνα παρουσίασε στο 7ο συνέδριο της Ε.Ε.Μ.Ε. και δημοσίευσε ως άρθρο στο επιστημονικό περιοδικό Μουσικοπαιδαγωγικά (2016). Κατέχει Δίπλωμα Πιάνου (Άριστα, Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, καθ. Ν. Τασόπουλος), και τα Πτυχία Αρμονίας, Αντίστιξης, Φούγκας. Έχει ενεργή συμμετοχή σε σεμινάρια πιάνου, μουσικής δωματίου, μουσικοπαιδαγωγικών Ε.Ε.Μ.Ε./Ι.Σ.Μ.Ε. και στις επιμορφώσεις Β' βαθμίας εκπαίδευσης Ι.Ε.Π.. Έχει δώσει ρεσιτάλ πιάνου, συναυλίες μουσικής δωματίου σε Ελλάδα και εξωτερικό, ενώ συμμετείχε στην κυκλοφορία μουσικού δίσκου παιδικού βιβλίου. Συνεργάζεται με καλλιτέχνες πραγματοποιώντας ενορχηστρώσεις και πρώτες εκτελέσεις έργων. Στη διδασκαλία της χρησιμοποιεί εποπτικά μέσα, εφαρμόζει δραστηριότητες αυτοσχεδιασμού στο πιάνο, ενθαρρύνει τους μαθητές της να εκφραστούν δημιουργικά. Παρακολούθησε το επιμορφωτικό πρόγραμμα «Παιδαγωγική του πιάνου και σύγχρονες προσεγγίσεις» του Κ.Ε.ΔΙ.ΒΙ.Μ. Ιονίου Πανεπιστημίου, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις και διδακτικές δεξιότητές της με σύγχρονα παιδαγωγικά εργαλεία και μεθόδους.

Improvisation and creativity in the context of individual piano lessons at the Music School: an improvisation activity within a defined musical framework with simultaneous musical accompaniment by the teacher on the piano

Eleni Chalatsi

Piano teacher

Music School of Katerini

elenachal4@yahoo.gr

In this presentation, the theoretical and pedagogical background of improvisation within the framework of the Piano Curriculum in Music Schools in Greece is described. The value of creativity in the musical educational process is emphasized. The design of an improvisation activity with a defined musical framework, lasting one teaching hour, with the participation of a 3rd grade High School student (individual Compulsory Piano lesson) with simultaneous harmonic accompaniment by the teacher on the piano is presented in detail. Specifically, examples of melodic, rhythmic and stylistic improvisation are presented, inspired by the creative processing of musical patterns from a work of classical music repertoire that the student has already learned to play on the piano. At the end of the activity, a discussion follows focusing on the student's reflection on the entire improvisation process. The musical activity of

improvisation in a delimited musical context with the simultaneous participation of the teacher combines the principles of informal music learning in a formal educational environment. With appropriate educational design, improvisation is used as a valuable pedagogical learning tool with the aim of developing the student's active musical critical listening skills, creativity and musical expression.

Keywords

Piano, improvisation, creativity, musical collaboration, Music School.

Eleni Chalatsi works as a permanent piano teacher at the Music School of Katerini, where she was a specialty coordinator. She has a degree from the University of Macedonia, Department of Music Science and Art, specializing in piano and holding a scholarship. She holds a postgraduate degree from the University of Thessaly, Department of Pedagogy of Preschool Education, with a thesis topic of "Improvisation and creativity in the context of individual piano lessons in the Music High School: a case study", during which she conducted research, following approval from the Ministry of Education, Culture and Sports. She presented this research at the 7th GSME conference and published it in the journal *Musical Pedagogics* (2016). She holds a Piano Diploma and Degrees in Harmony, Counterpoint, and Fugue. She has actively participated in piano, chamber music, and music pedagogy seminars I.S.M.E. She has given piano recitals, chamber music concerts in Greece and abroad, while she participated in the release of a children's book music album. She collaborates with artists, making orchestrations and first performances of works. In her teaching, she uses educational tools and encourages her students to express themselves creatively. She attended the program "Piano Pedagogy and Contemporary Approaches" of Ionian University.

Αυτοσχεδιάζοντας με μια εικόνα και ένα παραμύθι

Ξένια Θεοδωρίδου

Δρ. Μουσικολογίας, Πιανίστρια, Καθηγήτρια πιάνου

Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης

xeniatheodor@yahoo.com

Η παρούσα εισήγηση αφορά ένα πλάνο διδασκαλίας με πρόταση αυτοσχεδιασμού για πιάνο με βάση έναν πίνακα, ο οποίος απεικονίζει ένα κοριτσάκι που έχει μόλις αποκοιμηθεί κρατώντας ένα βιβλίο με παραμύθια και στο όνειρό της βλέπει σκηνές από αυτό που διάβασε (το παραμύθι της Χιονάτης, σύμφωνα με τον τίτλο του πίνακα). Ο αυτοσχεδιασμός μπορεί να είναι πολύπτυχος και να απευθύνεται σε μαθητές διαφόρων επιπέδων (από 1-6), όπως αυτά ορίζονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των Μουσικών Σχολείων για το πιάνο ως Ατομικό Όργανο Επιλογής ή ως Υποχρεωτικό, αν και η γνώση αρμονίας (επίπεδο Α' Λυκείου των Μουσικών Σχολείων) αποτελεί προϋπόθεση για επιτυχέστερη υλοποίηση. Η πρόταση είναι υλοποιήσιμη και σε τάξεις Ωδείων. Προτείνεται να περιλαμβάνει διάφορα επιμέρους στοιχεία που να «αφηγούνται» τη σκηνή, ακόμη και στοιχεία άτυπης ή τυπικής μάθησης σε συνεργασία με τον δάσκαλο και μπορεί να λειτουργήσει ως εισαγωγή για μουσικά στοιχεία (ατσιακατούρες, τρίλιες κ.ά.), αλλά και ως προετοιμασία για τη μελλοντική ακρόαση έργων του ρεπερτορίου με θεματική που να προσιδιάζει σε παραμύθια και στις μορφές που εμφανίζονται σε αυτά (ξωτικά, νεράιδες κ.λπ.).

Λέξεις κλειδιά

Αυτοσχεδιασμός με εικόνα, διδασκαλία πιάνου, Αναλυτικό Πρόγραμμα Μουσικών Σχολείων, μουσική σύμπραξη, παραμύθι, Χιονάτη

Εισαγωγικά – θεωρητική τεκμηρίωση δράσης

Τα πρώτα εναύσματα για αυτό το σχέδιο διδασκαλίας προήλθαν από την προσωπική μου ενασχόληση με συλλογές πιάνου του 19ου και 20ού αιώνα Ελλήνων και ξένων συνθετών, με θεματική για ή γύρω από παιδιά, που οδήγησε σε ένα άρθρο στα *Μουσικοπαιδαγωγικά* (Θεοδωρίδου, 2017) και σε τέσσερις πολυμεσικές (με παράλληλη προβολή πινάκων ή φωτογραφιών) διαλέξεις – ρεσιτάλ, όπου έγινε «επένδυση» της ερμηνείας με πίνακες ή φωτογραφίες με παιδική θεματική και συνάφεια με το εκάστοτε μουσικό περιεχόμενο¹. Στο παρόν άρθρο θα παρατεθεί μια νέα χρήση για μία από εκείνες τις εικόνες, που τότε είχε χρησιμοποιηθεί ως

¹ Το πρώτο ρεσιτάλ δόθηκε στο 7ο συνέδριο της Ε.Ε.Μ.Ε., το 2015. Οφείλω ευχαριστίες προς την Ε.Ε.Μ.Ε., καθώς το δεύτερο ρεσιτάλ πραγματοποιήθηκε στην αίθυσά της (2016), μαζί με ένα σεμινάριο για το ρεπερτόριο των παιδικών συλλογών. Το τρίτο δόθηκε στο πλαίσιο των εορταστικών εκδηλώσεων για τα 30 χρόνια του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. (2016) και το τέταρτο στο Διεθνές Συνέδριο του Mediterranean Forum of Early Childhood Music Education and Musical Childhoods (20-22/4 2018) στην Κύπρο.

συνοδευτική για το κομμάτι *Kuriose Geschichte* του Schumann, από τις *Kinderszenen*, op. 15. Ας σημειωθεί εξ αρχής ότι ο τίτλος της ανακοίνωσης είναι λίγο διφορούμενος: διαπλάθοντας παιδαγωγικά την αρχική ιδέα, προέκυψε ότι μπορούν να συμπεριληφθούν και ποικίλα διδακτικά περιεχόμενα, που όμως εξυπηρετούν όλα μια επιτυχή απεικόνιση του θέματος από τον δάσκαλο και τον μαθητή από κοινού.

Η δεύτερη αφετηρία της δράσης αυτής είναι το γνωστό «αξίωμα» της δύναμης της εικόνας για τη συμπλήρωση της αισθητικής εμπειρίας (Ιορδανίδου, 2024), καθώς είναι εξωμουσικό στοιχείο με σημασία ανάλογη ή και ισχυρότερη ενός προγραμματικού τίτλου, λόγω της δυνατότητας αναπαράστασης λεπτομερειών μιας αφήγησης. Στο πρωτότυπο εξώφυλλο από τη συλλογή *43 Clavierstücke für die Jugend* op. 68 του Schumann (πιο γνωστό ως *Album für die Jugend*), έργο του διάσημου και ως εικονογράφου παιδικών βιβλίων στα μέσα του 19^{ου} αι., Adrian Ludwig Richter (1803-1884, Appel, 1998, σελ. 83-85, 89-90), οι μικρές βινιέτες της λιθογραφίας αντιστοιχούν σε κομμάτια της συλλογής και μας διαφωτίζουν για το ακριβές περιεχόμενό τους. Είναι ίσως η πρώτη περίπτωση στο παιδικό ρεπερτόριο του πιάνου όπου η εικονογράφηση προορίζεται να λειτουργήσει συμπληρωματικά ως προς την έμπνευση για την εκτέλεση. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου η εικόνα αποσαφηνίζει το νόημα του κομματιού είναι το κομμάτι *Erster Verlust* (πρώτη απώλεια). Η βινιέτα δείχνει ένα κοριτσάκι να θρηνεί ένα νεκρό καναρίνι έξω από το κλουβί του.

Παράδειγμα 1: Απόσπασμα από το εξώφυλλο της συλλογής *Album für die Jugend*, σε εικονογράφηση A. L. Richter

Τέλος, η τρίτη αφετηρία ήταν η προσωπική συνειδητοποίηση του δυναμικού της χρήσης εικόνων για αυτοσχεδιασμό, που μπορεί να οδηγήσει από την ηχητική αποτύπωση απλών εικόνων σε πιο εκτεταμένη και αισθητικά ενδιαφέρουσα διαθεματική προσέγγιση αυτοσχεδιασμού, σε σύνδεση με τα εικαστικά (Φυτίκα 2024, σελ. 186-187, 190-191) και επίσης η συνειδητοποίηση της μεγάλης παιδαγωγικής αξίας του αυτοσχεδιασμού, ως μέσο βιωματικής κατανόησης (Κανελλόπουλος, 2013, σελ. 23-25)

Η εικόνα που προτείνεται να χρησιμοποιηθεί στο παρόν πλάνο διδασκαλίας είναι ο πίνακας με τίτλο *Sweet Dreams of Snow White* του Άγγλου ζωγράφου John Everett Millais (1829-1896).

Εικόνα 1. John Everett Millais, *Sweet Dreams of Snow White*

Τα κριτήρια με βάση τα οποία επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος πίνακας είναι ότι έχει έναν συνδυασμό απεικόνισης καθημερινής, οικείας σε παιδιά κατάστασης (αποκοίμισμα – ύπνος με ένα βιβλίο παραμυθιών στην αγκαλιά) με επίσης πολύ γνωστό παραμυθικό στοιχείο (οι μορφές των νάνων και της Χιονάτης από το ομώνυμο παραμύθι) που δίνει πολλαπλές δυνατότητες για μουσική απόδοση νοημάτων. Άλλο κριτήριο ήταν η ζωγραφική σαφήνεια της εικόνας, με παράλληλη εύστοχη επιλογή της στιγμής που απεικονίζεται.

Ως προς το είδος του αυτοσχεδιασμού, πρόκειται για δημιουργία ηχοϊστορίας με βάση την εικόνα, όμως με επιπλέον δυνατότητα για συνδυασμό με σύμπραξη με τον καθηγητή και με προσθήκη άτυπης (ή τυπικής, ανάλογα με το επίπεδο) μάθησης, ή αυτοσχεδιασμού σε σύνολο με συνοδεία του δασκάλου, για ένταξη συγκεκριμένων κομματιών. Μπορεί δηλαδή να προκύψει μικτό είδος ηχοϊστορίας. Όσον αφορά την παιδαγωγική λειτουργία του, πρόκειται για αυτοσχεδιασμό που μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για τη διδασκαλία, εμπέδωση, κατανόηση θεωρητικών στοιχείων της μουσικής, καθώς και για ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων (Κανελλόπουλος 2013, σελ. 23-25· Χαλάτση 2016, σελ. 92). Η αξία του αυτοσχεδιασμού ως διδακτικού περιεχομένου είναι πλέον παγιωμένη, ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα και εξής, όταν δημιουργήθηκαν τα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα των Orff, Coleman, Kodály, Dalcroze και στη συνέχεια και άλλων, που έδωσαν έμφαση στο τρίπτυχο σύνθεση - εκτέλεση - ακρόαση (composing – performing – listening), δημιουργώντας τις συνθήκες ώστε να αναγνωριστούν τα παιδαγωγικά και καλλιτεχνικά οφέλη του αυτοσχεδιασμού (Χαλάτση 2016, σελ. 91). Για παράδειγμα η «μεγάλης κλίμακας έρευνα του Azzara το 1993 συμπέρανε ότι, για τις ηλικίες της πρωτοβάθμιας

εκπαίδευσης, οι μαθητές πνευστών οργάνων που ακολουθούσαν πρόγραμμα διδασκαλίας με έμφαση στον αυτοσχεδιασμό είχαν σημαντικά βελτιωμένη μουσική κατάρτιση και εκτελεστική απόδοση από τους μαθητές που ακολουθούσαν τυπική και συντηρητική διδασκαλία» (Azzara, 1993, όπως αναφέρεται στο Φυτίκα, 2024, σελ. 182). Ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα ενασχόλησης με τον αυτοσχεδιασμό είχε ευεργετική επίδραση στη δημιουργική σκέψη παιδιών (Χαλάτση, 2016, σελ. 94-95· Koutsouridou & Hargreaves, 2009· Ramón & Chacón-López, 2021) και παρόμοιες έρευνες είχαν οδηγήσει στο να ενσωματωθεί σταδιακά ο αυτοσχεδιασμός στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών διαφόρων χωρών (Χαλάτση, 2016, 91-92).

Διδακτικοί στόχοι

Η εισαγωγή του αυτοσχεδιασμού ως διδακτικού περιεχομένου στο Α.Π.Σ. των Μουσικών Σχολείων αποτελεί μια καινοτομία που μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους και να αποφέρει πολλαπλά οφέλη στον/ην μαθητή/τρια, όπως «να ενεργοποιεί τη φαντασία του/της, να εξελίσσει τις ιδέες του/της, να κατανοεί τα βασικά μουσικά στοιχεία, να εξασκεί την ενεργητική κριτική ακρόαση και να αναπτύσσει τεχνικές επίλυσης μουσικών προβλημάτων [...]» (Υ.Α. 203617/Δ2/28.12.2015, ΦΕΚ 2858/τ.Β', όπως παρατίθεται στο Χαλάτση 2016, σελ. 93-94). Η πρόταση είναι εφαρμόσιμη για αρχάριους και ήδη από το 1^ο επίπεδο σπουδών του Μουσικού Σχολείου, ενώ απευθύνεται τόσο σε μαθητές υποχρεωτικού πιάνου, όσο και επιλογής, ανάλογα με τις επιλογές για τις επιμέρους αναπαραστάσεις της ιστορίας. Είναι ωστόσο καλύτερα εφαρμόσιμη σε μαθητές με γνώσεις αρμονίας Α' έτους. Η διάρκεια δράσης είναι υλοποιήσιμη σε δύο διδακτικές ώρες, ή και τρεις, ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε μαθητή και τον χρόνο που θα διατεθεί εντός της διδακτικής ώρας, αν υπάρξουν και άλλα διδακτικά περιεχόμενα.

Οι διδακτικοί στόχοι για τον μαθητή είναι οι ακόλουθοι:

1. Σε επίπεδο γνώσεων

- 1.1. Να απομνημονεύσει νανούρισμα ή συμπληρωματική μελωδική γραμμή σε αυτό
- 1.2. Να κατανοήσει τις συγχορδίες (αρμονικός σκελετός) στο νανούρισμα.
- 1.3. Εξερεύνηση των ηχητικών δυνατοτήτων του πιάνου με χρήση διευρυμένων τεχνικών (cluster, glissandi, χτύποι στο ξύλο)
- 1.4. Εξοικείωση με την έννοια του χρωματικού ημιτονίου, της χρωματικής κλίμακας
- 1.5. Να γνωρίσει τις έννοιες της ατσιακατούρας, της τρίλιας και του τρέμολο (με το ίδιο χέρι ή και με γρήγορη εναλλαγή των δύο χεριών)
- 1.6. Μελλοντική διαθεματική διασύνδεση με την Ιστορία της Μουσικής: ακρόαση

έργων όπου εμφανίζονται ξωτικά (*Peer Gynt in the hall of the mountain King* του Grieg, *Elfentanz* από τα Λυρικά κομμάτια, op. 12 nr. 4, *March of the Trolls* op. 54 nr.3 κ.ά.) και ανάλυση των θεματικών στοιχείων που αποδίδουν μουσικά το περιεχόμενο των έργων

2. Σε επίπεδο δεξιοτήτων

- 2.1. Να ενισχύσει την ικανότητα σύμπραξης με απλή συνοδεία
- 2.2. Να ενισχύσει τη ρυθμική ικανότητά του
- 2.3. Να αποκτήσει τεχνική – κινητική ευχέρεια για παίξιμο σύντομων αποτζιατουρών (ατσιακατούρες) ή για τρίλιες και τρέμολι.

3. Σε επίπεδο στάσεων

- 3.1. Να αφήσει τη φαντασία του να το καθοδηγήσει
- 3.2. Να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και τον αυθορμητισμό του στον αυτοσχεδιασμό και τη μουσική σύμπραξη

Πορεία διδασκαλίας

Για τη διδασκαλία, ξεκινάμε με περιγραφή της εικόνας: με χρήση ερωταπαντήσεων, καθοδηγούμε τον μαθητή να παρατηρήσει όχι μόνο το κύριο θέμα του πίνακα, αλλά και τις λεπτομέρειες με σημασία για την εξέλιξη του αυτοσχεδιασμού. Συγκεκριμένα, τα μισόκλειστα μάτια του κοριτσιού, που δείχνουν ότι μόλις αποκοιμήθηκε, όπως και η συγκεκριμένη στάση και οι κινήσεις των νάνων γύρω του είναι στοιχεία που μπορούν να αναπαρασταθούν μουσικά. Η πρώτη από τις προτεινόμενες ερωτήσεις, με τις οποίες θα επιδιωχθεί να καθοδηγήσουμε τα παιδιά προς μουσικά ευρήματα που θα αποδώσουν μουσικά την εικόνα είναι «με ποιον τρόπο θα δείξουμε ότι το κοριτσάκι αποκοιμήθηκε;», προσδοκώντας την εύλογη απάντηση ότι θα παίξουμε ένα νανούρισμα ή κάτι που να μοιάζει σε αυτό.

Ζητάμε από το παιδί να μας βρει μια απλή φιγούρα με ύφος νανουρίσματος (π.χ. μοτίβο κατιούσας 3ης, από το γνωστό φώνημα «νάνι, νάνι» που λένε οι μητέρες στα μωρά τους), ή να μας υποδείξει το ίδιο κάποια μουσική με τη σημασία αυτή για το ίδιο (π.χ. από κουρδιστό αντικείμενο ύπνου), που θα μπορούσε να προετοιμάσει και να μας παίξει στο επόμενο μάθημά του. Εμείς μπορούμε να προτείνουμε ένα νανούρισμα, με προφανή και πιθανόν γνωστή και στον μαθητή επιλογή το *Νανούρισμα* του Brahms (*Wiegenlied*, op. 49, nr. 4). Ανάλογα με την επιλογή μας και το επίπεδο του μαθητή, θα του προσφέρουμε δυνατότητες να μάθει τη μελωδική γραμμή, ή ολόκληρο το κομμάτι του Brahms, ή μια απλή συμπληρωματική γραμμή γι' αυτό, που θα εκτελεστεί σε σύμπραξη μαζί μας. Για πιο προχωρημένους μαθητές, μπορεί να προταθεί και αυτοσχεδιασμός με τον αρμονικό σκελετό του κομματιού και με μελωδικά στοιχεία του, οπότε η ηχοϊστορία μας θα περιλαμβάνει και αυτοσχεδιασμό σε σύνολο (Φυτίκα, 2024, σελ. 189-190).

Στο παράδειγμα παρατίθεται μια πολύ απλή πρόταση συμπληρωματικής μελωδικής γραμμής. Στη μέση βρίσκεται η γνωστή μελωδία, με μια απλή συνοδεία με όγδοα στο αριστερό χέρι. Στη μονή γραμμή επάνω προστέθηκε μια συμπληρωματική γραμμή, ενώ στη μονή γραμμή κάτω πολύ απλή συνοδεία με τον αρμονικό σκελετό. Για να είναι κατάλληλο και για πολύ αρχάρια παιδιά, προτείνεται να παιχτεί από φα δίεςη μείζονα, οπότε μπορεί να γίνει εκμάθηση by rote, ή με σημειογραφία χωρίς πεντάγραμμο. Για παιδιά που ξέρουν να διαβάζουν παρτιτούρα, μπορεί να γίνει σε Ντο μείζονα ή σε οποιαδήποτε άλλη τονικότητα.

Παράδειγμα 2: J. Brahms, *Νανούρισμα*, op. 49, nr. 4 (διασκευή)

Η ηχοϊστορία μας θα μπορούσε ωστόσο να ξεκινήσει και κατευθείαν με την απεικόνιση των νάνων, που είναι και η επόμενη ερώτηση. Καταρχάς, προτείνουμε χρήση εφέ *glissando* με κρατημένο *pedale* στις χορδές του πιάνου για να σηματοδοτήσουμε το πέρασμα σε έναν άλλο κόσμο, στον χώρο της φαντασίας και του ονείρου. Το εφέ αυτό είναι πιο εύκολα υλοποιήσιμο σε πιάνο με ουρά, αλλά όχι και αδύνατο σε όρθια πιάνο, αν μπορεί να αφαιρεθεί η μπροστινή ξύλινη επιφάνεια. Εναλλακτικά, μπορεί να γίνει χρήση γκλισσάντι στα μαύρα πλήκτρα, με κρατημένο πεντάλ.

Στη συνέχεια, σημαντικό είναι να χαρακτηρίσουμε τους νάνους ως χαριτωμένα, αλλά αδέξια πλάσματα, οπότε ο αυτοσχεδιασμός θα έχει σύντομα ρυθμομελωδικά στοιχεία με στόχο το κωμικό ύφος. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να ορίσουμε την τονικότητα στην οποία θα κινηθούμε, που προτείνουμε να είναι η Ντο μείζων, για λόγους ευκολίας στον εντοπισμό των βασικών συγχορδιών. Συζητάμε με τον μαθητή τρόπους για απόδοση της κίνησής τους. Υπάρχουν πολλές δυνατότητες: απαλά, αλλά και με βάθος στο πλήκτρο παιγμένα (με άρθρωση *tenuto*, *portato*) *cluster* με διάστημα δευτέρας (ή και με συνδυασμό περισσότερων νοτών) που συμβολίζουν τα βήματά τους και το προσεκτικό άγγιγμα που κάνουν κάποιοι από αυτούς στο κοιμισμένο κορίτσι, ή σύντομες νότες με χρωματικές ατσιακατούρες με άρθρωση *staccato*, που μπορούν να περιστρέφονται συχνά γύρω από τη V της Ντο μείζονος (π.χ. φα – σολ, σολ – λαβ), να χρησιμοποιούν νότες συγχορδίας ελαττωμένης με 7η ελαττωμένη, αλλά και με μοτίβα με βηματικές κινήσεις σε όλες τις βαθμίδες της κλίμακας. Όλα αυτά καθοδηγούμε ώστε να παιχτούν εναλλάξ, αλλά κάπως ακανόνιστα μοιρασμένα στα δύο χέρια. Μπορούμε επίσης να προτείνουμε να ξεκινήσει η κίνηση των νοτών αυτών από τα δύο άκρα του πληκτρολογίου με φορά προς το κέντρο του, με παράλληλη ρυθμική πύκνωση, ώστε να δοθεί η εντύπωση ότι οι νάνοι μαζεύονται από τις άκρες του κρεβατιού προς τη μέση του.

Ένα προτεινόμενο μοτίβο για τους νάνους όταν στέκονται θα μπορούσε να είναι ένα διάστημα 5ης καθαρής ή μεγάλης 3ης με μεγαλύτερες αξίες (τέταρτα ή μισά). Η ηχοϊστορία μας θα μπορούσε να επεκταθεί, ώστε να φανεί κι άλλη δράση των νάνων με πύκνωση των μοτίβων με τις αποτζιατούρες, αν τα αλλάζουμε σε τρίλιες, τρέμολι (χορός των νάνων). Αυτό μπορεί να διαρκέσει όσο θέλει ο μαθητής.

Παράδειγμα 3: Πρόταση για υλοποίηση της αρχής του αυτοσχεδιασμού (πλησίασμα των νάνων)

Στο παράδειγμα 3, οι παύσεις μεταξύ των υποφράσεων καταλήγουν σε νότες της δεσπόζουσας, δημιουργώντας προσδοκία για συνέχιση και λύση, ενώ η φορά του μοτίβου αντιστρέφεται στο δεξί χέρι, για λόγους τεχνικής εξάσκησης.

Κάτι που ιδιαίτερα για μικρά παιδιά θα ήταν ευχάριστο είναι η συμπλήρωση της ηχοϊστορίας με την ακρόαση του τραγουδιού *Heigh ho, heigh ho* (L.Morey-F.Churchill) από την ταινία *Χιονάτη* (*Snow White*) του Disney, στο οποίο μπορεί να γίνει σύμπραξη με τον δάσκαλο όπως στο *Νανούρισμα*, δηλαδή με συμπλήρωση απλής συνοδευτικής ή μελωδικής γραμμής στη κομμάτι, ή με αυτοσχεδιασμό. Υπάρχει και επιπλέον δυνατότητα για ρυθμική συνοδεία από τον μαθητή στο τραγούδι αυτό, δηλαδή δίνεται και μια ευκαιρία ακουστικών ασκήσεων. Το τραγούδι έχει ενδιαφέροντα ρυθμικά στοιχεία (επαναλαμβανόμενες νότες που αποδίδουν τους χτύπους από τις αξίνες των νάνων στο ορυχείο, παρεστιγμένα και παύσεις), όπου ο μαθητής μπορεί να συμμετέχει, είτε με σωματικά «κρουστά», είτε με χτύπους πάνω στο ξύλο του πιάνου. Δύο παραδείγματα βρίσκονται στο πεντάγραμμο που ακολουθεί (παράδειγμα 4).

Η Χιονάτη μπορεί επίσης να έχει το δικό της θέμα, αν ο μαθητής είναι σε θέση να σκεφτεί μια απλή, λυρική τονική μελωδία με νότες από τις βασικές λειτουργικές συγχορδίες. Τέλος, μπορούμε να συζητήσουμε με τον μαθητή και για την αποχώρηση των νάνων από το όνειρο του κοριτσιού, με κάποιο γρήγορο διαβατικό πέρασμα στη χαμηλή περιοχή, ή ταυτόχρονα στην ψηλή και χαμηλή περιοχή.

Heigh - Ho

Larry Morey

Frank Churchill

Con brio**Con brio**

Παράδειγμα 4: Ρυθμικές ασκήσεις με βάση το τραγούδι *Heigh-Ho*

Συμπεράσματα

Στο σχέδιο διδασκαλίας που παρουσιάστηκε καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε μουσικά και πιανιστικά στοιχεία να συνδυαστούν και να ενταχθούν σε αυτοσχεδιασμό με αφορμή έναν πίνακα, έτσι ώστε να προκύψει ένα αποτέλεσμα που να είναι ευχάριστο, όσο και δημιουργικό για τους μαθητές. Όπως επισημαίνει ο Κανελλόπουλος (2013, σελ. 23-24), κάθε τι που μαθαίνεται σε σχέση με τη μουσική μπορεί και να γίνεται αφορμή για αυτοσχεδιασμούς και να συνδέεται με ευρύτερους διδακτικούς στόχους. Με τον τρόπο αυτό η διδασκαλία εντάσσει τις μουσικές έννοιες εντός του καθ' εαυτό

μουσικού γίνεσθαι και αποφεύγεται η μιμητική εκτέλεση, «η οποία πολλές φορές κάνει τα παιδιά να μοιάζουν με κάποιον που απαγγέλλει χωρίς δισταγμό και με ακρίβεια φράσεις σε μια ξένη γλώσσα χωρίς όμως να καταλαβαίνει το νόημα των λέξεων που προφέρει» (Gruhn, 2006, σελ. 21, όπως αναφέρεται στο Κανελλόπουλος 2013, σελ. 24). Παρομοίως και η Φυτίκα απαριθμεί οφέλη από την ενσωμάτωση του αυτοσχεδιασμού στη διδακτική πράξη, όπως η ανάπτυξη της μουσικής μνήμης, η ανάπτυξη της ακουστικής αγωγής κ.ά. (Φυτίκα, 2024, σελ. 183).

Ο αυτοσχεδιασμός, ως μουσική πράξη «νοηματοδοτεί με βιωματικό τρόπο την 'τυπική' (formal) μουσική γνώση και βοηθά την ανάπτυξη της μεταγνωστικής ικανότητας (supervisory musical knowledge). Έτσι επιτυγχάνεται η ενοποίηση των διαφορετικών ειδών της μουσικής γνώσης» (Κανελλόπουλος 2013, σελ. 24). Επιπλέον, «είναι ακριβώς η αυτονομία της στιγμής της επιτέλεσης και η εν δυνάμει ανοιχτότητά της, που δίνει στον αυτοσχεδιασμό τη δυνατότητα να ενσαρκώνει το πρόταγμα της ελευθερίας» (Κανελλόπουλος 2013, σελ. 29), ένας στόχος που μόνο επιθυμητός μπορεί να είναι για μια δημοκρατική Παιδεία και κοινωνία.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Appel, B.R. (1998). *Robert Schumann Album für die Jugend. Einführung und Kommentar*. Atlantis Musikbuch-Verlag.
- Azzarra, C.D. (1993). Audiation-based improvisation techniques and elementary students' music achievement. *Journal of Research in Music Education*, 41 (4), 328-342.
- Θεοδωρίδου, Ξ. (2017). Από τις Kinderszenen op.15 του R. Schumann στα Bilder der Kindheit της L. Auerbach: Η ευαίσθητη ματιά των συνθετών για τον κόσμο των παιδιών μέσα από συλλογές πιάνου. Προτάσεις για διδασκαλία μορφολογίας και μουσικού νοήματος. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 15, 44-64.
- Gruhn, W. (2006). Music Learning in Schools: Perspectives of a new foundation for music teaching and learning. *Action, Criticism & Theory for Music Education*, 5 (2).
- Ιορδανίδου, Σ. (2024). Εικαστικά και μουσική – Η σχέση τέχνης και ήχου. Ανακτήθηκε στις 5/4/2025 <https://blogs.sch.gr/siordanid/2024/12/eikastika-kai-moysiki-i-schesi-technis-kai-ichoy/#>
- Κανελλόπουλος, Π. (2013). Αναζητώντας τον ρόλο του μουσικού αυτοσχεδιασμού στη μουσική εκπαίδευση. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 13, 5-43.
- Koutsoupidou, T., & Hargreaves, D. J. (2009). An experimental study of the effects of improvisation on the development of children's creative thinking in music. *Psychology of Music*, 37(3), 251-278. <https://doi.org/10.1177/0305735608097246>
- Ramón, L. N., & Chacón-López, H. (2021). The impact of musical improvisation on children's creative thinking. *Thinking Skills and Creativity*, 40, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100839>
- Φυτίκα, Α. (2024). *Παιδαγωγική του πιάνου* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοιχτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-959>
- Schumann, R. *Kinderszenen*. Verlag Peters.
- Schumann, R. *43 Clavierstücke für die Jugend*. Verlag Peters.
- Χαλάτση, Έ. (2016). Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικότητα στο πλαίσιο του ατομικού μαθήματος πιάνου στο Μουσικό Γυμνάσιο: μια μελέτη περίπτωσης. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 14, 89-115.

Η πιανίστρια, Δρ. Μουσικολογίας και εκπαιδευτικός **Ξένια Θεοδωρίδου** είναι κάτοχος παιδαγωγικού διπλώματος και μεταπτυχιακού στο πιάνο, κατόπιν σπουδών με διάσημους παιδαγωγούς και καλλιτέχνες, όπως οι Tibor Hazáy, Sontraud Speidel, Michel Béroff, ως υπότροφος του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη. Μελέτησε πιάνο και με τους Bernard Ringeissen, György Kurtág, Γιώργο Χατζηνίκο, Δόμνα Ευνουχίδου κ.ά. Η διδακτορική διατριβή της που εκπονήθηκε με τιμητικές υποτροφίες του Α.Π.Θ. και του Ι.Κ.Υ και κυκλοφορεί από τον εκδοτικό οίκο Παπαρηγορίου –Νάκα (Η μουσική δωματίου του Γιάννη Α. Παπαϊωάννου ως το 1965, με έμφαση στα έργα σε τονικό ιδίωμα. Ιστορική-αναλυτική μελέτη) απέσπασε Έπαινο στα Βραβεία της Ένωσης Ελλήνων Κριτικών Θεάτρου και Μουσικής 2022/23. Στις δημοσιεύσεις της συγκαταλέγονται μελέτες με σημαντική διεθνή απήχηση για τους Ριάδη και Παπαϊωάννου και μουσικοπαιδαγωγικά άρθρα. Έχει δώσει πολυάριθμα ρεσιτάλ και συμπράξει με γνωστούς καλλιτέχνες (Αγγελική Καθαρίου, Σοφία Κνανίδου, μέλη της Κ.Ο.Θ.) στην Ελλάδα, Γερμανία και Αυστρία και έχει εμφανιστεί ως σολίστ με τη Δ.Ο.Θ. Στο ενεργητικό της συγκαταλέγονται Α' παγκόσμιες εκτελέσεις έργων του Γιάννη Α. Παπαϊωάννου και Α' Πανελλήνιες των Lera Auerbach και J.-P. Pixis. Είναι μέλος της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας, της Ε.Ε.Μ.Ε. και του Piano Podium Karlsruhe. Διδάσκει πιάνο στο Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, ενώ διδάξε επίσης πιάνο στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του ΠΑ.ΜΑΚ (ΠΔ 407/80).

Improvising with a picture and a fairytale

Xenia Theodoridou

Musicologist (PhD), Pianist (BMus, MMus)

Music School of Thessaloniki

xeniatheodor@yahoo.com

The present paper discusses a teaching plan with a proposal for improvisation at the piano. It is based on a painting by John Everett Millais which depicts a little girl who has just fallen asleep, embracing a book of fairytales and dreaming of scenes she just read. According to the title of the painting, the fairytale is the story of Snow White. The improvisation is multifaceted and addresses pupils of various learning levels, spanning levels 1-6 as they are described in the public Music School curriculum; however, the teaching plan is also appropriate for Conservatory classes. Knowledge of harmony, as taught during the fourth year of the Music School, might be a prerequisite for students to complete the plan more successfully. It would be advisable for the teacher to provide a description of the scene depicted, as well as particular elements of formal or informal learning as needed. The proposed teaching plan can function as an introduction to musical elements such as acciaccaturas and trills, and can also serve as preparation for future study of repertoire works which are inspired by fairytales and creatures such as elves and fairies which appear in such stories.

Keywords

Improvisation on a painting, piano teaching, Curriculum of Music Schools, musical collaboration, fairy tale, Snow White

*Pianist, musicologist and educator **Xenia Theodoridou** completed her Doctoral Thesis focused on the tonal chamber music of Yannis A. Papaioannou (Panas Music Editions) with support by the Greek State Scholarship Foundation and by the Aristotle University of Thessaloniki. It was cited with distinction by the Union of Greek Theater and Music Critics. She earned degrees in pedagogy and artistic piano under the direction of Tibor Házay, Sontraud Speidel and Michel Béroff, with support from the Melina Merkouri Foundation. She received guidance from pianists such as Bernard Ringeissen, György Kurtág, Georgios Hatzinikos, Domna Eynouchidou and others. Some of her publications have won wide international acclaim. Dr. Theodoridou has participated in numerous recitals in Greece, Germany and Austria, collaborating with musicians such as Angelica Cathariou, Sofia Kyanidou and members of the Thessaloniki State Orchestra. She has also appeared as a soloist with the Thessaloniki Municipal Orchestra, and has performed in international and Greek premieres of works by Y. A. Papaioannou, Lera Auerbach and J.-P. Pixis. At the present time, Dr. Xenia Theodoridou teaches piano at the Music School of Thessaloniki and also taught under contract at the University of Macedonia in Thessaloniki. She is also an active member of the Greek Musicological Society, the Greek Society for Music Education and the Piano Podium Karlsruhe.*

Μαθητές με ΔΕΠ-Υ: προκλήσεις και προτάσεις για το ατομικό μάθημα πιάνου στο Μουσικό Σχολείο

Ναυσικά-Μαρία Φρόνιμου²

Ανεξάρτητη επιστήμονας

ΜΑ Μουσικής Παιδαγωγικής, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

nafsikamaria@gmail.com

Μίτση Ακογιούνου

Επικουρη Καθηγήτρια

ΤΜΣ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

akoyunoglou@ionio.gr

Στο παρόν κείμενο εξετάζονται οι ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν μαθητές/τριες με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ) στο πλαίσιο του ατομικού μαθήματος πιάνου στα Μουσικά Σχολεία. Βασικά χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ είναι η δυσκολία συγκέντρωσης, η παρορμητικότητα και η αδυναμία συναισθηματικής αυτορρύθμισης, τα οποία συχνά δυσχεραίνουν τη συμμετοχή και την πρόοδο των μαθητών/τριών στο πιάνο. Μέσα από την αναγνώριση των παιδαγωγικών προκλήσεων που προκύπτουν για τον/την εκπαιδευτικό, όπως η ανάγκη προσαρμογής της διδακτικής μεθοδολογίας, η διατήρηση της προσοχής του μαθητή και η ενίσχυση της αυτοπεποίθησής του, προτείνονται διαφοροποιημένοι τρόποι προσέγγισης και καλές πρακτικές, όπως η χρήση πολυσυναισθητηριακών δραστηριοτήτων, η συχνή εναλλαγή δραστηριοτήτων, η ενθάρρυνση του αυτοσχεδιασμού και της δημιουργικότητας, η άτυπη μουσική μάθηση και μία πολυτροπική πραγμάτωση του μαθήματος πιάνου. Τέλος, τονίζεται ο ρόλος του ατομικού μαθήματος πιάνου ως χώρου ενίσχυσης των κινητικών, γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ, υποστηρίζοντας την ομαλή ένταξή τους στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον, με στόχο την ανάπτυξη της μουσικής τους ταυτότητας και του αισθήματος αυτοαποτελεσματικότητας.

Λέξεις κλειδιά

Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας, ΔΕΠ-Υ, ατομικό μάθημα πιάνου, διαφοροποιημένη διδασκαλία, Μουσικό Σχολείο

Αναγνωρίζοντας τις προκλήσεις της ΔΕΠ-Υ στο σχολείο

Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (εφεξής ΔΕΠ-Υ) αποτελεί μια συχνή νευροαναπτυξιακή διαταραχή που εμφανίζεται ήδη από την

² Οι παρούσες προτάσεις διδασκαλίας βασίζονται στα αποτελέσματα της έρευνας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας που εκπόνησε στο πλαίσιο του ΠΙΜΣ «Μουσική Παιδαγωγική στο Σχολείο και στην Κοινότητα» στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο η πρώτη συγγραφέας.

παιδική ηλικία και συνεχίζεται στην εφηβεία, επηρεάζοντας σημαντικά τη σχολική επίδοση και τη συμμετοχή των εφήβων στο σχολικό περιβάλλον. Τα βασικά συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ, όπως η απροσεξία, η υπερκινητικότητα που εμφανίζεται εσωτερικευμένη ως ανησυχία και η παρορμητικότητα, επηρεάζουν την ικανότητα των εφήβων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της τάξης, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν αυξημένο αριθμό απουσιών, δυσκολία στη συγκέντρωση και στην ολοκλήρωση των σχολικών εργασιών, καθώς και κοινωνικές δυσκολίες με συμμαθητές/τριες και εκπαιδευτικούς (Niemi et al., 2022). Επιπλέον, η ΔΕΠ-Υ μπορεί να συνοδεύεται από συνοδές ψυχολογικές καταστάσεις, όπως άγχος και επιθετικότητα, που επιβαρύνουν περαιτέρω την σχολική εμπειρία και την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα των εφήβων (Kara et al., 2025).

Ειδικότερα, κατά τα χρόνια φοίτησης των εφήβων στο σχολείο παρατηρούνται συμπεριφορές απροσεξίας και δυσκολίας συγκέντρωσης (Lauth et al., 2006), που συχνά έχουν ως επακόλουθο ελλιπή ακαδημαϊκή επίδοση, αυξημένο άγχος αποδοκμασίας από τον περίγυρό τους, θλίψη λόγω αισθήματος ματαιώσης, καθώς και δυσκολίες στις κοινωνικές τους σχέσεις (Holz & Lessing, 2002). Φαίνεται όμως ότι για να ανταπεξέλθουν στο πλαίσιο των αυξημένων απαιτήσεων του Γυμνασίου και του Λυκείου, και ειδικότερα ενός Μουσικού Σχολείου, καταβάλλουν διπλάσια προσπάθεια από τους συμμαθητές τους και επιδιώκουν περισσότερη συγκέντρωση στη διδακτική διαδικασία (Lesch, 2018). Μελέτες δείχνουν ότι ωφελούνται από οπτικά βοηθήματα και συνοδευτικό εποπτικό υλικό, καθώς και από τη στοχευμένη θετική λεκτική ενίσχυση με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν συμπεριφορές επικεντρωμένες στον σκοπό και να βελτιώνουν τις προσπάθειές τους (Lauth et al., 2006). Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι η αναγνώριση και η υποστήριξη των μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ ή και άλλες ειδικές μαθησιακές δυσκολίες μέσα στο σχολικό πλαίσιο είναι κρίσιμες για τη βελτίωση της σχολικής τους συμμετοχής και της συνολικής τους ευημερίας.

Η ΔΕΠ-Υ συναντά τη μουσική

Παρόλο που οι έφηβοι/ες με ΔΕΠ-Υ μπορεί να παρουσιάζουν απροσεξία, παρορμητικότητα και υπερκινητικότητα (Holz & Lessing, 2002), έρευνες δείχνουν ότι οι μουσικές παρεμβάσεις φαίνεται να τους επηρεάζουν θετικά σε σχολικά περιβάλλοντα. Συγκεκριμένα, η ακρόαση μουσικής κατά τη διάρκεια της σχολικής εργασίας και των εργασιών στο σπίτι μπορεί να αυξήσει την προσοχή, τη συγκέντρωση και την ανάκληση πληροφοριών (Lachance et al., 2025). Επιπλέον, φαίνεται ότι ως αποτέλεσμα της ακρόασης μουσικής, καταγράφεται η αύξηση της ικανότητας των μαθητών με ΔΕΠ-Υ να ανακαλούν πληροφορίες κατά τη διάρκεια των εξετάσεων και αύξηση των κινήτρων, της θετικής στάσης και της διάθεσης απέναντι στη σχολική

εργασία (Luo & Zhang, 2025). Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι η ενασχόληση με τη μουσική μειώνει, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, τα συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ κατά τη διάρκεια μουσικών δραστηριοτήτων (Wilde & Welch, 2022).

Σε εφήβους και έφηβες με ΔΕΠ-Υ, οι μουσικές παρεμβάσεις επικεντρωμένες στον ρυθμό φαίνεται ότι ενισχύουν τις εκτελεστικές λειτουργίες σε γνωστικό επίπεδο, τις δεξιότητες συγχρονισμού, τον κινητικό συντονισμό, και τις κοινωνικές δεξιότητές τους (Luo & Zhang, 2025). Είναι, με άλλα λόγια, εμφανές ότι η μουσική μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς για τη διαχείριση των διασπαστικών συμπεριφορών και την αύξηση της δέσμευσης των μαθητών/τριών (Guhn et al., 2020). Αλλά εξαιτίας της ετερογένειας και την πολυμορφίας της έκφρασης της ΔΕΠ-Υ σε κάθε μαθητή και μαθήτρια, είναι σημαντικό οι μουσικές παρεμβάσεις να σχεδιάζονται σύμφωνα με το ατομικό προφίλ των μαθητών/τριών. Αυτή η παράμετρος δύναται να εξυπηρετηθεί πιθανόν ευκολότερα στο μάθημα του πιάνου, ένα μάθημα ατομικό και με δυνατότητα διαφοροποίησης του μαθήματος για κάθε μαθητή και μαθήτρια στο πλαίσιο του Μουσικού Σχολείου. Στη συνέχεια προτείνονται τρόποι προσέγγισης των εφήβων μαθητών/τριών και του μαθήματος του ατομικού πιάνου υπό το πρίσμα μίας θετικής θεώρησης με έμφαση στις δυνατότητες των μαθητών/τριών, σε αντίθεση με μία ελλειμματοκεντρική οπτική των προκλήσεων τους.

Προσεγγίζοντας και διαμορφώνοντας το διδακτικό πλαίσιο

Καθώς οι μαθητές/ήτριες καλούνται να αντιμετωπίσουν ποικίλες προκλήσεις στο σχολικό πλαίσιο, είναι σημαντικό το ατομικό μάθημα του πιάνου να προσαρμόζεται από τους/τις εκπαιδευτικούς με τέτοιο τρόπο που να κινητοποιεί τους/τις εφήβους να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία (Temmerman, 2000). Ένα εργαλείο διαθέσιμο στους/στις εκπαιδευτικούς είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία, μια προσέγγιση που τους/τις βοηθά να διαμορφώσουν ανάλογα την ύλη και τους στόχους του μαθήματος, προσαρμόζοντας το μάθημα και τον ρυθμό παρουσίασης της ύλης στο ιδιαίτερο μαθησιακό προφίλ του κάθε μαθητή. Η διαφοροποιημένη διδασκαλία διασφαλίζει ποιότητα στη μάθηση καθώς δίνει τη δυνατότητα για δημιουργία εξατομικευμένου μαθήματος, κάτι που αφορά όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες ανεξαρτήτως διάγνωσης (Pozas et al., 2021· Roberts & Inman, 2023).

Στο πλαίσιο των προτάσεων της παρούσας εργασίας, η διαφοροποιημένη διδασκαλία εμπλουτίζεται με μία πολυτροπική αντιμετώπιση, συνδυάζοντας τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού για τη Μάθηση (Χαλκιαδάκη & Ακογιούνου, 2019) με στοιχεία μιας πολυαισθητηριακής προσέγγισης, όπως αυτή προτείνεται από την Karen Kowalski (2007) στη μέθοδο *Playing it in their way*. Με αφετηρία τις κατευθυντήριες γραμμές του Καθολικού Σχεδιασμού για τη μουσική μάθηση (Χαλκιαδάκη &

Ακογιούνογλου, 2018), προτείνεται αρχικά μία ποικιλία τρόπων παρουσίασης της ύλης του μαθήματος. Για παράδειγμα, για τη διαφοροποίηση της μουσικής σημειογραφίας, μπορούν να χρησιμοποιηθούν μαγνητικά σύμβολα, χρώματα είτε στο χαρτί της παρτιτούρας, είτε στις ίδιες τις νότες (βλ. Εικόνα 1), μεγέθυνση της παρτιτούρας, χρωματική επισήμανση των δύο πενταγράμμων (βλ. Εικόνα 2), λογισμικά και εφαρμογές, και άλλα.

Εικόνα 1: Δείγμα παρτιτούρας με χρωματισμένες νότες με τη χρήση του MuseScore 4.5.2

Εικόνα 2: Δείγμα παρτιτούρας με χρωματική επισήμανση ανά πεντάγραμμα

Στη συνέχεια, προτείνεται στον μαθητή και στη μαθήτριά μία ποικιλία τρόπων εμπλοκής και δράσης. Για παράδειγμα, για την οργάνωση της κίνησης και τη ρύθμιση των επιπέδων ενέργειας των μαθητών με βάση τις προτάσεις της Kowalski (2007), προτείνονται η χρήση σωματικών ασκήσεων, σωματικών κρουστών για εσωτερικοποίηση ρυθμού και ενίσχυση μνήμης, αΐθουσας κατάλληλης για κίνηση, η ένταξη χορού για την εκμάθηση μετρικής αγωγής (πχ. βαλς), και άλλα. Ως προς τους τρόπους κινητοποίησης των μαθητών/τριών, προτείνεται η χρήση ηχογραφήσεων και βίντεο, τόσο για ακρόαση όσο και για αυτοαξιολόγηση, καθώς και η τήρηση ημερολογίου για σκέψεις και καταγραφή δυσκολιών από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτρίες (Kowalski, 2007· Χαλκιαδάκη & Ακογιούνογλου, 2019).

Για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου που μπορούν να συνδυαστούν οι αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού για τη μάθηση και η πολυαισθητηριακή προσέγγιση της Kowalski (2007), παρατίθεται ένα παράδειγμα εμπλουτισμού και διαφοροποίησης της διδασκαλίας ατομικού μαθήματος πιάνου. Συγκεκριμένα, αφορά τη διδασκαλία του Μινουέτου σε σολ Μείζονα, BWV Anh. 114, του Johann Sebastian Bach, σε ένα μαθητή ή μαθήτριά με ΔΕΠ-Υ της Β' Γυμνασίου, ενός μουσικού σχολείου.

Πίνακας 1: Παραδείγματα διαφοροποίησης της διδασκαλίας του Μινουέτου σε σολ μείζονα του Bach

1. Παραδείγματα διαφοροποίησης παρουσίασης της ύλης	• Παρουσίαση της παρτιτούρας: μεγεθυμένη παρτιτούρα με χρωματισμένες νότες, παρτιτούρα με διαφορετικό χρώμα επισήμανσης των δύο πενταγράμμων, βίντεο εκτέλεσης του Μινουέτου με αργή κίνηση των δακτύλων. • Ακουστική παρουσίαση: ακρόαση του Μινουέτου σε διαφορετικές ταχύτητες, με έμφαση στα μοτίβα και τις φράσεις, είτε από ηχογράφιση, είτε από τον/την καθηγητή/ήτρια πιάνου. • Χρήση εφαρμογών ή ψηφιακών εργαλείων που δείχνουν τις νότες και τον ρυθμό στην παρτιτούρα του Μινουέτου.
2. Παραδείγματα διαφοροποίησης συμμετοχής και έκφρασης	• Εκμάθηση της ρυθμικής αγωγής του κομματιού σε τμήματα, ξεκινώντας με κρουστά σώματος για να κατανοηθούν ενσώματα τα ρυθμικά μοτίβα, με κρούση των χεριών στο ξύλο του πιάνου, ή με κινήσεις στον χώρο που να αποτυπώνουν τα ρυθμικά μοτίβα του κομματιού • Εκμάθηση των μελωδικών γραμμών με τη χρήση της φωνής, δημιουργία στίχων ή λέξεων συλλαβικά ώστε να ανταποκρίνονται στις μελωδικές φράσεις. • Εκμάθηση γραμμών με τα χέρια ξεχωριστά, ώστε να αναπτυχθεί ανεξαρτησία και στη συνέχεια μαζί για να ενισχυθεί ο συντονισμός. • Δημιουργία γραφικής παρτιτούρας από τον μαθητή ή τη μαθήτρια των γραμμών των δύο χεριών. • Ενθάρρυνση του παιδιού να εκφράσει μουσικά το κομμάτι με διαφορετικές δυναμικές και φράσεις, πειραματιζόμενο με την έκφραση και το συναίσθημα. • Δυνατότητα ηχογράφησης και ακρόασης της δικής του εκτέλεσης για αυτοαξιολόγηση.
3. Παραδείγματα διαφοροποίησης εμπλοκής και κινητοποίησης	• Ενεργοποίηση ενδιαφέροντος μέσω παιχνιδιών ρυθμού και μουσικής μνήμης που σχετίζονται με το κομμάτι, με τη χρήση κρουστών οργάνων και φωνής. • Ενσωμάτωση αυτοσχεδιασμών, βασισμένων σε μελωδικά μοτίβα του Μινουέτου, όπως η σύνθεση μικρών παραλλαγών ή η συνοδεία με μονές νότες ή απλές συγχορδίες. • Εκτέλεση του Μινουέτου από την γραφική παρτιτούρα με ενσωμάτωση στοιχεία αυτοσχεδιασμού. • Σύνθεση και εκτέλεση ενός κομματιού γραμμένου από τον μαθητή ή τη μαθήτρια βασισμένου σε μελωδικά και ρυθμικά μοτίβα του Μινουέτου. • Συζήτηση για τα συναισθήματα που προκαλεί το Μινουέτο, ώστε να ενισχυθεί η συναισθηματική εμπλοκή.

4. Παραδείγματα υποστήριξης και ανατροφοδότησης	• Παροχή θετικής και συγκεκριμένης ανατροφοδότησης σε κάθε βήμα. • Χρήση οπτικών και ακουστικών βοηθημάτων για την ενίσχυση της μνήμης και της κατανόησης. • Επαναλήψεις με ποικιλία μεθόδων για εμπέδωση, όπως για παράδειγμα εκτέλεση κομματιού σε διαφορετικά tempi, νοητική αναπαράσταση και νοητική εκτέλεση του κομματιού, παίξιμο του Μινουέτου σε ντουέτο με τον/την εκπαιδευτικό επιλέγοντας ποιο χέρι θα εκτελέσει κάθε ένας, ή και ταυτόχρονη εκτέλεση του Μινουέτου σε δύο διαφορετικά πιάνο από το παιδί και τον/την εκπαιδευτικό.
--	---

Προετοιμάζοντας το μάθημα του πιάνου για μεγαλύτερη συγκέντρωση

Οι μικροί και σαφείς στόχοι φαίνεται ότι καθιστούν ευκολότερα εφικτή την κατάκτησή τους από μαθητές/ήτριες που αντιμετωπίζουν διάσπαση προσοχής και δυσκολία συγκέντρωσης, ενισχύοντας παράλληλα το αίσθημα της αυτοαποτελεσματικότητας. Επιπλέον, η δυνατότητα επιλογής τους δίνει την ευκαιρία να εμπλακούν συνειδητά και με όρεξη στη διαδικασία του μαθήματος, με αποτέλεσμα να ενισχύεται το ενδιαφέρον τους και να αποκτούν εσωτερικό κίνητρο (Temmerman, 2000· Jones, 2009). Για παράδειγμα, αυτό μπορεί να γίνει δίνοντας τη δυνατότητα στον μαθητή ή στη μαθήτριά να επιλέξει πάνω στο απαιτούμενο ρεπερτόριο ή λαμβάνοντας υπόψη τις μουσικές του προτιμήσεις για διαμόρφωση ρεπερτορίου με στόχο τη διδασκαλία πιο απαιτητικών γνώσεων, όπως δύσκολες μουσικές έννοιες.

Με γνώμονα τις προκλήσεις των μαθητών με ΔΕΠ-Υ είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη πως η μουσική παρτιτούρα περιέχει σύνθετη και πυκνή πληροφορία η οποία πιθανόν να αγχώνει και να προκαλεί δυσφορία στους μαθητές. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η τροποποίηση του πιανιστικού υλικού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μπορεί να απλουστεύσει και να ενθαρρύνει τη διαδικασία ανάγνωσης και αποκωδικοποίησης της παρτιτούρας. Κάποιες τροποποιήσεις θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την απλοποίηση δύσκολων τεχνικών σημείων, τη δημιουργία βοηθημάτων, τη δημιουργία απλοποιημένης εκδοχής έργων της προτίμησης των μαθητών για εκτέλεση σε ντουέτο και άλλα.

Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα τροποποίησης της παρτιτούρας ειδικά για μαθητές/ήτριες με ΔΕΠ-Υ είναι η μέθοδος Attention Grabbers (Hidy, 2012), η οποία αποτελείται από 4 επίπεδα και απευθύνεται σε αρχάριους έως και αρκετά προχωρημένους μαθητές πιάνου. Όπως αναφέρεται στο οπισθόφυλλο της μεθόδου, περιλαμβάνει ελκυστικές μελωδίες με απλή τεχνική για ευκολία στην εκμάθηση και στην απομνημόνευση, ενώ αποφεύγονται οι αιφνιδιαστικές δυσκολίες στο μουσικό κείμενο που μπορεί να αποθαρρύνουν έναν μαθητή/τρια. Αξίζει να σημειωθεί ότι παραλείπονται οι αριθμοί της δαχτυλοθεσίας και οι περιττές παύσεις, δεν υπάρχει

οπλισμός και οι αλλοιώσεις τοποθετούνται απευθείας μπροστά από την εκάστοτε νότα.

Εικόνα 3: Παράδειγμα από κομμάτι που περιλαμβάνεται στο Attention Grabbers, Book 1, ανακτημένο από [MP166_SP.pdf](#)

Όπως φαίνεται και στο σύντομο παράδειγμα (βλ. Εικόνα 3), δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διάταξη των νοτών ακόμη και στην κατεύθυνση του στελέχους των νοτών για ευκολία στην ανάγνωση αλλά και στην τοποθέτηση των δύο χεριών, απλοποιώντας την πληροφορία. Σε περιπτώσεις κομματιών που ξεκινούν με ελλιπές μέτρο, αυτό σημειώνεται και επαναλαμβάνεται σε κάθε σύστημα πενταγράμμων ώστε να τονίζεται η αίσθηση της άρσης και της θέσης/του ισχυρού και του ασθενούς μέρους του μέτρου στη μελωδία.

Εικόνα 4: Παράδειγμα από κομμάτι που περιλαμβάνεται στο Attention Grabbers, Book 2, ανακτημένο από [MP167_SP.pdf](#)

Τέλος, σημειώνονται εμφανώς όλες οι προσωδίες μελωδικών μοτίβων και φράσεων, οι οποίες στα κομμάτια της μεθόδου επαναλαμβάνονται για καλύτερη ενσωμάτωση της κίνησης και απομνημόνευση της μελωδίας (βλ. Εικόνα 4). Αυτές οι απλοποιήσεις ή οι επισημάνσεις διευκολύνουν τη μαθησιακή διαδικασία.

Εμβαθύνοντας στη συναισθηματική αυτορρύθμιση

Μια μεγάλη πρόκληση που αντιμετωπίζουν μαθητές/ήτριοι με ΔΕΠ-Υ είναι η υπερκινητικότητα και η παρορμητικότητα, εκδηλώσεις που από μόνες τους είναι

διασπαστικές (Holz & Lessing, 2002). Φαίνεται ότι η ανταπόκριση των μαθητών στο μάθημα δεν εξαρτάται τόσο από αυτές καθαυτές τις προκλήσεις τους, όσο από τη συναισθηματική απορρύθμιση που τις συνοδεύουν (Linca et al., 2022). Βασικός στόχος είναι μέσα από το μάθημα να δοθούν οι ευκαιρίες για οργάνωση της κινητικότητας και ρύθμιση της παρόρμησης που έχουν ως συνέπεια και τη γενικότερη συναισθηματική αυτορρύθμιση των μαθητών/τριών.

Ως προς τη ρύθμιση της ενέργειας και την οργάνωση της υπερκινητικότητας είναι σημαντικό να προτιμώνται έργα που απευθύνονται στο τεχνικό επίπεδο των μαθητών (ούτε πολύ εύκολα, ούτε πολύ απαιτητικά), ώστε να δίνουν κίνητρο στους μαθητές για προσπάθεια. Οι μαθητές και οι μαθήτριες με ΔΕΠ-Υ συχνά δεν αντέχουν την αναμονή με αποτέλεσμα ο παραπάνω χρόνος στην ίδια δραστηριότητα να τους προκαλεί είτε διάθεση απόσυρσης, είτε ενίσχυση της υπερκινητικότητας. Τα συχνά διαλείμματα για αλλαγή και επαναφορά της προσοχής φαίνεται ότι είναι απαραίτητα, όπως και οι συχνές αλλαγές δραστηριοτήτων ή και κομματιών, ώστε να κρατείται όσο το δυνατόν για μεγαλύτερη διάρκεια αμείωτο το ενδιαφέρον τους και να αποφεύγεται η αίσθηση της αναμονής.

Ειδικότερα, η επιλογή έργων της προτίμησης των μαθητών/τριών και η ενθάρρυνση του αυτοσχεδιασμού σε παραλλαγές πάνω σε προσφιλή τους μουσικά θέματα βοηθούν στην ενίσχυση του ενδιαφέροντος, στην ελευθερία της έκφρασης και στην ενεργό εμπλοκή τους, καθώς αποκτούν κριτική ματιά και άποψη πάνω στη μουσική δημιουργία. Επιπλέον, η χρήση της τεχνολογίας μέσω λογισμικών και μουσικών παιχνιδιών χρειάζεται να γίνεται μόνο κατά περίπτωση και με την εποπτεία του/της εκπαιδευτικού, μιας και υπάρχουν περιπτώσεις που παρατηρείται ότι ενισχύει περισσότερο τη διασπαστική συμπεριφορά (Engelhard & Kollins, 2019). Τέλος, το από κοινού παίξιμο δασκάλου και μαθητή/τριας ή δύο μαθητών/τριών μαζί, εφόσον παρέχεται αυτή η δυνατότητα στο Μουσικό Σχολείο, φαίνεται να ενεργοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών, να μειώνει το άγχος και το ακουστικό αποτέλεσμα να προκαλεί και να εγείρει ευχάριστα συναισθήματα (Φυτίκα, 2024). Αυτό αποτελεί ευκαιρία και λύση για τον/την εκπαιδευτικό που καλείται να διαχειριστεί την συνδιδασκαλία δύο ή και περισσότερων μαθητών/τριών, μία συνθήκη που μπορεί να προκύψει στο Μουσικό Σχολείο εξαιτίας δυσκολιών κάλυψης της ανάγκης παροχής ωρών υποχρεωτικού πιάνου και πιάνου επιλογής.

Δύο εργαλεία χρήσιμα για τον εκπαιδευτικό του πιάνου

Ενώ υπάρχει πληθώρα τρόπων που διδάσκει ένας δάσκαλος πιάνου, φαίνεται ότι δύο χρήσιμες προσεγγίσεις που βοηθούν στη μαθησιακή διαδικασία μαθητών/τριών με ΔΕΠ-Υ είναι η άτυπη μάθηση και ο αυτοσχεδιασμός. Συγκεκριμένα, η εκμάθηση με το

αυτή (rote learning) είναι μια πρακτική άτυπης διδασκαλίας με πολλά πλεονεκτήματα καθώς βοηθά στην ενίσχυση της μνήμης -τομέας στον οποίο συχνά οι μαθητές με ΔΕΠ-Υ αντιμετωπίζουν δυσκολία-, στην εξάσκηση του ακουστικού κριτηρίου και στην ενεργοποίηση του εσωτερικού κινήτρου των μαθητών/τριών. Για παράδειγμα, καλείται ο/η μαθητής/τρια να μιμηθεί τις μελωδικές φράσεις που αποδίδει ο/η δάσκαλος/α του πιάνου, και να μάθει τα μελωδικά μοτίβα μέσω της επανάληψης, κάνοντας χρήση προσφιλών στον/στη μαθητή/τρια κομματιών ή τραγουδιών. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στον/στη δάσκαλο/α να εμπλέξει τον/τη μαθητή/τρια σε μία δραστηριότητα ερώτησης απάντησης -σύντομων διαδοχικών μοτίβων βασισμένων σε μικρά διαστήματα- μέσω παιχνιδιού με το αυτί, η οποία μπορεί να εξελιχθεί σε έναν αυτοσχεδιαστικό μουσικό διάλογο.

Ο μουσικός αυτοσχεδιασμός (δομημένος και ελεύθερος) αποτελεί ένα ακόμα εργαλείο με πολλά οφέλη. Η ένταξή του στη διδασκαλία της μουσικής φαίνεται ότι αυξάνει την κριτική σκέψη και αντίληψη, ενισχύει την κατανόηση λεπτών μουσικών εννοιών και συμβάλλει σημαντικά στη μείωση του άγχους της μουσικής εκτέλεσης (Koutsoupidou & Hargreaves, 2009· Κανελλόπουλος, 2013· Φυτίκα, 2024). Συγκεκριμένα για μαθητές/ήτριες με ΔΕΠ-Υ, οι δραστηριότητες του μουσικού αυτοσχεδιασμού επιτρέπουν την ενεργό εμπλοκή τους σε μεγάλο βαθμό, επιμηκύνουν τον χρόνο αναμονής τους σε σχέση με άλλες δραστηριότητες και βελτιώνουν τα επίπεδα αυτορρύθμισης. Επιπλέον, η εμπλοκή σε έναν από κοινού αυτοσχεδιασμό με τον/την εκπαιδευτικό, επιτρέπει την ενεργοποίηση των εσωτερικών κινήτρων των εφήβων μαθητών/τριών, καθώς αυξάνει την ευχαρίστηση από το μουσικό αποτέλεσμα και δίνει χώρο για την ανάπτυξη της προσωπικής μουσικής έκφρασής τους. Για τους μαθητές ενός Μουσικού Σχολείου οι οποίοι καλούνται να συμμετάσχουν σε συναυλίες είτε μόνες/μόνοι είτε ως μέλη ενός μουσικού συνόλου, η διδασκαλία του μουσικού αυτοσχεδιασμού μπορεί να συμβάλει καταλυτικά στη ρύθμιση του άγχους της μουσικής εκτέλεσης. Ειδικά για τη συμμετοχή των μαθητών/τριών σε μουσικό σύνολο η διδασκαλία του αυτοσχεδιασμού είναι μεγάλης σημασίας καθώς μέσω αυτού (του αυτοσχεδιασμού) καλλιεργείται η επικοινωνία μεταξύ των μουσικών ενώ ενισχύεται η ομαδικότητα και η συνεργατικότητα.

Επιλογικές σκέψεις

Ως εκπαιδευτικοί γνωρίζουμε ότι κάθε παιδί είναι μοναδικό, και καλούμαστε να ανταποκρινόμαστε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις ανάγκες των μαθητών και των μαθητριών μας (Χαλκιαδάκη & Ακογιούνoglou, 2018). Η ίδια η μουσική, συχνά αποτελεί το βασικό κίνητρο για συμμετοχή και εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία, και αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ και άλλες μαθησιακές προκλήσεις (Saville et al., 2025). Η ικανοποίηση που φαίνεται να λαμβάνουν από το

μουσικό αποτέλεσμα ως δική τους δημιουργία, φαίνεται ότι τους ωθεί να προσπαθούν και να εμπλέκονται όλο και περισσότερο στη διαδικασία του μαθήματος. Φυσικά αυτό δεν γίνεται χωρίς δυσκολίες, καθώς οι έφηβοι έρχονται αντιμέτωποι με τις προσωπικές τους προκλήσεις οι οποίες μπορεί να αφορούν την παρορμητικότητα, τη διάσπαση προσοχής και την αδυναμία συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Ειδικά ως προς τη συναισθηματική τους αυτορρύθμιση, φαίνεται ότι αποτελεί μία από τις πιο έντονες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητ(ρι)ές με ΔΕΠ-Υ.

Έχοντας αυτές τις προκλήσεις στον νου, η δημιουργία θετικού κλίματος επικοινωνίας (Μάσχα & Καραδήμας, 2012) αποτελεί βασική προϋπόθεση για την όσο το δυνατόν ομαλότερη διεξαγωγή του ατομικού μαθήματος πιάνου στο πλαίσιο του Μουσικού Σχολείου. Σε συνδυασμό με ποιότητες όπως ενσυναίσθηση, υπομονή και συνεχή στήριξη από τον/την εκπαιδευτικό, ενισχύεται το αίσθημα αυτοαποτελεσματικότητας των εφήβων μαθητών και μαθητριών με ΔΕΠ-Υ και, κατά συνέπεια, εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία με ενισχυμένη διάθεση αυτομάθησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Engelhard, M. M., & Kollins, S. H. (2019). The many channels of screen media technology in ADHD: a paradigm for quantifying distinct risks and potential benefits. *Current Psychiatry Reports*, 21(9). <https://doi.org/10.1007/s11920-019-1077-1>
- Guhn, M., Emerson, S. D., & Gouzouasis, P. (2020). A population-level analysis of associations between school music participation and academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 112(2), 308–328. <http://dx.doi.org/10.1037/edu0000376>
- Hidy, D. (2012). *Attention Grabbers*. Kjos Music Company.
- Holz, T., & Lessing, A. (2002). Reflections on Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in an inclusive education system: research paper. *Perspectives in Education*, 20(3), 103-110.
- Jones, B. D. (2009). Motivating students to engage in learning: The MUSIC model of academic motivation. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 21(2), 272-285.
- Κανελλόπουλος, Π. (2013). Αναζητώντας τον ρόλο του Μουσικού Αυτοσχεδιασμού στη Μουσική Εκπαίδευση: Οι παιδαγωγικές δυνατότητες της καλλιέργειας της (μουσικής) ελευθερίας. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 11, 5-43.
- Kara, K., Kaya Kara, O., Kose, B., Doğan, M., Cetin, S. Y., Sahin, S., & Anaby, D. (2025). School participation, supports and barriers of children with and without attention deficit hyperactivity disorder. *BMJ Paediatrics Open*, 9(1), e002917. <https://doi.org/10.1136/bmjpo-2024-002917>
- Koutsoupidou, T., & Hargreaves, D. J. (2009). An experimental study of the effects of improvisation on the development of children's creative thinking in music. *Psychology of Music*, 37(3), 251-278. <https://doi.org/10.1177/0305735608097246>
- Kowalski, K. Z. (2007). *Playing it their way: An innovative approach to teaching piano to individuals with physical or mental disabilities*. Mouse Box Books.
- Lachance, K. A., Pelland-Goulet, P., & Gosselin, N. (2025). Listening habits and subjective effects of background music in young adults with and without ADHD. *Frontiers in Psychology*, 15, 1508181. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1508181>

- Lauth, G. W., Heubeck, B. G., & Mackowiak, K. (2006). Observation of children with attention-deficit hyperactivity (ADHD) problems in three natural classroom contexts. *The British Journal of Educational Psychology*, 76(2), 385–404. <https://doi.org/10.1348/000709905X43797>
- Lesch, K.-P. (2018). 'Shine bright like a diamond!': is research on high-functioning ADHD at last entering the mainstream?. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59, 191-192. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12887>
- Linca, F. I., Budisteanu, M., Popovici, D. V., & Cucu, N. (2022). The moderating role of emotional regulation on the relationship between school results and personal characteristics of pupils with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder. *Children*, 9(11), 1637. <https://doi.org/10.3390/children9111637>
- Luo, Z., & Zhang, D.-W. (2025). Rhythms of relief: Perspectives on neurocognitive mechanisms of music interventions in ADHD. *Frontiers in Psychology*, 16, 1476928. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1476928>
- Μάσχα, Κ., & Καραδήμας, Ε. (2012). Τεχνικές παρέμβασης για την αντιμετώπιση της ΔΕΠ-Υ στα πλαίσια της προσχολικής και σχολικής αγωγής. Στο Ε. Κακούρος & Κ. Μανιαδάκη (επιμ.), *Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και θεραπευτική αντιμετώπιση* (σσ. 303-328). Εκδόσεις Gutenberg.
- Niemi, S., Lagerström, M., & Alanko, K. (2022). School attendance problems in adolescents with attention deficit hyperactivity disorder. *Frontiers in Psychology*, 13, 1017619. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1017619>
- Pozas, M., Letzel, V., Lindner, K. T., & Schwab, S. (2021). DI (differentiated instruction) does matter! The effects of DI on secondary school students' well-being, social inclusion and academic self-concept. *Frontiers in Education*, 6, 729027.
- Roberts, J. L., & Inman, T. F. (2023). *Strategies for differentiating instruction: Best practices for the classroom*. Routledge.
- Saville, P., Kinney, C., Heiderscheit, A., & Himmerich, H. (2025). Exploring the intersection of ADHD and Music: A systematic review. *Behavioral sciences (Basel, Switzerland)*, 15(1), 65. <https://doi.org/10.3390/bs15010065>
- Temmerman, N. (2000). An investigation of the music activity preferences of pre-school children. *British Journal of Education*, 17(1), 51-60
- Φυτίκα, Α. (2024). *Παιδαγωγική του πιάνου* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-959>
- Χαλκιαδάκη, Μ., & Ακογιούνογλου, Μ. (2018). Γνωριμία με τις αρχές του Καθολικού Σχεδιασμού στο μάθημα της μουσικής: ένας σχεδιασμός για όλους. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 16, 7-27.
- Χαλκιαδάκη, Μ., & Ακογιούνογλου, Μ. (2019). Η συμβολή του Καθολικού Σχεδιασμού για τη Μάθηση στην ισότιμη συμμετοχή παιδιών με διαφορετικά μαθησιακά προφίλ στο μάθημα της μουσικής. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 452-464). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Wilde, E. M., & Welch, G. F. (2022). Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) and musical behaviour: The significance of context. *Psychology of Music*, 50(6), 1942-1960. <https://doi.org/10.1177/03057356221081163>

Η Νανσικά-Μαρία Φρόνιμου είναι νέα επιστήμονας, κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Μουσική Παιδαγωγική (απόφοιτη του ΠΜΣ «Μουσική Παιδαγωγική στο Σχολείο και στην Κοινότητα») από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου. Κατέχει πτυχίο Μουσικών Επιστημών από το ίδιο Τμήμα με πρωτεύον αντικείμενο σπουδών τη Φιλοσοφία, Αισθητική

και Σημειολογία της Μουσικής και δευτερεύον την Παιδαγωγική του Πιάνου στο οποίο εκτός από την πανεπιστημιακή κατάρτιση έχει κάνει και ωδειακές σπουδές. Ασχολείται επαγγελματικά με τη μουσική διδασκαλία και τη διδασκαλία του πιάνου σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας και ενήλικες. Τα τελευταία τρία χρόνια στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών της ασχολήθηκε συστηματικά με τη διδασκαλία του πιάνου σε παιδιά με ΔΕΠ-Υ και συνοδές μαθησιακές δυσκολίες. Στα επιστημονικά της ενδιαφέροντα συγκαταλέγεται επίσης ο σχεδιασμός και η υλοποίηση παιδαγωγικών διακαλλιτεχνικών προγραμμάτων. Από το 2021 επιμελείται τα παιδαγωγικά προγράμματα του Μουσείου Σολωμού της Κέρκυρας (Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών). Έχει συμμετάσχει σε ημερίδες και συνέδρια στην Ελλάδα και είναι μέλος της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση (Ε.Ε.Μ.Ε.) και της Ελληνικής Μουσικολογικής Εταιρείας (Ε.Μ.Ε.)

Η **Μίτου Ακογιούνoglou** είναι Επικύρη Καθηγήτρια Μουσικοθεραπείας και Συμπεριληπτικών Μουσικών Πρακτικών στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Σπούδασε μουσικοθεραπεία σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο στο Michigan State University, ΗΠΑ, και σε διδακτορικό και μεταδιδακτορικό επίπεδο στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Για την τριετία 2023-2026 εκπροσωπεί συλλόγους μουσικοθεραπείας της Ευρώπης στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Μουσικοθεραπείας και είναι εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Μουσικοθεραπείας. Είναι μέλος της επιστημονικής επιτροπής του περιοδικού Μουσικοπαιδαγωγικά, μέλος της συντακτικής ομάδας του Approaches: Ένα Διεπιστημονικό Περιοδικό Μουσικοθεραπείας, συνεπιμελήτρια της πηγής ανοικτής πρόσβασης Λεξικό Μουσικοθεραπείας: Τόπος Διεπιστημονικών Συναντήσεων, και μία από τις δύο προέδρους της Οργανωτικής Επιτροπής του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.

Students with ADHD: challenges and suggestions for individual piano lessons at the Music School

Nafsika-Maria Fronimou

*Independent researcher,
MA Music Pedagogy, Ionian University
nafsikamaria@gmail.com*

Mitsi Akoyunoglou

*Assistant Professor,
Dept. of Music Studies, Ionian University
akoyunoglou@ionio.gr*

This paper examines the particular challenges faced by students with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in the context of individual piano lessons at Music Schools. Key characteristics of students with ADHD include difficulty in concentrating, impulsiveness and an inability to regulate emotions, all of which often hinder their participation and progress in piano lessons. By recognizing the pedagogical challenges that arise for the teacher, such as the need to adapt teaching

methods, maintain the student's attention and enhance their self-confidence, differentiated approaches and best practices are proposed. These include the use of multisensory activities, frequent changes of tasks, encouragement of improvisation and creativity, informal music learning and a multimodal implementation of the piano lesson. Finally, the role of individual piano lessons is emphasized as a space for enhancing the motor, cognitive and social skills of students with ADHD, supporting their smooth integration into the school and social environment, and aiming at the development of their musical identity and sense of self-efficacy

Keywords

Attention Deficit Hyperactivity Disorder, ADHD, individual piano lessons, differentiated instruction, Music School

Nafsika-Maria Fronimou is holder of a Postgraduate Diploma in Music Pedagogy (graduate of the Postgraduate Diploma “Music Pedagogy in School and in the Community”) from the Department of Music Studies of the Ionian University. She holds a degree in Music Sciences in the same subject with primary studies in Philosophy, Aesthetics and Semiology of Music and secondary studies in Piano Pedagogy in which, in addition to her university training, she has also studied at the conservatory. She is professionally involved in music teaching and piano teaching to preschool and primary school children and adults. For the last three years, as part of her postgraduate studies, she has systematically been involved in piano teaching to children with ADHD and associated learning difficulties. Her scientific interests also include the design and implementation of pedagogical interdisciplinary programs. Since 2021, she has been in charge of the educational programs of the Solomos Museum of Corfu (Society of Corfiot Studies). She has participated in workshops and conferences in Greece and is a member of the Greek Society for Music Education (GSME) and the Hellenic Musicological Society (H.M.E.).

Mitsi Akoyunoglou is an Assistant Professor of Music Therapy and Inclusive Music Practices at Ionian University, Corfu. She completed her BA and MA in music therapy at MSU, USA, and a PhD and a PostDoc at Ionian University. For the period 2023-2026 she is the Regional Liaison for Europe at WFMT and the Country Representative of Greece to EMTC. She is a member of the scientific committee of “Musical Pedagogics”, on the editorial board of “Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy”, co-editor of the open access resource “Music Therapy Dictionary: A Place of Interdisciplinary Encounters” and co-president of the Organizing Committee of the 10th International Conference of Greek Society for Music Education (GSME).

Παίζοντας στα δάχτυλα τη μουσική θεωρία: Διδασκαλία στοιχείων μουσικής θεωρίας στο μάθημα του υποχρεωτικού πιάνου στα Μουσικά Σχολεία μέσω άτυπης μάθησης

Βασιλική Νικ. Κακαγιάννη

Εκπαιδευτικός πιάνου

Μουσικό Σχολείο Λάρισας

vasilikakagianni6@gmail.com,

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι οι περισσότεροι μαθητές πιάνου δείχνουν μειωμένο ενδιαφέρον για τη μουσική θεωρία, καθώς τη διδάσκονται αποσπασματικά και αποκομμένα από τη μουσική πράξη, ενώ δυσκολεύονται να συνδέσουν πρακτικά τις θεωρητικές μουσικές έννοιες με το ρεπερτόριο που παίζουν. Το μάθημα που θα παρουσιαστεί και απευθύνεται σε αρχάριο μαθητή επιπέδου I του μαθήματος του υποχρεωτικού πιάνου σε Μουσικό Σχολείο, αποσκοπεί στην εκμάθηση θεωρητικών μουσικών εννοιών, μέσω μίμησης και άτυπης μάθησης (Rote learning/rote-before-note approach) και τη διασύνδεση μουσικής θεωρίας και πράξης, με επιπρόσθετη χρήση δημιουργικών δραστηριοτήτων (σύνθεση, αυτοσχεδιασμός, δημιουργία γραφικής παρτιτούρας) και μεταφορά σε άλλη τονική βάση (transporto). Πιο συγκεκριμένα, αφορά στην εκμάθηση με βιωματικό τρόπο του διαστήματος της 5ης Καθαρής, της 1ης και 5ης μιας τρίφωνης συγχορδίας και του αρπάζ με διασταύρωση χεριών, βασισμένο στην αρμονική ακολουθία I-VI-IV-V μείζονας κλίμακας, που είναι ήδη γνωστή ως άκουσμα στους μαθητές μέσω πολλών pop κι όχι μόνο τραγουδιών. Το συγκεκριμένο μάθημα μπορεί να διδαχθεί επιπλέον σε μαθητές με διάφορες μαθησιακές δυσκολίες, που έχουν ή δεν έχουν αξιολογηθεί από το ΚΕΔΑΣΥ και δυσκολεύονται κυρίως στην ανάγνωση και αποκωδικοποίηση μιας παρτιτούρας, ειδικά στο πιάνο.

Λέξεις κλειδιά

Μουσική θεωρία, πιάνο, Μουσικό Σχολείο, άτυπη μάθηση, αυτοσχεδιασμός

Εισαγωγή

Στα Μουσικά Σχολεία στην Ελλάδα, το πιάνο θεωρείται γενικό εργαλείο αναφοράς για την ευρύτερη μουσική παιδεία των μαθητών και για την πρακτική εξερεύνηση της μουσικής μέσω του πειραματισμού με τον ήχο και την ανάπτυξη της προσωπικής δημιουργικότητας (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 2015). Παρότι θεσμικά ισχύει ξεχωριστό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών υποχρεωτικού πιάνου και πιάνου επιλογής, πολλές φορές στην πράξη διακρίνεται μια απουσία διαφοροποίησης του υποχρεωτικού από το πιάνο ως όργανο επιλογής, με μόνη διαφορά την πιο περιορισμένη ύλη ρεπερτορίου. Θα έπρεπε

όμως να αντιμετωπίζεται ως ένα ξεχωριστό μάθημα που βοηθάει στην κατανόηση πολύπλευρων εννοιών και βασικών στοιχείων της μουσικής, τη σύνδεση με άλλα μαθήματα και την ανάπτυξη ποικίλων μουσικών δεξιοτήτων (Larsen, 2007).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Bastien, 1973), προτείνεται μια ολιστική προσέγγιση της διδασκαλίας του πιάνου, προσπαθώντας να δημιουργηθούν εκείνες οι συνθήκες που ενδέχεται να οδηγήσουν σε μια ολοκληρωμένη μουσική προσωπικότητα. Αποσκοπώντας στην αποτελεσματικότερη κατανόηση όλων των επιμέρους αντικειμένων, ένα μάθημα πιάνου θα ήταν καλό να ενσωματώνει, επιπλέον του ανάλογου ρεπερτορίου, τα παρακάτω (Bastien, 1973· Brown, 1997· Fisher, 2006· Hood, 1982· Larsen, 2007):

- μουσική ανάλυση (μορφολογική και αρμονική)
- ιστορική προσέγγιση
- μουσική θεωρία
- ανάπτυξη ακουστικών ικανοτήτων και καλλιέργεια της ακουστικής αγωγής
- τεχνικές ανάπτυξης της ικανότητας της μουσικής ανάγνωσης (όπως η ομαδοποίηση δομών και η χρήση και ο αυτοματισμός σχημάτων)
- παίξιμο με το αυτί (rote-before-note approach)
- σύνθεση
- αυτοσχεδιασμό

Θεωρητική τεκμηρίωση

Η παραδοσιακή-συμβατική προσέγγιση διδασκαλίας της μουσικής θεωρίας γίνεται συνήθως εκτός πράξης, χωρίς καμία χρήση μουσικού οργάνου, μέσω γραπτών ασκήσεων και ερωτημάτων, χρήση βιβλίων θεωρίας ή σημειώσεων του εκπαιδευτικού (Brown, 1997· Carney, 2010· Hood, 1982). Απομονώνοντας τις θεωρητικές έννοιες, ενδέχεται η ανάλυση και η επεξήγηση αυτών να είναι πιο διαχειρίσιμη για τους αρχάριους μαθητές, με βραχυπρόθεσμο κέρδος, αλλά με τίμημα τη δυσκολία στην επίτευξη μακροπρόθεσμων μαθησιακών στόχων (Carney, 2010· Larsen, 2007). Αξίζει να σημειωθεί ότι σε μουσικές εκπαιδευτικές δομές στην Ελλάδα (Μουσικά Σχολεία και ωδεία), ο εκπαιδευτικός θεωρίας είναι συνήθως διαφορετικό πρόσωπο από τον εκπαιδευτικό πιάνου.

Έτσι, ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, οι περισσότεροι μαθητές πιάνου δεν βρίσκουν ιδιαίτερα ενδιαφέρον το μάθημα της μουσικής θεωρίας και δυσκολεύονται να κατανοήσουν λειτουργικά τα δομικά στοιχεία της μουσικής (Carney, 2010). Επιπλέον, δεν έχουν την ευκαιρία να κάνουν γεμάτες νόημα συνδέσεις μεταξύ των θεωρητικών εννοιών και των εκτελεστικών μουσικών εμπειριών, καθώς σπάνια τους δίνεται η ευκαιρία να ακούσουν ή να παίξουν εφαρμόζοντας σε αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης ό,τι διδάσκονται θεωρητικά (ό.π.).

Το πιάνο αποτελεί μια λογική επιλογή εργαλείου για τη σπουδή της μουσικής θεωρίας και την ανάπτυξη της πολυφωνίας, της αρμονίας και όλων των κάθετων σχέσεων στη μουσική (Brown, 1997· Hood, 1982· Larsen, 2007· Schwane, 1999). Μαθαίνοντας στο πιάνο μέσω ενσώματων εμπειριών θεωρία της μουσικής, οι μαθητές μπορούν να βοηθηθούν κατά την προκαταρκτική εξοικείωσή τους με νέο ρεπερτόριο στην εκ πρώτης όψεως ανάγνωση (*prima vista*), στην απομνημόνευση, στη σύνθεση και στον αυτοσχεδιασμό, ενισχύοντας τη συνολική κατανόηση των διάφορων μουσικών στοιχείων και δομών, ώστε να τη χρησιμοποιήσουν προς διευκόλυνση ουσιαστικότερων εκτελέσεων σε βάθος χρόνου (Bastien, 1973· Carney, 2010· Hood, 1982· Young, 2010).

Για την ενδυνάμωση των θεωρητικών εννοιών που επιτυγχάνεται με τη χρήση του πιάνου, θα ήταν καλό οι εκπαιδευτικοί να βασίζονται τη διδασκαλία τους σε πρότερες εμπειρίες και γνώσεις των μαθητών (Larsen, 2007). Ένας εκπαιδευτικός πιάνου που δουλεύει με εφήβους, θα ήταν καλό να παρέχει μια ποικιλία δραστηριοτήτων, ώστε να διατηρήσει το ενδιαφέρον και τα κίνητρα των μαθητών του, ισορροπώντας τη διδασκαλία του μεταξύ κλασικού και δημοφιλούς ρεπερτορίου (*pop*, *rock*, *jazz*, *blues*, *ragtime* κ.λπ., Bastien, 1973).

Ποικίλες δημιουργικές δραστηριότητες (όπως ο αυτοσχεδιασμός, η σύνθεση, η δημιουργία γραφικής παρτιτούρας, η δημιουργία ηχοϊστοριών κ.ά.) που προηγούνται της τυπικής διδασκαλίας από την παρτιτούρα, βοηθούν τους μαθητές:

- να αναπτύξουν τη μουσική κατανόηση, τη μουσική μνήμη, τις ακουστικές ικανότητες και την ακουστική αφύπνιση
- να εκφραστούν δημιουργικά μέσω του ήχου και της κίνησης
- να διευκολυνθούν κατά τη φάση της μουσικής ανάγνωσης, καθώς έρχονται σε επαφή με γνώριμο ρυθμομελωδικό υλικό, έχουν προετοιμαστεί ακουστικά και το αναγνωρίζουν, και μπορούν να προβλέψουν το ρυθμικό, μελωδικό και αρμονικό μουσικό πλαίσιο (Carney, 2010· Grey, 2020· Hood, 1982· Κανελλόπουλος, 2010· Larsen, 2007· Μπαξεβάνη, 2018· Πατσώνη, 2019· Στάμου, 2005· Χαλάτση, 2016).

Στο πέρασμα των χρόνων, η μουσική διδασκαλία μετατόπισε την εστίασή της από τον αυτοσχεδιασμό και τη σύνθεση προς περισσότερο τεχνικά και ερμηνευτικά θέματα (Grey, 2020· McPherson & Gabrielssohn, 2002). Ο αυτοσχεδιασμός όμως και η σύνθεση, προκαλούν τους μαθητές να σκεφτούν δημιουργικά, κάνοντας χρήση δομών και εννοιών που έχουν μάθει θεωρητικά, υλοποιώντας τις με πρακτικό τρόπο στο πιάνο (Larsen, 2007). Η διαδικασία αφομοίωσης και κατανόησης της μουσικής συμβαίνει λοιπόν και όταν συνθέτει ή αυτοσχεδιάζει κάποιος (Carney, 2010). Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί ότι η σχέση μεταξύ αυτοσχεδιασμού και μάθησης θα μπορούσε να είναι ανεστραμμένη: αντί να μάθουν οι μαθητές πώς να αυτοσχεδιάζουν, θα μπορούσαν να αυτοσχεδιάζουν προκειμένου να μάθουν νέες μουσικές έννοιες, μέσω

της εξερεύνησης και των διαδικασιών δοκιμής και σφάλματος (Wall, 2018). Επιπροσθέτως, καθώς στο μάθημα του πιάνου δίνεται η δυνατότητα να εμπλακεί και ο εκπαιδευτικός ενεργά κατά τη μουσική σύμπραξη εκπαιδευτικού με μαθητή με ταυτόχρονη χρήση αυτοσχεδιασμού και εναλλαγή ρόλων, υπάρχει μια διαρκής μουσική επικοινωνία, όπου συμμετέχοντες με λιγότερη και περισσότερη εμπειρία αλληλοεπιδρούν και αναπτύσσονται μέσω μιας συνεχούς ανατροφοδότησης (Φυτίκα, 2015· Zhukov & Saetre, 2021).

Η προσέγγιση στη διδασκαλία κατά την οποία ο μαθητής παίζει πρώτα με το αυτί και μετά εισάγεται στη μουσική σημειογραφία και ανάγνωση παρτιτούρας (rote-before-note approach), όπως και η διδασκαλία θεωρητικών μουσικών εννοιών (π.χ. κλιμάκων, αρπέζ, αρμονικών συνδέσεων κ.λπ.) μέσω άμεσων εμπειριών και αυτοματισμών, παρέχει στους μαθητές βελτιωμένη γνώση των συμφραζομένων, βαθύτερη μουσική κατανόηση, καθώς και εμπειρίες που θα τους βοηθήσουν μετά να μάθουν καλύτερα και να διαβάζουν πιο εύκολα μουσική, εξοικονομώντας, έτσι, πολύτιμο χρόνο (Carney, 2010· Grey, 2020· Larsen, 2007· McPherson & Gabrielsson, 2002). Εξάλλου, έχει διαπιστωθεί ότι η ικανότητα να παίζει κάποιος με το αυτί μπορεί να έχει θετικό συσχετισμό με τις ικανότητες μουσικής ανάγνωσης (Gudmundsdottir, 2010).

Διδακτικοί στόχοι

Στο μάθημα επιχειρείται να γίνει βιωματική εκμάθηση θεωρητικών μουσικών εννοιών μέσω μίμησης και άτυπης μάθησης, διασύνδεση μουσικής θεωρίας και πράξης, χρήση δημιουργικών δραστηριοτήτων (αυτοσχεδιασμός, σύνθεση, δημιουργία γραφικής παρτιτούρας και μεταβίβαση της γνώσης, μέσω *transporto* σε άλλη κλίμακα).

Πιο συγκεκριμένοι διδακτικοί στόχοι είναι:

- Η εκμάθηση του διαστήματος 5ης Κ, της αρμονικής ακολουθίας συγχορδιών I-VI-IV-V μείζονας κλίμακας, του αρπέζ με διασταύρωση χεριών στην 1η και 5η τρίφωνης συγχορδίας, του 1ου πενταχόρδου μείζονας κλίμακας ή/και εναλλακτικά μείζονας πεντατονικής κλίμακας
- Η δημιουργία/σύνθεση μουσικής (ασύγχρονα)
- Ο αυτοσχεδιασμός
- Η δημιουργία γραφικής παρτιτούρας
- Η εκμάθηση του μουσικού κομματιού *Blast Off!* του Daniel Mc Farlane
- Η μεταφορά σε άλλες τονικότητες / *transporto*
- Η γενικότερη ακουστική αφύπνιση

Επίπεδο - πλαίσιο μαθήματος – ηλικία μαθητών – διάρκεια δράσης

Το μάθημα που παρουσιάζεται απευθύνεται σε αρχάριο μαθητή γυμνασίου Μουσικού Σχολείου και μπορεί να διδαχθεί επιπλέον σε μαθητές με διάφορες μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτικές ανάγκες, που έχουν ή δεν έχουν αξιολογηθεί από το ΚΕΔΑΣΥ και δυσκολεύονται κυρίως στην ανάγνωση και αποκωδικοποίηση μιας παρτιτούρας, ειδικά στο πιάνο. Έχει διάρκεια μίας διδακτικής ώρας και αφορά στο Επίπεδο Ι υποχρεωτικού πιάνου Μουσικού Σχολείου.

Στο συγκεκριμένο μάθημα εφαρμόστηκε συχνή εναλλαγή δραστηριοτήτων, εμπλουτισμός με οπτικοακουστικά μέσα, μέσω μιας πολυαισθητηριακής προσέγγισης της διδασκαλίας με ποικίλα οπτικοακουστικά ερεθίσματα, παρουσίαση και χρήση διαφορετικών χρωμάτων κάθε υλικού, καθώς και χρήση και δημιουργία σχεδίου που θυμίζει το «σχήμα» της μουσικής και συνοδεύεται από μια ηχοϊστορία που ταιριάζει στην εικονογραφική αναπαράσταση της μουσικής. Το μάθημα υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2024-2025 στο Μουσικό Σχολείο Λάρισας, από την εκπαιδευτικό Κακαγιάννη Νικ. Βασιλική, στα πλαίσια του υποχρεωτικού πιάνου (1 διδακτική ώρα) σε 4 μαθητές: έναν αρχάριο μαθητή της Α' γυμνασίου με όργανο επιλογής την ηλεκτρική κιθάρα, δύο αρχάριους μαθητές της Β' γυμνασίου που δεν έχουν αξιολογηθεί από το ΚΕΔΑΣΥ, αλλά δυσκολεύονται αρκετά στην ανάγνωση παρτιτούρας και στη διατήρηση σταθερού παλμού (συμμετέχουν τραγουδώντας στο σύνολο μοντέρνας μουσικής του σχολείου, με ρεπερτόριο rock κυρίως τραγουδιών) και έναν αρχάριο μαθητή της Γ' γυμνασίου με όργανο επιλογής την ηλεκτρική κιθάρα, που έχει αξιολογηθεί από το ΚΕΔΑΣΥ και παρουσιάζει πολλαπλές ρυθμικές δυσκολίες και δυσκολίες στην ανάγνωση και αποκωδικοποίηση μιας παρτιτούρας. Το ρεπερτόριο στο οποίο στηρίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος η διδασκαλία του τελευταίου μαθητή, αλλά όχι αποκλειστικά, είναι διάφορα *rote* κομμάτια, κατάλληλα για διδασκαλία με το αυτί και κιναισθητικά, μέσω προτύπου, πολλών επαναλήψεων και μίμησης από τον μαθητή.

Περιγραφή - Πορεία διδασκαλίας

Ως αφόρμηση του μαθήματος, ξεκινάμε με μουσική ακρόαση στο YouTube pop και rock κομματιών που εμφανίζουν την αρμονική ακολουθία I-VI-IV-V. Οι μαθητές γνωρίζουν ήδη ακουστικά τη συγκεκριμένη αρμονική ακολουθία, εμπειρικά, είτε μέσω του μαθήματος της ηλεκτρικής κιθάρας, είτε μέσω της συμμετοχής τους στο σύνολο μοντέρνας μουσικής. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω τραγούδια:

- Stand By Me (Ben E. King) (μέχρι το 00:44)

<https://www.youtube.com/watch?v=hwZNL7QVJjE>

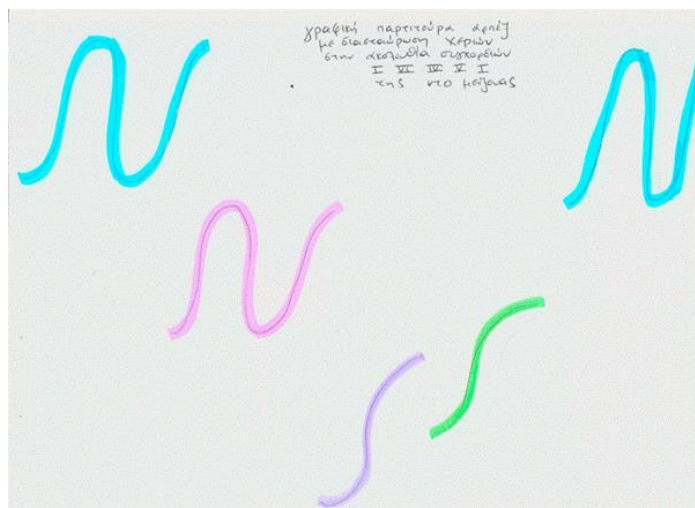
- Enola Gay (OMD) (μέχρι το 00:30 περίπου)
<https://www.youtube.com/watch?v=TYpXcakyYk>
- Earth Angel (The Penguins)
https://www.youtube.com/watch?v=VJcGi4-n_Yw
- A Teenager in Love (Dion and the Belmonts)
<https://www.youtube.com/watch?v=yLoNBJuUjUM>
- Ρίτα, Ριτάκι (αδελφοί Κατσιμίχα) (από το 00:38 μέχρι περίπου το 1)
<https://www.youtube.com/watch?v=QMyEGJNv6j4>

Στη συνέχεια, ρωτάμε τον μαθητή τι κοινό πιστεύει ότι υπάρχει στα τραγούδια που ακούσαμε και τον καθοδηγούμε για να βρει μόνος του την απάντηση, που είναι το αρμονικό υπόβαθρο (οι συγχορδίες). Κατόπιν, διδάσκουμε άτυπα, μέσω μίμησης και βιωματικής μάθησης το διάστημα 5ης Κ και το αρπέζ με διασταύρωση χεριών στην 1η και 5η των συγχορδιών στην αρμονική ακολουθία I-VI-IV-V της ντο μείζονας. Στο σημείο αυτό, μπορούμε αν θέλουμε, για διευκόλυνση του μαθητή, να κολλήσουμε με blue tack στα πλήκτρα του πιάνου χρωματιστές καρτέλες υπενθύμισης για τοποθέτηση του χεριού του σε κάθε θέση.

Ακολουθούν δύο δραστηριότητες που βασίζονται σε αρμονικό υλικό I-VI-IV-V στην κλίμακα ντο μείζονα (με ostinato στο διάστημα 5ης Κ) και μελωδικό υλικό του 1ου πενταχόρδου της κλίμακας ντο μείζονας ή/και ντο μείζονας πεντατονικής (C major pentatonic scale). Η πρώτη δραστηριότητα αφορά σε αυτοσχεδισμό με συνοδεία εκπαιδευτικού και εναλλαγή ρόλων μετά (primo-secondo). Έπεται ανάθεση εργασίας σύνθεσης, που θα υλοποιήσει ο μαθητής στο σπίτι του, ασύγχρονα. Η μουσική καταγραφή μπορεί να γίνει σε γραφική παρτιτούρα με χρήση συμβόλων επιλογής του μαθητή, αντί της τυπικής παρτιτούρας.
(παραδείγματα δραστηριοτήτων αυτοσχεδισμού)

- 1) <https://drive.google.com/file/d/1ytOErBelkSCxGm2bDjqeJw343f97-rUi/view?usp=sharing>
- 2) <https://drive.google.com/file/d/1zxQ6EdJJjYoatUdRff1RywQy6aWYxZ-W/view?usp=sharing>

Στη συνέχεια, γίνεται προσπάθεια να δημιουργήσουμε μαζί με τον μαθητή (ή να φτιάξει ο μαθητής μόνος του) μια εικαστική απεικόνιση - οπτική υπενθύμιση της μουσικής, μέσω γραφικής παρτιτούρας. Κάθε συνήχηση ή αρπέζ παρουσιάζεται με διαφορετικό χρώμα, σε διαφορετικά επίπεδα στον χώρο, με τα χρώματα των καρτελών που χρησιμοποιήσαμε και τοποθετήσαμε με blue tack στα πλήκτρα. Επιπλέον, μπορεί ο μαθητής να φτιάξει μια ηχοϊστορία, ή απλά να πει τις σκέψεις του, για να εκφραστεί.
https://drive.google.com/file/d/1yyPETtQ33TZ_KSyotGv6fMhyEN2HD3Hd/view?usp=sharing

Εικόνα 1: Γραφική παρτιτούρα

Εικόνα 2: Χρωματιστές καρτέλες υπενθύμισης στα πλήκτρα του πιάνου για τοποθέτηση του χεριού του σε κάθε θέση

Κατόπιν, διδάσκεται άτυπα, με επίδειξη και μίμηση από τον μαθητή (rote teaching) το μουσικό κομμάτι *Blast Off!*. Στην επανάληψη του κομματιού μπορεί να τοποθετηθεί μπροστά στον μαθητή και η παρτιτούρα, όπου υπάρχουν σημειωμένα με τα ίδια χρώματα οι αλλαγές στο αριστερό χέρι.

https://drive.google.com/file/d/1ylaATDjOA_qqaoVAPugeoLPRGOQCaaTo/view?usp=sharing

BLAST OFF!

Technique: Blast off

Daniel McFarlane

Bouncily

© 2019. All rights reserved.
FOR ONLINE USE ONLY. NO PRINTING PERMITTED.

www.guersonicspiano.com

Εικόνα 3. Μουσικό κομμάτι *Blast Off!*
(σημειωμένα με χρώματα οι αλλαγές στο αριστερό χέρι)

Ακολουθεί μεταφορά σε άλλες τονικότητες/transporto (π.χ. στη σολ μείζονα), χωρίς τις χρωματιστές καρτέλες, μόνο με το αυτί και κιναισθητικά.
<https://drive.google.com/file/d/1ycUZRbCOnDrODoBAA9dmgHJA4sCZLXg1/view?usp=sharing>

Αναστοχασμός – Ανατροφοδότηση

Μετά το μάθημα, μέσω εκπαιδευτικής πλατφόρμας π.χ. e-class ή στο κινητό τηλέφωνο, στέλνονται στον μαθητή διάφορα Videos από το YouTube με backing tracks στην αρμονική ακολουθία I-VI-IV-V στη ντο και σολ μείζονα, για εξάσκηση στον αυτοσχεδιασμό ασύγχρονα. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

στη ντο μείζονα

- <https://www.youtube.com/watch?v=JwcCBGqPmwU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=4q7h2SwIyLg>

στη σολ μείζονα

- <https://www.youtube.com/watch?v=LJeCVSiteNU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=lGvvTiLdiSo>

Μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα μουσικό puzzle στο <https://www.jigsawplanet.com>, βασισμένο στη δωρεάν παρτιτούρα του Rote κομματιού *Blast Off!* του Daniel Mc Farlane από την ιστοσελίδα <https://supersonicsplus.com/> (Collections, Rote Pieces, Beginner, scores), με όσα κομμάτια θέλουμε. Η πιο εύκολη εκδοχή περιλαμβάνει 6 κομμάτια. (<https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=2d75boff3a9b>).

Σταδιακά, με εξάσκηση, μπορούμε να αυξήσουμε το επίπεδο δυσκολίας, «κόβοντας» την παρτιτούρα σε περισσότερα κομμάτια. Ο μαθητής θα πρέπει να διαλέξει το κατάλληλο κομμάτι, με τη βοήθεια και των χρωμάτων που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη συγχορδία κάθε φορά, για να συναρμολογήσει το μουσικό παζλ και να φτιάξει την παρτιτούρα του κομματιού *Blast Off!*. Έτσι, μπορεί να γίνει καλύτερη εμπέδωση της διαδοχής των συγχορδιών που έχει μάθει, αλλά και να υπάρξει ανατροφοδότηση στον μαθητή, μέσω αυτοαξιολόγησης.

Προέκταση διδασκαλίας

Προτείνεται η εκμάθηση με το αντί του Rote κομματιού *Rainbow Colours* της Julie Knerr Hague από τη μέθοδο *Piano Safari Repertoire Book Level 2*, unit 5, σελ.88-89 και δημιουργία γραφικής παρτιτούρας με χρώματα του ουράνιου τόξου.

Piano Safari Level 2

RAINBOW COLOURS

UNIT 5
ROTE

Flowing

Hague

BEFORE YOU PLAY...

- Label the bass notes for each position change. For example, in bar 1, the bass note is C. In bar 3, the bass note is A.
- Choose a colour to match each dynamic and shade each of the markings below:

pp *p* *mp* *mf*

- Next, colour the dynamic markings in the piece to match the colours you have chosen above.

89

Εικόνα 4 α και β. Κομμάτι *Rainbow Colours* της Julie Knerr Hague από τη μέθοδο *Piano Safari Repertoire Book Level 2*

Κατάλογος βιβλιογραφικών αναφορών

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Κανελλόπουλος, Π. Α. (2010). *Μουσικός Αυτοσχεδιασμός και Μουσική Εκπαίδευση: Σχέσεις και (εν)τάσεις*. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής* (σσ. 239-264). Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Μπαξεβάνη, Ε. (2018). *Πρόταση εφαρμογής ομαδικής διδασκαλίας πιάνου σε αρχάριους μαθητές της Α' τάξης γυμνασίου των Μουσικών Σχολείων* [Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσική και Κοινωνία», κατεύθυνση: Διδακτική της Μουσικής].
- Πατσώνη, Α. (2019). *Η διδασκαλία του μουσικού αυτοσχεδιασμού μέσα από το μάθημα του κλασικού πιάνου*. [Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μουσική και Κοινωνία», κατεύθυνση: Διδακτική της Μουσικής].
- Στάμου, Α. Ν. (2005). *Δημιουργικότητα και μουσική εκπαίδευση*. [Κεντρική ομιλία 4^{ου} συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση]. Δημιουργικότητα στη Μουσική Διδασκαλία και Πράξη, Λαμία.
- Υ.Π.Α.Ι.Θ.Α (2015). Υπουργική Απόφαση υπ' αρ. 203617/Δ2/11-12-2015 (ΦΕΚ 2858 Β') «Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια, Λύκεια)».
- Φυτίκα, Α. (2015). Η άτυπη μάθηση μέσα στο πρόγραμμα σπουδών πιάνου των Μουσικών Γυμνασίων: μια εναλλακτική δυνατότητα διδασκαλίας πιάνου σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία του Νέου Προγράμματος Σπουδών. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση) (σσ. 536-543). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Χαλάτση, Ε. (2016). Αυτοσχεδιασμός και Δημιουργικότητα στα πλαίσια του ατομικού μαθήματος Πιάνου στο Μουσικό Γυμνάσιο: μια μελέτη περίπτωσης. [Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην Πρώτη Παιδική Ηλικία» Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης].

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Bastien, J. W. (1973). *How to teach piano successfully*. General words and music company.
- Brown, H. H. (1997). *The application of music history and music theory in keyboard study to facilitate the development of beginning stages of critical thinking* [Doctoral dissertation, University of Oklahoma].
- Carney, R. D. (2010). *Using web-based instruction to teach music theory in the Piano Studio: Defining, designing, and implementing an integrative approach* [Master's Thesis, University of North Texas].
- Fisher, C. C. (2006). *Applications of selected cooperative learning techniques to group piano instruction* [Doctoral dissertation, University of Oklahoma]. Shareok.
- Grey, A. N. (2020). Rote instruction in secondary instrumental music classrooms: A review of the literature. *National Association for Music Education*, 39 (1), 59-69.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/8755123320909149>
- Gudmundsdottir, H. R. (2010). Advances in music-reading research. *Music Education Research*, 12 (4), 331-338. <https://doi.org/10.1080/14613808.2010.504809>
- Hood, D. R. (1982). *The teaching of music theory in the Piano Lesson: A survey of methods* [Master's thesis, Western Michigan University].

- Fisher, K., & Hague, J. K. (2018). *Piano Safari Repertoire Book 2*.
- Larsen, L. (2007). *The use of keyboard improvisation to reconcile variations in keyboard approaches between music theory and class piano curricula* [Doctoral dissertation, University of South Carolina].
- McPherson, G. E., & Gabrielsson, A. (2002). From sound to sign. In R. Parncutt & G. E. McPherson (eds.), *The science and psychology of music performance: Creative strategies for teaching and learning* (pp. 99-115). Oxford University Press.
- Reifinger, Jr. J. L. (2020). Teaching pitch notation-reading skills. *National Association for Music Education*, 33 (3), 21-28. <https://doi.org/10.1177/1048371319891419>
- Schwane, L. (1999). *Comparison of achievement test scores of piano students who participate in music theory learning activities based on the theory of multiple intelligences and students who participate in traditional piano studio theory activities* [Doctoral dissertation, University of Miami].
- Wall, M. P. (2018). Improvising to learn. *Research Studies in Music Education*, 40(1), 1-19. <https://doi.org/10.1177/1321103X17745180>
- Young, M. M. (2010). *The use of functional piano skills by selected professional musicians and its implications for group piano curricula* (Publication No. 3445996) [Doctoral dissertation, The University of Texas at Austin]. ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Zhukov, K., & Saetre, J. H. (2021). Play with me: Student perspectives on collaborative chamber music instruction. *Research Studies in Music Education*, 44(1), 1-14. <https://doi.org/10.1177/1321103X20974804>

Η Βασιλική Νικ. Κακαγιάννη ξεκίνησε πιάνο στο Δημοτικό Ωδείο Λάρισας με καθηγήτρια την κ. Ζησοπούλου Ανθούσα, με την οποία και ολοκλήρωσε τις σπουδές της λαμβάνοντας πτυχίο πιάνου με «Άριστα» και δίπλωμα πιάνου με «Άριστα» και Α' βραβείο. Είναι κάτοχος πτυχίων Αρμονίας, Αντίστιξης και Φούγκας με «Άριστα παμψηφεί». Υπήρξε υπότροφος του Ι.Κ.Υ., για την 1^η σειρά επιτυχίας κατά την εισαγωγή της το 1998 στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ. Το 2020 εισήλθε στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στις Μουσικές Τέχνες με ειδίκευση στη Διδακτική Μουσικών Οργάνων (κατεύθυνση πιάνου) του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, απ' όπου και αποφοίτησε με άριστα, εκπονώντας διπλωματική εργασία με τίτλο «Η μουσική σύμπραξη ως εργαλείο διδασκαλίας, εμπέδωσης και πρακτικής εφαρμογής στοιχείων μουσικής θεωρίας στο μάθημα του πιάνου», με επιβλέποντα καθηγητή τον κ. Βούβαρη Πέτρο. Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 παρακολούθησε και ολοκλήρωσε με επιτυχία το επιμορφωτικό πρόγραμμα εξειδικευμένης επιμόρφωσης στην παιδαγωγική του πιάνου που διοργανώθηκε από το ΚΕ.ΔΙ.Β.Ι.Μ. του Ιονίου Πανεπιστημίου. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια πιάνου, μουσικής ερμηνείας, ανώτερων θεωρητικών, μουσικής ανάλυσης, ορθοσωμικής, μουσικής δωματίου, ερμηνείας παλιάς μουσικής, διεύθυνσης χορωδίας. Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός πιάνου και θεωρητικών ευρωπαϊκής μουσικής στα Μουσικά Σχολεία Κατερίνης, Βόλου, Καρδίτσας και Ξάνθης. Από το 2017 υπηρετεί στο Μουσικό Σχολείο Λάρισας.

Mastering music theory at your fingertips: Teaching elements of music theory in compulsory piano lessons at Music Schools through informal learning

Vasiliki Nik. Kakagianni

Piano Educator

Music School of Larissa

vasilikakagianni6@gmail.com

It is a common observation that many piano students find music theory boring. This often happens because it is taught in a disconnected and fragmented way. As a result, students struggle to connect theory with the music they play. The lesson presented, designed for a beginner-level I student in the compulsory piano course at a Music School. Its goal is to teach theoretical musical concepts through imitation and informal learning (rote-before-note approach), while integrating music theory with practice. This is achieved by incorporating creative activities such as composition, improvisation, graphic score creation, and transposition. Specifically, the lesson focuses on experiential learning of the Perfect 5th interval, the 1st and 5th degrees of a triad, and cross-hand arpeggios, based on the I-VI-IV-V harmonic progression in a major key. This progression is already familiar to students through many pop and other songs. Additionally, this lesson can be effectively taught to students with various learning difficulties and special educational needs whether formally assessed by Diagnostic, Assessment, Counseling and Support Centers (KEDASY) or not, especially those who struggle with reading and decoding sheet music, particularly in piano studies.

Keywords

Music theory, piano, Music School, informal learning, improvisation

Vasiliki Nik. Kakagianni studied piano at the Municipal Conservatory of Larissa with Professor Anthousa Zisopoulou. She holds diplomas in Harmony, Counterpoint, and Fugue. She was a scholarship recipient of the State Scholarships Foundation for ranking first in the entrance exams of the Department of Music Studies at the School of Fine Arts of Aristotle University of Thessaloniki in 1998. In 2020, she was admitted to the Master's program in Musical Arts with a specialization in the Teaching of Musical Instruments (piano direction) at the Department of Music Science and Art of the University of Macedonia, from which she graduated with distinction. Her thesis, titled "Musical Collaboration as a Teaching Tool for Understanding and Practicing Elements of Music Theory in Piano Lessons," was supervised by Professor Petros Vouvaris. During the academic year 2023-2024, she successfully completed a specialized training program in piano pedagogy organized by the Lifelong Learning Center of the Ionian University. She has attended seminars on piano, music interpretation, chamber music, music theory and analysis. She has worked as a piano and European music theory instructor at the Music Schools of Katerini, Volos, Karditsa, and Xanthi. Since 2017, she has been teaching piano at the Music School of Larissa.

Από την τάξη στη σκηνή: Συνδυάζοντας τέχνες και σκηνική παρουσία σε Πολιτιστικό Πρόγραμμα για μαθητές πιάνου Μουσικού Σχολείου

Ευφροσύνη Α. Κτιστάκη

PhD, MMus, BA, Καθηγήτρια Πιάνου ΠΕ79.01,

Μουσικό Σχολείο Λάρισας

frosoktistaki@gmail.com

Η παρούσα εισήγηση αναφέρεται σε Πολιτιστικό Πρόγραμμα που εκπονήθηκε με μαθητές τάξης πιάνου του Μ.Σ. Λάρισας, με απώτερο σκοπό την εξοικείωση με το ακροατήριο και τη βελτίωση της σκηνικής τους παρουσίας, προσφέροντας την εμπειρία μιας εμφάνισης στη Μουσική Βιβλιοθήκη «Αίλιαν Βουδούρη» του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών.³ Η δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος κατά τη διάρκεια της εμφάνισης των μαθητών συνέβαλε στην ψυχική και συναισθηματική τους ανάπτυξη, ενώ μέσω των μουσικών συμπράξεων καλλιεργήθηκε το ομαδικό πνεύμα και η συνεργασία. Η ξενάγηση στην Έκθεση «Μανώλης Καλόμοιρης, 60 χρόνια μετά» και η παρακολούθηση θεατρικής παράστασης που επικεντρωνόταν στην αξία της ενσυναίσθησης, συντέλεσαν στη βαθύτερη εκτίμηση της αξίας της τέχνης. Επιπλέον, η μαθητική εικαστική δημιουργία που κοσμούσε την αίθουσα της εκδήλωσης, παρείχε μια διεπιστημονική προσέγγιση, προάγοντας τη συνδυαστική σκέψη και τη φαντασία των εκκολαπτόμενων μουσικών.

Λέξεις κλειδιά

Πολιτιστικό Πρόγραμμα, συναυλία τάξης πιάνου Μουσικού Σχολείου, βελτίωση σκηνικής παρουσίας, ενσυναίσθηση, διαθεματικότητα

Εισαγωγή / περιγραφή δράσης

Το πρόγραμμα με τίτλο: «Εκκολαπτόμενοι σολίστ στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών: Διαχείριση σκηνικής εμφάνισης» υλοποιήθηκε το σχολικό έτος 2022-2023 με μαθητές του Μουσικού Σχολείου Λάρισας και ήταν ενταγμένο στη θεματολογία Πολιτιστικών Θεμάτων/Μουσική. Το Πολιτιστικό Πρόγραμμα σχεδιάστηκε με απώτερο σκοπό την εξοικείωση των μαθητών της τάξης πιάνου με το ακροατήριο και τη βελτίωση της σκηνικής τους παρουσίας, προσβλέποντας στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησής τους.

³ Το Πολιτιστικό Πρόγραμμα εκπονήθηκε στο Μουσικό Σχολείο Λάρισας, στο πλαίσιο των Σχολικών Δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2022-2023 (αρ. πρ. 1792/27.10.2022). Στο πρόγραμμα συμμετείχαν μαθητές της τάξης πιάνου της γράφουσας και μαθητές της τάξης πνευστών του Βασιλάκη Νίκου (ΠΕ79.01), καθηγητή πνευστών του Μ.Σ. Λάρισας. Στο Πολιτιστικό Πρόγραμμα συμμετείχε, επίσης, η εκπαιδευτικός του σχολείου Ιωάννα Ρόσκα (ΠΕ07).

Ταυτόχρονα, προσέφερε την εμπειρία μιας εμφάνισης σε ένα σημαντικό χώρο του πολιτισμού, όπως η Μουσική Βιβλιοθήκη «Αίλιαν Βουδούρη» του Συλλόγου *Οι Φίλοι της Μουσικής* του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών. Η επιλογή των έργων για σόλο πιάνο και για τέσσερα χέρια, αλλά και συνθέσεων για πνευστά με συνοδεία πιάνου (μουσικές συμπράξεις) που ερμήνευσαν οι μαθητές ήταν προσαρμοσμένη στο επίπεδό τους και κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα συνθετικών τάσεων και δημιουργιών, πλούσιο σε εγχώρια και διεθνή ηχοχρώματα. Επιπρόσθετα, κίνητρα -εκτός από την αμιγή συναυλιακή δραστηριότητα- όπως: η ξενάγηση στην Έκθεση «*Μανώλης Καλομοίρης, 60 χρόνια μετά*», από τη Μουσικολόγο κ. Μυρτώ Οικονομίδου, επιμελήτρια της έκθεσης και υπεύθυνη του Αρχείου «*Μανώλης Καλομοίρης*», η παρακολούθηση της θεατρικής παράστασης «*Ο Κύκλος των χαμένων ποιητών*», σε σκηνοθεσία του Κωνσταντίνου Ασπιώτη, που επικεντρωνόταν στην αξία της ενσυναίσθησης και της κριτικής σκέψης, καθώς και η παρότρυνση των μαθητών για τη δημιουργία ενός πρωτότυπου σκίτσου που θα πλαισιώνει την αφίσα της εκδήλωσης, είχαν ως στόχο την ενεργοποίησή τους μέσω της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και την αποκόμιση πολύτιμων εμπειριών.

Θεωρητική τεκμηρίωση

Σύμφωνα με τους Thara και συν. (2013) η δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος στο οποίο οι μαθητές θα μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα και να αυτενεργούν, είναι θεμέλιος λίθος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Κατά τους Farrington και συν. (2013), οι συνθήκες θα πρέπει να είναι κατάλληλες για μια αποτελεσματική μάθηση και η ενσωμάτωση μη γνωστικών παραμέτρων, όπως το κίνητρο, η υπομονή, η ικανότητα συνεργασίας και άλλες παράμετροι επηρεάζουν τη σχολική επίδοση. Επιπρόσθετα, στην εκπαιδευτική διαδικασία, η αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα, της οποίας μέλη αποτελούν μαθητές διαφορετικών ηλικιών και γνωστικών επιπέδων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους κι έχουν κοινό στόχο, ενισχύει την κοινωνική συνοχή και τη συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών (Vygotsky, 1978). Στην ενίσχυση της ευρύτερης νοητικής και συναισθηματικής συγκρότησης των μαθητών σπουδαίο ρόλο διαδραματίζουν η μουσική αλλά και άλλες μορφές τέχνης (Gardner, 1983). Όπως επισημαίνει ο Gardner στο βιβλίο του *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*, η εκπαιδευτική διαδικασία απευθύνεται σε μαθητές που έχουν διαφορετικό προφίλ νοημοσύνης. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η ενσωμάτωση εφαρμογών, όπως η παροχή ποικίλων ερεθισμάτων και η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων κατά τρόπο που θα ανταποκρίνονται στις ατομικές ικανότητες και τις προτιμήσεις των μαθητών. Τα ερεθίσματα και οι δραστηριότητες που θα παρασχεθούν οφείλουν να καλύπτουν την ποικιλομορφία των

νοητικών ικανοτήτων καθιστώντας τη διαδικασία της μάθησης πιο ελκυστική και αποτελεσματική. Σε αυτό, ο ρόλος του μουσικοπαιδαγωγού αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Όπως αναφέρει ο Ράπτης (2023) *«Ο χώρος της εκπαίδευσης δεν είναι απλώς ο χώρος που περιγράφουμε και κατανοούμε τα πράγματα, το τι υπάρχει, αλλά και ο χώρος που αναστοχαζόμαστε προς τα πού θέλουμε να κατευθυνθούμε, το τι θα μπορούσε ή θα έπρεπε να υπάρχει»* (σελ. 252). Υπό τη σκέψη αυτή, μια συνδυαστική προσέγγιση, που θα περιελάμβανε τη μουσική αλλά και άλλες μορφές τέχνης, όπως η εικαστική και η θεατρική, όπως εντάχθηκαν στο υπό μελέτη Πολιτιστικό Πρόγραμμα, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς θα ενίσχυε τις νοητικές και συναισθηματικές ικανότητες των μαθητών. Μια τέτοια προσέγγιση θα υπερέβαινε τον περιοριστικό ρόλο του παιδαγωγού ως απλού *«πάροχου τεχνικών επίτευξης στόχων»* αναδεικνύοντάς τον σε ουσιαστικό καθοδηγητή της μαθησιακής και δημιουργικής διαδικασίας (Ράπτης, ό. π.). Σύμφωνα και με τον Eisner (2004), η ενσωμάτωση των τεχνών στην εκπαίδευση δεν ενισχύει μόνο τη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών, αλλά παράλληλα καλλιεργεί δεξιότητες, όπως η κριτική σκέψη, η συνεργασία και η δυνατότητα έκφρασης των συναισθημάτων.

Διδακτικοί στόχοι και πλαίσιο υλοποίησης

Οι μαθητές του προγράμματος, ηλικίας 13 έως 17 ετών (Α' Γυμνασίου έως Γ' Λυκείου), είχαν διαφορετικό επίπεδο δεξιοτεχνίας στο πιάνο, κυμαινόμενοι από αρχάριοι έως προχωρημένοι και παρακολουθούσαν το μάθημα πιάνου είτε υποχρεωτικά είτε ως οργάνου επιλογής. Η δράση διήρκεσε 6 μήνες, με την προετοιμασία να ολοκληρώνεται κυρίως τους πρώτους τέσσερις μήνες (Οκτώβριος – Ιανουάριος) και να εντείνεται τους τελευταίους δύο (Φεβρουάριος – Μάρτιος). Κορυφώθηκε δε με τη συναυλία που πραγματοποιήθηκε στις 17 Μαρτίου 2023 στην Αίθουσα Διδασκαλίας της Μουσικής Βιβλιοθήκης «Αίλιαν Βουδούρη» του Συλλόγου *Οι Φίλοι της Μουσικής* στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, στο πλαίσιο του θεσμού *«Παρασκευή στις 3: Συναυλίες στη Βιβλιοθήκη»*. Οι πρόβες των μουσικών συμπράξεων, δηλαδή των έργων για τέσσερα χέρια και των έργων για πιάνο και πνευστά όργανα, πραγματοποιήθηκαν εκτός ωραρίου, αρκετά συχνά σε διαλείμματα ή σε κενά μαθημάτων τα οποία προέκυψαν. Πραγματοποιήθηκε μία γενική πρόβα για γονείς και φίλους δύο μέρες πριν την αναχώρηση για την Αθήνα. Μετά το Μέγαρο Μουσικής ακολούθησαν κι άλλες εμφανίσεις στο Μουσικό Σχολείο Λάρισας, που σκοπό είχαν την περαιτέρω βελτίωση της σκηνικής παρουσίας των μαθητών και την απόκτηση συναυλιακής εμπειρίας.

Στόχοι του προγράμματος

Το πρόγραμμα αποσκοπούσε στην επίτευξη ενός συνόλου διδακτικών, κοινωνικών, συναισθηματικών και πολιτισμικών στόχων, οι οποίοι θα ενίσχυαν τη συνολική εκπαιδευτική και παιδαγωγική εμπειρία των μαθητών. Οι βασικότεροι στόχοι περιελάμβαναν:

- Ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής των μαθητών στο πρόγραμμα
- Αξιοποίηση των ιδιαίτερων ικανοτήτων, κλίσεων και ενδιαφερόντων των μαθητών (Εικαστικά, Θέατρο, Ιστορία Τέχνης)
- Εξοικείωση με το ακροατήριο, διαχείριση σκηνικού άγχους και βελτίωση της σκηνικής παρουσίας
- Ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της αγάπης για τη μουσική
- Σύνδεση του σχολείου με την κοινότητα και ενίσχυση της εξωστρέφειας
- Καλλιέργεια συνεργασίας μέσω μουσικών συμπράξεων (έργα για τέσσερα χέρια στο πιάνο, έργα για πιάνο και πνευστά) και βελτίωση τεχνικής και μουσικής έκφρασης στο πιάνο (υποχρεωτικό/ατομικό όργανο επιλογής)
- Ενεργός συμμετοχή στη διαθεματική εκπαιδευτική διαδικασία
- Συνδυασμός μουσικής με άλλες τέχνες (διαθεματικότητα)
- Αξιοποίηση της μουσειακής εκπαίδευσης
- Καλλιέργεια αισθητικής αντίληψης και λεκτικής επικοινωνίας μέσω ανταλλαγών απόψεων
- Ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης
- Απόκτηση ιστορικών γνώσεων και επαφή με το έργο ενός Έλληνα συνθέτη, για την προώθηση της ελληνικής μουσικής δημιουργίας
- Ενίσχυση του πνεύματος της ομαδικότητας, της αλληλοϋποστήριξης και της συναισθηματικής νοημοσύνης
- Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η συνεργασία, η επικοινωνία και η ενσυναίσθηση

Περιγραφή, περιεχόμενο, πορεία διδασκαλίας προγράμματος

Η διαδικασία ήταν κυρίως μαθητοκεντρική, ενθαρρύνοντας τις πρωτοβουλίες των μαθητών. Η επιλογή των έργων του ρεπερτορίου βασίστηκε στις ιδιαίτερες προτιμήσεις και το επίπεδό τους. Μέσω της συνεργατικής μάθησης και των ομάδων εργασίας, οι οποίες δημιουργήθηκαν για το πρόγραμμα (ομάδα μουσικών συμπράξεων, εικαστικών, θεάτρου, έρευνας για τον Μανώλη Καλομοίρη), ενισχύθηκε η αλληλεπίδραση και η ενεργός συμμετοχή μεταξύ των μελών των ομάδων εργασίας και μεταξύ των ομάδων μεταξύ τους. Σε ολιγόλεπτες κοινές συναντήσεις που

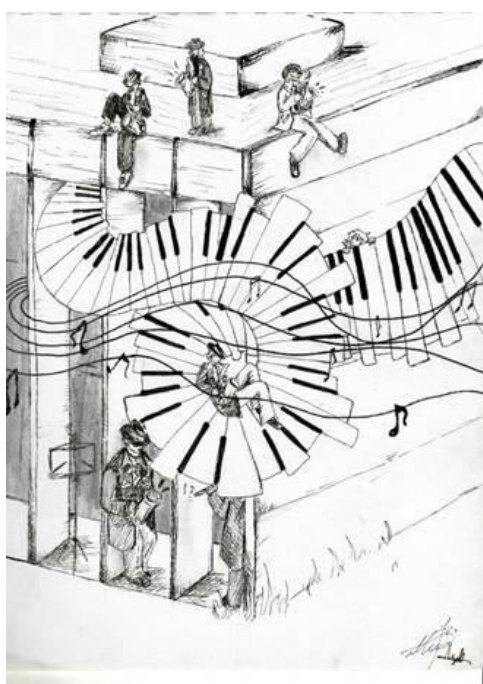
πραγματοποιήθηκαν ανά τακτά χρονικά διαστήματα, οι μαθητές παρουσίασαν το ρεπερτόριο και τα στάδια της έρευνάς τους, φροντίζοντας να λαμβάνουν από τους υπεύθυνους καθηγητές του προγράμματος την αίσθηση ότι πρόκειται περί ενός ρεαλιστικού προγράμματος, με σαφή χρονοδιαγράμματα, που θα υποστηρίξει την ολοκλήρωση των στόχων που τέθηκαν εξ αρχής. Στις ατομικές ώρες του μαθήματος πιάνου, αναλύθηκαν και ενισχύθηκαν τα τεχνικά και θεωρητικά χαρακτηριστικά των έργων, ενώ στις πρόβες των μουσικών συμπράξεων οι μαθητές κλήθηκαν να ανταλλάξουν μουσικές ιδέες, βελτιώνοντας τις ικανότητές τους στη μουσική και τη λεκτική τους επικοινωνία.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη διαχείριση του άγχους και στην ψυχολογική προετοιμασία των μαθητών πριν από τη δημόσια εμφάνιση. Για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής σκηνικής παρουσίας προϋπόθεση είναι η σαφής οριοθέτηση μουσικών παραμέτρων, όπως tempo, δυναμικής, ζητημάτων ερμηνείας και δακτυλοθεσίας, ορθής χρήσης πεντάλ, οριοθέτησης των μουσικών φράσεων και άλλων συναφών, ζητημάτων δηλαδή που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της μελέτης. Η καλή και σωστή προετοιμασία σε αυτούς τους τομείς επιτρέπει στους μαθητές να εστιάζουν λιγότερο σε τεχνικές λεπτομέρειες και περισσότερο στην ερμηνεία και την επικοινωνία τους με το κοινό. Ωστόσο, η ανάπτυξη συναισθηματικής ανθεκτικότητας είναι εξίσου σημαντική, ιδιαιτέρως σε στιγμές έντονου άγχους και στρες (Schmidt & Noack, 2017), που εκδηλώνεται συχνά κατά τη διάρκεια δημοσίων εμφανίσεων. Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν γόνιμες συζητήσεις και προωθήθηκαν τεχνικές χαλάρωσης, όπως η «διαφραγματική αναπνοή», η «χαλαρωτική στάση του σώματος», ο «οραματισμός» (“Visualization”), η «αυτοεπιβεβαίωση» (“Self-Affirmations”) καθώς και στρατηγικές διαχείρισης άγχους με θετικό τρόπο, επικεντρωμένες στην απόλαυση της μουσικής και στη σύνδεση με το κοινό (Lehmann, Sloboda & Woody, 2007). Μαθητές με μεγαλύτερη συναυλιακή εμπειρία κλήθηκαν να αφηγηθούν τις δικές τους ‘ιστορίες’ και ανησυχίες και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία στρατηγικής διαχείρισης άγχους μέσα από παιχνίδια εναλλαγής ρόλων και να γίνονται από καθοδηγούμενοι καθοδηγητές, ενισχύοντας παράλληλα το αίσθημα της αλληλεγγύης στους λιγότερο έως καθόλου έμπειρους συμμαθητές τους.

Η πρωτότυπη εικαστική δημιουργία που φιλοτεχνήθηκε από δύο μαθήτριες πιάνου, της Ναταλίας Α. και της Μαρίνας-Ελευθερίας Δ. συμπεριέλαβε, μέσω της οπτικοποίησης, το τζαζ ιδίωμα, ρεπερτόριο στο οποίο εστίασε κυρίως η τάξη των πνευστών. Έργα, όπως *In the Mood* του Glenn Miller, *Watermelon Man* και *Chameleon* του Herbie Hancock, που ερμήνευσε το σύνολο πνευστών και έργα με στοιχεία λυρισμού, σύγχρονης αρμονικής γραφής και τζαζ επιρροών στο ρεπερτόριο για σόλο πιάνο, όπως *Boogie No. 1* του Gerald Martin, *A Whispered Promise* του Phillip Keveren και *Autumn Sketch* του William Gillock, τα οποία ερμήνευσαν μαθητές και μαθήτριες της τάξης πιάνου της γράφουσας αποτέλεσαν εξίσου πηγή έμπνευσης

για τις δύο μαθήτριες-εικαστικούς. Στο ρεπερτόριο για τέσσερα χέρια, το έργο *It Ain't Necessarily So* (από την όπερα *Porgy & Bess*) του George Gershwin ενίσχυσε, επίσης, τη διαθεματική σύνδεση μεταξύ μουσικής και εικαστικής έκφρασης. Η ενσωμάτωση των παραπάνω στοιχείων στην εικαστική δημιουργία έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τους μαθητές και μαθήτριες της τάξης των πνευστών και του πιάνου που συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Στο πλαίσιο της συναυλίας παρουσιάστηκαν κι άλλα έργα για σόλο πιάνο. Αναφέρονται ενδεικτικά τα εξής: *Balς Op. 12 No. 2* (από τα *Lyric Pieces*) του Edvard Grieg, *Liebestraum Notturmo No. 3 σε Λαβ Μείζονα* του Franz Liszt, *Σπουδή Op. 10 No. 4 σε Ντο# Ελάσσονα* του Frédéric Chopin, *Σονάτα σε Μι ελάσσονα, Hob. XVI:34* (α' μέρος – Presto) του Joseph Haydn, *Σονάτα No. 14 σε Ντο ελάσσονα, K.V. 457* (α' μέρος - Molto allegro) του Wolfgang Amadeus Mozart, *Phantasietausz Op. 124, No. 5* (από τα *Albumblätter*) του Robert Schumann καθώς και έργα για τέσσερα χέρια: *Paris 1920* και *Kafara Ragtime* του Elias Davidsson.

Η δημιουργική διάδραση μεταξύ των τεχνών, η επαφή των μαθητών με ποικίλα μουσικά ιδιώματα και ρεπερτόριο, καθώς και οι μουσικές συμπράξεις, που ενίσχυσαν την έννοια της συνεργασίας και της συλλογικής καλλιτεχνικής έκφρασης, συνέβαλαν καθοριστικά στην επιτυχία του προγράμματος. Η ενεργός συμμετοχή των μαθητών της τάξης πιάνου της γράφουσας άγγιξε το ποσοστό του 79%. Δηλαδή, από τους δεκατέσσερις μαθητές του συνολικού αριθμού της τάξης πιάνου της γράφουσας συμμετείχαν στο πρόγραμμα οι έντεκα.

Εικ. 1: Η πρωτότυπη εικαστική δημιουργία των μαθητριών - Η τελική αφίσα της συναυλίας

Αναστοχασμός – Ανατροφοδότηση – Επισκόπηση – Αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση του πολιτιστικού προγράμματος οι μαθητές συμμετείχαν σε ανασκόπηση, όπου μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους και κλήθηκαν να αξιολογήσουν οι ίδιοι την πρόοδό τους. Αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω της ακρόασης της ηχογραφημένης συναυλίας (podcast), που μεταδόθηκε ζωντανά κατά τη διάρκεια της ερμηνείας των μαθητών από συχνότητα ραδιοφωνικής εκπομπής. Χιουμοριστικά σχόλια, όπως «τελικά, δεν έπαιξα και τόσο άσχημα όσο αρχικά νόμιζα» ή «πώς έπαιξα ντο φυσικό αντί του ντο δίεση;» ή «ωχ, τί πεντάλ ήταν αυτό, ξέχασα να ξεκολλήσω το πόδι μου» ενίσχυσαν την κριτική σκέψη και την ελευθερία έκφρασης. Οι εκκολαπτόμενοι μουσικοί αναγνώρισαν την αξία της συμμετοχής τους σε δημόσιες εμφανίσεις και τη βοήθεια και τη στήριξη που τους προσέφεραν οι ίδιοι οι συμμαθητές τους σε στιγμές άγχους. Αναφέρθηκαν εμφιασμένα στην ανάπτυξη του ομαδικού πνεύματος, της αποδοχής της διαφορετικότητας και τη σημασία της υποστήριξης των μουσικών τους επιχειρημάτων.

Η ανατροφοδότηση επικεντρώθηκε σε δυσκολίες που προέκυψαν -κυρίως οργανωτικής και οικονομικής φύσεως- και αντιμετωπίστηκαν επιτυχώς. Η μετακίνηση αποδείχθηκε ιδιαίτερα απαιτητική, λόγω των συνθηκών που επικράτησαν μετά το δυστύχημα στα Τέμπη, το οποίο περιόρισε σημαντικά τη διαθεσιμότητα λεωφορείων, εξαιτίας της αυξημένης χρήσης τους από τον ΟΣΕ. Η αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών επετεύχθη χάρη στη συνεργασία εκπαιδευτικών, γονέων και σχολικής διοίκησης, καθώς και μέσω της ενεργοποίησης χορηγιών, που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση της δράσης.

Επιπρόσθετα, η ανατροφοδότηση αφορούσε και τις στρατηγικές που εφαρμόστηκαν για τη βελτίωση της σκηνικής παρουσίας των μαθητών. Οι δύο μαθήτριες-εικαστικοί ένιωσαν περήφανες για το καλλιτεχνικό τους έργο, το οποίο έτυχε θερμής αποδοχής και εκτίμησης από το σύνολο της ομάδας. Όλοι ανεξαιρέτως οι μαθητές του προγράμματος έλαβαν θετικά σχόλια από το ακροατήριο και τους δασκάλους τους. Οι ίδιοι ένιωσαν ικανοποιημένοι που δεν δίστασαν να αναλάβουν ευθύνες και πρωτοβουλίες, καλλιέργησαν την ομαδική συνείδηση και τη συνεργασία συμμετέχοντας ενεργά σε όλες τις δραστηριότητες της ομάδας. Οι γονείς, οι οποίοι ταξίδεψαν ειδικά στην Αθήνα για να παρακολουθήσουν τη συναυλία, καθώς και οι φίλοι ακροατές που είχαν την ευκαιρία μέσω του podcast να απολαύσουν το παραχθέν αποτέλεσμα τόνωσαν με θετικά σχόλια την αυτοπεποίθηση των μαθητών και εστίασαν στην ιδιαίτερη σημασία της συνεργατικής μάθησης και της κοινωνικής της διάστασης.

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στη θετική ανατροφοδότηση που ελήφθη από τη μέχρι πρότινος διευθύντρια της Μουσικής Βιβλιοθήκης, κ. Στεφανία Μεράκου, η οποία εξήρε τη δουλειά και το ταλέντο των μαθητών δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ήθος και τη συμπεριφορά τους καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής τους στους χώρους του

Μεγάρου Μουσικής Αθηνών. Η στήριξη της κ. Ειρήνης Κρίκη, συντονίστριας παραγωγής εκδηλώσεων, και η θετική της ανταπόκριση στο αίτημά μας για ενσωμάτωση της πρωτότυπης μαθητικής δημιουργίας στην αφίσα της εκδήλωσης υπήρξε καθοριστική και συνέβαλε στην υλοποίηση και την επίτευξη των στόχων που είχαν εξαρχής τεθεί από τους διδάσκοντες του προγράμματος. Η επιμελήτρια της έκθεσης «Μανώλης Καλομοίρης» κ. Μυρτώ Οικονομίδου στην αποφώνηση της ξενάγησης τόνισε το ενδιαφέρον που επέδειξαν οι μαθητές για τη λόγια έντεχνη ελληνική μουσική δημιουργία και πιο συγκεκριμένα για τον Μανώλη Καλομοίρη. Η υποστήριξη από την επίσημη ιστοσελίδα του Μεγάρου ενίσχυσε την προβολή της συναυλίας, ενώ η διάχυση της δράσης στην κοινωνία έγινε μέσω του τοπικού τύπου (ηλεκτρονικού και έντυπου), όπως επίσης και μέσω του ψηφιακού αρχείου ήχου το οποίο διατέθηκε στη συνέχεια μέσω του διαδικτύου.

Το εκπαιδευτικό ταξίδι που προέκυψε σε συνδυασμό όλων των παραπάνω ανέδειξε τη σημαντικότητα της καλλιτεχνικής έκφρασης στην προσωπική ανάπτυξη των μαθητών. Η μάθηση είναι μια διαδικασία που λαμβάνει χώρα τόσο εντός όσο και εκτός της σχολικής τάξης. Έτσι, η Μουσική Βιβλιοθήκη του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και το προσωπικό της λειτούργησαν ως ένα δυναμικό εργαλείο που παρείχε τη δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε άμεση επαφή με το γνωστικό τους αντικείμενο, να μάθουν τον τρόπο λειτουργίας της και να γνωρίσουν πως να αντλούν πληροφορίες ως μελλοντικοί ερευνητές. Οι μαθητές της τάξης πιάνου του Μουσικού Σχολείου Λάρισας, με όλες αυτές τις δοκιμασίες και τις εμπειρίες απέκτησαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και γνώση, που σύμφωνα με τους Bamberger και Tal (2008) θα παραμείνουν στη μνήμη τους για αρκετό χρονικό διάστημα. Πέραν των διδακτικών στόχων και των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων που επιτευχθήκαν, ενισχύθηκαν οι τεχνικές τους δεξιότητες, καθώς εντρυφήσαν σε συγκεκριμένο ρεπερτόριο, αλλά και η αυτοεκτίμησή τους. Καλλιεργήθηκε η ενσυναίσθηση, το ομαδικό πνεύμα και η φαντασία (Ανδρεάδου & Δρακάκη, 2008) αποκτήθηκε μια βαθύτερη εκτίμηση της αξίας της τέχνης ως μέσου επικοινωνίας και αφόρμησης για κριτική σκέψη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανδρεάδου, Χ., & Δρακάκη, Μ. (2008). Το μουσείο ως χώρος ιστορικού γραμματισμού των εκπαιδευτικών: Η περίπτωση του «Μουσείου Σχολικής Ζωής Χανίων». Στο Ν. Γεωργιάδης, Κ. Σαραφίδου & Π. Δεμίρογλου (επιμ.), *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο, τ. Β' . Ο Εκπαιδευτικός και το Έργο του. Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον, 17–19 Οκτωβρίου 2008* (σσ. 819–825). Δράμα: ΕΤ.Ε.Α.Δ.
- Bamberger, Y., & Tal, T. (2008). An experience for the lifelong journey: The long-term effect of a class visit to a science center. *Visitor Studies*, 11(2), 198–212.
<https://doi.org/10.1080/10645570802355760>

- Eisner, E. W. (2004). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.
- Farrington, C. A., Roderick, M., Allensworth, E., Nagaoka, J., Keyes, T. S., Johnson, D. W., & Beechum, N. O. (2013). *Teaching adolescents to become learners: The role of noncognitive factors in shaping school performance*. The Consortium on Chicago School Research.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Lehmann, A. C., Sloboda, J. A., & Woody, R. H. (2007). *Psychology for musicians: Understanding and acquiring the skills*. Oxford University Press.
- Ράπτης, Θ. (2023). Το κλάμα του Οδυσσέα: η ιστορία των συναισθημάτων ως βάση για τη συναισθηματική αγωγή στο μάθημα της μουσικής. Στο Θ. Ράπτης & Ε. Περακάκη (επιμ.), *Η Μουσική Εκπαίδευση σε έναν κόσμο που αλλάζει: Ταυτότητες, Αξίες, Εμπειρίες. Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 250–258). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Schmidt, A. E., & Noack, T. (2017). Psychological skills for performance: The impact of music performance anxiety. *Music Education Research*, 19(2), 136–148.
- Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of Educational Research*, 83(3), 357–385.
<https://doi.org/10.3102/0034654313483907>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Φρόσω Α. Κτιστάκη: Διδάκτωρ του Τ.Μ.Σ. του Ιονίου Πανεπιστημίου, κάτοχος Μεταπτυχιακού Σολιστικού Διπλώματος και Διπλώματος Ειδίκευσης Πιάνου (Hochschule für Musik Saar με Υποτροφία εξαιρετικών επιδόσεων), απόφοιτος της Berufsfachschule für Musik Bad Königshofen και κάτοχος Πτυχίων Ανώτερων Θεωρητικών (Δ.Ω.Λ., Σ.Ω.Λ.). Έχει δώσει πολλά ατομικά ρεσιτάλ και συναυλίες μουσικής δωματίου σε Ελλάδα και εξωτερικό, εργάστηκε ως καθηγήτρια πιάνου και συνοδός-πιανίστα σε σημαντικούς φορείς και ιδρύματα (Saarländisches Staatstheater, Σχολή Όπερας/Ανώτατη Σχολή Μουσικής Saar, Ανώτερη Σχολή Χορού Λάρισας, Δ.Ω.Λ.), έχει κάνει ηχογραφήσεις για το γερμανικό ραδιόφωνο, και έχει συμμετάσχει σε εκπομπές της ΕΡΤ. Σήμερα, εργάζεται στο ΜΣ Λάρισας, διδάσκει πιάνο και είναι υπεύθυνη του Συνόλου «Μιούζικαλ και Μουσικής Κινηματογράφου», ενώ παράλληλα διδάσκει στο Aegean College. Είναι πιανίστα, βοηθός μαέστρου, χορωδός της «InDONNAtiön» και μέλος της Συμφωνικής Ορχήστρας Λάρισας. Υπήρξε μαέστρος παιδικών και νεανικών χορωδιών. Έχει μεταφράσει από τη γερμανική στην ελληνική γλώσσα όπερες και μιούζικαλ, έχει ηχογραφήσει το CD “Dinos Constantinides: Solo Piano Works” (Centauro, 2018) λαμβάνοντας εγκωμιαστικές κριτικές (Fanfare Magazine) και έχει συμμετάσχει στους δίσκους «Ηλιαχτίδες» (Subways Music, 2020) και “Vocal works” (Irida Music, 2024) των συνθετών Άλκη Μπαλτά και Σπύρου Δεληγιαννόπουλου, αντίστοιχα. Τέλος, έχει συμπράξει ως σολίστ με τις “Constanta Symphony Orchestra” και «Συμφωνική Ορχήστρα Λάρισας», ενώ έχει εμφανιστεί στο Carnegie Hall της Νέας Υόρκης.

From classroom to stage: Combining arts and stage performance in a cultural program for the piano students of a music school

Froso Ktistaki

PhD, MMus, BA, Piano Teacher

Music School of Larissa

frosoktistaki@gmail.com

This presentation discusses the cultural programme created to familiarize the piano students of the Larissa Music School with an audience, with the objective of improving their stage performance by organizing for them to perform at the Music Library "Lillian Voudouri" of the Athens Concert Hall.⁴ The safe and supportive environment created supported the students' mental and emotional development whilst the musical partnerships fostered team spirit and collaboration. The students were also given a tour of the exhibition "Manolis Kalomiris, 60 years later" and attended a play on the value of empathy – both experiences contributing to a deeper appreciation of the value of art. The poster features artwork created by the students, who were encouraged to express their lateral thinking and creativity in the framework of the interdisciplinary approach applied.

Keywords

Cultural programme, Music School piano class concert, improving stage performance, empathy, interdisciplinary approach

Froso Ktistaki, PhD in Musicology (Ionian University), MMus, BA in Piano Performance and Piano Pedagogy (HfM Saar/Germany). A graduate of the Bad Königshofen, she also holds Diplomas in Harmony and Advanced Theory. Froso has given many solo recitals and chamber music concerts, taught piano, and has been a piano accompanist for important institutions (Saarländisches Staatstheater, Opera Studies/ Music Department of Saar University, Higher Ballet School of Larissa, Larisa Municipal Conservatory). She has also made recordings for German radio and appeared in Greek television shows. Today, Froso teaches piano and conducts the ensemble "Musicals and Film Music" of the Larissa Music School, and teaches at the Aegean College. She is a pianist and assistant choir conductor of "InDONNAtiOn" and a member of the Larisa Symphonic Orchestra. She conducted children and youth choirs. Froso has translated operas and musicals, recorded the CD "Dinos Constantinides: Solo Piano Works" (Centaur, 2018) to raving reviews ('Fanfare Magazine') and participated in the albums "Sunflowers" (Subways Music, 2020) and "Vocal works" (Irida music, 2024) by composers Alkis Baltas and Spyros Deligiannopoulos. As a soloist, Froso has performed with the Costanta Symphony Orchestra and the Larissa Symphony Orchestra and has appeared at Carnegie Hall/ Weill Recital Hall.

⁴ The cultural programme refers to the Music School of Larissa, implemented in the framework of the School Activities during the school year 2022-2023 (Prot. No: 1792/27.10.2022). The programme was attended by students of the author's piano class and students of the wind class of Nikou Vasilakis (PE79.01), wind instruments teacher of the Music School of Larissa. The school's teacher Ioanna Roska (PE07) also participated in the cultural programme.

**«Όταν το πιάνο χορεύει και τραγουδά»:
Μια μελέτη περίπτωσης διαθεματικής παρέμβασης
στο μάθημα του πιάνου
σε δημόσιο Μουσικό Σχολείο στην Ελλάδα**

Ευγενία Ψαρουδάκη

Καθηγήτρια Πιάνου

Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου Κρήτης

MSC στη Μουσική Παιδαγωγική

eugenia_psar@yahoo.gr

Η σύνδεση της παιδαγωγικής του πιάνου με τη διαθεματικότητα αποτελεί ζητούμενο των νέων προγραμμάτων σπουδών για τα Μουσικά Σχολεία στην Ελλάδα. Το παρακάτω θέμα αφορά στην παρουσίαση εκπαιδευτικής έρευνας (μελέτης περίπτωσης) που διεξήχθη σε Μουσικό σχολείο της Ελλάδας αναφορικά με την εφαρμογή της διαθεματικότητας στη διδασκαλία του πιάνου. Κύριος στόχος της έρευνας ήταν ο σχεδιασμός και η υλοποίηση κύκλου διδακτικών προτάσεων με διαθεματική προσέγγιση στο μάθημα του πιάνου, αλλά και η κατανόηση σε βάθος της εμπειρίας των συμμετεχόντων μαθητών και εκπαιδευτικών σε αυτήν. Με αφετηρία τα «44 παιδικά κομμάτια πάνω σε ελληνικούς χορούς» του Έλληνα συνθέτη Γιάννη Κωνσταντινίδη, το πιάνο συνδέθηκε με άλλα σχολικά διδακτικά αθήματα, όπως η ελληνική γλώσσα και η λαογραφία, η ιστορία μουσικής, ο χορός, το παραδοσιακό τραγούδι, τα εικαστικά και τα μουσικά σύνολα, με τρόπο βιωματικό και ομαδοσυνεργατικό. Η έρευνα αποκάλυψε ότι οι διαθεματικές εξερευνήσεις γύρω από ένα μουσικό έργο μπορούν να προσφέρουν στους μαθητές έναν πιο ολιστικό μουσικό γραμματισμό που ενοποιεί τη σχολική γνώση, ενώ παράλληλα η μνήμη της βιωματικής εμπειρίας μπορεί να νοηματοδοτήσει την ερμηνεία/εκτέλεση στο πιάνο των μαθητών, προσφέροντας σφαιρικότερη κατανόηση, βάθος και συναισθημα.

Λέξεις κλειδιά

Παιδαγωγική πιάνου, Μουσικά Σχολεία, διαθεματική διδασκαλία, μελέτη περίπτωσης

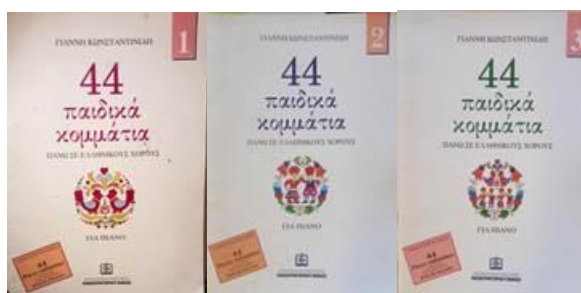
Εισαγωγή

Όραμα των Μουσικών σχολείων από την ίδρυσή τους ήταν το να αποτελέσουν καινοτόμες κυψέλες εφαρμογής «πειραματικών προγραμμάτων και μεθόδων διδασκαλίας στον τομέα της αισθητικής παιδείας και της μουσικής» (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 1988). Η ιδιαίτερη φυσιογνωμία των σχολείων αυτών συνίσταται στην καλλιέργεια σφαιρικής αισθητικής παιδείας και κουλτούρας, την ισότιμη σπουδή της δυτικοευρωπαϊκής και της ελληνικής μουσικής παράδοσης, αλλά την καλλιέργεια συμμετοχικής μουσικής και πολύτεχνης έκφρασης σε μουσικά σύνολα ποικίλων μουσικών ειδών που έχουν ως αποτέλεσμα μία πολυ-επίπεδη καλλιέργεια μουσικών δεξιοτήτων. Υπό το παραπάνω πρίσμα τα προγράμματα σπουδών (ΠΣ) αυτών των σχολείων καλούνται να ενσωματώσουν «γενικές αρχές-καταστάλαγμα διδακτικής εμπειρίας, μαζί με νεώτερες τάσεις που προσεγγίζουν την μάθηση ολιστικά και ενδυναμώνουν την μουσική προσωπικότητα του μαθητή» (Χρυσοστόμου κ.ά., 2015 στο Γεωργουλή, 2016, σελ. 144).

Το μάθημα του πιάνου (Υποχρεωτικού πιάνου και Πιάνου Επιλογής) σύμφωνα με τα αναθεωρημένα ΠΣ του 2015 (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 2015) κατέχει κεντρική θέση (Ζεπάτου, 2016· Κολιάδη, 2016), καθώς μπορεί να αξιοποιηθεί σε μια σειρά δραστηριοτήτων (συνοδεία συνόλων, καλλιέργεια ακουστικών δεξιοτήτων, σύνθεση) και να προσφέρει στους μαθητές ευκαιρίες απόκτησης και βελτίωσης των μουσικών δεξιοτήτων τους (Χρυσοστόμου και συν., 2015). Διαρθρώνεται δε πάνω σε 5 πυλώνες/οργανωτές γνώσεων/δεξιοτήτων/συμπεριφορών (Ζεπάτου, 2016, σελ. 206) ως εξής: 1) μουσική ανάγνωση και τεχνική του πιάνου, 2) άρθρωση, ήχος και προσωδία/σπουδή ρεπερτορίου, 3) μουσική τεχνοτροπία και ερμηνεία (Prima Vista), 4) σύνδεση με άλλες μουσικές γνώσεις και δεξιότητες, επιστήμες και τέχνες και με την κοινωνία: συμπληρωματικές μουσικές γνώσεις/ στα πλαίσια της διαθεματικότητας και της σύνδεσης με τα υπόλοιπα μουσικά αντικείμενα και 5) μουσική δημιουργικότητα και σύμπραξη: αυτοσχεδιασμός, σύνθεση και σύμπραξη.

Η έρευνα που θα περιγραφεί παρακάτω βάσισε τον σχεδιασμό της στον 4^ο πυλώνα (συμπληρωματικές γνώσεις/στα πλαίσια της διαθεματικότητας). Ως συμπληρωματικές γνώσεις ορίζονται μεταξύ άλλων η «γνώση πραγματολογικών και δομικών στοιχείων των μουσικών έργων με βάση τους συνθέτες και τις εποχές, η βιωματική σύνδεση των γνώσεων και δεξιοτήτων στο πιάνο με άλλα μαθήματα της Ευρωπαϊκής μουσικής, αλλά και της Ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και μουσικών» (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 2015, σελ. 33898-33899: 1.4.1- 1.4.8). Με τον τρόπο αυτό, επιτυγχάνεται πνευματική πολυμέρεια, ολιστικότερος γραμματισμός μέσω της ενιαιοποίησης της σχολικής γνώσης, ενώ διαμορφώνονται μαθητές χωρίς περιχαράκώσεις και αποκλεισμούς (Σπυράκου, 2016). Ιδιαίτερη αξία είχε η προτροπή του ΠΣ για διδασκαλία έργων Ελλήνων συνθετών, όπου πέρα από τεχνικά και

αρμονικά οφέλη, μπορούν να αποτελέσουν για έναν μαθητή Μουσικού Σχολείου το έναυσμα ενασχόλησης τόσο με την Ευρωπαϊκή, όσο και με την Ελληνική παραδοσιακή μουσική μέσα σε ένα πλαίσιο ενιαιοποίησης (integration) της μουσικής γνώσης (Μπαμπαλή, 2016), αλλά και διαμόρφωσης της ελληνικής μουσικής ταυτότητας (Φυτίκα, 2007). Ειδικότερα, η προτεινόμενη από το ΠΣ πιανιστική συλλογή του συνθέτη Γ. Κωνσταντινίδη *44 παιδικά κομμάτια πάνω σε ελληνικούς χορούς*⁵, μέσα από 44 μονοθεματικά κομμάτια στη φόρμα της μινιατούρας, παρέχει μια άριστη αφορμή για μύηση στο αρμονικό σύμπαν του 20ού αιώνα (Vouvaris, 2005), για εμβάθυνση σε μία πιο εκλεπτυσμένη πιανιστική ερμηνεία (Kampiziones, 2007), όπου η αναγνώριση των ιδιαίτερων ιδιοματικών –υφολογικά, τεχνικά και αρμονικά– στοιχείων της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής (Savvidou 2011), μπορεί να αποτελέσει ένα άριστο παιδαγωγικό εργαλείο για την εισαγωγή των νέων πιανιστών στην ιδιαίτερη γραφή της Ελληνικής μουσικής για πιάνο ως στοιχείο δόμησης και της μουσικής/ πολιτισμικής τους ταυτότητας (Φυτίκα, 2007).

Εικόνα 1: Τα 3 άλμπουμ για πιάνο «44 παιδικά κομμάτια πάνω σε ελληνικούς χορούς» του Έλληνα συνθέτη Γ. Κωνσταντινίδη, @εκδόσεις Παπαρηγορίου-Νάκα

Θεωρητικό πλαίσιο, μεθοδολογία και στόχος της έρευνας

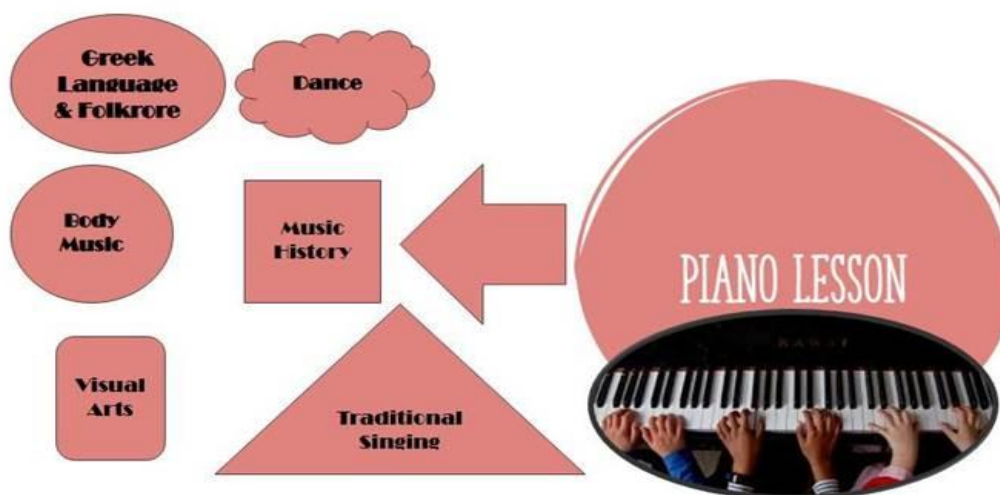
Στο θεωρητικό/παιδαγωγικό υπόβαθρο της έρευνας κυρίαρχη θέση είχε η έννοια της διαθεματικότητας, όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει έναν κοινό χώρο που φέρνει συνοχή μεταξύ διαφορετικών γνωστικών πεδίων και θεωρείται ευρύτερος από τη διεπιστημονικότητα (Ματσαγγούρας, 2006). Η διαθεματική προσέγγιση

⁵ Η συλλογή του Γ. Κωνσταντινίδη *44 παιδικά κομμάτια πάνω σε ελληνικούς σκοπούς για πιάνο* συνετέθη στα 1949-1951, διαρθρωμένη σε τρία τεύχη. Η συλλογή βασίστηκε σε γνωστές μελωδίες παραδοσιακών χορών που ο συνθέτης είτε υιοθέτησε από μνήμης μέσα από την προφορική παράδοση (Σακαλιέρος, 2010), είτε χρησιμοποίησε υλικό από μετεγγραφές παραδοσιακής μουσικής σε ευρωπαϊκή σημειογραφία που κατέγραψαν οι S. Baud-Bovy (1935), Γ. Παχτικός (1905) και H. Pernot (1903). Η συλλογή εκδίδεται στις Η.Π.Α στα 1957 από τους Broude Brothers, με τίτλο *Greek Miniatures* και στην Ελλάδα το 1993 από τον εκδοτικό οίκο Παπαρηγορίου-Νάκα, με πλήρες τίτλο *44 παιδικά κομμάτια πάνω σε ελληνικούς λαϊκούς χορούς για πιάνο*, διαρθρωμένη σε 3 τετράδια/ τεύχη. Η πρώτη παρουσίαση μέρους του έργου (6 κομματιών) έγινε από την πιανίστρια Αλίκη Βατικιώτη στον Παρνασσό στις 3/5/1961, ενώ είχε προηγηθεί αυτή του Γ. Χατζηνίκου στα 1956 σε Γερμανία και Αυστρία (Σακαλιέρος, 2010).

χρησιμοποιεί ξεχωριστά σχολικά μαθήματα ως πλαίσιο για την οργάνωση της μάθησης γύρω από καθολικά θέματα που σχετίζονται με τον κόσμο των μαθητών με έναν ενιαίο τρόπο (Maingain & Dufour, 2003). Η εισαγωγή μάλιστα διαθεματικών διδακτικών προσεγγίσεων (cross-thematic approaches/ CTA) στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από το 2000, οδήγησε σε ολιστικότερα παιδαγωγικά μοντέλα, που δημιουργούν σφαιρικότερη κατανόηση μέσω της μεταφοράς της γνώσης, αυξάνοντας τα εσωτερικά κίνητρά, τη σχολική ένταξη και εμπλοκή των μαθητών (Ματσαγγούρας, 2006). Στον τομέα της μουσικής εκπαίδευσης, η ενσωμάτωση μέσω διαθεματικών συνδέσεων της μουσικής με άλλες τέχνες, ανθρωπιστικές σπουδές και επιστήμες μπορεί να οδηγήσει σε ολιστικότερο μουσικό γραμματισμό (Davidova, 2020), ενοποιημένη εμπειρία (Morari, 2022) και ολιστικότερη ανάπτυξη των μαθητών, γνωστικά, συναισθηματικά, κιναισθητικά, πολιτισμικά κ.λπ. (Barret, 2001).

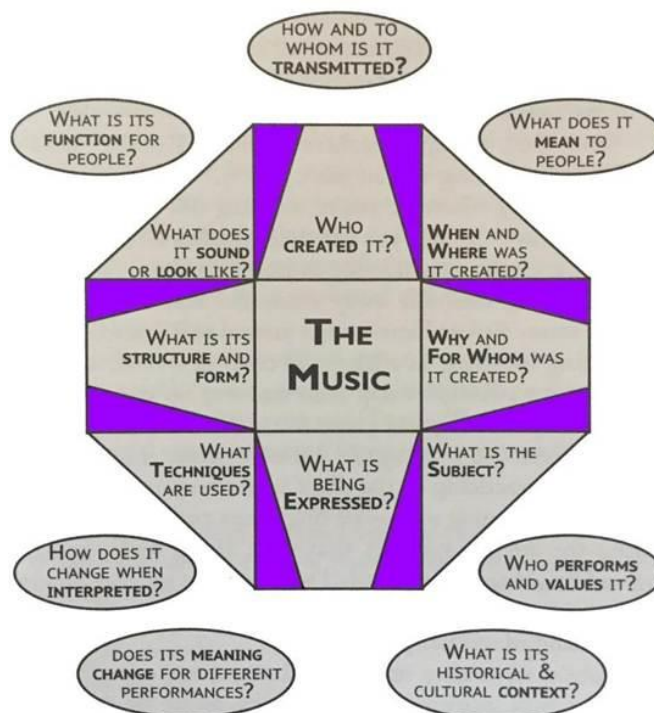
Στόχος και σκοπός της παρακάτω εκπαιδευτικής έρευνας ήταν ο σχεδιασμός και η εφαρμογή *in situ* κύκλου διδακτικών παρεμβάσεων με διαθεματική προσέγγιση σε ένα δημόσιο Μουσικό Σχολείο στην Ελλάδα, αλλά και η διερεύνηση σε βάθος της εμπειρίας και των απόψεων των συμμετεχόντων μαθητών και εκπαιδευτικών. Συμμετέχοντες ήταν τέσσερις μαθητές πιάνου και έξι καθηγητές από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα, και ο κύριος ερευνητής της έρευνας ήταν η συγγραφέας/καθηγήτρια πιάνου στο συγκεκριμένο σχολείο (συμμετέχουσα παρατηρήτρια). Η έρευνα διεξήχθη μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαΐου του 2023 σε τέσσερα στάδια: α) σχεδιασμός διδακτικών προτάσεων, β) εφαρμογή στο σχολικό πλαίσιο, γ) συλλογή δεδομένων από τους συμμετέχοντες - χρησιμοποιώντας συμμετοχική παρατήρηση, ημιδομημένες συνεντεύξεις, άτυπες συζητήσεις και ημερολόγια αναστοχασμού, δ) θεματική ανάλυση και ευρήματα.

Με αφορμή τα *44 Παιδικά Κομμάτια για Παραδοσιακούς Χορούς* του συνθέτη Γ. Κωνσταντινίδη (1903-1984), έργο στο οποίο ο συνθέτης επεξεργάζεται ελληνικές παραδοσιακές μελωδίες στο πιάνο χρησιμοποιώντας τις νέες συνθετικές τάσεις (Bartok, Ravel & Debussy) του 20ού αιώνα (Σαββίδου, 2011), η διδακτική παρέμβαση ακολούθησε τις γενικές παιδαγωγικές αρχές της διαθεματικής προσέγγισης, αλλά και τις παιδαγωγικές υποδείξεις του νέου προγράμματος σπουδών του «Υποχρεωτικού πιάνου και Πιάνου Επιλογής» πιάνου (Ζεπάτου, 2016· Κολιάδη, 2016) για τα δημόσια Μουσικά Σχολεία στην Ελλάδα (Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., 2015) αναφορικά με την ανάγκη σύνδεσης με άλλες μουσικές γνώσεις και δεξιότητες, αλλά και την παιδαγωγική αξία διδασκαλίας έργων Ελλήνων συνθετών σε μαθητές πιάνου (Φυτίκα, 2007). Στο πλαίσιο του παραπάνω άξονα, η διδασκαλία του πιάνου συνδέθηκε με τα ακόλουθα μαθήματα του μουσικού σχολείου: ελληνική γλώσσα, λαογραφία, ιστορία της μουσικής, χορός, παραδοσιακό τραγούδι, εικαστικές τέχνες και μουσικά σύνολα.

Εικόνα 2: Συνδέοντας διαθεματικά το πιάνο με άλλα σχολικά μαθήματα

Σε επίπεδο σχεδιασμού, η εκπαιδευτική έρευνα εμπνεύστηκε κατά πολύ από το Μοντέλο Όψεων / *The facets Model* (Barret et al., 1997), όπου οι μαθητές ενθαρρύνονται να αλληλεπιδράσουν με ένα μουσικό έργο από πολλές οπτικές γωνίες ή *συναφείς όψεις/contextual facets*, να εξερευνήσουν δηλαδή πτυχές γύρω ή πίσω από τη μουσική, όπως το ποιος, που και γιατί τη δημιούργησε, για ποιόν, ποιο ήταν το θέμα, η δομή, η φόρμα και οι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν, ποιο το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο της δημιουργίας της, ποια η λειτουργία που επιτελούσε κτλ. Μέσα από αυτές τις *συναφείς εξερευνήσεις (contextual explorations)*, οι μαθητές μπορούν να φτάσουν σε βαθύτερη κατανόηση και ερμηνεία.

Εικόνα 3: Το Μοντέλο Όψεων / *The Facets Model* (Barret et al, 1997)

Εφαρμογή των διαθεματικών διδακτικών σεναρίων στην τάξη

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην εφαρμογή στο σχολικό πλαίσιο ενός Μουσικού Σχολείου, περιέλαβε στην αρχή την επιλογή της ομάδας των συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών διαφόρων ειδικοτήτων, την πρόσκληση των μαθητών και τη συγκρότηση ομάδας εργασίας, την επιλογή των μουσικών έργων αφετηρίας και τον σχεδιασμό συνεργατικά των διδακτικών παρεμβάσεων. Ακολούθησε η εφαρμογή τους στο σχολικό πλαίσιο, στην ώρα του υποχρεωτικού πιάνου, μία φορά την εβδομάδα για 10 περίπου συνεργατικές διδασκαλίες, με την παρακάτω πορεία: Ακρόαση (του επιλεγμένου κάθε φορά μουσικού αποσπάσματος), αναζήτηση/ διερεύνηση των *‘διαφορετικών όψεων’* των μουσικών έργων με τη βοήθεια των εκάστοτε προσκεκλημένων εκπαιδευτικών του σχολείου και βιωματικές δραστηριότητες ομαδοσυνεργατικού χαρακτήρα. Κάθε συνάντηση έκλεινε με αποτύπωση της εμπειρίας των μαθητών σε ημερολόγια αναστοχασμού και συζήτηση για ανατροφοδότηση. Στο τέλος όλων των διδακτικών παρεμβάσεων οι μαθητές κλήθηκαν να ερμηνεύσουν οι ίδιοι τα έργα αφετηρίας, αποτυπώνοντας με τη δική τους εκφραστική γλώσσα την εμπειρία, γνώση και συναίσθημα που αποκόμισαν.

Ενδεικτικά, σε σχέση με τη διερεύνηση των *‘διαφορετικών όψεων’* των μουσικών έργων, στα πλαίσια της διαθεματικής προσέγγισης και της καλλιέργειας ενός ολιστικότερου γραμματισμού, το μάθημα του πιάνου συνδέθηκε με τα άλλα διδασκόμενα μαθήματα του Μουσικού σχολείου. Για παράδειγμα, το κομμάτι **no.3** της πιανιστικής συλλογής του Γ. Κωνσταντινίδη με τίτλο *«Ξύπνα νιε»* συνδέθηκε με το μάθημα της γλώσσας και της λαογραφίας: οι μαθητές μυήθηκαν από φιλόλογο του σχολείου στον τρόπο σύνθεσης του δημοτικού τραγουδιού- αναφοράς, αλλά και στο εθιμολογικό πλαίσιο πίσω από το κομμάτι (εν προκειμένω, τα έθιμα του γάμου στα Δωδεκάνησα). Εν συνεχεία σε σύνδεση με την εθνομουσικολογία, αναζητήθηκε η πηγή του κομματιού στην παραδοσιακή της βάση, αλλά και η μεταγραφή του αρχικού παραδοσιακού κομματιού σε ευρωπαϊκή σημειογραφία (Baud-Bovy, Ρόδου 9, 1935) και έγινε η συγκριτική αντιπαραβολή των μουσικών κειμένων, αναφορικά με θέματα ρυθμολογίας, αρμονίας, μουσικών στολισμάτων, συνθετικού ύφους κ.λπ., με σκοπό να επισημανθούν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις και να πλαισιωθούν μέσα στο συνθετικό ύφος του Γ. Κωνσταντινίδη στα πλαίσια και των μοντερνιστικών τάσεων του 20ού αιώνα και της επιρροής των Cl. Debussy και M. Ravel (Σακαλλιέρος, 2010).

Εικόνα 4: Αρ. III (Γ. Κωνσταντινίδη: 44 Παιδικά κομμάτια πάνω σε παραδοσιακούς χορούς, εκδ. Παλαγρηγορίου- Νάκας)

Το παραξύπνημα

Καταγραφή: S. B. Bony, Ρόδος (Αιγάντου), 9

Με-πνα νιε, ξυ-πνα νιε, ξυ-πνα νιε και νύ-γα - μη-ρε

6
 ξυ-πνα νιε και νύ-γα - μη-ρε, ξυ - πνα - και ξυ - πύ-ρω - σε.

9
 ξυ-πνα και ξυ-πνα και ξυ-πνα και την πύ-δα - κα σου

12
 ξυ-πνα και την πύ-δα - κα σου νύ-χι - με - ζε - ται κον - τώ σου

Εικόνα 5 : Καταγραφή από τον S. Baud-Bony, Ρόδου 9, 1935

Η διερεύνηση της παραδοσιακής μήτρας που αποτέλεσε η αφόρμηση για την επεξεργασία του Γ. Κωνσταντινίδη, συνδέθηκε επίσης και με το μάθημα της ΕΠΜ (Ελληνικής Παραδοσιακής μουσικής): με τη βοήθεια καθηγήτριας παραδοσιακού τραγουδιού οι μαθητές συζήτησαν θέματα φωνητικής τοποθέτησης στην παραδοσιακή φωνητική τέχνη, έμαθαν για τη διαφορετική χρήση των αντηχείων που διαφοροποιεί το χρώμα, το ύφος και το στυλ της φωνής και δοκίμασαν να το τραγουδήσουν σε πιο παραδοσιακούς χρωματικούς τόνους. Η εμπειρία αυτή αποτιμήθηκε ως διαφορετική και άκρως ενδιαφέρουσα από τους μαθητές.

Σε μια άλλη διδακτική παρέμβαση, πίσω από το κομμάτι **αρ.2 «Μια που σέρνει το μαντήλι»** της συλλογής (βλ. εικ. 6), οι μαθητές ανακάλυψαν έναν συρτό χορό από τη Νικομήδεια σε καταγραφή Γ. Παχτίκου (1905), με περιεχόμενο μια εξομολόγηση αγάπης και ένα κάλεσμα σε χορό. Οι μαθητές με τη βοήθεια της εκπαιδευτικού παραδοσιακών χορών τραγούδησαν και χόρεψαν τον χορό με τη συνοδεία παραδοσιακών λαούτου και βιολιού από καθηγητές του σχολείου (βλ. εικ. 7), συζήτησαν για το πολιτισμικό συγκείμενο του κομματιού, τη θέση της γυναίκας στις παραδοσιακές κοινωνίες, τον πολιτισμικό ρόλο του χορού στην κοινότητα, την καταγωγή των κύκλων χορών από την αρχαιότητα, βιώνοντας έτσι εννοιολογικά, φωνητικά, πολιτισμικά και κιναισθητικά το περιεχόμενο του.

Εικόνα 6: Αρ. II (Γ. Κωνσταντινίδη: 44 Παιδικά κομμάτια πάνω σε παραδοσιακούς χορούς, εκδ. Παπαρηγορίου- Νάκας)

Εικόνα 7: Όταν το πιάνο χορεύει και τραγουδά: χορεύοντας και τραγουδώντας το κομμάτι αρ.2
«Μια που σέρνει το μαντήλι» με συνοδεία παραδοσιακών οργάνων.

Τέλος -σε ενδεικτική εν περιλήψει πάντα παρουσίαση- στο κομμάτι **αρ. XXVI** (βλ. εικ. 8), η διερεύνηση των *συναφών όψεων* γύρω από το μουσικό έργο, έφερε στο φως ένα σατυρικό χορό με τίτλο «**Του παπά μας το γαϊδούρι**» (S. Baud-Bovy, Τραγούδια των Δωδεκανήσων, Ρόδου 105, 1935, τ.Α) που ανήκει στην κατηγορία «Τα Άσκημα»⁶, ήτοι άσεμνοι σκωπτικοί χοροί των Αποκρεών ή του γάμου. Η κατανόηση του πολιτισμικού πλαισίου έδωσε την έμπνευση για θεατρική δραματοποίηση και ρυθμική ενορχήστρωση από τους μαθητές, με πιάνο και body percussion (βλ. εικ. 9), σε σύνδεση και με το μάθημα του συνόλου *Body Music* του σχολείου.

⁶ Όπως αναφέρει ο S. Baud-Bovy (1935a: 252) τους χορούς αυτούς με την ονομασία επίσης «τα Άσκημα», τους χόρευαν μόνο άντρες στις Απόκριες ή στα ‘ξετελέματα’ του γάμου, για να ‘ξεντροπιαστεί’ η νύφη (στη Ρόδο), ενώ στη Β. Ελλάδα και τη Βουλγαρία τους τραγουδούσαν και γυναίκες, αλλά μόνο τη μέρα της ‘μαμής’. Είναι αστείοι χοροί, που συνοδεύονται από άσεμνες κινήσεις του σώματος, με διάθεση σκωπτική, περιγελαστική ή και σαν βακχικό εύθυμο δρώμενο, που έλκουν την καταγωγή τους από τα παγανιστικά έθιμα της αρχαιότητας και τον άσεμνο χορό της αρχαίας κωμωδίας, τον ‘κόρδακα’, ενώ ο ρυθμός τους (8σύλλαβο τροχαϊκό μέτρο) - σύμφωνα με τον Baud-Bovy- επιβιώνει σήμερα στα τραγούδια των παιδιών και τα ταχταρίσματα. Ενδεικτικά οι στίχοι αναφέρουν: «Του παπά μας το γαδούρι(ν), έβγαλε σπυρί στη μούρη. Κι αν ψοφήσει ο γάδαρός μας είναι διάφορο δικόμ μας. Κάμνω την προβιά του γούνα, την κοιλιά του παραγούνα, και τα πόδια του καρέκλες, να καθίζουν οι κοπέλες, την ουρά του θυμιαστήρι και τα αυτά του κρεμαστήρι».

XXVI.

Εικόνα 8: Αρ. XXVI (Γ. Κωνσταντίνιδη: 44 Παιδικά κομμάτια πάνω σε παραδοσιακούς χορούς, εκδ. Παπαγρηγορίου-Νάκας)

Εικόνα 9: Ενορχηστρώνοντας το κομμάτι «Του παπά μου το γαϊδούρι» με body percussion patterns

Ευρήματα και συμπεράσματα

Στα ευρήματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι τόσο οι μαθητές, όσο και οι εκπαιδευτικοί εκτίμησαν και απόλαυσαν τη συμμετοχή τους σε αυτές τις βιωματικές, ομαδοσυνεργατικές διαθεματικές προσεγγίσεις. Οι μαθητές απέκτησαν μια πιο ολιστική κατανόηση του πιανιστικού έργου και η συμμετοχή τους στις πολυτροπικές

δραστηριότητες αύξησε το κίνητρο και το ενδιαφέρον τους και ενίσχυσε μία πιο θετική στάση απέναντι στη μουσική πράξη. Διαπιστώθηκε ότι, διευρύνοντας τις γνώσεις τους για το πολιτισμικό πλαίσιο των πιανιστικών/μουσικών έργων, οι μαθητές ξεπέρασαν τις στυλιστικές διαφορές μεταξύ της παραδοσιακής ελληνικής και της ευρωπαϊκής μουσικής και εμβάθυναν την κατανόησή τους, οδηγώντας σε μια σημαντική αλλαγή στην ερμηνεία/στάση τους. Οι εκπαιδευτικοί επισήμαναν τις προκλήσεις εφαρμογής διαθεματικών προσεγγίσεων στο σχολικό πλαίσιο, αναφορικά με το πρόγραμμα σπουδών, τον πάντα ελλειπή και ελλείποντα χρόνο, την ανυπαρξία κοινού σχολικού χρόνου και χώρου μέσα στα ωρολόγια προγράμματα των σχολείων για συνδιδασκαλίες, τις προκλήσεις για άρτια μεθοδολογική προαπαιτούμενη οργάνωση που θέτουν οι διαθεματικές προσεγγίσεις. Ωστόσο, τόνισαν την αξία της ολιστικής μάθησης που καλλιεργεί νέες μορφές γραμματισμού και συμβάλει στην οικοδόμηση εμπειριών με βαθύτερο νόημα για τους μαθητές.

Εν κατακλείδι, στα συμπεράσματα της έρευνας, κυρίαρχο αποτελεί η οικοδόμηση ενός ολιστικότερου γραμματισμού, η ενιαιοποίηση και διασύνδεση της γνώσης μέσω της διαθεματικής προσέγγισης. Στον τομέα της παιδαγωγικής του πιάνου, οι διαθεματικές εξερευνήσεις (Barret, 2001) γύρω από έργα της πιανιστικής φιλολογίας, ειδικά μέσω της χρήσης οικείου πολιτισμικού υλικού (Βούβαρης, 2007), μπορούν να βοηθήσουν μαθητές πιάνου να δημιουργήσουν ουσιαστικές αναμνήσεις (Kokkidou, 2015) και μια αίσθηση μουσικής ταυτότητας (Φυτίκα, 2007), εμπλουτίζοντας την ερμηνεία τους με μνήμη, συναίσθημα και νόημα. Κι όπως κατέγραψε κι ένας συμμετέχων μαθητής στο ημερολόγιο αναστοχασμού του, για τη συνολική εμπειρία της συμμετοχής του: «Δε βλέπω πια τις νότες. Θυμάμαι αυτό που ζήσαμε και νιώθω τα δάκτυλά μου να χορεύουν...».

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Barrett, J. (2001). Interdisciplinary work and musical integrity. *Music Educators Journal*, 87. <https://doi.org/10.2307/3399705>
- Βούβαρης, Π., (2007). Οικείο πολιτισμικό πλαίσιο και δημιουργική έκφραση στο πιάνο: Μία εναλλακτική Διδακτική Προσέγγιση, Θεσσαλονίκη. Στο *Μουσική Παιδεία και αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας. Πρακτικά του 5ου συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη, 29 Ιουνίου-1 Ιουλίου 2007* [CD-ROM] (σσ. 81-91). Ε.Ε.Μ.Ε..
- Bony-Baud, S. (1935). *Τραγούδια των Δωδεκανήσων*. Εκδόσεις Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου.
- Γεωργουλή, Σ. (2016). Η φιλοσοφία και γενικές αρχές για τη διδασκαλία των μουσικών οργάνων στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για τα Μουσικά Σχολεία (2015). Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 142-150). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Constantinidis, Y. (1993). *44 Children's Pieces on Greek Melodies (Volume One)*. C. Papagrigoriou-Ch. Nakas.

- Constantinidis, Y. (1993). *44 Children's Pieces on Greek Melodies* (Volume Two). C. Papagrigoriou-Ch. Nakas.
- Constantinidis, Y. (1993). *44 Children's Pieces on Greek Melodies* (Volume Three). C. Papagrigoriou-Ch. Nakas.
- Davidova, J. (2020). Thematic approach as the basis of integrative music teaching/learning in preschool. In *13th annual International Conference of Education Proceedings*. 4177-4185.
- Ζελάτου, Β. (2016). Η διαμόρφωση της φιλοσοφίας, σκοπών, αξιών και κριτηρίων για τη σύνταξη των Προγραμμάτων Σπουδών Υποχρεωτικού Πιάνου και Πιάνου ως Ατομικό Όργανο Επιλογής Γυμνασίου των Μουσικών Σχολείων και του Οδηγού Εκπαιδευτικού στο πλαίσιο της Πράξης «Νέο ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών». Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης*. (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση), (σσ. 200-210). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Kampiziones, J. T. (2007). *Yannis Constantinidis: A Historical and analytical study of his didactic works for solo piano*. Dissertation 991031447388402976. University of Miami.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της Μουσικής. Νέες Προκλήσεις, Νέοι Ορίζοντες*. Fagotto Books.
- Κολιάδη, Α. (2016). Το νέο πλαίσιο της διδασκαλίας του Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία: η εισαγωγή και θεσμοθέτηση καινοτομιών στην καθημερινή εκπαιδευτική πράξη. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας Μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση) (σσ. 240-251). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Maingain, A., & Dufour, B. (2003). *Διδακτικές προσεγγίσεις της διαθεματικότητας* (μτφρ. Θ. Ράπτης). Πατάκης.
- Ματσαγγούρας Η. (2006). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*. Εκδόσεις Γρηγορίου.
- Morari, M. (2022). Integrating functions of music in learning and education. *Review of Artistic Education*, 23(1), 96-110. <https://reference-global.com/article/10.2478/rae-2022-0013>
- Μπαμπαλή, Α. (2016). Η σημασία και ο παιδαγωγικός ρόλος των έργων για πιάνο Ελλήνων συνθετών του 20ου αιώνα στα νέα προγράμματα σπουδών για το υποχρεωτικό πιάνο και το πιάνο ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, όπως παρουσιάζονται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση) (σσ. 338-349). Ε.Ε.Μ.Ε
- Παχτίκος, Γ. (1905). *260 Δημώδη Ελληνικά Άσματα, από του στόματος του ελληνικού λαού*. Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, Βιβλιοθήκη Μαρασλή. Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου.
- Σακαλλιέρος, Γ. (2010). *Γιάννης Κωνσταντινίδης (1903-1984). Ζωή, έργο και συνθετικό ύφος*. University Studio Press.
- Savvidou, D. (2011). *The incorporation of Greek folk melodies in the piano works of Yannis Constantinidis with special consideration of the "22 songs and dances from the Dodecanese"* (Order No. 3453637).
- Σπυράκου, Ε. (2016). Οι συμπληρωματικές μουσικές γνώσεις ως αυτόνομο πεδίο στα νέα προγράμματα σπουδών Πιάνου Υποχρεωτικού και Πιάνου Επιλογής για τα Μουσικά Σχολεία. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση) (σσ. 440-448). Ε.Ε.Μ.Ε
- Φυτίκα, Α. (2007). The works by Kalomoiris, Varvoglis, and Constantinides for young pianists: the shaping of a "Greek" music identity through three different pedagogical, compositional, and aesthetic approaches. Στο *5ο Συνέδριο της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση*

- Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης 29 Ιουνίου – 1 Ιουλίου 2007* (σσ. 53-56).
- Vouvaris, P. (2005). 44 Children's Pieces on Greek Melodies by Yannis Constantinidis: A Masterpiece of Mikrokosmic Proportions." *The American Music Teacher*, 54 (6), 41-45.
- Χρυσοστόμου, Σ., Γεωργουλή, Σ., Ζεπάτου, Β., Κατηρτζόγλου, Σ., Μεταλληνός, Π., & Ραφτάκης, Σ. (2015). *Γενική φιλοσοφία και σκοποί του Προγράμματος Σπουδών του Θεματικού Πεδίου 'Μουσικά Όργανα' σύμφωνα και με τα διεθνή πρότυπα γνώσεων - δεξιοτήτων - ικανοτήτων. Άξονες και κριτήρια για τη σύνταξη των νέων Προγραμμάτων Σπουδών και των Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό με βάση το Ωρολόγιο Πρόγραμμα στο πλαίσιο της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» με κωδικό ΟΠΣ 29540 του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής*. Αδημοσίευτη εργασία. Ι.Ε.Π.
- Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. (1988). Ν. 1824/1988, αρθ. 16. Κύρωση της υπ' αρ. Υ.Α. Γ2/3345/2.9.1988. *Ίδρυση και λειτουργία μουσικών σχολείων*. ΦΕΚ 296/Α' /30.12.1988.
- Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. (2015). Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμ. 203617/Δ2/28.12.2015. *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια, Λύκεια)*. ΦΕΚ 2858/ τ. Β'.

Η Ευγενία Ψαρουδάκη είναι απόφοιτος του Τμήματος Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης της Φιλοσοφικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Προερχόμενη από μουσική οικογένεια έλαβε με άριστα πτυχίο και δίπλωμα πιάνου, ανώτερων θεωρητικών και κλασικού τραγουδιού. Με πλήθος masterclasses και επιμορφώσεις σε Ελλάδα και Ευρώπη, ειδικεύεται στη συνοδεία λυρικών τραγουδιστών και όπερας, ενώ συμμετέχει ενεργά στην πολιτιστική ζωή του τόπου της με πλήθος καλλιτεχνικές συνεργασίες. Στα ακαδημαϊκά της ενδιαφέροντα κυρίαρχη θέση έχει η Παιδαγωγική του πιάνου με Master Degree in Music Education (European University of Cyprus) με το βαθμό Άριστα και επιμόρφωση στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο (ΚΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ, 2022) με τίτλο Παιδαγωγική του πιάνου και Σύγχρονες Προσεγγίσεις. Αποτελεί ενεργό μέλος της ΕΕΜΕ και της WAAE (World Association for Arts in Education) με συμμετοχή (paper presentation) στο παγκόσμιο συνέδριο τον Οκτώβριο του 2024 στην Αθήνα. Υπηρετεί στο Μουσικό Σχολείο Ηρακλείου στην ειδικότητα του πιάνου από το 2009 και ασχολείται ενεργά με την εκπόνηση πολιτιστικών προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων γύρω από το πιάνο.

“When piano dances and sings”: A case study of a cross-themating teaching intervention in piano lessons at a public music school in Greece

Evgenia Psaroudaki

Piano Teacher

MSC in Music Education

Music School of Heraklion

eugenia_psar@yahoo.gr

The connection of piano pedagogy with intersubjectivity is a requirement of the new curricula for Music Schools in Greece. The following topic concerns the presentation of educational research (case study) conducted in a Music School in Greece regarding the application of cross-thematic learning in piano teaching. The main objective of the research was to design and implement a cycle of teaching proposals with a cross-thematic approach in the piano lesson, as well as to understand in depth the experience of the participating students and teachers in it. Starting from the “44 Children’s Pieces on Greek Melodies”, by the Greek composer Yiannis Konstantinidis, the piano was connected to other school teaching subjects, such as Greek language and folklore, history of music, dance, traditional singing, visual arts and musical ensembles, in an experiential and collaborative way. The research revealed that cross-thematic explorations around a musical work can offer students a more holistic musical literacy that unifies school knowledge, while at the same time the memory of experiential experience can give meaning to students' piano interpretation/performance, offering more comprehensive understanding, depth and emotion.

Keywords

Piano pedagogy, Music Schools, cross-thematic teaching, case study

***Eugenia Psaroudaki** is a graduate of the Department of Archaeology and History of Art of the Faculty of Philosophy of the National and Kapodistrian University of Athens. Coming from a musical family, she received with honors a degree and diploma in piano, advanced theory and classical singing. With numerous masterclasses and training in Greece and Europe, she specializes in the accompaniment of lyrical and opera singers, while she actively participates in the cultural life of her country with numerous artistic collaborations. Among her academic interests, piano pedagogy has a dominant position with a Master Degree in Music Education (European University of Cyprus) with the degree of Excellence and further training at the Ionian University (KE.DI.VI.M, 2022) with the title Piano Pedagogy and Contemporary Approaches. She is an active member of the GSME (Greek Society for Music Education) and WAAE (World Association for Arts in Education) with participation (paper presentation) at the World Conference in October 2024 in Athens. She has been serving at the Heraklion Music School in the piano department since 2009 and is actively involved in the development of cultural programs for school activities around the piano.*

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μουσικής παιδείας: η σημασία της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών στο Μουσικό Σχολείο

Κατερίνα Χατζηγιαννάκη

Μουσικό Σχολείο Πτολεμαΐδας

katerinahadzi@gmail.com

Η παρουσίαση αφορά δράση, η προετοιμασία της οποίας ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2024 και ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2025. Σχετίζεται με την επιμόρφωση εκπαιδευτικών μουσικής παιδείας, εστιάζοντας στη διδασκαλία ατομικού οργάνου. Η δράση επικεντρώθηκε στη σημασία της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών στα μαθήματα ατομικού οργάνου (υποχρεωτικά και επιλογής) στα Μουσικά Σχολεία. Η έρευνα διεξάχθηκε μέσω ερωτηματολογίου που διανεμήθηκε σε καθηγητές Μουσικών Σχολείων, ειδικά σε καθηγητές πιάνου και οργάνων ορχήστρας. Παράλληλα, τον Νοέμβριο του 2024 επιλέχθηκαν μαθητές του Μουσικού Σχολείου Πτολεμαΐδας για να μελετήσουν έργα Ελλήνων συνθετών στο μάθημα του πιάνου. Η διδασκαλία και η προετοιμασία των έργων ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2025. Η δράση παρουσιάστηκε στο Μουσικό σχολείο Πτολεμαΐδας και συμπεριέλαβε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά την περιγραφή των δεδομένων που συλλέχθηκαν με τα ερωτηματολόγια και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Στο δεύτερο μέρος της δράσης παρευρέθηκε διακεκριμένος Έλληνας πιανίστας και πραγματοποίησε σεμινάριο πιάνου στο οποίο συμμετείχαν οι μαθητές που τους ανατέθηκαν τα έργα. Ο σολίστ έδειξε τα εργαλεία που σχετίζονται με πρακτικές εκτέλεσης της λόγιας μουσικής και τη στοιχειοθέτηση των αισθητικών και υφολογικών δομών.

Λέξεις κλειδιά

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών, ρεπερτόριο Ελλήνων συνθετών, ατομικό όργανο, Μουσικά Σχολεία, διδακτική του πιάνου

Εισαγωγή

Η καλλιέργεια της εθνικής μουσικής ταυτότητας μέσα από τη διδασκαλία έργων Ελλήνων συνθετών αποτελεί βασική επιδίωξη της μουσικής εκπαίδευσης, ιδιαίτερα στον θεσμό των Μουσικών Σχολείων. Η ελληνική λόγια μουσική, αν και πλούσια και πολυδιάστατη, παραμένει συχνά στο περιθώριο του διδακτικού ρεπερτορίου, με συνέπεια οι μαθητές να εξοικειώνονται κυρίως με ξένους συνθέτες. Ωστόσο, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (Υ.ΠΑΙ.Θ., 2015), προτείνεται η συστηματική ενσωμάτωση έργων Ελλήνων δημιουργών, ώστε να ενισχύεται η πολιτισμική εγγραμματοσύνη και η αισθητική αγωγή των μαθητών (Μπαμπαλή, 2016).

Με βάση τα παραπάνω, η παρούσα δράση κρίθηκε αναγκαία για την ενίσχυση της κατανόησης και της διδασκαλίας του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών στο πλαίσιο των μαθημάτων ατομικού οργάνου (πίانو και μουσικά όργανα ορχήστρας) στα Μουσικά Σχολεία. Έτσι, επιδιώκεται η ανάδειξη της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς και η ενεργή συμμετοχή των μαθητών μέσα από τη βιωματική προσέγγιση έργων της ελληνικής λόγιας μουσικής.

Αναγκαιότητα και στόχοι

Η δράση στοχεύει στο να αναδείξει τη σημασία του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών στη μουσική εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο πρόγραμμα διδασκαλίας ατομικών οργάνων στα Μουσικά Σχολεία. Αποσκοπεί στο να ενεργοποιήσει τους καθηγητές να ενσωματώσουν στη διδασκαλία τους τέτοια έργα αλλά και οι μαθητές να τα ανακαλύψουν, να τα μελετήσουν και να τα ερμηνεύσουν. Μέσω της δράσης επιδιώκεται να εμπλουτίσουν οι εκπαιδευτικοί ατομικών μουσικών οργάνων τις γνώσεις τους για τα έργα Ελλήνων συνθετών, η κατανόηση για το αν και πώς χρησιμοποιείται η λόγια Ελληνική μουσική στα Μουσικά Σχολεία, τυχόν προβλήματα, και τι χρειάζεται για να την ενσωματώσουν περισσότερο στην καθημερινή διδασκαλία τους. Επίσης, η δράση στοχεύει στην κατανόηση της αισθητικής και στον τρόπο διδασκαλίας (και τεχνικά ζητήματα) με παράδειγμα το ατομικό όργανο του πιάνου. Επιπλέον, σημαντική είναι να ενισχυθεί η συνεργασία και η ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των εκπαιδευτικών. Γενικότερα η δράση στοχεύει στην προώθηση της καλλιέργειας της μουσικής μας ταυτότητας, στη βαθύτερη εκτίμηση της ελληνικής πολιτιστικής μας κληρονομιάς και την ενσωμάτωση του ρεπερτορίου στη διδασκαλία μας.

Ηλικιακή ομάδα – τάξη / επίπεδο- πλαίσιο

Η δράση αφορά εκπαιδευτικούς και συμμετέχουν μαθητές γυμνασίου και λυκείου που παρακολουθούν μαθήματα ατομικών μουσικών οργάνων, με έμφαση στο πιάνο (υποχρεωτικό και επιλογής), καθώς και μαθητές που μελετούν έργα μουσικής δωματίου ή ορχήστρας.

Πόροι – μέσα – ερευνητικά εργαλεία

Για την υλοποίηση της δράσης αξιοποιήθηκε ερωτηματολόγιο για τη συλλογή δεδομένων από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς, καθώς και βιβλιογραφικές πηγές

και τεκμηρίωση από επιστημονικά άρθρα. Οι απαραίτητες υποδομές περιλάμβαναν υπολογιστή, προτζέκτορα, πιάνο, αίθουσα εκδηλώσεων και οπτικοακουστικό εξοπλισμό. Διανεμήθηκε έντυπο πρόγραμμα με παρτιτούρες έργων Ελλήνων συνθετών, το οποίο αποτέλεσε υποστηρικτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς. Η δράση βασίστηκε επίσης στη συνεργασία των εκπαιδευτικών με εξειδικευμένο πιανίστα, ο οποίος ανέλαβε την εισήγηση και το σεμινάριο.

Ενέργειες και χρονοδιάγραμμα υλοποίησης

Α. Προετοιμασία, Συλλογή Δεδομένων και Ευρήματα

Η δράση ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2024 με την προετοιμασία προσωπικού ερωτηματολογίου με τον σχεδιασμό και τη δημιουργία ενός εξειδικευμένου ερωτηματολογίου, το οποίο απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς μουσικών οργάνων που εργάζονται σε Μουσικά Σχολεία της χώρας. Στόχος του ερωτηματολογίου ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις, οι γνώσεις και οι διδακτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη διδασκαλία του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών λόγιας μουσικής στη διδακτική του ατομικού οργάνου (πιάνο και όργανα μουσικής δωματίου ή ορχήστρας) στα Μουσικά Σχολεία. Οι ερωτήσεις αφορούν τις γνώσεις, τις αντιλήψεις, και τις πρακτικές τους αναφορικά με το ρεπερτόριο Ελλήνων συνθετών στα Μουσικά Σχολεία και στο τι χρειάζεται για την ενσωμάτωση της ελληνικής λόγιας μουσικής στην καθημερινή διδασκαλία από τους καθηγητές ατομικών οργάνων. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 18 ερωτήσεις, 7 ανοικτού και 11 κλειστού τύπου.

Το ερωτηματολόγιο ολοκληρώθηκε και διατέθηκε στους μουσικούς ατομικών οργάνων που εργάζονται στα Μουσικά Σχολεία της Ελλάδας και μη (ίσως εργάζονται σε ωδεία) στο διάστημα Οκτώβριος 2024 - Μάρτιος 2025. Η συλλογή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων έλαβε χώρα παράλληλα με τη διδασκαλία και άλλες παιδαγωγικές δραστηριότητες. Τις ερωτήσεις απάντησαν εκπαιδευτικοί από τα Μουσικά Σχολεία Αλίμου, Άρτας, Αργολίδας, Βαρθολομιού, Βόλου, Γιαννιτσών, Ζακύνθου, Ηρακλείου, Καρδίτσας, Κατερίνης, Μυτιλήνης, Πτολεμαΐδας, Ρεθύμνου και Χαλκίδας. Το μέγεθος το δείγματος περιλάμβανε 52 απαντήσεις εκ των οποίων οι 35 ήταν γυναίκες και οι 17 ήταν άντρες. Οι 33 εξ αυτών δίδασκαν ατομικό όργανο σε κάποιο Μουσικό Σχολείο, ενώ οι υπόλοιποι 18 απάντησαν ότι δεν υπηρετούσαν σε Μουσικό Σχολείο κατά τον χρόνο της έρευνας. Είναι σημαντικό αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων δηλαδή το 61% από το δείγμα, (δηλαδή 32 άτομα) δόθηκε από καθηγητές στο ατομικό όργανο του πιάνου, 6 απαντήσεις δόθηκαν από καθηγητές βιολιού, μία απάντηση δόθηκε από καθηγητή φλάουτου, μία από καθηγητή κλαρινέτου, και το υπόλοιπο 23% (12 άτομα διδάσκουν άλλο όργανο). Οι απαντήσεις

έδωσαν στους εκπαιδευτικούς μια σαφή εικόνα για το πώς χρησιμοποιείται η λόγια ελληνική μουσική στα Μουσικά Σχολεία και τι χρειάζεται για να την ενσωματώσουν περισσότερο στην καθημερινή διδασκαλία τους. Από τον Νοέμβριο του 2024 έγινε συλλογή και αξιολόγηση απαντήσεων του ερωτηματολογίου και διεξαγωγή συμπερασμάτων. Με βάση τις απαντήσεις τα δεδομένα ανέδειξαν σημαντικά ευρήματα: την περιορισμένη χρήση έργων Ελλήνων συνθετών στο βασικό διδακτικό ρεπερτόριο, την έλλειψη εύκολα προσβάσιμου και παιδαγωγικά κατάλληλου υλικού, καθώς και την ανάγκη περαιτέρω επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Παράλληλα, διαπιστώθηκε διάχυτη θετική στάση και προθυμία για την ενσωμάτωση του ελληνικού ρεπερτορίου, υπό την προϋπόθεση ύπαρξης πρακτικής και οργανωμένης υποστήριξης.

Β. Επιλογή Μαθητών και Ρεπερτορίου

Στις αρχές Νοεμβρίου 2024 πραγματοποιήθηκε η επικοινωνία με τον διακεκριμένο πιανίστα Νίκο Κυριόσογλου σχετικά με τη δράση, και συμφώνησε θετικά να προσέλθει στο Μουσικό Σχολείο Πτολεμαΐδας για να κάνει ανάλυση επιλεγμένων έργων Ελλήνων συνθετών για πιάνο που θα παρουσίαζαν μαθητές του σχολείου και να απαντήσει σε σχετικές ερωτήσεις από τους καθηγητές ατομικών οργάνων. Το ίδιο διάστημα συζητήθηκε από τους συναδέλφους του ατομικού οργάνου (πιάνο) το ρεπερτόριο με έργα Ελλήνων συνθετών και καθώς και η πρόταση/επιλογή των μαθητών για να παρουσιάσουν ένα έργο στη δράση. Έτσι, ακολούθησε η επιλογή κάποιων μαθητών από τους καθηγητές πιάνου -που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στη δράση- του Μουσικού σχολείου Πτολεμαΐδας αλλά και η εύρεση και η επιλογή ρεπερτορίου για πιάνο με έργα λόγιας Ελληνικής μουσικής. Η επιλογή περιλάμβανε συνθέτες όπως ο Γιάννης Κωνσταντινίδης: *44 παιδικά κομμάτια για πιάνο*, ο Νίκος Αστρινίδης : *Danse Grecque op. 16*, η Ελεονώρα Μαυρομάτη: *Capriccio για πιάνο (1986)*, Γιάννης Α. Παπαϊωάννου: *Nocturne*, Μάνος Χατζιδάκις: *Ιονική Σουίτα No 4*, αναλόγως της τάξης και των δυνατοτήτων του κάθε μαθητή.

Η διδασκαλία των έργων πραγματοποιήθηκε από τον Νοέμβριο 2024 έως τον Μάρτιο του 2025, ενταγμένη στο πλαίσιο του ατομικού μαθήματος οργάνου, αλλά και σε επιπλέον εκπαιδευτικές συναντήσεις. Η εστίαση δόθηκε τόσο σε τεχνικά ζητήματα (δεξιότητες, άρθρωση, δακτυλισμοί), όσο και στην αισθητική και ιστορική κατανόηση του έργου, ώστε οι μαθητές να προσεγγίσουν το ρεπερτόριο με μουσικότητα και γνώση του πολιτισμικού του πλαισίου.

Γ. Κεντρική δράση

Η κεντρική δράση πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα στις 17 Μαρτίου 2025 στο αμφιθέατρο του Μουσικού Σχολείου Πτολεμαΐδας με διάρκεια περίπου δύο ώρες. Στο

πρώτο μέρος (διάρκεια 30 λεπτά) έγινε η συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της προσωπικής έρευνας από το ερωτηματολόγιο που δόθηκε προς συμπλήρωση στους εκπαιδευτικούς ατομικού οργάνου με στόχο την ανάδειξη των αναγκών και των ευκαιριών για τη σημασία του ρεπερτορίου Ελλήνων συνθετών στη διδακτική του οργάνου στα Μουσικά Σχολεία. Επίσης, παρουσιάστηκαν αναλυτικά τα έργα ελληνικής και λόγιας μουσικής για το ρεπερτόριο του πιάνο ως υποχρεωτικό και ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία για όλα τα επίπεδα που προτείνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Στο δεύτερο μέρος πραγματοποιήθηκε σεμινάριο πιάνο με τον Νίκο Κυριόσογλου με έργα Ελλήνων συνθετών για σόλο πιάνο με την συμμετοχή 8 μαθητών/τριών του σχολείου και συγκεκριμένα από τις τάξεις της 'Β, 'Γ Γυμνασίου και 'Α και 'Β Λυκείου. Ο κ. Κυριόσογλου ανέλυσε την αισθητική και τον τρόπο διδασκαλίας (και τεχνικά ζητήματα) με παράδειγμα το ατομικό όργανο του πιάνο. Παρουσίασε πρακτικές εκτέλεσης της ελληνικής λόγιας μουσικής και την οργάνωση αισθητικών και υφολογικών στοιχείων και πρότεινε λύσεις καλύτερης διαχείρισης της έκφρασης, μουσικής ερμηνείας με τη συμμετοχή του κάθε σπουδαστή/σπουδάστριας πιάνο. Στο τέλος του σεμιναρίου ακολούθησε συζήτηση. Η δράση βιντεοσκοπήθηκε από την αρχή μέχρι το τέλος και αναρτήθηκε στο Youtube. (<https://www.youtube.com/watch?v=aCXCKDbFIXk&list=LL&index=1>)

Η ελληνική λόγια μουσική στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών: έργα για πιάνο

Στο δεύτερο μέρος αναφέρθηκαν έργα ελληνικής λόγιας μουσικής για πιάνο που προτείνει το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών. Η ένταξη ελληνικών έργων για πιάνο στο αναλυτικό πρόγραμμα της μουσικής εκπαίδευσης αποτελεί ουσιαστικό μέσο για τη σύνδεση της πιανιστικής παιδείας με την πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών. Μέσα από το ρεπερτόριο Ελλήνων συνθετών, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τον ηχητικό κόσμο της ελληνικής παραδοσιακής και λόγιας μουσικής, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τεχνικές και ερμηνευτικές δεξιότητες σύμφωνα με τις αρχές της ευρωπαϊκής μουσικής θεωρίας και πρακτικής. Ακολουθούν τα έργα που αναφέρονται σύμφωνα με την Μπαμπαλή, Α. (2016) στα νέα Προγράμματα Σπουδών για το υποχρεωτικό πιάνο και το πιάνο ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, όπως παρουσιάζονται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Ο Μανώλης Καλομοίρης, με τα τρία τεύχη της συλλογής *Για τα Ελληνόπουλα*, προσφέρει ένα έργο παιδαγωγικού χαρακτήρα, βασισμένο σε μείζονες και ελάσσονες κλίμακες, με χρήση της 2ης αυξημένης και χρωματικών τετραχόρδων. Η μελωδία εναλλάσσεται συστηματικά ανάμεσα στα χέρια, γεγονός που ενισχύει την ανεξαρτησία τους. Η συλλογή συμβάλλει επίσης στην καλλιέργεια δεξιοτήτων

αρμονικής ανάλυσης, ακουστικής αγωγής και αυτοσχεδιασμού. Στο τρίτο τεύχος, ο διδάσκων έχει την ευκαιρία να εισάγει έννοιες όπως οι παραλλαγές, το πρελούδιο και η φούγκα (Μαρκέα κ.ά., 2015, 120-126). Η ποικιλία μετατροπών, αρμονικών μοτίβων και αναλυμένων συγχορδιών καθιστά τα έργα αυτά γέφυρα μεταξύ ελληνικής και ευρωπαϊκής μουσικής παιδείας.

Ο Μάριος Βάρβογλης, με τα *Παιδικά Κομμάτια για Πιάνο*, επηρεασμένος από τη γαλλική μουσική σχολή των αρχών του 20ού αιώνα, προσφέρει σύντομα έργα που αξιοποιούν το εξωτικιστικό στοιχείο της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής ως καλλιτεχνική πινελιά. Η απλότητα στην τεχνική τους τα καθιστά κατάλληλα για αρχάριους, ενώ η εκφραστική ποικιλία και η παρουσία διαφορετικών υφών ενισχύουν την κατανόηση μουσικών μορφών, όπως ο κανόνας και η φούγκα. Τα έργα αυτά μπορούν να συνδεθούν διαθεματικά με τη γαλλική γλώσσα και τα εικαστικά, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια ενός ευρύτερου πολιτισμικού πλαισίου. Τέτοιου ύφους έργα συμβάλλουν και στη βελτίωση της εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης για προχωρημένους μαθητές (Μαρκέα κ.ά., 2015, 120-126).

Τα *44 Παιδικά Κομμάτια πάνω σε Ελληνικούς Χορούς* του Γιάννη Κωνσταντινίδη αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα παιδαγωγικά έργα με εθνικό χαρακτήρα. Βασισμένα σε παραδοσιακά τραγούδια από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, διδάσκουν την πολυφωνία, την ανεξαρτησία των χεριών και την τροπική ανάλυση. Χαρακτηρίζονται από τη χρήση ασύμμετρων μέτρων, όπως 7/8 και 5/8, καθώς και την απομίμηση της παραδοσιακής κομπανίας, ενισχύοντας τη ρυθμική αντίληψη των μαθητών.

Το *Ελληνικό Τρίπτυχο* του Διονύσιου Βισβάρδη προσφέρεται για διδασκαλία δεξιοτεχνίας και ανάλυση αρμονίας. Μέσω των εναρμονίσεων, ο μαθητής εξοικειώνεται με τις εναλλαγές συγχορδιών και τη μετάφραση των ελληνικών ήχων στο συγκεκριμένο σύστημα.

Στα *Ελληνικά Κομμάτια για Πιάνο* του Γεωργίου Καζάσογλου, απευθυνόμενα σε επίπεδα 1 έως 3, συναντάμε απλές, δημοτικοφανείς μελωδίες που διευκολύνουν την απομνημόνευση. Η χρήση επαναλαμβανόμενων μοτίβων ενισχύει την ακουστική ικανότητα και τη ρυθμική ακρίβεια, ενώ τα κομμάτια μπορούν να αξιοποιηθούν και στην εξάσκηση εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης (Μαρκέα κ.ά., 2015, 120-126).

Ο Γιάννης Παπαϊωάννου, με τις *6 Μινιατούρες* και τα *14 Παιδικά Πορτραίτα*, προσφέρει έργα προοδευτικής δυσκολίας, με έμφαση στην τεχνική αρτιότητα και την εκφραστική ωριμότητα. Ιδιαίτερα στα *Παιδικά Πορτραίτα*, κάθε κομμάτι δίνει έμφαση σε συγκεκριμένα τεχνικά ή εκφραστικά στοιχεία, όπως η χρήση τρίηχων, η εναλλαγή χεριών, οι διάφωνες συγχορδίες και η μίμηση. Παράλληλα, ορισμένα κομμάτια αποτελούν κατάλληλο υλικό για αυτοσχεδιασμό ή για σύμπραξη με άλλα όργανα, ενθαρρύνοντας τη δημιουργικότητα και τη συνεργασία.

Στη σειρά *Sieben Rhythmische Tänze* του Θεόδωρου Αντωνίου, παρατηρούμε

ένα δημιουργικό συγκερασμό παραδοσιακών ελληνικών ρυθμικών μοτίβων με σύγχρονες τεχνικές. Τα έργα αυτά, κατάλληλα για μαθητές επιπέδου 5 και 6, προσφέρουν εξάσκηση στην πολυρυθμία και στην ερμηνεία σύνθετων μέτρων, προετοιμάζοντας τους μαθητές για τη σύγχρονη μουσική γλώσσα.

Άλλα έργα Ελλήνων συνθετών που εντάσσονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι τα *Παιδικά Κομμάτια πάνω σε Κυκλαδίτικα Θέματα*, από τον Ελληνικό Μουσικό Κύκλο (εκδ. Νάκας), καθώς και έργα των Κώστα Νικήτα και Δημήτρη Μαραγκόπουλου τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν με στόχο την ανάδειξή τους στο πιανιστικό ρεπερτόριο των μαθητών των Μουσικών Σχολείων. Αυτά τα έργα εισάγουν τους μαθητές στην ατονικότητα, στην εναλλαγή ρυθμικών αξιών και στον αυτοσχεδιασμό.

Η σύγχρονη ελληνική δημιουργία συνεχίζει να προσφέρει αξιόλογο εκπαιδευτικό ρεπερτόριο. Έργα όπως το *Κυκλαδίτικο Πρωινό* του Άκη Δαούτη, οι *Εναλλασσόμενες Εναρμονίσεις* του Χρήστου Χατζή, το *Μονοπάτι του Πανιού* του Ιωσήφ Παπαδάτου, τα *Πρελούδια και Χοροί* του Κωνσταντίνου Λυγνού και οι *Μικροί Ερωδιοί* του Αλέξανδρου Καλογερά συμβάλλουν στην εκφραστική, τεχνική και θεωρητική ανάπτυξη των μαθητών.

Οι παρτιτούρες για τα παραπάνω έργα μπορούν να αναζητηθούν σε μεγάλους μουσικούς εκδοτικούς οίκους, όπως οι Παπαγρηγορίου–Νάκας και Panasmusic, αλλά και σε αρχεία θεσμών όπως η Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση, το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, η Ένωση Ελλήνων Μουσουργών και το Αρχείο Θωμά Ταμβάκου. Επιπλέον, οι πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, όπως του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΑΠΘ, αποτελούν πολύτιμη πηγή υλικού. Η ενσωμάτωση του ελληνικού πιανιστικού ρεπερτορίου στο αναλυτικό πρόγραμμα δεν αποτελεί μόνο πολιτιστική επιταγή, αλλά και παιδαγωγική αναγκαιότητα. Μέσα από αυτά τα έργα, οι μαθητές αποκτούν ταυτότητα, τεχνική αρτιότητα και καλλιτεχνικό ήθος.

Αποτελέσματα - Ευρήματα

Η υλοποίηση της παρούσας δράσης ανέδειξε με σαφήνεια την ανάγκη ενίσχυσης και προώθησης της ελληνικής συνθετικής δημιουργίας στο πλαίσιο της καλλιτεχνικής και παιδαγωγικής λειτουργίας των Μουσικών Σχολείων. Τα ελληνικά έργα για πιάνο παρέχουν πολύτιμο παιδαγωγικό υλικό, προάγουν την ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων και εκφραστικής μουσικότητας, συνδέουν την ελληνική παραδοσιακή μουσική με τη δυτικοευρωπαϊκή μουσική εκπαίδευση και τέλος διευρύνουν τη μουσική αντίληψη και ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα. Η ανάδειξη του ελληνικού ρεπερτορίου, τόσο μέσα από τη διδασκαλία όσο και από τις σχολικές συναυλίες, κρίνεται καθοριστικής σημασίας για την αισθητική καλλιέργεια των μαθητών, τη συνειδητοποίηση της

πολιτιστικής τους ταυτότητας και τη διατήρηση της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς.

Κατά την πορεία της δράσης καταγράφηκε έντονη και επαναλαμβανόμενη ανάγκη για εμπλουτισμό του διδακτικού ρεπερτορίου με έργα Ελλήνων συνθετών, ιδιαίτερα στα ατομικά μαθήματα μουσικών οργάνων. Η υπάρχουσα πρακτική φανέρωσε σημαντικές προκλήσεις: περιορισμένη πρόσβαση σε έντυπο και ψηφιακό υλικό (παρτιτούρες, ηχογραφήσεις), έλλειψη συστηματικά οργανωμένων εκπαιδευτικών εργαλείων (ανάλυση, τεχνικά σχόλια, προτεινόμενη διδασκαλία) και, κυρίως, απουσία θεσμοθετημένης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για το θέμα αυτό.

Ως βασικά κριτήρια επιτυχίας της δράσης καταγράφηκαν:

- Η ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και στον γόνιμο διάλογο που αναπτύχθηκε γύρω από τις δυνατότητες ενσωμάτωσης του ελληνικού ρεπερτορίου στη διδακτική πράξη.
- Η θετική ανατροφοδότηση από τους συμμετέχοντες σχετικά με την ποιότητα και τη χρησιμότητα της δράσης.
- Η επιτυχής αντιμετώπιση προβλημάτων τεχνικής και αισθητικής φύσεως κατά την επιλογή, επεξεργασία και διδασκαλία των έργων.
- Η εφαρμογή των γνώσεων και της εμπειρίας που αποκτήθηκε από τους εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο της δικής τους διδακτικής καθημερινότητας.
- Η δημιουργία ενός πρώτου, δυναμικού δικτύου ανταλλαγής καλών πρακτικών μεταξύ εκπαιδευτικών μουσικής, με επίκεντρο τη χρήση ελληνικού ρεπερτορίου.
- Η ουσιαστική ενσωμάτωση έργων Ελλήνων συνθετών στη διδασκαλία του ατομικού οργάνου (πιάνο, μουσική δωματίου, ορχηστρικά σύνολα) στα Μουσικά Σχολεία.

Η αξιολόγηση της δράσης πραγματοποιήθηκε μέσω συνδυασμένων ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων: αυτοαξιολόγηση των εμπλεκόμενων, συμπλήρωση ερωτηματολογίου μετά το πέρας της δράσης, παρατήρηση του επιπέδου συμμετοχής και της ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών, καθώς και συλλογή προτάσεων για τη βελτίωση μελλοντικών αντίστοιχων πρωτοβουλιών. Επιπλέον, ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων και στη διάχυσή τους μέσω συγγραφής άρθρου, παρουσίασης σε ημερίδα και πρόβλεψης για ευρύτερη κοινοποίηση σε εκπαιδευτικές και καλλιτεχνικές κοινότητες.

Τέλος, διατυπώθηκε η πρόθεση παρακολούθησης της ενσωμάτωσης του ελληνικού ρεπερτορίου στη διδακτική πράξη και στο μέλλον, μέσα από σχολικές συναυλίες, δράσεις μουσικών συνόλων, καθώς και την περαιτέρω αξιοποίηση έργων Ελλήνων συνθετών εν ζωή. Η ανάγκη για συνεχή ανανέωση και εμπάθυνση του υλικού αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διατήρηση μιας ζωντανής και εξελισσόμενης μουσικής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Μαρκέα, Γ., Μαντάκη, Θ., Χαρατσή, Μ. Ι., & Μπαμπαλή, Α. (2015). *Οδηγός εκπαιδευτικού για το πιάνο (Υποχρεωτικό πιάνο και πιάνο ως ατομικό όργανο επιλογής)* του θεματικού πεδίου: Μουσικά όργανα Γυμνασίου (πιάνο) Μουσικών Σχολείων [υπό δημοσίευση]. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Μπαμπαλή, Α. (2016). Η σημασία και ο παιδαγωγικός ρόλος των έργων για πιάνο Ελλήνων συνθετών του 20ού αιώνα στα νέα προγράμματα σπουδών για το υποχρεωτικό πιάνο και το πιάνο ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, όπως παρουσιάζονται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (επιμ.), *Μουσικός γραμματισμός: Τυπικές και άτυπες μορφές μουσικής διδασκαλίας-μάθησης. Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση* (σσ. 338–349). Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. (2015, 28 Δεκεμβρίου). Υπουργική απόφαση υπ' αριθμ. 203617/Δ2: *Αναλυτικά προγράμματα σπουδών μαθημάτων μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία* (Γυμνάσια, Λύκεια) [ΦΕΚ Β' 2858/28.12.2015]. Εθνικό Τυπογραφείο. <https://www.et.gr/>

Link βιντεοσκοπημένης δράσης:

<https://www.youtube.com/watch?v=aCXCKDbFIXk&list=LL&index=1>

Η Κατερίνα Χατζηγιαννάκη είναι εκπαιδευτικός και εργάζεται ως καθηγήτρια πιάνου στο Μουσικό σχολείο Πτολεμαΐδας. Είναι κάτοχος πτυχίου και διπλώματος πιάνου με άριστα και φοιτά στο 3ο έτος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με ειδίκευση στο πιάνο στην τάξη του Valeriy Ismagilov. Πήρε μέρος ως πιανίστα στις «Πιανιστικές Μινιατούρες» στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών τον Νοέμβριο του 2023 για τον εορτασμό των 70 χρόνων από την ίδρυση του συλλόγου «Οι Φίλοι της Μουσικής». Έχει συμμετάσχει σε διάφορα masterclass πιάνου με τους Alain Villard, Δημήτρη Τουφεξή, Κώστα Χάρδα κα. Τον Μάιο του 2024 παρουσίασε το άρθρο της 'Η σημασία της μουσικής στις μαθησιακές διαδικασίες' στο 1ο Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο ΔΙ.Π.Ε. Άρτας και δημοσιεύτηκε στα πρακτικά του συνεδρίου. Παράλληλα, έχει σπουδάσει Οικονομικές Επιστήμες στο Λονδίνο, όπου έζησε και εργάστηκε για οκτώ χρόνια και είναι κάτοχος δύο μεταπτυχιακών τίτλων. Υπήρξε επισκέπτης καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Greenwich. Επιπλέον, έχει συγγράψει δύο ποιητικές συλλογές τα *Πρελούδια Ψυχής* με τις εκδόσεις Μπαρμπουνάκης και τους *Ελιγμούς* με τις εκδόσεις Παρέμβαση. Ποιήματά της έχουν μελοποιηθεί και δημοσιευτεί σε πολλά ανθολόγια. Είναι μέλος της Ε.Ε.Μ.Ε. στην ομάδα εργασίας για τα Μουσικά Σχολεία.

The in-service-training of music education teachers: The importance of teaching the repertoire of Greek composers in music schools

Katerina Chatzigiannaki

Music School of Ptolemaida

katerinahadzi@gmail.com

This presentation concerns an educational initiative aimed at the professional development of music education teachers, with a particular focus on individual instrumental instruction. The program, which commenced in October 2024 and was completed in March 2025, emphasized the pedagogical value of teaching the repertoire of Greek composers within both core and elective instrumental courses offered at Music Schools. The research component of the project was based on questionnaires distributed to teachers of Music Schools, with particular attention given to instructors of piano and orchestral instruments. In parallel, selected students began studying works by Greek composers in November 2024, as part of their piano curriculum. The preparation and instruction of these pieces was completed by March 2025. The initiative culminated in a two-part presentation at the Music School of Ptolemaida. The first part involved an overview of the collected research data and an analysis of the findings. The second part featured a seminar led by a distinguished Greek pianist. Participating students performed the studied works, while the soloist provided insights into performance practices of art music, emphasizing interpretive tools and the formation of aesthetic and stylistic frameworks.

Keywords

Teacher training, Repertoire of Greek composers, Individual instrument, Music Schools, piano pedagogy

Katerina Chatzigiannaki is an educator and currently works as a piano teacher at the Music School of Ptolemaida. She holds both a Piano Degree and Diploma with distinction, and she is currently in her third year of studies at the Department of Music Studies of the University of Ioannina, specializing in piano under the guidance of Valeriy Ismagilov. In November 2023, she participated as a pianist in the “Pianistic Miniatures” concert at the Athens Concert Hall (Megaron) celebrating the 70th anniversary of the Friends of Music Society. She has attended various piano masterclasses with Alain Villard, Dimitris Toufexis, Kostas Chardas, among others. In May 2024, she presented her article “The Importance of Music in Learning Processes” at the 1st International Educational Conference of the Directorate of Primary Education of Arta, and it was published in the official conference proceedings. In addition, she has studied Economics in London, where she lived and worked for eight years, and she holds two postgraduate degrees. She has served as a visiting lecturer at the University of Greenwich. Katerina is also a published poet, with two poetry collections: *Preludes of the Soul* (Barbounakis Editions) and *Eligmoi* (Parembasi Editions). Her poems are included in various poetry anthologies. She is a member of the Greek Society for Music Education (GSME), participating in the working group for Music Schools.

**Η διδασκαλία του ρεπερτορίου του Πιάνου κλασικής
δυτικοευρωπαϊκής μουσικής στο πλαίσιο του πανελλαδικά
εξεταζόμενου μαθήματος Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία στο
Μουσικό Σχολείο και στο Ψηφιακό Φροντιστήριο του
Υπουργείου, Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού**

Κωνσταντίνα Βρεττού

MSc Ιστορική Μουσικολογία

Καθηγήτρια Πιάνου ΠΕ79.01

Μουσικό Σχολείο Αθήνας

Ψηφιακό Φροντιστήριο Υ.ΠΑΙ.Θ.Α.

constantina.vrettou@yahoo.com

konvrett@sch.gr

Το μάθημα «Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία» είναι το ένα από τα δύο ειδικά μουσικά μαθήματα που δίνουν οι υποψήφιοι στις πανελλαδικές εξετάσεις για την εισαγωγή τους στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών των Α.Ε.Ι.. Το μάθημα αυτό και συγκεκριμένα η ύλη που αφορά το Πιάνο Κλασικής, Δυτικοευρωπαϊκής Μουσικής διδάσκεται για πρώτη φορά φέτος στο πλαίσιο του Ψηφιακού Φροντιστηρίου του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α, ενός θεσμού που ξεκίνησε τη λειτουργία του την σχολική χρονιά 2024-25. Και ενώ ο σκοπός της διδασκαλίας σε αυτό το πλαίσιο είναι ίδιος με τη διδασκαλία του μαθήματος εντός κι εκτός Μουσικών Σχολείων, δηλαδή η προετοιμασία των υποψηφίων για τη συγκεκριμένη εξέταση, η συνθήκη διδασκαλίας το διαφοροποιεί τόσο ως προς τα δια ζώσης, όσο και ως προς τα εξ αποστάσεως μαθήματα και μας οδηγεί σε ένα νέο σχεδιασμό της διδασκαλίας της ύλης. Στην παρούσα εισήγηση θα αναδείξουμε τις ιδιαίτερες συνθήκες διδασκαλίας στο Ψηφιακό Φροντιστήριο που μεταξύ άλλων απορρέουν από το γεγονός ότι η διδασκαλία δεν είναι ατομική και η ανατροφοδότηση δεν προχωρά παράλληλα με την πρόοδο των υποψηφίων, γεγονός που οδηγεί στον σχεδιασμό κάθε μαθήματος ως μια μορφή διδακτικού αποστάγματος της υπό άλλες συνθήκες πολύμηνης προετοιμασίας, και που υπό αυτή την έννοια αποτελεί μια καλή πρακτική στη διδασκαλία του πιανιστικού ρεπερτορίου.

Λέξεις κλειδιά

Πιάνο κλασικής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής, μουσική εκτέλεση και ερμηνεία, πανελλαδικές εξετάσεις, Μουσικό Σχολείο, Ψηφιακό Φροντιστήριο Υ.ΠΑΙ.Θ.Α.

Εισαγωγή και αφόρμηση

Με την παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται ένας υπό μια έννοια καινοτόμος τρόπος διδασκαλίας του ρεπερτορίου του πιάνου και συγκεκριμένα των έργων που έχουν ορισθεί ως η ύλη του μαθήματος *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία*. Πρόκειται για το

ένα από τα δύο ειδικά μουσικά μαθήματα των πανελλαδικών εξετάσεων στο οποίο εξετάζονται οι υποψήφιοι για την εισαγωγή τους στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών των ΑΕΙ. Κι ενώ για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου ρεπερτορίου ισχύουν οι γενικές αρχές της μουσικής, τόσο ο σκοπός των πανελλαδικών εξετάσεων όσο και οι διαφορετικές συνθήκες διδασκαλίας του στους φορείς που αυτό διδάσκεται, οδήγησαν στον επανασχεδιασμό της διδασκαλίας. Συγκεκριμένα, αφορμή και έμπνευση για την επανεξέταση της δομής του μαθήματος και εν τέλει για τον καθολικό επανασχεδιασμό του τρόπου διδασκαλίας του ρεπερτορίου ήταν η συνθήκη διδασκαλίας στο ψηφιακό φροντιστήριο του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., μια συνθήκη κατά πολύ διαφορετική από τη συνθήκη της ατομικής διδασκαλίας που συναντάται στα Μουσικά Σχολεία. Σημειώνεται ότι το Ψηφιακό Φροντιστήριο Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. είναι ένας νέος θεσμός που ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Σεπτέμβριο του 2024 και μαζί με τα Μουσικά Σχολεία είναι οι μοναδικοί φορείς της δημόσιας εκπαίδευσης όπου διδάσκεται το συγκεκριμένο μάθημα. Η γράφουσα, έχει την πολύ μεγάλη χαρά να διδάσκει το *Πιάνο, Κλασικής Δυτικοευρωπαϊκής Μουσικής* στο πλαίσιο του μαθήματος *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία* και στους δύο αυτούς φορείς.

Ο προτεινόμενος τρόπος διδασκαλίας είναι καινοτόμος ως προς τη δομή του μαθήματος και εν μέρει και ως προς το περιεχόμενο του αφού λαμβάνει υπόψη τον σκοπό της προετοιμασίας των πανελλαδικών εξετάσεων για τον οποίο ισχύουν οι γενικές αρχές της μουσικής αλλά και όσα ορίζονται από τη νομοθεσία σχετικά με τη συγκεκριμένη διαδικασία. Ως προς το περιεχόμενο και λόγω της επιπρόσθετης ευθύνης που ο σκοπός των πανελλαδικών εξετάσεων φέρει, η διδασκαλία του ρεπερτορίου δομείται πάνω στα όσο το δυνατόν αντικειμενικά στοιχεία που συνιστούν μια καλή ερμηνεία, ενώ ως προς τη δομή ο προτεινόμενος τρόπος χαρακτηρίζεται από μια σεμιναριακή μορφή όπου η διδασκαλία κάθε έργου - η διδασκαλία και όχι η προετοιμασία των υποψηφίων - ολοκληρώνεται σε μόλις μία ή δύο διδακτικές ώρες αντί της γνωστής διδασκαλίας μηνών που προχωρά παράλληλα με τη μελέτη και πρόοδο του μαθητή, όπως συμβαίνει στη συνθήκη της εξατομικευμένης διδασκαλίας πιάνου που έχουμε στα Μουσικά Σχολεία. Σε αυτή λοιπόν την περίπτωση δίδεται σε μόλις μια ώρα ως μια μορφή διδακτικού αποστάγματος όλη η απαραίτητη πληροφορία, γνώση και καθοδήγηση που προβλέπουμε ότι θα χρειαστεί σε τεχνικό και ερμηνευτικό επίπεδο, για κάθε στάδιο μελέτης και προετοιμασίας του συγκεκριμένου ρεπερτορίου, και για τον συγκεκριμένο σκοπό που είναι η προετοιμασία για τις πανελλαδικές εξετάσεις που όπως προαναφέρθηκε, υπό άλλες συνθήκες θα δινόταν σε διάστημα μηνών ως γενική γνώση και ως εξατομικευμένη ανατροφοδότηση.

Ο τρόπος αυτός, εφαρμόστηκε την τρέχουσα σχολική χρονιά στο ψηφιακό φροντιστήριο του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. Τα μαθήματα στα οποία έχει διδαχθεί το πιανιστικό ρεπερτόριο βάσει αυτής της φιλοσοφίας είναι βιντεοσκοπημένα και διαθέσιμα. Οι

σχετικοί σύνδεσμοι δίδονται στο τέλος της παρούσης. Τα αποτελέσματα είναι μέχρι στιγμής εξαιρετικά και ελπιδοφόρα. Η μεταφορά αυτού του τρόπου στο μουσικό σχολείο όπου οι εκεί συνθήκες δεν το προαπαιτούν, υπογραμμίζει τη διάσταση της καινοτομίας του.

Σκοπός, στόχοι, ηλικία, τάξη μαθητών

Το μάθημά έχει ως σκοπό την προετοιμασία των υποψηφίων για τις πανελλαδικές εξετάσεις μέσω της διδασκαλίας του ρεπερτορίου που αποτελεί την εξεταστέα ύλη του μαθήματος. Προς αυτή την κατεύθυνση στο μάθημα προσεγγίζονται όλα εκείνα τα ερμηνευτικά στοιχεία που θα αναδείξουν την εκτέλεση ενός έργου, στοχεύοντας στην υψηλότερη δυνατή βαθμολόγηση στις πανελλαδικές εξετάσεις και περιλαμβάνεται οτιδήποτε υποστηρίζει αυτό τον σκοπό. Αυτό σημαίνει ότι επιμέρους στόχοι είναι οι υποψήφιοι: α) να γνωρίσουν για κάθε έργο το ιστορικό πλαίσιο, β) να κατανοήσουν τις προθέσεις του συνθέτη όπως αυτές αποτυπώνονται είτε ρητά μέσω της σημειογραφίας, είτε προκύπτουν μέσω των αρμονικών και μορφολογικών επιλογών του συνθέτη, αλλά και του ίδιου του μελωδικού υλικού, και γ) να καλλιεργηθεί η κρίση και η αισθητική των υποψηφίων ώστε με ασφάλεια να γίνουν οι προσωπικές ερμηνευτικές επιλογές.

Το μάθημα απευθύνεται σε μαθητές της Γ' Λυκείου ή και αποφοίτους λυκείων που προετοιμάζονται για τη συγκεκριμένη εξέταση και έχουν επιλέξει το *Πιάνο Κλασικής Δυτικοευρωπαϊκής Μουσικής* για την εξέταση στο μάθημα των πανελλαδικών *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία*. Το μάθημα ακόμα απευθύνεται σε συναδέλφους που διδάσκουν το συγκεκριμένο ρεπερτόριο για τον συγκεκριμένο σκοπό, αποτελώντας μια σύνοψη, επανάληψη αλλά και οργάνωση της διδασκαλίας. Επίσης, η διδασκαλία του πιανιστικού ρεπερτορίου στο πλαίσιο του μαθήματος *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία* στο ψηφιακό φροντιστήριο, καθώς επίσης και η διδασκαλία της ύλης του 2ου ειδικού μουσικού μαθήματος *Μουσική Αντίληψη, Θεωρία και Αρμονία*, που επίσης διδάσκεται στο Ψηφιακό Φροντιστήριο, υποστηρίζουν την καθηγητική κοινότητα με τον επιπρόσθετο τρόπο της γνώσης της νομοθεσίας: η προτεινόμενη διδασκαλία έχει λάβει υπόψη της το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο αφορά τη συγκεκριμένη εξέταση που η εμπειρία έχει δείξει ότι δεν είναι ευρέως γνωστή -ιδίως σε περιβάλλοντα εκτός Μουσικών Σχολείων. Τέλος, επειδή οι γενικές αρχές της μουσικής ισχύουν σε οποιοδήποτε ρεπερτόριο και για την οποιαδήποτε εξέταση ή εμφάνιση, υπό αυτή την έννοια το μάθημα απευθύνεται σε όλους τους σπουδαστές μουσικής.

Περιγραφή

Για το μάθημα *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία*, η παρακάτω περιγραφή αποσκοπεί στο να απαντήσει στα εξής ζητήματα:

- Τι ισχύει για το μάθημα Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία,
- Πώς διδάσκεται στα Μουσικά Σχολεία,
- Ποιο είναι το περιεχόμενο και η δομή του προτεινόμενου τρόπου διδασκαλίας,
- Πώς ο σκοπός της προετοιμασίας των πανελλαδικών εξετάσεων ενδεχομένως επηρεάζει το περιεχόμενο της διδασκαλίας,
- Ποια η συνθήκη διδασκαλίας στο ψηφιακό φροντιστήριο που ενέπνευσε αυτή τη δομή,
- Ποια η σκοπιμότητα του να επανασχεδιαστεί το περιεχόμενο και η δομή της διδασκαλίας του ρεπερτορίου του πιάνου,
- Αποτελέσματα.

Το μάθημα *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία* είναι το ένα από τα δύο ειδικά μουσικά μαθήματα στο οποίο εξετάζονται οι υποψήφιοι στις πανελλαδικές εξετάσεις για την εισαγωγή τους στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών των ελληνικών ΑΕΙ. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (βλ. βιβλιογραφία) το μάθημα αυτό περιλαμβάνει την εξέταση μέσω ακρόασης συγκεκριμένων έργων σε ένα από τα τρία (3) καθορισμένα είδη μουσικής:

- α) Κλασική, Δυτικοευρωπαϊκή μουσική
- β) Τζαζ και Δημοφιλής μουσική
- γ) Λαϊκή - Παραδοσιακή μουσική και Βυζαντινή Ψαλτική.

Οι υποψήφιοι/ες επιλέγουν από το είδος μουσικής που επιθυμούν, το μουσικό όργανο στο οποίο θα εξεταστούν. Για κάθε μουσικό όργανο του κάθε είδους μουσικής προβλέπεται συγκεκριμένο ρεπερτόριο έργων, το οποίο είναι χωρισμένο σε τρεις (3) ομάδες, οι οποίες καλύπτουν διαφορετικά υφολογικά/ιστορικά χαρακτηριστικά του ρεπερτορίου του κάθε οργάνου. Από το ρεπερτόριο που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο μουσικό όργανο, οι υποψήφιοι/ες θα επιλέξουν ένα έργο από κάθε μία από τις τρεις ομάδες έργων του εν λόγω ρεπερτορίου και θα προετοιμάσουν την ερμηνεία τους για τρία (3) έργα συνολικά. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, για το πιάνο κλασικής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής προβλέπονται 32 έργα ως εξής:

Πίνακας 1, Ύλη μαθήματος σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Φ.253/66947/Α5/2023 Υ.Α. [Β' 3927] «Εισαγωγή φοιτητών σε Τμήματα Μουσικών Σπουδών των Α.Ε.Ι., σύμφωνα με το άρθρο 19 του ν. 4559/2018 (Α' 142) όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 383 του ν. 4957/2022 (Α' 141), από το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 και εφεξής» και

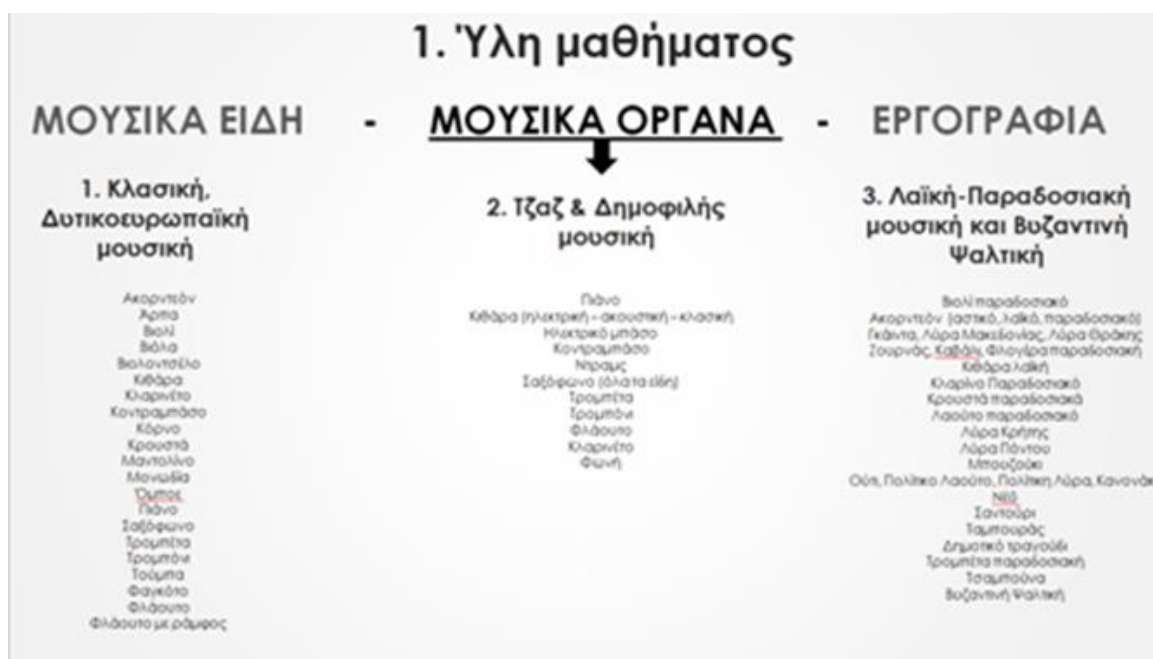
<https://www.minedu.gov.gr/eksetaseis-gia-ta-mousika-tmimata/mousiki-ektelesi-kai-ermineia>

Πίνακας 1: Ρεπερτόριο Πιάνου κλασικής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής για το μάθημα των πανελλαδικών εξετάσεων Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία

<https://www.minedu.gov.gr/eksetaseis-gia-ta-mousika-tmimata/mousiki-ektelesi-kai-ermineia>

1η ΟΜΑΔΑ		2η ΟΜΑΔΑ	3η ΟΜΑΔΑ
1	BACH_Invention 1_C_772	CHOPIN_Mazurka_c#_op 6 n 2	DEBUSSY_Children's Corner_L113 n 5_The Little Shepherd
2	BACH_Invention 8_F_779	CHOPIN_Mazurka_Bb_op 7 n 1	DEBUSSY_Children's Corner_L113 n 6_Golliwogg's cake walk
3	BACH_Invention 13_a_784	CHOPIN_Mazurka_Bb_op 17 n 1	SHOSTAKOVICH_24 Preludes_op 34 n 10_c#
4	BACH_Allemande_French Suite 2_813	SCHUMANN_Waldszenen_op 82 n 1_Bb	SHOSTAKOVICH_24 Preludes_op 34 n 19_Eb
5	BACH_Courante_French Suite 2_813	GRIEG_LyricPieces_op 38 n 1_Berceuse_G	BARTOK_Mikrokosmos_n 97_Notturmo
6	BACH_Sinfonia 3_D_789	GRIEG_LyricPieces_op 38 n 2_Volkweise_e	BARTOK_Mikrokosmos_n 100_In folk song style
7	BACH_Sinfonia 15_b_801	GRIEG_LyricPieces_op 38 n 7_Walzer_e	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ_v. 28 «Μ' αγαπάς Γαρυφαλιά μου»
8	HAYDN_Sonata33_D_Allegro	TCHAIKOVSKY_LesSaisons_op 37 n 6_June_g	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ_v. 37 «Τέσσερα και πέντε»
9	MOZART_Sonata_F_332_Allegro	DVORAK_Waltz_op 54 n 1_A	PROKOFIEV_VisionFugitive_op 22 n 3
10	BEETHOVEN_Sonata20_G_op 49 n 2_Allegro ma non troppo	SCHUBERT_6 Moments Musicaux_op 94 n 3_f	PROKOFIEV_VisionFugitive_op 22 n 7
11		SCHUBERT_6 Moments Musicaux_op 94 n 5_f	BOULANGER_3 Morceaux pour Piano_n 1_D' un vieuxjardin_c#

Έχει στατιστικό ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το πιάνο κλασικής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής είναι το 1 από τα 21 όργανα για τα πρώτο είδος και συνολικά το ένα από τα 58 όργανα για όλα τα είδη (Πίνακας 2 - προβλεπόμενα μουσικά όργανα).

Πίνακας 2: Προβλεπόμενα μουσικά όργανα για επιλογή ανά είδος μουσικής

Και ενώ φαινομενικά το Πιάνο είναι το 1/58 των οργάνων, στην πραγματικότητα είναι περίπου το 1/4 μιας και σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α., το 2024 το 22,6 % των υποψηφίων, επέλεξε το Πιάνο.

Η ύλη του μαθήματος διδάσκεται στο Μουσικό Σχολείο και στο ψηφιακό φροντιστήριο. Στην περίπτωση του Μουσικού Σχολείου διδάσκεται εν δυνάμει και εν μέρει, εφόσον μαθητής της Γ' Λυκείου επιλέξει το πιάνο που παρέχεται ως μάθημα επιλογής. Σε αυτή την περίπτωση θα διδαχθούν εξατομικευμένα τα τρία έργα επιλογής κάθε υποψηφίου - και όχι το σύνολο της ύλης. Αντίθετα, στο ψηφιακό φροντιστήριο η ύλη διδάσκεται στο σύνολό της λόγω της συνθήκης διδασκαλίας.

Περιεχόμενο διδασκαλίας

Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι η νομοθεσία έχει παραμετροποιήσει τα κριτήρια αξιολόγησης της ερμηνείας που αν και λειτουργούν συνδυαστικά, η παραμετροποίηση τους αφενός προσφέρει κατανόηση στους υποψηφίους και αφετέρου βοηθά τον σχεδιασμό της διδασκαλίας. Τα κριτήρια αξιολόγησης του επιπέδου οργανοχρησίας των υποψηφίων είναι [Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. 2023, υπ' αριθμ. Φ.253/66947/Α5/2023 Υ.Α. [Β' 3927, σελ. 40526 - 40527]:

1. τονική και ρυθμική ακρίβεια (40 μονάδες)
2. φραζάρισμα- άρθρωση (30 μονάδες)
3. δυναμικές - έκφραση (30 μονάδες)

Σε όποιο περιβάλλον διδασκαλίας και να είμαστε -είτε σε αυτό του Μουσικού Σχολείου είτε σε αυτό του ψηφιακού φροντιστηρίου- τα παραπάνω κριτήρια καθορίζουν ως κάποιο βαθμό το περιεχόμενο του μαθήματος ενώ ο σκοπός παραμένει ο ίδιος: η προετοιμασία του συγκεκριμένου ρεπερτορίου για τις πανελλαδικές εξετάσεις. Αυτό που διαφοροποιείται μεταξύ των δύο συνθηκών διδασκαλίας δεν είναι το περιεχόμενο αλλά η δομή της διδασκαλίας. Τι σημαίνουν όμως όλα αυτά: τι ζητείται από τους/ τις υποψήφιους/ες να κάνουν όταν λέμε να εκτελέσουν και να ερμηνεύσουν ένα έργο και άρα τι θα πρέπει να διδαχθούν στο πλαίσιο του μαθήματος; Με άλλα λόγια, ποιο θα πρέπει να είναι το περιεχόμενο του μαθήματος;

Η απάντηση βρίσκεται στον ίδιο τον τίτλο του μαθήματος: *Εκτέλεση και Ερμηνεία*. Ζητείται σωστή εκτέλεση και καλή ερμηνεία. Ως σωστή εκτέλεση νοείται η ορθή ανάγνωση και απόδοση της παρτιτούρας που περιλαμβάνει σωστές νότες και απόδοση ζητημάτων ρυθμού, καθώς και άρτια εκτέλεση χωρίς σταματήματα και «κομπιάσματα». Ως καλή ερμηνεία νοείται η σωστή και ωραία ερμηνεία. Και ναι, εκτός της υποκειμενικής αισθητικής που ομολογουμένως υπάρχει στα ζητήματα ερμηνείας - υπάρχει και αντικειμενικά σωστή ερμηνεία που λόγω της επιπρόσθετης ευθύνης προετοιμασίας του ρεπερτορίου για τις πανελλαδικές εξετάσεις, οφείλει να αποτελεί τη βάση της διδασκαλίας μας. Αντικειμενικά σωστή ερμηνεία είναι η ερμηνεία που είναι ιστορικά ενήμερη, η ερμηνεία που έχει κατανοήσει και αποδίδει τις προθέσεις του συνθέτη και η ερμηνεία στην οποία υπάρχουν οι προσωπικές επιλογές του ερμηνευτή, που έχουν γίνει με σεβασμό στα προηγούμενα, δηλαδή στο ιστορικό πλαίσιο και στις προθέσεις του συνθέτη. Βάσει αυτών, διαμορφώνεται το περιεχόμενο του μαθήματος που περιλαμβάνει απαραίτητως: α) πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο προκειμένου να μην έχουμε το φαινόμενο του ερμηνευτικού αναχρονισμού και β) αρμονική και μορφολογική χαρτογράφηση μιας και η δομή και η αρμονία είναι ο χάρτης της μουσικής σκέψης του συνθέτη. Επισημαίνεται ότι εστιάζουμε στην *κατανόηση της λειτουργίας* της αρμονίας και της μορφής, δε γίνεται δηλαδή αρμονική και μορφολογική ανάλυση αλλά χαρτογράφηση στο βαθμό που αυτό διευκολύνει την εκμάθηση του έργου και υπηρετεί την καλύτερη ερμηνευτική απόδοση του, προϋπόθεση της οποίας είναι η κατανόηση των προθέσεων του συνθέτη.

Αυτές οι γνώσεις δίνουν κατεύθυνση για την ερμηνευτική προσέγγιση που θα πρέπει να ακολουθηθεί για κάθε έργο και δίδονται στην αρχή της διδασκαλίας ώστε εξ αρχής να γνωρίζει ο υποψήφιος το ερμηνευτικό ζητούμενο αποτέλεσμα. Σε αυτό το στάδιο της διδασκαλίας ακόμα δίδονται και όλες οι απαραίτητες πληροφορίες που καλύπτουν ζητήματα ανάγνωσης: δαχτυλοθεσία, προτεινόμενοι τρόποι μετρήματος στα σημεία που εκ πείρας γνωρίζουμε, ή μπορούμε να προβλέψουμε ότι δυσκολεύουν τους υποψηφίους, ομοίως και για σημεία που γνωρίζουμε ότι συνηθίζεται η λάθος απόδοση φθόγγων, καθώς και τρόποι μελέτης για κάθε στάδιο, από αυτό της ανάγνωσης έως αυτό της ερμηνείας.

Για την ερμηνευτική προσέγγιση του ρεπερτορίου σε πιο μικροδομικό επίπεδο αξιοποιούνται ως εργαλεία οργάνωσης της ερμηνείας τα κριτήρια που έχει ορίσει η νομοθεσία για την αξιολόγηση των υποψηφίων (φραζάρισμα, άρθρωση, δυναμικές και έκφραση, τονική και ρυθμική ακρίβεια) στο βαθμό που ο συνθέτης αφήνει περιθώρια επιλογών. Για παράδειγμα στα έργα ρομαντικής περιόδου και 20ού αιώνα, όλες οι εκτελεστικές και ερμηνευτικές παράμετροι (tempo, δυναμικές και χρωματισμοί, άρθρωση, όρια φράσεων, pedal) είναι σημειωμένες από τον συνθέτη, οπότε καλούμαστε να υλοποιήσουμε ηχητικά την πρόθεσή του. Η κατανόηση ωστόσο της υφής, της αρμονίας και της μορφής ενισχύουν την καλή ερμηνευτική απόδοση. Από την άλλη, στα έργα μπαρόκ δεν απαντώνται σημειογραφικές οδηγίες από τον συνθέτη για όλα τα παραπάνω, οπότε καλείται ο ερμηνευτής να πάρει μια σειρά αποφάσεων και να οργανώσει το παίξιμο του. Οι επιλογές αυτές για να είναι αντικειμενικά ορθές προϋποθέτουν κατανόηση της δομής, π.χ. ανάδειξη εισόδων θέματος στις *Two Part Inventions* του *Bach*, ανάδειξη πολυφωνίας ή ομοφωνίας, ανάδειξη έκθεσης, επανέκθεσης κ.λπ.

Ακόμα, αξιοποιείται η αρμονική και μορφολογική χαρτογράφηση που έχει προηγηθεί, για παράδειγμα η ανάδειξη της μελωδίας, που είναι ένα από τα βασικά ζητούμενα της ερμηνείας, συνδέεται άμεσα με τη δομή και την αρμονία που οριοθετούν τις φράσεις: η μελωδία θα πρέπει να αναδεικνύεται ως ισορροπία δυναμικής, ως φραζάρισμα και ως ύφος.

Δομή διδασκαλίας

Στη συνθήκη του Μουσικού Σχολείου το πιάνο είναι ένα ατομικό μάθημα. Εφόσον ο/η υποψήφιος επιλέξει το μάθημα *Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία* για την εξέταση τους στις πανελλαδικές εξετάσεις και επιπρόσθετα επιλέξει το μάθημα *πιάνο* που παρέχεται ως επιλεγόμενο μάθημα στην Γ' Λυκείου, σε αυτή την περίπτωση δύναται να διδαχθεί τα 3 έργα της επιλογής του από την ύλη των εξετάσεων. Η διδασκαλία του ρεπερτορίου ως περιεχόμενο θα είναι η προαναφερθείσα ενώ ως μακροδομικός σχεδιασμός θα προχωρά παράλληλα με την προσωπική διαδρομή του υποψηφίου και θα δίδει εξατομικευμένη ανατροφοδότηση -τεχνικά και ερμηνευτικά- σε κάθε στάδιο.

Στο ψηφιακό φροντιστήριο η συνθήκη είναι διαφορετική: έχουμε διδασκαλία μέσα από ένα στούντιο και εκπέμπεται ζωντανά διαδικτυακά, ταυτόχρονα βιντεοσκοπείται και αρχειοθετείται και είναι διαθέσιμη για μετέπειτα πρόσβαση. Ακόμα, δεν υπάρχει αλληλεπίδραση με τους μαθητές την ώρα του live μαθήματος και ως εκ τούτου δεν υπάρχει εξατομίκευση. Γνωρίζοντας ότι κάθε υποψήφιος επιλέγει έργα της επιλογής του, εικάζουμε ότι πιθανόν θα παρακολουθήσει τη διδασκαλία μόνο αυτών και άρα εκτιμούμε ότι κάθε φορά έχουμε άλλο ακροατήριο. Τέλος, η ύλη θα

πρέπει να διδαχθεί στο σύνολο της καλύπτοντας όλες τις πιθανές επιλογές ρεπερτορίου των υποψηφίων. Για τους λόγους αυτούς, έχει σχεδιαστεί ένα μάθημα όπου η διδασκαλία κάθε έργου της ύλης ολοκληρώνεται εντός μίας ώρας στην οποία εμπεριέχει και προβλέπει όλα όσα θα δίνουμε στον υποψήφιο στην άλλη συνθήκη, αυτή της διαδρομής μηνών. Πρόκειται λοιπόν για μια πάρα πολύ πυκνή διδασκαλία που περιλαμβάνει τα πάντα: ζητήματα ανάγνωσης, σημεία προσοχής, δακτυλοθεσία, ζητήματα μετρήματος και ρυθμού, επιλογή χεριών σε σημεία ταυτοφωνίας και γενικά οτιδήποτε αφορά το επίπεδο ανάγνωσης αλλά και του τελικού στόχου. Προβλέπουμε και δίνουμε τα πάντα ως εικόνα του που πρέπει να πάει το έργο ερμηνευτικά και τι χρειάζεται για να φτάσουμε εκεί ως ενδιαμέση μελέτη. Με άλλα λόγια, ξεκινώντας την προετοιμασία του έργου, γνωρίζουμε που πρέπει να φτάσουμε και τι πρέπει να γνωρίζουμε και να μπορούμε να κάνουμε για να φτάσουμε εκεί - σαν τεχνική γνώση, σαν στόχο και σαν ενδιαμέση μελέτη.

Αποτελέσματα

Αυτός ο τρόπος έχει εφαρμοστεί την τρέχουσα σχολική χρονιά (2024-25) με εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα. Αρχικά, έχει συμβάλει στην επιλογή καταλληλότερων έργων για κάθε υποψήφιο. Οι υποψήφιοι, εκτός του διδάσκοντα, έχουν και οι ίδιοι μια συνολική εικόνα του τι απαιτείται ερμηνευτικά και τεχνικά ως τελικός σκοπός και ως ενδιαμέση μελέτη. Λόγω αυτού, οδηγούνται στο να επιλέξουν τα καταλληλότερα έργα για αυτούς. Δεύτερον είναι ένας τρόπος διδασκαλίας ταιριαστός - και άρα αποτελεσματικός - στον τρόπο που οι σύγχρονοι μαθητές καταναλώνουν τις πληροφορίες: Video, εικόνα, ακρόαση και πρόσβαση κατά βούληση τη στιγμή που επιθυμούν. Υπενθυμίζεται ότι τα βιντεοσκοπημένα μαθήματα είναι διαθέσιμα για μετέπειτα πρόσβαση. Τρίτον, έχει εξαιρετικά αποτελέσματα διότι οποιαδήποτε αλλαγή ανανεώνει το ενδιαφέρον των μαθητών: φαινομενικά ο στόχος μας είναι η προετοιμασία του ρεπερτορίου, στην πραγματικότητα όμως το ζητούμενο είναι να στραφεί το ενδιαφέρον του μαθητή στην επιθυμητή κατεύθυνση. Αυτή η οπτική εμπεριέχει μια αριστοτελική θέαση στη μάθηση όπου εκεί που στρέφεται η ψυχή και το ενδιαφέρον του μαθητή εκεί σημειώνεται πρόοδος: καλύτερη, ποιοτικότερη μελέτη με συγκέντρωση και αποτέλεσμα, συνολική πρόοδος και εν τέλει επίτευξη του στόχου. Αυτό, μεταξύ άλλων απαντά και στο βασικό ερώτημα: γιατί να επανεξεταστεί και να επανασχεδιαστεί μια δομή μαθήματος που αποδεδειγμένα λειτουργεί;

Ο συγκεκριμένος τρόπος μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά στην ατομική διδασκαλία που γίνεται στα Μουσικά Σχολεία ή και αυτόνομα: έχουμε υποψηφίους που προετοιμάζονται μόνο στο Ψηφιακό Φροντιστήριο στα οποίους παρατηρείται

εξαιρετική πρόοδος που μεταξύ άλλων αφορά: α) τις πληροφορίες και γνώσεις σχετικές με το ρεπερτόριο, την εποχή, τους συνθέτες κ.λπ, β) τον στόχο αναφορικά με τα συγκεκριμένα έργα και συγκεκριμένα για το ζητούμενο επίπεδο εκτέλεσης και ερμηνείας, γ) τα ζητήματα τεχνικής και συνολικά την πρόοδο σε εκτελεστικό επίπεδο των υποψηφίων και δ) την προετοιμασία του συγκεκριμένου ρεπερτορίου. Σημειώνεται ακόμα η αύξηση της ακροαματικότητας κατά την ζωντανή μετάδοση καθώς και της επισκεψιμότητας στην πλατφόρμα ασύγχρονης εκπαίδευσης.

Ακόμα, ενδεικτικά ως προς την αποτελεσματικότητα αυτού του τρόπου αξίζει να σημειωθεί ότι η ακροαματικότητα των live μαθημάτων αλλά και η επισκεψιμότητα στην πλατφόρμα ασύγχρονης εκπαίδευσης όπου αναρτάται το υλικό που συνοδεύει τη διδασκαλία, έχουν αυξηθεί κατακόρυφα. Μάλιστα από τα στοιχεία αναφορικά με την επισκεψιμότητα προκύπτει ότι τα βιντεοσκοπημένα μαθήματα παρακολουθούνται κατ' επανάληψη από τους ίδιους λογαριασμούς / υποψηφίους που πιθανόν σημαίνει ότι ο υποψήφιος που έχει δει το βίντεο και έχει προχωρήσει στη μελέτη του, το βλέπει ξανά είτε για να απορροφήσει συνολικά την παρεχόμενη πληροφορία είτε για να εστιάσει στις πληροφορίες που αφορούν το στάδιο μελέτης που κάθε φορά βρίσκεται. Τέλος, έχει μεγάλο ενδιαφέρον και αξίζει να σημειωθεί ότι τα μαθήματα δεν τα παρακολουθούν μόνο οι υποψήφιοι που έχουν επιλέξει το *Πιάνο* για την εξέταση στις Πανελλαδικές εξετάσεις αλλά και υποψήφιοι που έχουν επιλέξει άλλο όργανο μεταξύ των προβλεπόμενων ακόμα και υποψήφιοι που έχουν επιλέξει άλλο είδος μουσικής. Αυτό θεωρούμε ότι οφείλεται στο γεγονός ότι η γνώση και η πληροφορία που δίνεται μπορεί να αξιοποιηθεί σε όργανα και έργα αντίστοιχων υφολογικών και μορφολογικών χαρακτηριστικών και άρα ερμηνευτικών απαιτήσεων. Αυτό μεταξύ άλλων δείχνει την αποδοχή αυτού του τρόπου διδασκαλίας από τους ενδιαφερόμενους.

Η παρούσα εισήγηση, λόγω της ύπαρξης βιντεοσκοπημένου υλικού, δεν αποτέλεσε δειγματική διδασκαλία. Αυτό άλλωστε θα ήταν περιοριστικό μιας και τα έργα καλύπτουν διαφορετικά υφολογικά ερμηνευτικά και τεχνικά χαρακτηριστικά. Η παρούσα εισήγηση επικεντρώθηκε στη φιλοσοφία και στα αποτελέσματα αυτού του σεμιναριακού τρόπου διδασκαλίας. Για την παρακολούθηση των μαθημάτων παρατίθενται οι σύνδεσμοι ακολούθως.

Σύνδεσμοι διαθέσιμων μαθημάτων

#1 μάθημα - 21 Οκτωβρίου 2024 - **ΟΔΗΓΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-21-10-2024/>

Video 1:03' έως 1:47'

#2 μάθημα - 11 Νοεμβρίου 2024 - **J. S. Bach – *Invention N. 1 C+ BWV 722***

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-11-11-2024/>

Video 1:03' έως 2:36'

#3 μάθημα - 18 Νοεμβρίου 2024 - **L. v. Beethoven - Piano Sonata op. 49 N. 2 G**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-18-11-2024/>

Video 1:03' έως 1:530'

#4 μάθημα - 25 Νοεμβρίου 2024 - **R. Schumann - Waldszenen op. 82 N.1, Eintritt Sub+**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-25-11-2024/>

Video 1:00' έως 1:540'

#5 μάθημα - 2 Δεκεμβρίου 2024 - **Béla Bartók - Notturmo, Mikrokosmos vol 4 N 97**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-02-12-2024/>

Video 1:00' έως 1:51'

#6 μάθημα - 13 Ιανουαρίου 2025 - **J. S. Bach - Invention N. 8 F+ BWV 779**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-13-01-2025/>

Video 1:010' έως 1:56'

#7 μάθημα - 20 Ιανουαρίου 2025 - **P. I. Tchaikovsky- Les Saisons op. 37 n 6, June g**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-20-01-2025//>

Video 1:54' έως 2:46'

#8 μάθημα - 27 Ιανουαρίου 2025 - **Cl. Debussy - Children's Corner L113 n 5, The Little Sheperd**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-27-01-2025/>

Video 2:02' έως 2:56'

#9 μάθημα - 3 Φεβρουαρίου 2025 - **Ηχογραφήσεις μαθητών**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-03-02-2025/>

Video 2:03' έως 2:52'

#10 μάθημα - 10 Φεβρουαρίου 2025 - **J. S. Bach - Sinfonia N. 3 D+ BWV 789**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-10-02-2025/>

Video 2:02' έως 2:58'

#11 μάθημα - 17 Φεβρουαρίου 2025 - **Fr. Schubert - 6 Moments Musicaux op 94 n 3, f**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-17-02-2025/>

Video 2:02' έως 2:58'

#12 μάθημα - 24 Φεβρουαρίου 2025 - **S. Prokofiev, Vision Fugitive op 22 n 3**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-24-02-2025/>

Video 2:02' έως 2:54'

#13 μάθημα - 10 Μαρτίου 2025 - **Fr. Chopin, Mazurka op. 7 nr. 1, Bb**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-10-03-2025/>

Video 2:05' έως 3:00'

#14ο μάθημα - 17 Μαρτίου 2025 - **Ed. Grieg, Lyric Pieces, Vol ii, op. 38, n. 2, Volksweise - Folk Song**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-17-03-2025/>

Video 2:00' έως 2:54'

#15 μάθημα - 24 Μαρτίου 2025 - **Lili Boulanger, 3 Morceaux pour Piano - D` un vieux jardin c#**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-24-03-2025/>

Video 2:00' έως 3:02'

#16 μάθημα - 31 Μαρτίου 2025 - **Dmitri Shostakovich, 24 Preludes op. 34, nr 10 c#**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-31-03-2025/>

Video 2:03' έως 2:59'

#17 μάθημα - 7 Απριλίου 2025 - **Γ. Κωνσταντινίδης, 44 Παιδικά κομμάτια πάνω σε λαϊκούς ελληνικούς σκοπούς, N 28 M' αγαπάς Γαρνφαλιά μου**

<https://streaming.digitalschool.gov.gr/live-streaming/mousiki-ektelesi-kai-ermineia-07-04-2025/>

Video 1:02' έως 2:43'

Βιβλιογραφία - Νομοθεσία

- Νόμος 4957 και ιδίως το αρ. 383 [Α' 141] «Εισαγωγή σπουδαστών στα ΤΜΣ Εισαγωγή σπουδαστών στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών - Αντικατάσταση άρθρου 19ν. 4559/2018».
- ΦΕΚ 253/66947/Α5/2023 Υ.Α. [Β' 3927]. Εισαγωγή φοιτητών σε Τμήματα Μουσικών Σπουδών των Α.Ε.Ι., σύμφωνα με το άρθρο 19 του ν. 4559/2018 (Α' 142) όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 383 του ν. 4957/2022 (Α' 141), από το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 και εφεξής»
- ΦΕΚ 253.3/108610/Α5 εγκύκλιος Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. «Ενημέρωση για νέο τρόπο εισαγωγής σπουδαστών σε Τμήματα Μουσικών Σπουδών των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι.) από τις Πανελλαδικές Εξετάσεις έτους 2024 και εφεξής».
- ΦΕΚ 253.2/104294 /Α5/13.9.2024 Υ.Α. [ΑΔΑ ΜΕ046ΝΚΠΔ-Τ3Ψ]. «Καθορισμός Προγράμματος Πανελλαδικών εξετάσεων ... 2025».
- ΦΕΚ 251/81919/Α5/21.7.2023 Υ.Α. [Β' 4805]. «Καθορισμός των συντελεστών ελάχιστης βάσης εισαγωγής (Ε.Β.Ε.) τμήματος, των συντελεστών ελάχιστης βάσης εισαγωγής των μουσικών μαθημάτων και των συντελεστών βαρύτητας των πανελλαδικά εξεταζόμενων μαθημάτων ΓΕΛ και ΕΠΑΛ, των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών των Α.Ε.Ι., από το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 και εφεξής».
- ΦΕΚ 253/19033/Α5/20.4.2024 Υ.Α. (Β' 1519). «Διαδικασίες διενέργειας των εξετάσεων για την εισαγωγή φοιτητών σε Τμήματα Μουσικών Σπουδών των Α.Ε.Ι., σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 του ν. 4559/2018 (Α' 142) - Σύσταση, συγκρότηση, πλαίσιο λειτουργίας και αρμοδιότητες των οργάνων που θεσπίζονται προς τον σκοπό της διεξαγωγής των εξετάσεων αυτών».

Κωνσταντίνα Βρεττού: Ιστορική Μουσικολόγος, πτυχιούχος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ και Διπλωματούχος Μεταπτυχιακών Σπουδών του ιδίου Τμήματος, κατεύθυνσης Ιστορική Μουσικολογία. Πιανίστα, Πτυχιούχος και Διπλωματούχος Πιάνου (τάξη Στ. Κόλλια, Άριστα παμψηφεί και β' βραβείο). Δις υπότροφος του Υπουργείου Πολιτισμού του Λουξεμβούργου και του Conservatoire de Luxembourg, μαθήτευσε με τους διεθνούς φήμης σολίστ και καθηγητές πιάνου Daniel Blumental και Eva Pobjoska. Ως πιανίστα πραγματοποιεί συναυλίες και ως σολίστ έχει ηχογραφήσει έργα Ελλήνων συνθετών. Έχει παρουσιάσει σε πρώτες παγκόσμιες εκτελέσεις έργα Κεφαλλήνων συνθετών λόγιας δημιουργίας στο πλαίσιο κύκλων θεματικών συναυλιών. Πτυχιούχος στα Ανώτερα Θεωρητικά, έχει πραγματοποιήσει σπουδές φλάουτου, κλασικού τραγουδιού, μουσικής τεχνολογίας και ηχοληψίας. Έχει συνθέσει μουσική για θεατρικές παραστάσεις, χοροδράματα, παιδικά βιβλία, videos και τον ύμνο του Παγκόσμιου Οργανισμού Σχολικού Αθλητισμού (ISF). Από το 2013 έως το 2017 διετέλεσε γραμματέας της Καλλιτεχνικής Επιτροπής Μουσικών Σχολείων του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α. Από το 2006 υπηρέτησε ως καθηγήτρια μουσικής στη Δ.Ε. και από το 2009 διδάσκει Πιάνο στα Μουσικά Σχολεία. Την τρέχουσα σχολική χρονιά διδάσκει Πιάνο στο Ψηφιακό Φροντιστήριο του Υ.ΠΑΙ.Θ.Α στο πλαίσιο του μαθήματος «Μουσική Εκτέλεση και Ερμηνεία». Σχετικά με την τηλεκπαίδευση και τη διδασκαλία του Πιάνου στα Μουσικά Σχολεία έχει παρουσιάσει εισηγήσεις σε ημερίδες του ΕΚΠΑ και του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Teaching the repertoire for Piano of classical, Western European music within the framework of nationally examined subject Musical Performance and Interpretation at the Music School and at the Digital Tutoring Center of Ministry of Education, Religious Affairs and Sports

Constantina Vrettou

MSc History of Music

Piano Teacher at Music School of Athens

and Digital Tutoring Center

of Greek Ministry of Education, Religious Affairs and Sports

constantina.vrettou@yahoo.com

konvrett@sch.gr

The course Musical Performance and Interpretation is one of the two music courses that candidates are examined in during the Greek national exams for admission to the Departments of Music Studies of Universities. This course, and specifically the material concerning the Piano of Classical, Western European Music, is being taught for the first time this year within the framework of the Digital Tutoring Center of the Ministry of Education, a new institution that began its operation in the 2024 -25 academic year. Although the general principles of music apply when teaching the particular repertoire, the goal of the admission exams and the different conditions depending on the framework where teaching takes place, have led to a redesigning of the lesson plan. In this presentation we will highlight the specificities of teaching the repertoire in the Digital Tutoring Center, which have led to designing a lesson presenting characteristics of a seminar and the form of a didactic distillation of what would otherwise have taken months of preparation.

Keywords

Piano, musical performance and interpretation, Greek national exams, Music School, Digital Tutoring Center of the Ministry of Education, Religious Affairs and Sports

Constantina Vrettou: *Historical Musicologist, graduate of the Department of Music Studies of the National University of Athens with a Master of Science Degree from the same Department. Pianist with degree and diploma. Twice awarded a scholarship from the Ministry of Culture and the Conservatoire of Luxembourg, she studied with internationally renowned pianists Daniel Blumental and Eva Pobloska. As a pianist, she has carried out many performances, recordings of works by Greek composers, and first world presentations of works by Cephalonian composers. She also holds a degree in Music Theory, and has attended flute, classical singing, music technology and sound engineering courses. She has composed music for theater, dance performances, children's books, videos and the anthem of the International School Foundation for Sports. From 2013 to 2017 she worked for the*

Artistic Committee for Music Schools of the Ministry of Education. Since 2006 she teaches piano and music theory at Music Schools. In the current academic year, she is teaching Piano at the Digital Tutoring Center of the Ministry of Education, in the field of Musical Performance and Interpretation. Regarding distance learning and piano teaching in Music Schools, she has conducted presentations at conferences of the National Universities of Athens and Cyprus.

Λίγα λόγια για την Ομάδα Εργασίας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία

Η **Ομάδα Εργασίας της Ε.Ε.Μ.Ε. για τα Μουσικά Σχολεία** (ΜΣ) γράφει σύντομη ιστορία ζωής τεσσάρων χρόνων, με πλούσια όμως δραστηριοποίηση στο ενεργητικό της και με στόχο τη διοργάνωση δράσεων και συναντήσεων γύρω από την προώθηση και στήριξη του εκπαιδευτικού έργου των Μουσικών Σχολείων της χώρας μας. Η Ομάδα απευθύνεται σε καθηγητές Μουσικών Σχολείων, αλλά και σε όποιον ενδιαφέρεται να ενημερώνεται για τις νέες τάσεις και καινοτόμες πρακτικές που αφορούν τόσο στη διδασκαλία ατομικών οργάνων, όσο και στη διεύθυνση μικρών και μεγάλων μουσικών συνόλων Ευρωπαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής. Απώτερος σκοπός της Ομάδας είναι η δημιουργία μιας μουσικοπαιδαγωγικής κοινότητας εκπαιδευτικών, η οποία θα ενημερώνεται, αλλά ταυτόχρονα θα προσφέρει αξιόλογο υλικό αναφορικά με μελέτες που σχετίζονται με ΜΣ της Ελλάδας και του εξωτερικού, θα διερευνά νέες προσεγγίσεις γύρω από τη διδακτική μεθοδολογία με βάση το πλαίσιο των ΜΣ, θα δημιουργήσει αποθετήριο και υλικό για την ενδυνάμωση του εκπαιδευτικού έργου, θα ενισχύει την υλοποίηση διασχολικών συνεργασιών, αλλά και θα ανταλλάσσει καλές πρακτικές μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Η δραστηριοποίηση της ομάδας ξεκίνησε στα χρόνια της πανδημίας το έτος 2021 με πρωτοβουλία και όραμα του μέλους του ΔΣ της Ε.Ε.Μ.Ε. και Καθηγήτριας Πιάνου του ΜΣ Ρόδου Ανθούλας Κολιάδη – Τηλιακού, δεδομένου ότι στην επιστημονική κοινότητα της Ε.Ε.Μ.Ε. δεν υπήρχε έως τότε ομάδα εργασίας αντίστοιχου ενδιαφέροντος που να αναδεικνύει το πολυσχιδές και σπουδαίο έργο των δημόσιων Μουσικών Σχολείων της Ελλάδας. Με άτυπη -αρχικά- λειτουργία της ομάδας και πρωτοβουλίες της ίδιας σε συνεργασία με τις Βασιλική Ζεπάτου, Αντιγόνη Ζάχαρη και Σόνια Χαραλαμπίδου, Καθηγήτριες που υπηρετούσαν επί πολλά έτη τον θεσμό των ΜΣ και τον γνώριζαν εν τη γενέσει του, διοργανώθηκαν οι πρώτες δράσεις και προσκλήσεις ενδιαφέροντος προς Καθηγητές ΜΣ, προκειμένου να γίνει μια ευαισθητοποίηση, αλλά και πρώτη «χαρτογράφηση» ενδιαφερόντων και αναγκών των Καθηγητών διαφόρων ειδικοτήτων. Σταδιακά η κοινότητα των μελών που παρακολουθούσαν τις δράσεις άρχισε να διευρύνεται, ενώ οι δράσεις της πρώτης άτυπης ομάδας άρχισαν να γίνονται γνωστές στην επιστημονική κοινότητα, με αποτέλεσμα να εισέλθουν πολλά νέα μέλη στην Ε.Ε.Μ.Ε., γνωρίζοντας ταυτοχρόνως το πολυδιάστατο έργο της Ένωσης. Στη συνέχεια, στις 2/4/2023 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες εκλογές της Ομάδας κατόπιν προκήρυξης σύμφωνα με το Καταστατικό της Ένωσης, συνεπώς η Ομάδα άρχισε τυπικά και θεσμικά πλέον να δραστηριοποιείται, ενώ τα μέλη της απαρτίζονταν από καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων προκειμένου να προσεγγιστούν ποικίλα γνωστικά αντικείμενα και πεδία ενδιαφέροντος, αλλά και να δημιουργηθούν υπο-ομάδες εργασίας.

Τα επίσημα μέλη της Ομάδας (έτος 2023-2025) είναι τα εξής: Επικεφαλής: Ανθούλα Κολιάδη – Τηλιακού (Καθηγήτρια Πιάνου - ΜΣ Ρόδου), μέλη (αλφαβητικά): Αντιγόνη Ζάχαρη (Καθηγήτρια Πιάνου – ΜΣ Αθηνών), Βασιλική Ζεπάτου (Καθηγήτρια Πιάνου – ΜΣ Αλίμου), Κωνσταντίνος Κερασοβίτης (Σύμβουλος Β' στο ΙΕΠ), Αντώνης Μαζιώτης (Καθηγητής βιολιού – ΜΣ Καλαμάτας), Σπύρος Σιάσος (Καθηγητής Παραδοσιακής Μουσικής - ΜΣ Ιλίου), Μάριος Σκαμνέλος (Καθηγητής Ακορντεόν - ΜΣ Άρτας), Αναστασία Σταυρουλάκη (Καθηγήτρια Θεωρίας Ευρωπαϊκής Μουσικής - ΜΣ Ρεθύμνου), Πολυξένη Τσέλιγκα (Καθηγήτρια Ακορντεόν - ΜΣ Καρδίτσας) και Σόνια Χαραλαμπίδου (Υποδιευθύντρια - Καθηγήτρια Θεωρίας Ευρωπαϊκής Μουσικής - ΜΣ Αθηνών).

Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών λειτουργίας της ομάδας, διοργανώθηκαν ποικίλες διαδικτυακές δράσεις με αντικείμενα την Παιδαγωγική του Πιάνου, τη Διδακτική του Ταμπουρά και ευρύτερα της Παραδοσιακής Μουσικής, παρουσιάστηκαν Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις αναφορικά με τη διδασκαλία των οργάνων, των Μουσικών Συνόλων (οργανικών και φωνητικών), αλλά και

πραγματοποιήθηκαν δράσεις που αφορούσαν υποψήφιους μαθητές για τα Μουσικά Σχολεία και τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα. Μέλη της Ομάδας προέβησαν σε διάχυση του θεσμού των Μουσικών Σχολείων σε Συνέδρια του εξωτερικού, σε ομαδικές παρουσιάσεις σε Συνέδρια της Ε.Ε.Μ.Ε., στη δημιουργία ψηφιακών αποθετηρίων, αλλά και στη δημιουργία του παρόντος ηλεκτρονικού βιβλίου.

Η Ομάδα σχεδιάζει μελλοντικές δράσεις δια ζώσης, ενώ όλο το ιστορικό της Ομάδας είναι αναρτημένο χρονολογικά στη σελίδα της Ε.Ε.Μ.Ε., η οποία διαρκώς εμπλουτίζεται και ανανεώνεται με σκοπό την ενημέρωση και τη διάχυση του έργου της Ομάδας.

Πληροφορίες:

<https://www.eeme.gr/info/news/3147-mousika-sxoleia-2.html>

Επικοινωνία:

musicsch@eeme.gr

ISBN: 978-618-5821-06-7